ŞEYH GALİB

HÜSN Ü AŞK

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

ÇEVİREN VE HAZIRLAYAN: ABDÜLBÂKİ GÖLPINARLI

Genel Yayın: 948

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüphanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüpanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamıyacaktır.

23 Haziran 1941
Maarif Vekili
Hasan Âli Yücel

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

ŞEYH GALİB
HÜSN Ü AŞK

ÖZGÜN ADI
HÜSN Ü AŞK

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2006
Sertifika No: 11213

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
ALİ ALKAN İNAL

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

I. BASKI, 1968, İSTANBUL
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI'NDA
I. BASKI MAYIS 2006, İSTANBUL
III. BASKI HAZİRAN 2011, İSTANBUL

ISBN 978-975-458-750-0 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
KİTAP MATBAACILIK SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
DAVUTPAŞA CADDESİ NO: 123 KAT: 1
TOPKAPI İSTANBUL
(0212) 482 99 10
Sertifika No: 16053

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

HASAN ÂLİ YÜCEL
KLASİKLER
DİZİSİ
X

ŞEYH GALİB

HÜSN Ü AŞK

ÇEVİREN VE HAZIRLAYAN:
ABDÜLBÂKİ GÖLPINARLI

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

İçindekiler

Önsöz

XVIII. yüzyılda Osmanoğulları devletinin başında bulunanlar, başta pâdişâh olmak üzere, devletin za'fını anlamış, yeni bir düzene yönelme lüzûmunu duymuş, bu yeniliğe, bilhâssa ordunun, içinde bulunduğu çağa göre teşkîlatlanması gerektiğine inanmış kişilerdi. Bu anlayış, II. Osman devrinde başlamıştı (1027 - 1032 H. 1618 - 1622). III. Ahmed zamanına (saltanatı 1115 - 1143 H. 1703 - 1730), matbaanın açılması, itfâiyenin tesîsi gibi teşebbüsler, bu ıslahâtı, daha da şûmûllendirmişti. Fakat bu hız, halktan gelmiyordu; mesnedi yoktu; her hamle, azınlık bir aydın çevresine dayanıyordu. Çeşitli sebeplerle menfaatleri zedelenenler, dîni âlet ederek bu yeniliklerin aleyhine kuvvetli bir akım yaratıyordu. Hele yapılan köşkler, lâle merakı, çerâgan safâları, bu zümreyi büsbütün kışkırtıyordu. Patrona isyânını, bir halk isyânı telakki edenlerin yanıldıklarını sanıyoruz biz. Bu isyân, mesnetsiz yenilik teşebbüslerine karşı bilgisizliğin, biraz da refâha karşı sefâletin bir saldırısıydı ve her teşebbüs böylesine bir saldırıyla geriliyor; ancak başladığı yere dönmüyor, arada, ilerinin lehine bir mesâfe bırakıyordu. III. Selim (1203 - 1221 H. 1789 - 1807), düşündüğü yeniliği âdetâ duyurmadan ve yavaş yavaş, önce orduyu bir nizâma sokarak yapmıya çalışmış, "Nizâm-ı cedîd" adı verilen ve devre uygun tâlimle yetiştirilen bir ocak kurmuştu. Her gün teftişten teftişe gezen, hemen her yerde

görünen pâdişâhı, halk da seviyordu. Kuvvetli bir bestekâr, oldukça iyi bir şâir, aynı zamanda ok atmakta, binicilikte mehâret sâhibi bir sportmen olan III. Selim, Yeniçerilerin, Hacı Bektaş ocağına mensûb oluşunu da göz önüne alarak kendisi, Mevlevî tarîkatine girmiş, raks, müzik ve şiir gibi estetiğin üç aslî unsurunu kavramış olan ve yeniliğe karşı durması düşünülemiyen bu tarikati, Bektâşîliğin yerine ikameyi düşündüğünü belirtmişti. XVII. yüzyıldan beri Osmanoğulları muhîtinde beliren bu ıslahât teşebbüsleri, edebiyâtımıza, müziğimize, yaşayışımıza da tesîr etmişti. Nef'î'den sonra Bahâî, Tıflî; Nedîm-i Kadîm, hele Neşâtî ve Nâilî, nihâyet Nedîm (1143 H. 1730), dîvân edebiyyâtındaki mazmûnculuğu bambaşka bir tarza sokmuşlardı. İran'da, Sebk-i Isfahânî de denen Sebk-i Hindî, Tâlib-i Amulî (1035 H. 1625 - 1626), Sâib-i Tebrîzî (1081 H. 1670 - 1671), Kelîm-i Hemedânî (1061, 1062 H. 1650 - 1651), Şevket-i Buhârî (1107, 1111 H. 1695 - 1699) gibi şâirler tarafından işlenmişti. İran edebiyyâtını örnek edinerek meydana gelen Türk dîvân edebiyyâtında, bilhassa Sâib'den sonra Türk şâirleri tarafından da bu tarz, işlenmiye başlamıştı. Söylenecek mazmûnu, en ince, en hayâlî bir tarzda ifâde esasına dayanan, hattâ bâzı kere muammâyı andırır halli güç mazmûnlar ibdâ eden bu tarzın, edebiyyâtımızda en muktedir şâiri, hiç şüphe yok ki Şeyh Galib'dir.

Galib Muhammed, Mustafa Reşîd adlı bir zâtın oğludur. Mustafa Reşîd, Abdül'Ganiyy-i Nablusî'den (1143 H. 1731) ders okuyan, Haleb ve Kasımpaşa Mevlevî-hânelerinde şeyhlikte bulunan, Şâhidî'nin (957 H. 1550) «Tuhfe»sini arapçaya çeviren ve Vankolı lûgati basılırken tashîh işini der'uhde eden Safiyy ullâh Mûsâ Dede'ye (1157 H. 1744) intisâb etmiş bir Mevlevîdir. Kulekapısı (Galata) Mevlevî-hânesinde, Mesnevî şârihi Rusûhî İsmâîl'in (1041 H. 1631) türbesinin ayakucunda medfûn olan bu zâtın, baştaşında dolama destarlı Mevlevî sikkesi vardır. Buna nazaran kendisine destar verilmiş, yahut Mevlevîlikte hilâfet makamına nâil olmuştur. Aynı zamanda kitâbesinden, bu zâtın, birçok Mev-

levî büyüğü gibi Melâmîliğe (Hamzavîlik) de intisâb ettiğini anlıyoruz. Kitâbesi şudur:

Huvel bâkıy

Galata Mevlevî-hânesinde post-
nişîn-i irşâd iken irtihal-i dâr-ı bakaa eden
cennet-mekân ve firdevs-âşiyân Şeyh Galib
kuddise sırrûhû hazretlerinin vâlid-i mâcidleri
kibâr-ı muhakkıkıyn-i Melâmiyyeden ârif-billâh
Mustafa Reşîd efendi hazretlerinin
merkad-ı münevvereleridir

1216
Sene

Bu kitâbeden anlıyoruz ki M. Reşîd, zamanında büyük tanınmış, şöhret kazanmış bir zâttır ("Melâmîlik ve Melâmîler" adlı eserimize; İst. Üniv. Türkiyat Enst. yayın; İst. Devlet Matbaası - 1931, s. 187; ve "Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik" adlı kitabımıza da b. İst. İnkılâp K. 1953, s. 306-310)[1].

Galib'in annesi Emîne, babasının arka tarafında yatmaktadır. Baştaşında, Galib'in şu tarihi mahkûktur:

Vâlidem kim Emîne Hâtun'dur
Rûhı olsun naîm-î emne elîf
Geldi târîh-i rıhletî Galib
Olâ yârab makaamı huld-i latîf

(Dîvân; Gazeller bölümünün sonu, s.138-139).

---

1 Sadeddin Nüzhet Ergun (1946), Reşîd Efendi'nin ayaktaşında bir beyit yazılı olduğunu söylüyorsa da bu taş, "Halîfe-i Mevleviyân Alî Dede"nin ayaktaşıdır; Reşîd Efendi'nin ayaktaşı yazısıdır (Şeyh Galib; Ist. Bozkurt Mat. 1935, s. 13). Alî Dede, 991 cumâdelûlâsının 3. günü (1583) vefât etmiştir (Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik; s. 285 - 286, not. 111; Alî Dede'nin, destarsız, istivâlı Seyfî külâhı hâvî taşının fotografyası; aynı kitabın sonunda, Kl. F. 1, son s. Reşîd Efendi'nin baştaşının fot. Kl. F. 2. İlk resim).

Bu târîhe nazaran Emîne Hâtun, 1209'da (1794 - 1795), yâni Galib'in vefâtından dört yıl kadar önce vefât etmiştir.

Galib'in büyükbabası Muhammed de Mevlevîdir ve Ârifî Ahmed Dede'ye (1137 H. 1724) müntesiptir.

Galib, 1171 hicrîde (1757 - 1758), İstanbul'da, Mevlevîhâne kapısı civarındaki bir evde doğmuştur. Doğumuna "Eser-i aşk" ve "Cezbet'ullâh" terkipleri târih düşürülmüştür. Sadeddin Nüzhet Ergun, ilk terkîbin, Dilâver Ağa-zâde Vahîd Ömer (1175 H. 1758) tarafından düşürüldüğünü, Muallim Nâcî merhûmun (1310 H. 1893), "Muhammed Muzaffer Mecmûası"na atfen bildiriyor (M. Muzaffer M. İst. Şirket-i mürettibiyye Mat. 1306. s.17. Dilâver Ağa-zâde Vahîd için Nâil Kataloğu'na b.). Galib de bu terkîbi bir gazelinin makta' beytinde,

Kim kaadir ilâc eylemeğe hükm-i kaderdir
Târîhi imiş Galib-i zârın "Eser-i aşk"

diye anar; fakat kimin olduğunu tasrîh etmez (Dîvân, s. 68, beyt. 18). İkinci terkîb, belki Esrâr'ındır.

Esrâr'a nazaran Galib, babasından "Tuhfe-i Şâhidî,"yi okumuş, ilk bilgisini onun sâyesinde elde etmiştir. Bir gazelinde,

Pey-rev oldum ben de Galib valid-i zî şânıma
Kim duâ vu medhi hem farz u hem elzemdir bize
Mustafâ nam u Reşîd ü mürşid-i üstâd-ı küll
Her nigâh-ı himmetî iksîr-i a'zamdır bize
Farkımızda sâyesin Allâh memdûd eylesün
Âlem ancak zât-i vâlâsiyle âlemdir bize

beyitleriyle babasını övmekte, ona duâlar etmektedir (Dîvân, s. 108, b. 10-12). "Hüsn ü Aşk"ında da, "Der zikr-i pîşvâ-yı hod" bölümünde,

Bulmâga hitâm bû mebâhis
Bir zât-ı sütûde oldı bâis

Üftâde-i râh ı ser-bülendî
Ya'nî pederim Reşîd Efendi

beyitleriyle başlayıp, eserinin Mi'râciyyesini, babasının teşvîkıyle yazdığını, söz söylemede "Tarz-ı Pîr"i, ondan öğrendiğini minnetlerini bildirerek anlatmaktadır (Dîvânın sonunda basılan Hüsn ü Aşk, s. 8 - 9). Bu mesnevînin sonunda da, daha çocuk denecek bir çağdayken şiir söylemiye başladığını, Mevlânâ'nın himmetiyle "Bî minnet-i üstâd-ı ta'lîm" yetiştiğini söylemekteyse de (s. 91, b. 13 - 16) bu sözü, sıralı bir tahsîl devresi geçirmediğine hamletmek îcâb eder. Çünkü, babasından faydalandıktan sonra onun, zamânında farsça üstâdı sayılan ve birçok şâire farsça okutup mahlaslar veren Mevlevî ve Nakşî Hâce Neş'et Süleyman'la da (1222 H. 1807 - 1808) sıkı bir münâsebeti vardır. Netekim Galib'e "Es'ad" mahlasını Neş'et vermiştir ve Galib, buna karşılık, 37 beyitlik bir kasîdeyle şükrânını bildirmekte, Neş'et'i, "üstâd-ı cihân," diye övmektedir (Kasîdeler bölümü, s. 30 - 32). Dîvânında, Neş'et'e, adını da anarak nazîreleri vardır (Gazeller, s. 35, 70 - 71, 126; bu s. de iki tâne). Onun bir matla'ını tercî' haline getirdiği gibi (Kasîdeler bölümü, s. 74 - 75) bir gazelini de tahmîs etmiştir (s. 9 - 96).

Eski şâirlerden Fuzûlî'nin (963 H. 1555), her bendinde "dedim - dedi" sözleri geçen meşhûr müseddesine bir nazîresi, iki gazeline tahmîsi (s. 82 -83, 93- 95), Tuhfe sâhibi Şâhidî'ye (957 H. 1550) bir tahmîsi vardır (s. 90 - 91). Hayâlî'nin (964 H. 1556 - 1557) bir matla'ıyla bir tercî' yazmış (s. 73 - 74), bir gazelini tahmîs etmiştir (s. 93). Nef'î'nin (1044 H. 1634) Mevlânâ hakkındaki kasîdesini tahmîs etmiş (s. 84 - 87), Fehîm'e (1058. H. 1648), Fasîh Ahmed Dede'ye (1111 H. 1699), Lâ'lî'ye (1112 H. 1700), Sâbit'e (1124 H. 1712), Nâbî'ye (1124 H. 1712) nazîreler yazmıştır (s. 3 - 4, 76 - 77, 112, 124, 43). Nedîm'e (1143 H. 1730) dört nazîresi vardır

ki bunların biri, Nedîm'in, İzzet Ali Paşa'ya yazdığı "için-de"redifli nazîreye cevaptır (s. 5 - 6, 97, 112, 118). Nahîfî'ye (1151 H. 1738), Münîf?e (1156 H. 1743), Nevresi Kadîm'e (1175 H. 1761) de nazîreleri var (s. 31-32, 37, 142). Râmiz'in (1202 H. 1787),

Heman ayn-ı Muhammed'le Alî'dir Şems ü Mevlânâ

mısraını bir muhammes haline getirmiş ve mısraı mütekerrir olarak bu mısraı kullanmıştır (s. 61). Hanîf'e de (1189 H. 1775) iki nazîresi vardır (s. 58, 98).

Çağdaşlarından Sâkıb Dede'ye (1148 H. 1735 - 1736), Derviş Niyâz'a (1208 H. 1793), Rif'at'a (Emin Çelebi'nin oğlu Rif'at Huseyn olsa gerek. 1212 H. 1797), Reîs'ül Küttâb Râşid'e (1212 H. 1798), Hulûs'a (1220 H. 1805), Vak'anüvîs Pertev'e (1222 H. 1807), Tezkire-i sânî Ârif'e (1228 H. 1813) tahmîsleri ve nazîreleri var (Kasîdeler bölümü; s. 96 - 100; Gazeller; s. 12, 50 - 51, 57, 100, 106, 110, 125). Râşid'i ayrıca bir tercî'le övmüş (s. 66, 68), Tezkire-i sânî Ârif'in resmettiği tuğra hakkında bir kasîde yazmış (s. 33), farsça bir gazelini farsça tanzîr etmiştir (s. 91). Kasîdeleri arasında, Nef'î'nin meşhur "Bahâriyye"sine bir nazîresi (20 - 22), Nesîb Dede'ye (1126 H. 1714) bir tahmisi (s. 92 - 93), herhalde, Mesnevî'yi nazmen türkçeye çeviren Şâkir'e (1252 H. 1836) bir müstezâdı var (Gazeller; s. 109)[1]. Galib, bunlardan başka Nevâyî (906 H. 1500) ile de meşgul olmuştur; bunu, gazelleri arasında, çağatayca yazılmış bir gazelinden anlıyoruz ki (s. 55) bu gazelin son mısraı olan,

Kaysı âşıkdur meğer mevlâyı Mevlânâ imes

mısraını Sâlim (1311 H. 1893),

Hangi âşıkdır o kim mevlâsı Mevlânâ değil

1 Şakir Muhammed ve manzum Mesnevî tercemesi için "Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik" e b. s. 146.

tarzında bizim lehçemize çevirmiştir. Galib, tasavvufta ve Ehli Beyt sevgisinde ileri bir zât olan, Yunus tarzını heceyle yazdığı şiirlerde dile getiren, Ca'ferîliğini saklamıyan meşhur sufî, Halvetî şeyhi Seyyid Seyfullah'la da (1010 H. 1601) meşgul olmuştur. Onun,

Kendin idrâk edegör nûr ı musaffâsın sen
Mebde'-î her dû cihân sırr-ı Ev ednâ'sın sen
Senin îçün yer ü gök çerh-ı felek buldı vücûd
Cümle bû defter ü dîvândaki ma'nasın sen
Sana bildirdi Hudâ evvel ü âhır ilmin
Olma câhil hazer et âlim ü dânâsın sen
Sensin ol âyet-i Kur'ân ile tekrîm olunan
Sana Hak dîmedi mî Allem'el esmâ'sın sen

Aç gözün pertev-i âyîne-i Mevlâ'sın sen
Mazhar-ı zât-ı Hudâ cam-ı mücellâsın sen

bendiyle başlıyan ve son beyti tekerrür eden tercî'ine (Dîvân ve Külliyât; İst, Muhammed Tâhir Mat. 1288; s. 105-106),

Ey dil ey dil niye bû rütbede pür gamsın sen
Gerçi vîrâne isen genc-i mutalsamsın sen
Secde-fermâ-yı melek zât-ı mükerremsin sen
Bildiğin gibi değil cümleden akdemsin sen
Rûhsun nefha-i Cibrîl ile tev'emsin sen
Sırr-ı Hak'sın mesel-î Îsi-i Meryem'sin sen

Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-î dîde-i ekvân olan âdemsin sen

bendiyle başlıyan ve son beyti tekerrür eden bir nazîre yazmıştır (Kasîdeler bölümü, s. 70 - 71). Dîvânında Attâr'dan (627 H. 1229 - 1230), Leylî vü Mecnûn'dan hikâyeler (aynı

bölüm; s. 112-119), Mevlânâ'ya farsça bir, türkçe iki tahmîsi (s. 87-90), Ebûbekir Çelebi'ye (1198 H. 1784) bir tahmîsi (s. 91 - 92), "Manâkıb'ül-Ârifîn"den mesnevî tarzında iki (s. 114 -116), Ebû Hafs-ı Haddâd'a (264 H. 877 - 878. Hal terc. için b. Lâmiî:

Nafahât terc. İst. 1289, s. 111 ve devamı, A. Gölpınarlı: Melâmîlik ve Melâmîler, İst. Üniv. Türkiyat Enst. 1931, s. 4) âit bir hikâyesi de var (s. 116-117).

Bu arz ettiğimiz nazîreler, şâirlerin adlarını anarak yazdığı nazîrelerdir. Bir bakıma da bir nazîreler edebiyyâtı olan dîvân edebiyyâtımızın bu kudretli şâirinin, nazîre olduğunu söylemeden, şâirin adını anmadan yazdığı birçok nazîreleri de vardır. Meselâ,

Neye müncer olâ halim bu televvünle benim
Dil peşîmân gene tövbeye varmaz denenim

beytiyle başlıyan gazeli (s. 85), Fuzûlî'nin,

Penbe-î dâg-ı cünûn içre nihandır bedenim
Diri oldukça libâsım budur ölsem kefenim

gazeline nazîredir (tarafımızdan hazırlanan Fuzûlî Dîvânı; İst. İnkılâp Kitabevi — 1961, s. 103. Fuzûlî'nin hal tercemesi ve şi'ri, san'atı için "Önsöz"ümüze b. (V - CXIV).

Cevâb-ı telh-i leb-î lâ'l-i yârı benden sor
Nedir o şerbet-i şehdin humârı benden sor

beytiyle başlıyan gazeli (s.38), Nedîm'in,

Cefâyı tâli'-i nâsâz-kârı benden sor
Aman aman sitem-î rüzgârı benden sor

gazeline (Nedîm Dîvânı, hazırlıyan: Abdülbâki Gölpınarlı, İst. İnkılâp Kitabevi, s. 279-280),

Nûr-i şems-î bâdeye mir'ât-ı câm etdin benî
Kalmadı noksânım ey meh-rû tamâm etdin benî

gazeli (s. 118), gene Nedîm'in,

Bir şeker hand île bezm-î şevka câm etdin benî
Nîm sun peymâneyî sâkıy tamâm etdin benî

beytiyle başlıyan gazeline nazîredir (aynı, s. 354 - 355. Nedîm'in hal tercemesi ve san'atı için "Önsöz"ümüze b. I - XL).

Lafz-ı rengîn olur ebyât-ı hayâl üstüne gül
Hoş gelür gülşen-i fikrinde nihal üstüne gül

ve

Zülfüm düşer âteşlere vech-î hasenimden
Sünbüllerim âşüfte olur nesterenimden

matlâ'lı gazelleri (s. 79, 103 -104), Tıflî Ahmed'in (1070 H. 1659 - 1660),

Vereli bâğda revnak gül-i âl üstüne gül
Şeh-levendim takınur kırmızı şâl üstüne gül

ve

Meh pertev alur tâbiş-i vech-î hasenimden
Cem'iyyeti öğrendi nücûm encümenimden

matla'lı gazellerine nazîredir (b. Abdülbâki Gölpınarlı: Melâmîlik ve Melâmîler; s. 135, 134-135. Hal terc. s. 130-135).

Bir gazelindeki

Sûret ü ma'nide yek-reng gerek ışk ile can
Neş'e-î râhı görün Rûhî-i Bağdâd yazar

beytinden (s. 37) anlıyoruz ki o, Rûhî-i Bağdâdî'yle de (1014 H. 1605 -1606) meşgul olmuştur (Rûhî'nin hal tercemesi, meşrebi ve san'atı için b. Abdülbâki Gölpınarlı: Rûhi Bağdadî; Aylık Ansiklopedi, sayı: 47, Cilt: 4, s. 1370-1373).

İran şâirlerinden Hâfız-ı Şîrâzî'ye de (792 H. 1389 - 1390) bir tahmîsi (s. 91 - 92) ve farsça nazîreleri var (Hâfız Dîvânı tercümemizin Önsöz'üne b. Millî Eğitim Bakanlığı, Şark - İslâm Klâsikleri: 4, İkinci Basılış; İst. M. E. Basımevi - 1968; s. XXV - XXVI). Tâlib-i Âmulî'yi (1035 H. 1625 - 1626), bir gazelinin makta' beytinde,

Şevket-i ikbâlin ey şeh şi're etmez mî dimâğ
Yoksa Galib söylemez mî Tâlib-î Âmül gibî

beytiyle anar (s. 123). Kelîm-i Hemedânî'ye (1061 - 1062 H. 1650 - 1651) iki (s. 56, 104), Sâib-i Tebrîzî'ye (1081 H. 1670 - 1671) bir (s. 8), Şevket-i Buhârî'ye (1107 - 1111 H. 1695 - 1699) dört nazîresi vardır (s. 6-7, 7, 14, 21-22). Bu nazîrelerde, şâirlerin adlarını da anar. Ayrıca iki türkçe gazelinde,

Tarz-ı Şevket kepenk-pûş-ı reh-î Munlâ'nın
Görünen bahyesidir hırka-i peşmîninden

ve

Vesîle hidmeti Hünkâr-ı aşkdır Galib
Libâs-ı fakrimize tavr-ı Şevketânemize

beyitleriyle ve tevriye yoluyla Şevket'i, Şevket'in tarz ve tavrını hatırlattığı gibi (s. 93, 107),

Şevket ki dem ez heyâl der Tûran zed
Movc-î hunereş govte be Hindustan zed
Keştî-i suhan be huşki-î bî megzon
Der Rûm kunun Gaalib-i ser-gerdan zed

rubâîsiyle de, hüner dalgası, Hindistan'a vuran Şevket tarzının gemisine, Rûm diyarında kendisinin sâhib olduğunu söyler (Rubâîler, s. 156).

"Hüsn ü Aşk"ında da Nefî'nin "Rahşiyye"sinden bahseder (l. 10), Râgıb Paşa'nın (1176 H. 1762) "Müşeat"ından (s. 33), Fidevsî (411 - 416

M. 1020 - 1025), hicrî VI. yüzyılın (XII) meşhur "Hamse" şâiri Nizâmî'den, Husrev'den (725, 728 H. 1324 - 25, 1327 - 1328), Türk şâirlerinden Fuzûlî ve Nev'î-zâde'den (1044 H. 1635) söz açar (s. 36), "Ferhad u Şîrîn" den, "Leylî vü Mecnûn"dan, "Vâmık u Azrâ"dan, Hz. Alî'ye âit halk efsanelerinden, Hind - İran mitolojisinden örnekler getirir, âyetlerden, hadîslerden lafzî ve mânevî iktibaslarda bulunur, kelâm ve mantık bilgilerinin, bu bilgilerle beslenen tasavvufun en güç bahislerinden, fıkıhta ihtilâf konusu olan mes'elelerden bahsetmekten çekinmez ve gene hayâl inceliklerini anlatırken Şevket'i anar (s. 78, beyt. 4). Bu bakımlardan biz, Galib'in, babasından ve Neş'et'ten tahsîl görmekle beraber kendi kendini yetiştirdiğini, muhîtinden, o zamanlar, bir edebiyyât, müzik ve tasavvuf üniversitesi olan Mevlevî-hânede, Mevlevî büyüklerinin sohbetlerinden de faydalanarak, dîvânlarla ve diğer eserlerle, bilhâssa Mevlânâ'nın "Dîvân-ı Kebîr"iyle, "Mesnevî"siyle, diğer tasavvufî kitaplarla, "Mesnevî" şerhleriyle meşgul olarak geliştiğini ve bu yüzden, dediği gibi "Bî minnet-i üstâd-ı t'alîm" yetiştiğini kabûl ediyoruz. Netekim o, bir gazelinde,

İrerler nutk-ı Mevlânâ ile iksîr-i ma'nâya
Gedâlar kim ümîd-i feyz-i Zer-kûb eylemişlerdir,

bir başka gazelinde de,

Aceb bir bahs var Dîvân-ı Mevlânâ'da kim Galib
Muhassal kâr-ı âkıl mest olub lâ ya'kıl olmakdır

der (s. 25, 41) ve el yazısıyle ikinci müsveddesi İst. da Süleymaniye K. de, Halet Ef'nin mülhak kitapları arasında 171 No.da kayıtlı "Hüsn ü Aşk"ın baş tarafında, ilk yaprakta Mesnevî beyitlerinin her ciltteki sayılarını kaydetmektedir. Bundan sonraki yaprakta, "Kur'ân-ı ma'nevî ve burhân-ı Mevlevî ya'nî Kitâb-ı Mesnevî-i şerîfin dokuzuncu hatmi müyesser olmuşdur, fî 9 c, sene. 197 yevm-i isneyn; Def'a-i âşire yevm-i ahad; fî 21 n hâdî aşer, leyle-i ahad, sene. 98" kayıtlarını kendi yazısıyle görüyoruz ve anlıyoruz ki Galib, vefâtından on beş, Kulekapısı Mevlevî-hânesine şeyh olmadan yedi, dîvânını tertipten üç yıl önce, "Hüsn ü Aşk"ı yazdıktan da bir yıl sonra, yirmi yedi yaşındayken "Mesnevî"yi, on birinci def'a hatmetmiştir.

Fatîn'e göre yirmi dört yaşında Dîvân-ı Hümâyun kaleminde bir müddet hizmet etmiş olan Galib (Tezkire-i Hâtimet'ül-eş'âr; İst. istihkâm alayları Litografya Dest-gâhı; Taşbasması; 1271, s. 309-310), 1195 hicrîde (1780 - 1781), yâni aynı yaşta dîvânını tertîb etmiş, Vak'a-nüvîs Pertev (1222 H. 1807),

كان كلام غالب

"Kâne kelâmu Galib" terkîbini târih düşürmüştür (Esrâr: Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye. İst. Üniv. Türk. Yaz. 89, s. 225). Bu târih, aynı K.nin aynı yazmaları arasında, 5535 No.da kayıtlı Galib dîvânının sonunda şu sûretle kayıtlıdır:

Dîvân-ı Gaalib Es'ad k'û yâft hüsn-i tertîb
Bahrîst pür makaasıd kânîst pür matâlib
Ez bes zi govher-î û pür keşt genc-i ma'nâ
Târih goft Pertev "kâne kelâm-ı Gaalib" (100 b.)

Bu dîvânda Aynî'nin, Şemseddin Ziya adlı birisine Sadr-ı Rûm mesnedinin tevcîhi dolayısiyle 1217 yılını gösteren bir, Sultan Selîm'in yaptırdığı çeşmeye aynı târihi ifâde eden iki târihi sonradan yazıldığına göre (1. a. Kapak kâğıdı) Galib'in sağlığında, yahut ölümünden pek az bir müddet sonra yazılmıştır (Pertev ve Aynî için Osmanlı Müelliflerine b. III, s. 33; Aynî; II, s. 322). Esrâr, II. Ebubekir Çelebî'nin (1198 H. 1784) son zamanlarında Galib'in Konya'ya gidip Mevlânâ'yı ziyaret ettiğini ve çileye soyunduğunu, 1201 ramazânının 25. günü (1787) çilesini, İst.da, Yenikapı Mevlevî-hânesinde tamamlayıp hucre-nişîn olduğunu bildiriyor (s. 226-227). Buna nazaran çileye, 1198 yılında soyunmuştur. Ayrılığına dayanamıyan babasının recâsiyle Çelebî, çilesinin Yenikapı Mevlevî-hânesinde ikmâlini tensîb etmiş ve Ali Nutkıy Dede'nin (1219 H. 1804) zamânında çilesini itmâm etmiştir. Gene Esrâr, çile esnâsında hiçbir şiir söylemediğini, hücreye çıktıktan sonra,

Ger zi sırr-ı ışk goftârest ba'd ez hâmuşî
Ez suhan bâlâ çi esrârest ba'd ez hâmuşî

matla'lı farsça gazelini yazdığını bildiriyor (s. 227. Dîvân; s. 121).

Yenikapı Mevlevî-hânesi şeyhi Abdülbâkıy Dede'ye (1237 H. 1821) intisâb etmiş olan ve Galib'in vefâtından otuz sekiz, otuz dokuz yıl sonra vefât eden Süleyman Fâık Efendi (1253 H. 1837), "Mecmûa"sında, Galib'in, sesi güzel, mûsıkıy ve şiire âşinâ İbrâhim Han-zâde Yunus Bey adlı bir genci sevdiğini, babasının, bunu anlayıp tecrübe kas-

diyle o genci, Sütlüce'deki evlerine çağırdığını, aralarında hiçbir kötülük olmadığını anlayınca, mecâzî aşkın, gerçek aşka delîl olacağını söylediğini, Galib'in, bu aşk yüzünden Konya'ya gidip çileye soyunduğunu, babasının recâsiyle bâzı kimselerin, Çelebî'ye yazdıkları niyâz-nâmeler üzerine İstanbul'a gönderilip Yenikapı Mevlevî-hânesinde çilesini tamamladığını, Galata'ya şeyh olduktan sonra da bu alâkanın devam ettiğini, Yunus Bey'in, İbrâhim Han vakfına dâir bâzı işler için Sayda'ya gittiğini, Galib'in,

Ey **nihal-i işve bir nev-reṣ fidânımsın benim**

mısraiyle başhyan şarkıyı bu münâsebetle söylediğini (s. 103-104), Yunus Bey'in Sayda'da, Galib'in İstanbul'da vefât ederek birbirlerinin ölüm haberini alamadıklarını, Galib'in babasının, oğlundan yedi sekiz yıl sonra vefât ettiğini, "lâkin elem-i firaak-ı puser ile bî şuûr" olduğunu yazıyor (İst. Üniv. K. Türkçe yaz. No. 9577; 52. b - 53. b). Fâık Efendi'nin, âdeti üzere yağlayıp ballayıp verdiği bu bilgi yığınındaki tenâkuzları bildirelim:

Esrâr Dede'nin verdiği apaçık bilgiye göre Galib, 1204 recebinin dördüncü cuma gecesi (1790) yâni çilesini tamamladıktan üç yıl sonra, Yenikapı Mevlevî-hânesinde mukaabelede bulunmuş, ertesi günü, herhalde pek az bir müddet önce, Sütlüce'de, Yusuf Sîne-çâk'ın türbesi karşısında, aldığı eve çıkmıştır (s. 228). Halbuki Fâık Efendi, Sütlüce'deki evden Konya'ya gittiğini bildiriyor. Galib'in, Kulekapısı Mevlevî-hânesine şeyh olduğu zaman Yunus Bey'in, "zeyy-i avâm" ile, yâni sikkesiz ve hırkasız mihraba (Ney ve kudüm çalanların, âyin okuyanların bulunduğu yüksek yer) çıkıp ayîne iştirak ettiğini söylemekte; buysa, hele o zaman, Mevlevî âdâbına tamâmiyle aykırı birşey. Gene Fâık Efendi, yukarıda ilk mısraını yazdığımız şarkıyı, Yunus Bey'in, Sayda'ya gidişi üzerine yazdığını söylüyor. Halbuki bu şarkıda

bir iftirak havası değil, bir iştiyak havası var. Bundan başka, bu şarkıda Yunus adı olmadığı gibi bu ada küçük bir îhâm dahi yok. Halbuki dîvân edebiyyâtında, Yunus dolayısiyle "hût, bahr, nûn, zün-nûn"; hattâ "tesbîh, zulümât" sözlerinin biri, yahut birkaçı mutlaka geçer; bu sözlerin birkaçının, hem de beş bentlik bir şarkıda geçmemesine imkân ve ihtimâl yoktur. Meselâ, "Sütlüce" sözü, biraz sonra vereceğimiz örnekte görüleceği gibi "şîr, şeker" sözlerini, "Yûsuf" da "Mısr"ı bir beyt içine alıvermiştir. Sonra gene Fâık Efendi, Galib'in babasının, oğlundan yedi sekiz yıl sonra ve bî şuûr olarak öldüğünü söylemekte; Reşîd Efendi ise oğlundan üç yıl sonra vefât etmiştir; bî şuûr olduğuna dâirse hiçbir yerde bir kayıt yoktur. Galib, 953'te (1546) vefât eden ve Sütlüce'de defnedilen Yûsuf Sîne-çak'a, belki biraz da aldığı evin yakınlığı yüzünden pek bağlıdır (Yûsuf Sîne-çâk'ın hal terc. için b. Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik; s. 64-65). Onu, bir tercî'le övdüğü gibi (Kasîdeler bölümü; s. 64-65) "mâhtâb" redifli gazelinin makta' beytinde,

Bendesi Yûsuf gibi bir Sîne-çâk
Kim eteğin tutdı kef-î mâhtâb

diye onu anmakta (s. 7 - 8), dîğer bir gazelinin makta' beytinde de,

Yâd eylemez olduk haberî Yûsuf-ı Mısr'ı
Südlîce'de bir **mâh ile şîr** ü şekeriz biz

diyerek onu tebcîl etmede ve her halde "Cezîre-i Mesnevî"siyle meşgul olduğunu bildirmededir.

Ya'kuub-ı gam-ı aşk ile hâk olsam da
Cânımdan azîzsin helâk olsam da
Dâmânını mânend-i Züleyhâ tutdum
Ey **Yûsuf-ı Sîne-çâk çâk olsam da**

rubâîsiyle onu övdüğü gibi (s. 150), "Hüsn ü Aşk"da da, Mevlânâ'yı medhederken,

Abdâl-i felek helâk-ı aşkı
Mihr ü mehi sîne-çâk-i aşkı

beytiyle onu telmîh etmededir (s. 8, beyt. 12). Sanıyoruz ki Sütlüce dolayısiyle Yûsuf Sîne-çak'e olan manevî bağlılığı, "Yûsuf"u, "Yunus" haline getirmiş ve bu rivâyeti meydana çıkarmıştır, ilerde de bahsedeceğimiz gibi zâten Galib, Mevlevîlerin "Şemsî – Alevî" kolundan olduğundan yalnız Yûsuf Sîne-çâk'e değil, Sultân-ı Dîvânî denen Dîvâne Mehmed Çelebi'ye (952 H. 1545'ten sonra. Hal terc. için b. Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik; s. 101 - 122) gönülden bağlıdır. Onu bir tercî'le övdüğü gibi (Dîvân, s. 62), bir gazelinde de,

Hazret-î Sultân-ı Dîvânî alur dîvânına
Çâr-darb-ı ısk kim mûy-ı tecemmülden geçer

beytiyle adını anar ve çâr-darb olduğuna işâret eder (s. 31). Esâsen Galib, Melâmet neş'esini babasından tevârüs ettiği gibi intisâb ettiği Ali Nutkıy Dede dolayısiyle de Mevlevîlerin rind ve Alevî meşrebli kolunun bir mümessilidir (b. Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik; s. 204-242 ve bilhâssa 227-229).

Galib, Sütlüce'deki evde, Yûsuf Sîne-çâk'in "Cezîre-i Mesnevi"sini şerh etmiş, bundan sonra da Ahmed Dede'nin "Es-Suhbet'üs-Sâfiyye"sine arapça ta'lîkaat yazarak, "Er-Risâlet'ül-behiyye fî Tarîkat'il-Mevleviysini tedvîn etmiştir. 1205 şevvâlinin dokuzuncu cumartesi günü (1791), Nu'man Bey'in (1213 H. 1798; Hal terc. için Süreyyâ'nin Sicill-i Osmânî'sine b. İst. Mat. Âmire, 1308 - 1311; c. IV, s. 572) azlinden inhilâl eden Kulekapısı Mevlevî-hânesine şeyh tâyîn edilmiştir. Kendisini, şeyhliğinden önce de tanıyan ve seven

III. Selim, onun şeyh olduğunu duyunca pek sevinmiş ve Galib'in arzı üzerine Mevlevî-hâneyi tâmîr ettirmiye başlamış, tâmîr, 1206 zilhiccesinin dokuzuncu günü (1792) bitmiş, aynı ayın on beşinci cuma günü mukaabele icrâsına başlanmıştı. Galib, bu tâmîrin yapılmasını recâ mârazında bir kasîde yazıp pâdişâha sunmuştu (s. 15-16). III. Selim, aynı yılda, Mevlânâ'nın türbesini ve kubbesini de tâmîr ettirmiş ve Mevlânâ'nın sandukasına bir de pûşîde göndermişti. Galib, Kulekapısı dergâhının tâmîrini recâ yollu yazdığı kasîdede,

Süleymân-ı zamân olduğın ızhâr etdin âfâka
Edüb rû-pûş kabr-î Pîr'i ya'nî Munla Hünkâr'ı

dediğine göre (s. 16; beyt. 8) Mevlânâ türbesinin tâmîri ve sandûkaya gönderilen pûşîde, Kulekapısı dergâhının tâmîrinden öncedir. Gene bu pûşîde dolayısiyle,

Müceddid oldığı Sultan Selîm'in dîn ü dünyâye
Nümâyandır bu nev pûşîdesinden kabr-i Munlâ'ye

mütekerrir beytini ihtivâ eden bir tercî' yazmıştır (s. 63 - 64). Kulekapısı Mevlevî-hânesinin tâmîrine, dergâh kapısına hakkedilmek üzere, nezr-i Mevlânâ sayısınca onsekiz beyitlik bir kasîde-i târihiyye yazmış, lafzen ve mânen târih düşürmüştür (s. 43-44). Ayrıca semâ'-hâneye, aynı yılı gösteren dîğer bir târih düşürmüştür (s. 44-45). Dergâhtaki şadırvana düşürdüğü târih, 1202, yahut med de hesaplanırsa 1203 yılını (1788 -1789) göstermektedir ki (s. 45) bu sûretle tâmîr ve müştemilâtın ikmâli dört beş yıl sürmüştür.

Son dokuz yılı müstesnâ, çelebîliği III. Selim zamânına rastlıyan Hacı Mehmed Emin Çelebi (1785-1815), Nizâm-ı Cedîd'in ve ıslahâtın şiddetle aleyhinde bulunduğu, hattâ fi'len de bu aleyhdarlığı izhâr ettiği halde (b. Mevlânâ'dan

sonra Mevlevîlik; s. 170 -174) Şeyh Galib, III. Selim'in bu yeniliğine pek tarafdardır. Bir kasîdesinde,

Ebyâtım oldı saf keş-i dîvân-ı ma'rifet
Nev asker-î müretteb-i Şâh-ı cihân gibi

Ol pâdşeh ki verdi mühimmât-ı devlete
Hüsn-î nizâm Mehdi-i Sâhib-zaman gibi

beyitleriyle Nizâm-ı Cedîd'i över, Selim'i, Mehdî'ye benzetir (s. 12, beyt. 4 - 7). Humbaracılar, Topçular, Top arabacılar kışlalarına, Humbara-hâneye, Topçular Kışlası karşısındaki Tâlîm-hâneye, Barut-hâneye, Levend Çiftliğinde Asâkir-i Cedîde için yapılan yerlere, Döküm-hâneye târihler düşürmüş (36 - 41, 48 - 52), pâdişâhın yeniliğe yönelmesini övmüştür. Bu arada yapılan câmilere, köşklere, çeşmelere, hattâ pâdişâhın okçuluktaki mehâretine dair de târihleri vardır (s. 20 - 21, 35 - 36, 41 - 43, 45 - 57). Pâdişâhın Mevlevîliğe muhibb oluşu ve Şeyh Galib'e teveccühü, Galib'in, Çelebi tarafından azlini önlediği gibi müsamahası da Çelebi'ye karşı bir şey yapılmasına engel olmuştur. Galib, Kasımpaşa Mevlevî-hânesinin tâmîrine sebeb olmuş ve Vâlide Sultan tarafından 1210'da (1795) bu dergâh tâmîr edilmiştir; Galib, bu tâmîri de bir târihle tesbît etmiştir (s. 45 - 46). Eski Mevlevîler arasında, ağızdan ağıza dolaşan rivâyetlere göre, pembe beyaz bir cilde sâhib olan Şeyh Galib'i Sultan Selim "Pamuk şeyhim" diye sever, hattâ sohbet sırasında istirâhat lüzûmunu duyunca, dizine yatarmış. Galib'in, III. Selim'in kız kardeşi Beyhan Sultan'a âşık olduğu, fakat aşkını bildirmediği de bu şifâhî rivâyetlerdendir. Beyhan Sultan'ın, Galib'e teveccühkâr olduğu, bu Sultan hakkında yazdığı şiirlerinden anlaşılmakta (s. 22-25). Dîvândaki bir tercî'in de bu Sultan hakkında yazıldığı söylenir (s. 71-73). Ancak biz, bu rivâyetin de, Galib'in gördüğü tevec-

cühten doğma ve uydurma bir rivâyet olduğunu sanıyoruz. III. Selim, Şeyh Galib'in dîvânını yazdırmış, tezhîb ettirmiş, ciltletmiş, gene rivâyete göre, bu işe üç bin altın sarf etmiştir. Bu nüsha, İst. Üniv. K. Türkçe yazmalarında 5531 No.da kayıtlı ve Kütüphânenin müzesinde teşhirde bulunan 1207'de yazılmış nüsha olsa gerektir. Galib, Cevrî hattiyle yazılmış bir Mesnevî nüshasının, kendisine hediye edilmesi dolayısiyle de pâdişâha bir kasîde-i şükrâniyye yazmıştır (s. 18-19).

Şeyh Galib, 1213 yılı recebinin yirmi yedinci cuma gecesi (4.1.1799), kırk iki yaşında vefât etmiş, ertesi günü, Mesnevî şârihi Rüsûhî İsmâil'in ayakucuna defnedilmiştir. Sürûrî (1229 H. 1814), vefâtına

گچدی غالب دده جاندن یاهو

mısraını târih düşürmüştür. Galib Dede'ye mensûb olduğunu sandığımız Süvârî Mukaabele kalemi hulefâsından Abdülhalîm adlı bir zâtın da, biri tâm, öbürü bir beyitle, lafzî ve mânevî mücevher iki târihi vardır:

Hazret-i Galib-i Es'ad ki Hudâ
Eylemiş îdi o zâtı âgâh
Galata hânkahinde heşt sâl
Şeyh-i kâmil idi ol âlî-câh
Şeb-i âzîne vü mi'râc idi hem
Oldığı demde heman rûy-be râh
Fukarâsiyle muhibden başka
Eyledi nhleti çok kalbi tebâh
Didi târîhini bû bende Halîm

گوچدی غالب دده یاهو صد واه

1213

Dâr-ı ukbâda behişt gurfesine
İdicek rıhlet o genc-î râzım
Oldı cevher ile târih Halîm
Söylemek lafzan ü ma'nen lâzım

بیك ایکیوزله اون اوچده یاق آه
غالب اسعد دده اولدی عازم

1213

Birinci târih on fazla geliyor ve 1223 yılını gösteriyor; on tâmiyeli; fakat tâmiyesi de belirtilmemiş. İkinci târih doğru; iki mısraın noktalı harfleri 1213 yılını tutmaktadır (1214'te yazılmış, 1215 saferinin 15. günü Abdülhalîm tarafından temellük edilmiş "Cezîre-i Mesnevî Şerhi"; İst. Üniv. K. Türk. yaz. 222 - kapak yaprağı). Vak'a-nüvîs Halil Nûri Bey'in oğlu Nebîl Mehmed de (1235 H. 1819).

mısraını târih düşürmüştür (İst. Üniv. K. Nâil Bey Kataloğu). Galib Dede hakkında söylenmiş dördüncü târih, Işkodralı Mustafa Şerif Paşa'nın oğlu olup 1313'te (1896) vefât eden Hasan Hakkı Paşa'nındır. Şeyh Galib'e mânen bağlı olduğu anlaşılan bu zât, 1310'da temellük ettiği "Hüsn ü Aşk"ın 2. a yaprağına, düşürdüğü şu târihi yazmıştır:

گوچدی غالب دده یاهو دیوب اهل حاله

Li muharririh'il-fakıyr

Galata şeyhi Mevlevî — **Galib Dede hazretleri**
Genç îdi rıhlet eyledi — **Huzn île doldı ef'ide**
Hakkı güher târih didi — **Lafzen ü ma'nen fevtine**

(İst. Süleymâniye K. Hasan Hüsnü Paşa kitapları; No. 1041. Hakkı Paşa'nın hal terc. için b. İbn'ül-Emin Mahmud Kemal: Son asır Türk şâirleri; İst 1930, Orhaniye Mat. s.487-489).

بیك ایكیوز اون اوچده در   همبزم حق غالب دده

Galib'in vefât sebepleri hakkında da Mevlevîlerin mistik inancının meydana getirdiği üç rivâyet var: Güya bir gün Galib, Beşiktaş Mevlevî-hânesi'ne gitmiş. O gün III. Selim de aynı Mevlevî-hâne'ye gelmiş ve Mesnevî'nin, Galib tarafından okutulmasını irâde etmiş. Galib, Beşiktaş şeyhi olan ve Rusûhî'nin Mesnevî şerhini arapça "El-Menhec'ül-Kavî fî Şerh'il-Mesnevî" adıyle telhîs eden Yûsuf Dede'nin (1232 H. 1817) huzurunda Mesnevî kürsüsüne çıkarak derse başlamak yolsuzluğunda bulunmuş. Yûsuf Dede'nin bir nazarı üzerine hiçbir şey söyleyemeden inmiş ve o gün hastalanmış; bu hastalıktan kurtulamayıp pek az bir zaman sonra vefât etmiş. İkinci rivâyete göre, bir gün şeyhi Ali Nutkıy Dede'nin huzûrunda otururken, şeyhim, biraz rahat edelim deyip başından sikkesini çıkarmış. Bu lâubâlîliği yüzünden şeyhinin gönlü kırılmış ve bu da ölümüne sebeb olmuş. Üçüncü rivâyete göre de atla Yenikapı Mevlevî-hânesinin tâ kapısına kadar giderken yolda, Aşçı Seyyid Sahîh Ahmed Dede'ye (1228 H. 1813) rastlamış. Ahmed Dede, başından sikkesini çıkarıp niyâza durmak sûretiyle, feyzaldığı kapıya böyle gidemiyeceğini dervişçe ihtâr etmiş; böylece erenler nazarında küstahlıkta bulunduğundan mânevî sille yemiş ve hastalanıp vefât etmiş. Galib'in, şiirlerindeki haklı gurûru inkâr edemeyiz; fakat bu gurûr, şiir yüzündendir. Yoksa,

Dedem kim Hazret-i Seyyid Alî'dir
Kerâmet vech-i pâkinde celîdir
Odur seccâde-î ma'nâda el'ân
Sezâdır rütbe-î irşâda el'ân
Budur maksûd olan sultânımızdan
Ede himmet geçe noksânımızdan

beyitleriyle övdüğü (Kasîdeler bölümü, s. 119) şeyhine ve feyzaldığı kapıya karşı böyle bir küstahlıkta bulunması, yahut Mevlevî âdâbına riâyet etmiyerek Yûsuf Dede'nin şeyh olduğu dergâhta, ondan izin bile almadan Mesnevî takrîrine kalkışması,

Sanâdır ilticâsı Galib'in yâ Hazret-i Munlâ
Başımda bir külâh-ı iftihârım varsa sendendir

dediği halde (Gazeller, s. 32) hem de şeyhinin huzûrunda sikkesini çıkarması, hiçbir sûretle, onun gibi yoluna gerçekten de bağlı olan bir Mevlevînin yapacağı şeyler değildir; esasen rivâyetin üç oluşu da uydurma olduğunu göstermektedir. Genç yaşında şeyh olması, gerçekten de ihâtalı bilgisi, sarayın teveccühü, bir yandan aşk ve alâkası, öte yandan vefâtı ve sebebi hakkında bu çeşit uydurma rivâyetlerin meydana çıkmasına sebeb olmuş, akrânı arasında, nisbetsiz bir yüceliğe erişen o dehâ şâhikası, bu çeşit yıldırımları, kendisine çekmiştir.

*

Galib, ilk zamanlarda, Neş'et'in verdiği "Es'ad" mahlasını kullanmış, 1199'dan (1784 - 1785) sonra bu mahlası bırakarak "Galib" mahlasını kullanmıya başlamıştır. Fakat bu târihten önce de bâzı kere "Es'ad"la berâber Galib, bâzı kere de yalnız "Galib" mahlasını kullandığını, târihlerinden anlıyoruz. 1148'de Sâkıb Dede'ye, 1181'de Halis Ahmed

Dede'ye düşürdüğü târihlerde Galib mahlası var (Gazellerden sonra, s. 133). 1194'te Mevlevîyyeden Huseyn oğlu Nesîb Yûsuf'un doğumuna söylediği târihte Es'ad Galib tarzında ikisini bir arada kullanmış (s. 130). 1193'te, Topçular kışlasına söylediği târihte yalnız Galib mahlası var (Kasîdeler bölümü; s. 39). Bu bakımdan, 1199'dan sonra Galib mahlasını kullanmıya başladığı, ekseri şiirlerinde bu mahlası ihtiyâr ettiğinden dolayı söylenmiş olsa gerek. 1213'te, III. Selim'in okçuluğuna dair söylediği târihten (Kas. b. s. 42) anlıyoruz ki Galib, vefâtına dek şiir söylemiştir. Şiirde, evvelce de işâret ettiğimiz gibi Sebk-i Hindî'yi kabûl eden ve bu tarzı, gerçekten de, edebiyyâtımızda ibdâ' ederek yepyeni bir çığır açan, hattâ, "Hüsn ü Aşk"ta,

Gördün mü bu vâdi-î kemîni
Dîvân yolı sanma bû zemîni

beytiyle (Sondaki "Fahriyye-i şâirâne"de, s. 91; beyt. 3) bu çığırın dîvân edebiyyâtı yolundan başka ve ayrı bir yol olduğunu söyliyen Galib'i, aynı yolda, mürîdi Esrâr Dede (1211 H, 1796 - 1797) ta'kıyb etmiş, fakat ondan sonra aynı vâdîde yürüyen olmamış, XIX. yüzyıldaki yenilik cereyanı, şiiri başka vâdîlere götürmüş, hâsılı Şeyh Galib, edebiyyâtımızda tek kalmıştır. Galib,

Eğer desem ki hevâlar açıldı geldi behâr
Murâd odur ki benimle mahabbet eyledi yâr
Ya söylesem ki çemen goncelerle zeyn oldı
Odur garez ki tebessümle söyledî dildâr

kıt'asiyle (s. 145),

Çeken piyâleyi pâ-der rikâb olub gidiyor
Gelen bu meclise mest ü harâb olub gidiyor

beytiyle (s. 159) âdetâ tuttuğu yolu, yürüdüğü vâdîyi anlatmıştır.

Zevk anındır ki perîşânlığı cem'iyyetdir

gibi berceste bir mısraı söylemek, gerçekten de güç birşeydir.

Galib, kendisinden önceki şâirlerde de beliren dil bağımsızlığına da değinmiştir. "Hüsn ü Aşk"ta,

Manzûme-i fârisîveş ebyât
Bil cümle tetâbu'-ı izâfât

İnşâya verir egerçi ziynet
Türkî söz içinde ayn-ı sıklet

demekteyse de (s. 10, beyt. 8 -10) dîvân geleneğinden kurtulmasına da imkân olmadığından o da, aynı tarzda ve "tetâbu'-ı izâfat"lı, "manzûme-i fârisîveş ebyât" ile şiirler yazmıştır. Ancak ondaki bu türkçe tarafdarlığı, XVI. yüzyılda, Mahremî ve Edirneli Nazmî'de görülen "türkî-i basît"; yâni öz türkçe ile şu gazeli yazmasına da yol açmıştır:

Dökdi omuzdan paşı sâçâğını
Açdı gönüller deli bayrâğını
Ayyenisî gökde ne ülker satar
Değmeyicek kesdiği tırnağını
Gözceğizim boyamak ister benim
Al boyayub kan ile dûdâğını
Saldı gönül illerine âfeti
Kurdı göz ırmâğına otâğını
Nice tabur dağıdır ol yosmanın
Saç dağıdub eğmesi kalpâğını

İçüb içüb kendi elinden anın
Dûramayub öpmüşüm âyâğını
Çok sürinüb gözlemişim özleyüb
Âyâğının îzini toprâğını
Vermedi bir kimseye Galib geçit
Kanda çevirdiyse söz ırmâğını
Hazret-i Munlâ'yı bilenler bilür
Bilmeyenin kim çeke kuulâgını (s. 120)

Bu gazelde, "Hazret-i Munlâ" sözünden -ki o da husûsî addır, terimdir- başka ne bir yabancı söz vardır, ne bir yabancı terim.

Kılıcı kanlı elî kanlı delîkanlı güzel
Deşt-i âşûba aşîretbeyi Türkmanlı güzel

matla'lı gazeli de, içinde altı yabancı terkîb ve iki terkibsiz yabancı söz olmakla beraber "türkî-i basît"e pek yakındır (s. 80). Türkçe lehine olan bu temayül, onun şarkılarında da görünür; İstanbul konuşmasındaki birçok özellikler, şarkılarını süsler; bu özelliği, başka şiirlerinde de görmek mümkündür.

Meşreb itibâriyle Galib, önceden de arz ettiğimiz gibi, Dîvâne Mehmed Çelebi, Yûsuf-ı Sîne-çâk gibi rind ve Alevî bir Mevlevîdir. Bu neş'esini, bilhâssa,

Sanman bizi kim beste-dil-î nefs-i gavîyüz
Hâk-î kadem-î Âli Abâ Mustafavîyüz
Ne harf-ı emîran bilürüz ne bedevîyüz
Râzî-şüde-î hükm-i kazâ Murtazavîyüz

Ikrârımıza ser viririz ahde kavîyüz
Biz Şâh-ı Vilâyet kulıyuz hem Alevîyüz

bendiyle başlıyan "müseddes-i mütekerrir"inde açıkça görmekteyiz. İkinci bendde On iki İmâm'ı anar, dördüncü bendde, "a'vân-ı Yezîd"in hasmı olduğunu, "la'net-keş-i îmân-ı dil ü cânı" bulunduğunu söyleyip Kerbelâ fâciasını hatırlatır;

Evlâd-ı Huseyn'in kulı kurbânıyuz elhak

der ve son bendde, bu inançta olmıyanlara "Havâric" demekten çekinmez. (Kasîdeler bölümü; s. 79-80). Birinci halîfeyi, Mevlânâ'nın ceddi olduğuna dâir kökleşmiş yanlış inanışa sâhib olduğundan över (s. 4-5, Rubâîler, s.148); Çâr yâr'ın ayak toprağı olduğunu söyler; fakat bir rubâîsinde de, rubâînin son mısraı gibi, öbür üçünden maksûd olanın "Ce-nab-ı Murtazâ" olduğunu bildirir (s. 148); Gadîru Humm hadîsine daya-narak onun, Peygamber'in vasıysi olduğunu söyler; On iki İmâm'ı da, adlarını anarak bir başka rubâîsinde tebcîl eder (aynı s.). Âşûrâ gününün yağmurunu, Kerbelâ şehidlerine göklerin ağladığına vererek elemlenir (Kıt'alar, s. 142, III. kıt'a; farsça rubâî, s. 155, VII. rubâî). Muhammed'le Alî'yi, Şems ve Mevlânâ ile anar (Kıt'alar; farsça; s. 147, VII; farsça kıt'a; s. 156; IV); hattâ,

Behr-i Muhammedest çü îcâd-ı kâinât
Hûn-ı Huseyn mûcîb-i i'dâm-ı âlemest

beytiyle (s. 163, III), kâinâtın, Muhammed için yaratıldığına, Huseyn'in kanının da, âlemin yok olmasına sebeb olacağına inandığını belirtir. Dîvânında, bu husûsta daha birçok örnekler var. "Hüsn ü Aşk"ta da, Mevlânâ'yı, irfan saltanatı tahtının sultânı, Şîr-i Tezdân'ın, yâni Alî'nin "seccâde-nişîn"i, Hayder sulbu göğünün güneşi tarzında tavsîf etmede, onu, "vekîl-i Sıddıyk" sayıp Alî'yi kasdetmede, Alî'nin yolundan gittiğini bildirmede, Mevlevî silsilesini "zer silsile"; yâni Alî'ye ulaşan altın zincir saymadadır (s. 8, beyt. 3-5).

Galib'in Ahmed ve Mehmed adlı iki oğlu, Zübeyde adlı da bir kızı olduğunu biliyorsak da bunlar hakkında hiçbir bilgimiz yoktur.

Eserleri:

1) **Dîvân.** Kütüphânelerimizde birçok yazmaları bulunan bu dîvânın 1207 cümâdelûlâsının ilk günü (1792), yâni Galib'in vefâtından altı yıl, üç ay önce yazılmış, çok güzel tezhibli ve ciltli bir nüshasi İst. Üniv. K. Türkçe yazmalarının 5531 No.sunda kayıtlıdır ve K. Müzesinde teşhirdedir.

اتمام یافت بقلم شکسته رقم فقیر احمد یسری ابن محمد نظیف فی غرهٔ جمادی الاولی از شهور سنه
سبع ومأتین والف

ketebesini taşır (229 b.). Nüshanın sonunda "Hüsn ü Aşk" da vardır. Aynı K. müzesinde teşhirde bulunan ve sonunda "Hüsn ü Aşk"ı da ihtiva eden nüsha,

اتمام یافت بقلم شکسته رقم فقیر احمد یسری ابن محمد نظیف در اواخر شوال المکرم از شهور سنه
سبع ومأتین والف

ketebesini havî nüsha (229. b), türkçe yazmalarda, 5519 No.da mukayyettir ve ilk nüshaya yakın güzellikte tezhibli ve ciltlidir. III. Selim tarafından yazdırılması, tezhîbi ve cildi için üç bin altın harcanmış nüsha, ilk nüsha olsa gerektir. Bu nüsha, Galib'in hayatında yazıldığı için, basmaya nisbetle 13 kasîde ve medhiye, 4 müseddes, 1 tahmîs, 1 şarkı, 28 gazel, 20 târih, 25 rubâî ve 23 kıt'ayla 1 mısra eksiktir. Süleymâniye K.nin Halet Efendi kitapları arasında 679 No.da kayıtlı "Hüsn ü Aşk";

اتمام یافت بقلم شکسته رقم فقیر احمد حامد المشتهر بنظیف زاده

ketebesine göre Ahmed Hâmid, 1226'da, İst. Üniv. K.de, türkçe yazmalarda, 1388 No.da kayıtlı "Cezîre-i Mesnevî" şerhi, aynı zât tarafından 1239'da yazılmıştır. Ketebedeki.

اتمام یافته دوم شرح جزیرهٔ مثنوی شریف لشیخی واستادی وشیخ صحبتی ونور چشم فؤادی
ومعتمدی حضرت شیخ غالب اسعد ...

kaydından anlıyoruz ki Ahmed Hâmid, Galib'e müntesibdir. Ahmed Yüsrî, ta'lıyk yazısiyle musıkıyde de şöhret kazanmıştır; Müstakıym-zâde'nin (1202 H. 1788), "Tuhfe-i Hattâtîn"i yazdığı 1173 yılında (1759) sağdır (İbn'ül-Emîn Mahmud Kemâl'in mukaddimesiyle ve notlarıyle; İst. Devlet Mat. 1928; s. 107). Ahmed Yüsrî ve Ahmed Hâmid'in, Nazîf-zâde olması, ta'lıyk yazması, yazının aynı olması, Şeyh Galib'e müntesib bulunması, bu iki adın, aynı zâta aid olduğunu ve Nazîf-zâde'nin, bâzan Ahmed Yüsrî, bâzan Ahmed Hâmid imzâsını kullandığını belirtiyor kanâatindeyiz. Bu zât, seksen yaşını geçkin olarak 1248'de (1832) İstanbul'da vefât etmiştir (Fatin; s. 54). Dîvânçesi, Mevlânâ Müzesi yazmaları arasında, 2427 No.da kayıtlıdır.

Galib'in dîvânı, 1195'te, yâni dîvânını tertîb ettiği yılda, 1210'da, 1212 ve 1231'de yazılmış nüshaları İst. Üniv. K.deki türkçe yazmalarda, 5535, 2821, 5512 ve 2865 No.larda kayıtlıdır. Basma dîvân, sonunda "Hüsn ü Aşk"ı da ihtivâ eder ve Bulak'ta, güzel bir ta'lıykle taşbasması olarak 1252 şâbanının evâsıtında (1836) basılmıştır; bu basımdan başka basması da yoktur. 387 sahîfe olan ve büyük kıt'ada basılmış bulunan dîvân, üç kısma ayrılmıştır ve her kısmın ilk sahîfesi numarasızdır. Birinci kısımda kasîde, na't ve medhiyeler, târih, tercî', müseddes ve tahmîsler, şarkılar ve mesnevîler vardır ve bu bölüm, dîvânın 2 - 124. sahîfelerini kaplar. İkinci bölüme ayrı numara konmuştur. Bu bölümde gazeller, târihlerin bir kısmı, Esrâr Dede'ye yazdığı mersiye, iki lugaz, kıt'alar, rubâîler, beyt ve müfredler vardır ve 164 sahîfedir.

"Hüsn ü Aşk"a ayrılan üçüncü bölüm, 2-93. sahîfelerdedir ve bu bölüme de ayrı numara konmuştur. Esrâr'ın yazdığı dîvânın da, İst. Üniv. K. müze kısmında, 9594 No.da kayıtlı olduğunu bildirelim. Basma dîvânda yanlışlar olmakla beraber pek fazla da değildir.

2) **Şerh-i Cezîre-i Mesnevî.** Yûsuf Sîne-çâk'in "Mesnevî"nin her cildinden, mânâ ve konu bakımından uygun olan yüzer beyit seçerek altı fasıl üzere tertiplediği bir antolojidir. Ayrıca başta, 99 beyitlik ve Mesnevî vezninde ve aynı tarzda bir dîbâcesi, sonda da beş beyitlik bir tetimmesi, Yûsuf Sîne-çâk'indir. Tetimmede bu seçmeyi

"لؤلؤهای درج مثنوی"

terkibinin gösterdiği 901 (yâhût hemzeler de hesaplanırsa 903) yılında (1495 - 1496, yâhût 1497 - 1498) meydana getirdiğini bildirmektedir. Konya, Mevlânâ Müzesi'nde, 2474 No.da kayıtlı mecmuâda ikinci risâle, "Cezîre-i Mesnevî"dir ve 933'te, yahut üçüncü risâle, 997 târihini taşıdığına göre o târihte, yâni Yûsuf Sîne-çâk'in vefâtından yirmi yıl önce, telif târihinden de otuz, otuz iki yıl sonra yazılmış bir nüshadan istinsâh edilmiştir. Galib, bu eseri, 1204 recebinden sonra (1789) ve Kulekapısı dergâhına şeyh olmadan önce, Sütlüce'deki evinde yazmıştır. Dîvân dolayısiyle adı geçen Ahmed Hâmid'in, 1226 zilkadesinin başlarında yazdığı nüsha, İst. Üniv. K. türkçe yazıtlarından 1388 No.da kayıtlıdır. Bu eser basılmamıştır.

3) **Er-Risâlet'ül-Behiyye fî Tarîkat il-Mevleviyye.** Bu arapça risâle, Köseç Ahmed Dede'nin, arapça "Es-Suhbet'üs-Sâfiyye" adlı risâlesine yazılan ta'lîkaattan meydana gelmiştir. Köseç Ahmed Dede, Konya'da, türbenin arka tarafında "Hadîkat'ül-ervâh"ın duvara bitişik kısmında yatan ve mezar taşındaki kitâbeden, 1191'de (1777) vefât ettiği an-

laşılan Trabzonlu Ahmed Dede sanılmıştır (Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik, s. 192; aynı s.nin 8 No.lu notuna da b.). Fakat Köseç Ahmed Dede, Konya, Mevlânâ Müzesi K.de 2912 No.da kayıtlı mecmuâyı 1088 zilkadesinde (1677) vakfetmiştir; mühründe de 1056 (1646) târihi vardır. Ayrıca aynı K.de 4108 No.da kayıtlı arapça sarf ve nahve âit bir kitabı da 1059'da (1649) vakfetmiştir. Bu bakımdan Köseç Ahmed Dede'nin, Trabzonlu Ahmed Dede olmasına imkân yoktur. Ahmed Dede'nin Ebûbekir Çelebi (1200 H. 1785) zamânında dergâha geldiği söylendiğine göre bu risâlenin Trabzonlu Ahmed Dede'nin olması îcâb eder; ya ad dolayısiyle bu zât, kendisinden hayli önce yaşayan Köseç Ahmed Dede sanılmıştır; yahut bu zât da köse olduğu için bu adla anılmıştır. Risâlenin eski, yahut orijinal bir nüshası elde edilmedikçe kesin bir söz söylenemez. Galib, bu arapça şerhte, Mevlevîlik hakkında pek önemli bilgiler vermiştir. Bu eseri de meşîhatından önce yazmıştır. Bir nüshası İst. Üniv. K.0 arapça yazmalarında 3408 No.dadır.

4) Mevlevî şâirlere dâir Tezkire. Galib, Mevlevî şâirlerinin hal tercemelerini kısaca yazmış, bâzılarının şiirlerinden seçmeler meydana getirmiş ve müsvedde halindeki bu eseri, çok sevdiği dervişi Esrâr'a vererek tertîb ve tasnîf edip tamamlamasını söylemiştir. Esrâr Dede, bu müsvedde üzerinde çalışarak "Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye"yi meydana getirmiştir. Bu işe, şeyhinin başladığını, onun emriyle kendisi tarafından tasnîf ve ikmâl edildiğini bildirir. Kütüphânelerimizde birçok yazmaları vardır. İst. Üni. K. de türkçe yazmada 89 ve 1577 No.larda da birer nüshası mevcuttur. Ancak bu tezkirede, meselâ Rûhî-i Bağdâdî gibi, Mevlevîlikle hiç ilgisi bulunmıyan bâzı şâirlerin, zühûl eseri olarak, başka bir şâirin Mevlânâ'ya, yahut Mevlevîliğe âit şi'ri, onlara isnâd edilerek Mevlevîliğe idhal edildiğini de kaydedelim (Aylık Ansiklopedi'deki makalemize b. c. IV, sayı: 47; s. 1370 - 1373).

5) **Hüsn ü Aşk.** Galib'in asıl şöhretini sağlıyan, kendisinin de övündüğü bu mesnevîdir. Dîvân'ın sonunda, Dîvân'la berâber basıldığı gibi İst.da, 1304'te Ebüz-Ziyâ Matbaasında ayrıca basılmış, Tâhir Olgun (Tâhir'ül-Mevlevî. 1952) tarafından da Mahfil Mecmuâsı yayını olarak 1339'da Mat. Âmire'de tab' ettirilmiştir. Vasfi Mâhir Kocatürk (1961), "Hüsn ü Aşk"ı nesre çevirmiş ve bu çeviri, İst.da, Ahmed Halit Kitabevi tarafından 1944'te bastırılmıştır. Fakat bu çeviride, tahmîd, na't, Mevlânâ'ya medhiye v.s. atlandığı gibi îzâhı güç beyitler de geçilivermiştir. Gerek tahlîl ve tenkıyd bakımından, gerek noksan oluşu ve metnin bulunmayışı bakımından bu çeviri, hiçbir ilmî mâhiyyet taşımaz. "Hüsn ü Aşk"ın yazmalarından ileride bahsedeceğiz.

Galib, "Der beyân-ı sebeb-i te'lîf" bölümünde, bir mecliste, Nâbî'nin "Hayr-abâd"ından bahsedildiğini, meclistekilerin bu mesnevîyi övmede pek ileri gittiklerini, buna bir nazîre yazmanın mümkün olmadığını söylediklerini, bu sözlerin, kendisine ağır geldiğini, hattâ bu sözleri bir çeşit sınama saydığını, Nâbî'nin, bu hikâyenin konusunu Şeyh Attâr'dan çaldığını, burâkı övüşte de, Nef'î'nin "Rahşiyye"sini örnek edindiğini, hele evlenmeyi tasvîrin hiç lüzûmu olmadığını söylediğini, bunun üzerine kendisine, böyle bir eser yazmasını teklîf ettiklerini, onun da bu teklîf üzerine "Hüsn ü Aşk"ı yazdığını söyler (s. 9-12).

Galib'in bu sözlerini gün ışığına çıkarmak için Hayr-âbâd'ın özetini vermek zorundayız:

İst. Üniv. K. türkçe yazmalarda 809, 1582, 2992 ve 3479 No.larda ve dîğer kütüphânelerde nüshaları bulunan Hayr-âbâd, Baltacı Mehmed Paşa (1124 H. 1712) adına,

Yazsun varak-ı sipihre horşîd

Târihin « اثر مبارك اولسون »

beytindeki "Eser mübârek olsun" cümlesinin ifâde ettiği 1117 hicrîde (1705 - 1706) yazılmıştır (İst. Üniv. K. 2992).

Hurrem Şah adlı bir pâdişâh, Câvîd adlı bir gence âşık. Cürcan pâdişâhı da bu gence tutuluyor. Hurrem Şah, bir gece sarhoşken, Câvîd'i, Cürcan pâdişâhı Fahr'e veriyor. Fahr, pâdişâhın, bu işi sarhoşlukla yaptığını, ayılınca Câvîd'i arayacağını düşünüyor ve genci, yeraltında bir kuyuya saklıyor; oraya iki tâne de kâfûr mumu yakıyor. Pâdişâh ayılınca Câvîd'i arıyor. Kuyuya girilince görülüyor ki Câvîd yok, mumlar da yanıp bitmiş. Câvîd'in yandığını sanan pâdişâh, teessüründen saltanattan vazgeçiyor. O şehirde Çâlâk adlı bir de hırsız var. Bu hırsız, Câvîd'in bulunduğu yere bir lağım açmış ve Câvîd'i, oradan almış. Fakat orada, çok derin bir kuyu var. Câvîd, o kuyuya düşüyor. Bunu anlıyan pâdişâhla Çâlâk, kuyuya girip bir ip bularak Câvîd'i çıkarıyorlar. Yolları, pek güzel bir bahçeye düşüyor. O bahçedeki Tamtam adlı dev, bahçedeki güzel bir kıza âşık. Câvîd de o kızı görünce âşık oluyor. Çâlâk, Tamtam'ı ve adamlarını öldürüyor; Câvîd de kızla evleniyor.

Galib'in, Nâbî'nin bir hırsızı övmesine kızması (s. 11, beyt. 16), Çâlâk'in medhi dolayısiyledir.

Evsâf-ı burâk-ı Fahr-i âlem
Rahşiyye-i Nef'i andan akdem
Lâzım mı burâkı medh u tavsîf
Bû kârı anâ kim etdi teklif

beyitleriyle Nâbî'nin Mi'raciyyesindeki burak tavsîfi yüzünden andığı "Rahşiyye-i Nef'î"de, Nefî'nin,

Bârek' Allâh zihî rahş-ı hümâyun - sîmâ,
Ki konuş nâmını sultân-ı cihân bâd-ı sabâ

matla'iyle başlıyan kasîdesine işârettir (Nef'î Dîvânı; İst. Üniv. K. T. Y. 2790; 19. a - 20. b)*.

Gene aynı bölümde;

Bulmağla bir îki hoşça ta'bîr
Erlik midir izdivâcı tasvîr

beytiyle de (s. 10, beyt. 19) Câvîd'in, kızla evlenmesine dâir beyitleri kasdetmektedir.

Kim Nâbi'ye hiç düşer mi evfak
Şeyh'in sözüne kelâm katmak
Ey kıssadan olmıyan haberdâr
Nâkıs mı bırakdı Şeyh Attâr

beyitleriyle de (s. 10, beyt. 5 - 6) Galib, Hayr-âbâd'ın, Attâr'dan alınma bir konunun işlenmesinden meydana geldiğini bildirmede ve

El hak çalub alma kıssadır ol
Hırsızlara hayli hissedir ol

hükmünü vermektedir (a. 11, b. 2).

Gerçekten de Nâbî'nin bu mesnevîsi, Attâr'ın "İlâhî-Nâme"sindeki "Fahreddîn-i Gürgânî ile pâdişâhın kölesi" hikâyesinin genişletilip işlenmesinden meydana gelmiştir. Şimdi de "İlâhî-Nâme"deki hikâyenin özetini verelim:

Fahreddîn-i Gürgânî, Gürgan pâdişâhının huzuruna gider gelirdi. Bir gün pâdişâh, ileri gelenlere bir ziyâfet vermişti.

* Nef'î'nin, bundan başka gene IV. Murad'ın atını öven bir kasîdesiyle (aynı nüs. 20. b - 21. b), diğer bir rahşiyesi vardır (48.a – 49.a). Bizce Galib, metne matla'ını aldığımız kasîdeyi anmaktadır.

Fahr-ı Gürgânî de huzurdaydı. Pâdişâhın, güzeller güzeli bir kölesi vardı. Mecliste hizmet ediyordu. Fahreddîn, bu köleyi görünce vuruldı, canından geçti. Fahreddîn'in hâtırına çok riâyet eden pâdişâh, hali anladı; köleyi ona bağışladı, al, evine götür dedi. Fakat köle de, pâdişâh da, Fahreddîn de sarhoştu. Fahreddîn, yarın pişman olabilir; belki de bana ve köleye kızar, bir kötülük yapar düşüncesine düştü; bu düşüncesini de meclistekilere açtı. Tahtın altında, döşeli dayalı bir serdap vardı; köleyi oraya götürdü; tahtın üstüne yatırdı; birkaç mum yaktı; ayrıca başucuna, ayakucuna birer büyük mum bulunan iki şamdan dikti, o mumları da uyandırdı; serdabın kapısını kilitledi; anahtarını da ileri gelenlerden birine verdi. Sabâhleyin Fahreddîn, pâdişâhın huzuruna girdi; ileri gelenler de girdiler. Hali anlattılar; anahtarı pâdişâha verdiler. Pâdişâh pek memnûn oldu; edebe riâyet etmişsin; fakat ben onu sana bağışladım, dedi. Fahr, anahtarı alıp serdaba gitti; kapısını açtı. Fakat gördü ki, mumdan bir kıvılcım sıçramış, orası tutuşmuş, ne taht kalmış, ne halı. Genç de yanmış; simsiyah kömür kesilmiş. Fahreddîn deli dîvâne oldu; çöllere düştü; bu hicrânla "Vîse ve Râmîn" hikâyesini yazdı; bu hikâyede kendi halini anlattı (İlâhî-Nâme; Abdülbâki Gölpınarlı terc. Şark - İslâm Klâsikleri: 16, ikinci basım, İst. Millî Eğitim Basımevi - 1967, s. 142 - 147. Fahreddîn Gürgânî, 442 H. de; 1050 - 1051; vefât etmiştir. Vîse, yahut Vîs ü Râmîn'i, pehlevîceden farsçaya çevirmiştir. Said Nefîsî: Târîh-i nazm u nesr der Îran ve der zabân-ı fârisî tâ payân-ı karn-i dehum-i hicrî; Tehran - 1344 Şemsî hicrî; iki cilt. Fahreddîn Gürgânî; c. I, s. 51 - 52).

Şimdi "Hüsn ü Aşk"ın konusunun özetini verdikten sonra Galib'in, bu konuyu işlerken faydalandığı eserlerden bahsedelim:

Araplarda "Benî-mahabbet – Sevgioğulları" denen bir kabîle var. Temmuzun güneşinden başka giyimleri, cihânı yakıp

yandıran yalımdan başka içimleri olmıyan, avlandıkları zaman, ancak kendilerini vuran bu kabîle ulularından birinin bir oğlu, bir başkasının da bir kızı doğuyor. Bir gecede doğan bu iki çocuğun erkeğine "Aşk", kızına "Hüsn" adını veriyorlar ve bunları, birbirine nişanlıyorlar. Aşk'la Hüsn, okuma çağına gelince "Edeb" denen mektebe gitmiye, "Munlâ-yı Cünûn" denen her kayıttan kurtulmuş hocadan ders okumıya başlıyorlar. Aralarındaki sevgi, bu mektepte başlıyor. Hüsn, arada bir Aşk'ın halvet-gâhına gitmektedir; bâzı kere de her ikisi, içinde "Feyz" havuzu bulunan "Mânâ" gezinti yerine uğramaktadırlar. O bahçenin mihmândârı, "Suhan" adlı, herşeyi bilen, anlıyan bir ihtiyardır. Fakat kabîle içinde "Hayret" adlı biri, ikisinin bir arada bulunmasına engel oluyor. Birbirinden ayrılan Aşk ve Hüsn, Suhan vâsıtasiyle mektuplaşırlar. Aşk'ın Gayret adlı bir lalası, Hüsn'ün de İsmet adlı bir dadısı vardır. Gayret'in de tensîbiyle Aşk, kabîle ulularına gidip Hüsn'ü ister. Kabîle ululları bu isteği alayla karşılarlar ve nihâyet, Kalb ülkesine gidip ordaki kimyâyı getirmedikçe Hüsn'e kavuşamıyacağını söylerler ve yolda, bin çeşit belâ bulunduğunu, bin başlı rengârenk bir ejderhânın, bir ateş denizinin, o denizden geçmek için mumdan yapılmış gemilerin, daha ötede bin yıllık Gam harâbesinin, Mâtem sarayının, çeşit çeşit cinlerin, devlerin, gulyabanilerin, kapkaranlık gecelerin, geçilmez çöllerin mevcûdiyetini haber verirler. Aşk, Gayret'le yola çıkar. Fakat ilk adımda dibi derin mi derin bir kuyuya düşerler. Kuyuda bir cadı vardır. Semirsinler de sonra yiyeyim diye bunları hapseder. Bu arada Suhan yetişir; kuyunun dibinde, üstünde İsm-i a'zam yazılı bir ip olduğunu, cinlerin bundan haberleri bulunmadığını, onu bulup çıkmalarını söyler. İpi bulup kurtulurlar. Fakat bu sefer de yolları Gam harâbesine uğrar. Burada çok çetin bir kış hükiim sürmededir. Ordaki ihtiyar bir cadı Aşk'a gönül verir; ram olmayınca da onu çarmıha gerer. Tam bu sırada gene Suhan yetişir; Aşk'a, Hüsün'den bir kılıç, bir de at, Gayret'e de iki kanat getirir. Gene yola koyulurlar. Yolda cinlerle, gul-

yabânîlerle savaşırlar. Derken ateşdenizine çatarlar; kıyısında mumdan yapılmış gemiler vardır. Cinler, onlara binmelerini teklîf ederlerse de kabûl etmezler. At, semender* gibi süzülüp ateş denizini aşar; Gayret de uçarak geçer; Çin ülkesinin kıyılarına varırlar. O sırada al gagalı bir dudukuşu şekline bürünen Suhan gelip Aşk'a, Çin pâdişâhının Hüş-rübâ adlı kızına kapılırsa onu, Zât'us - Suver kal'asına hapsedeceğini haber verir. Fakat Aşk, Hüsn'e benzettiği Hüş-rübâ'ya gönlünü aptırır. Hüş-rübâ onu Zât'us - Suver'e götürüp hapseder; kal'aya girdikleri kapı silinip yok olur; Gayret'le orada mahpus kalırlar. Gene Suhan yetişir. Aşk'a kal'ayı ateşe vermesini söyler. Kal'ayı ateşe verip kurtulurlar. Aşk artık perperîşân bir haldedir. Derken bir kutlu sabâh doğar. Suhan bir hekim kılığına gelir; o arada Gayret kaybolur. Suhan, Aşk'ı alıp Kalb kal'asına götürür. Kal'anın bir yanı denize, bir yanı karaya karşıdır. Her yanında beş kapısı vardır; her kapıda bekçiler beklemektedir. Çeşit çeşit renklerde elbise giyinmiş müjdeciler gelir. Aşk, Suhan'la Hüsn'ün sarayına ulaşır. O anda Hayret, İsmet, Munlâ-yı Cünûn v.s de gelirler; Mânâ gezinti yeri de görünür. Suhan, cadıyı öldürenin, yolları arıtanın, dudu şeklinde gelip öğüt verenin, sülün şeklinde görünenin, hekim kılığında gelenin hep kendisi olduğunu söyler ve sen der, yanlış bir yol tutmuştun; Aşk, Hüsn'dür, Hüsn de Aşk; birliğe ikilik sığmaz; bu dertlere, yanlış düşüncen yüzünden uğradın. Artık gelenlerin hepsi geride kalır; Hayret, Aşk'ı alıp Hüsn'e götürür; gayb perdeleri açılır. Galib,

Buldı bu mahalde kıssa, pâyân
Bundan ötesi değil nümâyân

Sad şükr olâ Hayy-ı lâ yemûta
Kim erdi söz âlem-î sükûta

beyitleriyle hikâyeyi bitirir.

* Semender, ateşte yaçadığına inanılan bir hayvandır; Açıklama'ya b.

2101 beyit olan[1] ve teşhîs esâsına dayanılarak yazılmış bulunan bu mesnevî, gerçekten de edebiyyâtımızda eşsizdir. Edebiyyâtımızda, Kudatgu- Bilik'ten sonra teşhîse dayanan ilk mesnevî, Yunus Emre'nin (720 H. 1320) "Risalet'ün-Nushiyye" adlı mesnevîsidir. Bu mesnevîde, rûh, nefis, kanaat, tama', öfke, sabır, akıl ve doğruluk teşhîs edilmektedir (Yunus Emre ve Tasavvuf: İst. Remzi Kitabevi, - 1961, s. 121 - 126; Risâlenin metni, tarafımızdan hazırlanan ve Eskişehir Turizm ve Tanıtma Derneği yayınlarının 1. kitabı olarak İstanbul'da Sulhi Garan Mat. Koll. Şti.de bastırılan "Risâlat al-Nushiyya ve Dîvân"da, 1 - 37. sahifelerdedir. Risâle'nin fotokopisi, sağdan 1-107. sahifelerdedir). Nev'î'nin (1007 H. 1598 - 1599) "Hasb-i Hal"i de teşhîs esâsına dayanır. Ondan sonra, Galib'e kadar bu çeşit bir eser veren şâirimiz yoktur diyebiliriz. Galib, klâsik tarza uyup tahmîd, na't, mi'râciyye ve Mevlevî olduğu için Mevlânâ'ya medhiyye, kendisine yol gösteren, kendisini teşvıyk eden babasına da 18 beyitlik bir anış bölümlerinden sonra te'lîf sebebini de anlatıp hikâyeye girer. "Hayr-âbâd"ı aşmak, hattâ benzeri bulunmıyan bir eser meydana getirmek çabasiyle meydana getirilen bu mesnevîde de, "Hayr-abâd"da olduğu gibi kuyu var; iple kuyudan çıkmak var; "sıfat-ı pîr-i Hıred" "Suhan"ı pek andırmada. Fakat Nâbî, Attâr'ın hikâyesine, bir şeyler ekleyerek mesnevîsini yazmıştır; hikâyenin ilcâsiyle kuyuyu alıyor ve dâimâ taklitten kaçınıyor. Galib'in eserinde biraz İbni Sînâ'nın (427 H. 1035 - 1036) "Risâlet'ut –Tayr"ının, daha fazla da Şihâbeddîn Sühreverdî-i Maktûl'ün (587 H. 1191) "Mûnis'ül-Uşşaak"ının tesîri vardır [2].

---

1 Dîvân'ın sonunda basılan "Hüsn ü Aşk" 2086 beyittir ve yazmalara nazaran 15 beyit noksandır.

2 "Risâlet'ül-Tayr"ın bir nüshası ve arapça şerhi, İst. Üniv. K. Arap. yazmalarında, 1458 No.daki mecmûadadır (231. b - 233. b).

"Mûnis'ül-Uşşaak"ın özeti şudur:

İlk olarak yaratılan akıldır. Aklın, Tanrı'yı, kendini, kendinden sonra meydana gelenleri bilmesinden Hüsn, Aşk ve Hüzün meydana geliyor; bunların üçü de bir asıldan zuhûr etmiştir, insan, birbirine aykırı dört nesneden (Anâsır-ı erba-a: Toprak, su, ateş, yel) yaratılınca, pâdişâh olan Hüsn, onu görmiye, Aşk da Hüzün'le berâber Hüsn'ü bulmıya gidiyor. Bütün Melekût halkı, Hüsn'ün buyruğuna uyup Aşk'a tâbi oluyor. Yûsuf yaratılınca Aşk, ona ulaşıyor ve Hüsn'e âşık oluyor; fakat yüz bulamayınca ümitsiz bir halde çöllere düşüyor; Hüzün de Ken'an diyârına gidip Ya'kûb'a mûnis oluyor. Aşk, Mısır'a gidip Zelîhâ'nın hücresinde görünüyor. Zelîhâ, Aşk'a kim olduğunu sorunca, bana diyor, Arap diyârında Aşk, Acem diyârında Mihr derler; her gün bir yerdeyim; üç kardeşiz biz. Bu köşkün üstünde Can derler bir şehristan var. O şehrin burcu, kal'ası, izzetten, hendeği, azametten yapılmıştır. O şehirde Tanrı kitabını okuyan, pek fasîh, fakat dilsiz, pek yaşlı, fakat yıl görmemiş, pek ihtiyar, fakat henüz yorgunluk, tâkatsizlik nedir bilmez, Hıred adlı bir pîr vardır. O şehre Aşk kemendiyle, şevk merkebiyle ulaşılır; elde de bilgi kılıcının olması gerektir. Bu şehir, dokuz köşkün (gökler) üstündedir; Hüsn'e ancak Aşk'la ulaşılabilir...

Bu eserde de cadılar, büyücüler, beş kapı, ateş v.s vardır. (Mu'nis al -' Ushshaq; Otto Spies; Verlag W. Kohhammer Stuttgrat - 1934).

"Hüsn ü Aşk"ta, Fuzûlî'nin "Sıhhat u Maraz"ının tesîrini de görmekteyiz. Esasen, bâzı yazmalarda "Rûh-Nâme"; bâzılarında "Hüsn ü Aşk" adını da taşıyan "Sıhhat u Maraz" "Mûnis'ül Uşşaak"ın tesîriyle meydana getirilmiş bir eserdir, ilk kısmı, eski tıb bilgisine dayanan bu eserde, Hüsn ve Aşk, rûhun iki sıfatı mâhiyetindedir. Hüsn'ü görmek isteyen rûha Aşk, safâ aynasını verir. Rûh, aynada kendisini görür, Hüsn'ü gördüm sanır ve candan vurulur. Aşk, bu resmin

düşmanları çoktur; onu idrâk hazînesinde sakla der. Rûh, Aşk'ın sözünü tutar; fakat zaman geçtikçe özlemi artar; Aşk'la berâber beden ülkesini dolaşır; sonunda Melâmet ülkesine düşer, hayret ve mahrûmiyetle eş olur; beden ülkesi harâb bir hale gelir. Derken Aşk, safâ aynasını getirir; rûha sunar. Aynaya bakan Rûh, kendisini pek zayıf görür; bu der, benim; evvelki resim nerde? Bunun üzerine Aşk, Rûha âşinâlık sürmesini verir. Rûh, sürmeyi gözlerine çekince, varlık aynası olmaksızın son derece güzel birini görür; gerçek menzile ulaşır; âşıklık ve mâşukluk o halvetten dışarda kalır (b. A. Gölpınarlı: Sıhhat u Maraz terc. İst. Üniv. Tıp Târihi Enstitüsü yayını: Millî Mecmûa Basımevi - 1940; Önsöz; s. 7 - 18; Metnin tercemesi; s. 19-38. Sıhhat u Maraz'ın metni, 1965'te vefât eden Necati Lugal'le İst. Üniv. Arap Edebiyyâtı eski müderrisi Prof. O. Reşer; Osman Yaşar; tarafından 1943'te; İstanbul'da, "Des Türkischen Dichters Fuzûlî" adıyle bastırılmıştır. Hazırladığımız "Fuzûlî Dîvânı"nın Önsöz'üne de b. İst. İnkılâp Kitabevi - 1961; s. XCVII - XCVIII).

"Hüsn ü Aşk"ta, Nizâmî'nin ve Fuzûlî'nin "Leylî vü Mecnûn"undan da izler vardır ("Mekteb-i, Edeb" bölümüne; s. 17-18; "Tetimme-i Kelâm"a; s. 36; ve "Pâsuh dâden-i Aşk"ın son beytine b. s. 53, b. 17).

Bütün bunlarla beraber "Hüsn ü Aşk"; bu eserlerin bir taklîdi, bir kopyası değildir. Onlardaki unsurlar, Galib'in kudretli muhayyilesiyle, tasarrufiyle yepyeni bir şekilde ibdâ' edilmiş, mevzûda da ibdâî bir kudret gösterilmiştir. Sondaki "Fahriyye-i şâirâne" bölümünde,

Esrârım Mesnevî'den aldım
Çaldım velî mîri mâlı çaldım

diyen (s. 91, b. 8) Galib'in bu mesnevîsinde, Mesnevî'den de yer yer alınmış bahisler, beyitler vardır. Galib, "Âgaaz-ı dastân-ı Benî – Mahabbet" bölümünde,

Giydikleri âftâb-ı temmûz
İçdikleri şu'le-i cihân-sûz

beytinin mazmunu, Mesnevî'nin I. cildindeki "Kıssa-i A'râbî-i dervîş ve mâcerâ-yı zen-i û bâ û be sebeb-i kıllet u dervîşî" surhundaki, "Gündüzün elbisemiz, güneşin harâreti, geceleyin yastığımız, yorganımız, ayışığı" meâlindeki beyitten almıştır (Reynold A, Nicholson basımı; I. c. Londra - 1925; s. 138, b. 2255) Mevlânâ da bunu, Kur'ân-ı Kerîm'in XVIII. sûresinin 90. âyet-i kerîmesinden almıştır. Son bölüm olan "Hakıykat-i hal ve hâtime-i kitâb" bölümündeki,

Feyz erdi cenâb-ı Mevlevî'den
Aldım nice ders Mesnevî'den

Gûyâ ki o bahr-i bî gerâne
Olmuş hum-ı rengden nişâne

Dil hemçü şegaal o bahre düşdü
Hem-cinslerim başıma üşdü

Tâvûs-ı behişte eyledim nâz
Ammâ ki yok iktidâr-ı pervâz

beyitleri (s. 91-92), Mesnevî'nin III. cildindeki "Uftâden-i şegaal der hum-ı reng ve rengîn şoden ve da'vî-i tâvûsî kerden miyân-ı şegaalân" surhunu hatırlatmaktadır (Aynı basım, 1929; s. 41-44). Zât'us-Suver kal'asiyle Hüş-rüba ise (s. 76 - 80), VI. ciltteki "Revân şoden-i şeh-zâdegân der memâlik-i peder ba'd ez vidâ' kerden-i îşân..." surhundan mülhemdir (Aynı b. 1933; s. 480 ve devamı); Mevlânâ da bu hikâyede, "Gerçekten de cennette bir çarşı vardır ki orada ne alış vardır, ne satış; ancak orada erkek ve kadın sûretleri mevcuttur; bir kişi, bir sûreti beğendi mi, o sûrete girer; o sûrete bürü-

nın" hadîsinden ilhâm almıştır (Süyûtî: Câmi'us-Sagıyr; Mısır; Matbaat'ül- Hayriyye - 1321; c. I. s. 77).

"Hüsn ü Aşk"ta biz, iki aslî unsur görüyoruz:

1) Tasavvuf ve tasavvuftaki "seyr ü sülûk";

2) O zamana dek yazılmış mesnevî tarzındaki hikâyelerden, şiir bakımından üstünlük cehdi.

Tasavvuftaki mecazî aşk, güzelden güzelliğe, fertten cemiyete, mazhardan zâhire, kuldan Hakk'a, diğer bir tâbirle kesretten vahdete bir seyir takıyb eder. Sûfîler bu bakımdan, zahirî ve mecâzî aşkı, insanı gerçek aşka götüren bir yol, bir köprü olarak kabûl etmişlerdir. Kâmil bir mürşide bağlanarak bu mânevî yola giren sâlik, yavaş yavaş yoldaki "mezlaka-i akdâm"ı (ayak kaydıran yerler) aşarak Hakk'a ulaşır; Vahdet-i Vücûd'u kabûl edenlerce artık halk, bu kişinin nazarında yok olur; herşeyin Hakk'ın zuhûru olduğu, kendi varlığının da, O'nun varlığından ibâret bulunduğu anlaşılır. Böylece sâlik, dînin dışyüzü olan şerîattan, içyüzü olan hakıykate ulaşmış olur. Fakat bu ulaşılan makam, bir zecbe, bir yokluk makaamıdır; sâlik, zâhirî varlık âleminden, manevî yokluk âlemine varmıştır; gözünden izâfî varlıkların hepsi silinmiştir. Âşık ve mâşuk birleşmiştir; aşk da yok olmuştur, işlerin, sıfatlardan doğduğunu, sıfatların, zâtın zuhûru olduğunu bilgisiyle, görgüsüyle bilmiş, görmüş, o bilgi ve görgüyle de tahakkuk etmiştir. Orada kalan sâlik, ibâhaya düşebilir; mazharı, zâhir görebilir. Burada hiç durmaması, hemen geri dönmesi gerektir. Bu işin sonu, başlangıca dönmektir. Şeriâttan hakıykate giden yola tarîkat denir; varılan yokluk âleminden, Hak varlığıyle var oluş âlemine dönerse sülûkü tamamlanmış olur; artık sâlik, halkı, Hakk'ın zuhûru, Hakk'ı da, halkın bütünü olarak görür; fakat zâtı, zât olarak sıfatlardan, sıfatların zuhûru olan işlerden tenzîh eder. Her mazhardan, o mazharın istîdâdına göre zuhûr eden fiillerin,

o istîdâdı meydana getiren sıfatların zuhûru, sıfatları da, zâtın zuhûru bilir; fakat zâtın, zât olması bakımından, sıfatlardan yüce ve münezzeh olduğunu anlar. Güneşin ışığı, güneşten ayrı olmamakla beraber güneş değildir. Bir mazhardan zuhûr, bu çeşitse, ona zıddolan mazharlardan zuhûr da ayrı bir çeşittir. Bu bakımdan ibâha, yanlıştır ve mes'ûliyet kalkmaz. Bu son makaama varan, "ma'rifet" makamına ulaşır. Halk'a, Hak'tan tamâmiyle ayrı bir varlık vermiye "fark" ve "tefrika"; Hak'tan başka varlık görmemiye "cem'" denir. Ma'rifet makaamındaki farka ise "fark ma'al-cem'"; yahut "fark-ı sânî" derler. Farkı olmayanın kulluğu, cem'e ulaşmıyanın ma'rifeti yoktur" demişlerdir (Risâle-i Kuşayriyya'ya b. Bulak - 1284; s. 4 - 47. Istılâh-ı Seyyid Şerîf; İst. Es'ad Mat. 1300, s. 52-53 ve 111).

Galib Dede, "Hüsn ü Aşk"ta, tasavvuf bakımından bu seyr ü sülûkü bildirmededir. Aşk, Hüsn'e vurulmuştur; onu kendisinden ayrı sanmaktadır. Ona kavuşmak için Kalb kal'asındaki kimyâyı getirmesi gerektir. Edeb mektebinde, her türlü kayıtlardan kurtulmuş Munlâ-yı Cünûn'dan, bu cezbeye eriştikten sonra kâmil bir mürşid olan Suhan, ona her an yardım etmektedir. Sülûkünde, aşılmaz belleri aşan, gidilmez yollara düşen, nefis vâdîlerinde kuyulara hapsolan, hayâllere çatan, çeşitli belâlara uğrıyan, şehvet ateşinden süzülüp geçen Aşk'a, Gayret, yâni sabır ve mücâhede, arkadaşlık etmiştir. Sûretlerle bezenmiş bulunan, girilince kapısı sırrolan şehir varlık şehridir; Hüş-rübâ, nefistir; nefis âleminde kendi hayâllerine kapılan Aşk, cezbe ateşiyle bu şehri yakmış, bu sûretlerden, bu hayâllerden kurtulmuş, hakıykat sabâhı doğmuş, seyre başladığı yere dönmüş, Aşk'ın, Hüsn'den, Hüsn'ün de Aşk'tan başka birşey olmadığını anlamış, vahdet sırrına erişmiştir.

Burada, "Mûnis'ül – Uşşaak"ta ve Nâbî'nin "Hayrâbâd"ında da tasavvufî görüşün ilk plânda gelen aslî bir unsur olduğunu söylemek lüzûmunu da duyuyoruz.

"Hüsn ü Aşk"ı, şiir bakımından tahlîl edersek, gerçekten de bu eserin, edebiyyâtımızda eşsiz güzellikte bir eser olduğunu kabûl etmek zorunda kalırız. Galib, dîvân teknik ve estetiğinden, elbette kurtulamazdı. O da, meselâ Mi'râciyyesinde, dokuz gökten, bu göklerdeki yıldızların İran - Yunan mitolojisinden geçen vasıflarından bahsetmiş, Burçlar göğünü, on iki burcun adlarını anmış, o adlara uygun mazmûnlarla onları teşhîs etmiştir. Fakat onun ibdâ' ettiği buluşlar, seçtiği Sebk-i Hindînin en güzel, en hayâlî örneklerini teşkîl eder. Sevgioğulları kabîlesini anlatırken,

Hargehleri dûd-ı âh-ı hırmân
Sohbetleri ney gibî hep efgaan

Her bîrisi bir nigâra urgun
Şemşîr gibi dehânı pür hûn

Ektikleri dâne-î şerâre
Biçdikleri kalb-i pâre pâre

Satdıkları hep metâ-ı candır
Aldıkları sûziş-î nihandır

gibi beyitleri (s. 12), Aşk'ın, Hüsn'e olan meylini,

Bedr îse murâdı ben şeb olsam
Gerdûnı severse kevkeb olsam

beytiyle anlatışı (s,. 20), baharı,

İsrâfil olup nesîm-i zîbâ
Bû haşr-ı zemîni kıldı ihyâ
Bülbül gibi geldi şevk-ı bâli
Açdı güle gonce kıyl ü kaali
Sûsen boyanurdı yâsemenden

Kan damlar idî rûh-ı semenden
Gizlî öpüşüb gül ü karanfül
Nerkislere el salardı sünbül
Gülşende fısıldı oldı peydâ
Etdîler anı nesîme ifşâ
Nerkis söz açub şarâb u neyden
Dür saçdı peyâm-ı tâc-ı Key'den
Kaldırdı elin çenâr-ı ser-keş
Bir söz didi var içinde âteş
Yakdı o haberle lâle dağı
Âşüftelenüb gülün çerâgı
Doldı yer ü gök fegaan u zâre
Olmâdı o sohbet âşkâre

tarzında tavsîfi (s. 29), geceyi, kışı anlatışı, atı, kılıcı övüşü, tek sözle eski mazmûnları bile yenileştirmesi, bu esere eşsiz bir güzellik, edebiyyâtımızda müstesnâ bir mevki vermektedir.

Önceden de arz ettiğimiz gibi türkçeye tarafdarlığını, öztürkçe bir, hattâ ikincisini de birkaç terkip ve kelime müstesnâ, aynı tarzda sayarsak, iki gazelle ispat eden, "Hüsn ü Aşk"ında farsçaya benzer beyitleri beğenmiyen Galib'in,

Envâr ile kâinat doldu
İşte o gece sabâh oldu (s. 4)

*

Tek Hüsn içün Aşk âh kılsun
Dünyâ yıkılursa hâ yıkılsun (s. 51)

*

Yoksâ bunı sen kolay mı sandın
Gam leşkerini alay mı sandın (s. 53)

gibi pek kolay söylenmiş olan ve dile yabancı gelmiyen beyitleri de yok değildir. Bu çeşit beyitleri gazellerinde, hattâ

kasîdelerinde de bulabiliriz. O, "kımranmak, mırlanmak, ırlamak" gibi türkçede ve herhalde o vakit İstanbul'da da kullanılan sözleri de şiirine almaktan çekinmemiştir:

Kımransa hevâya kalbolurdı
Mırlansa sadâya kalbolurdı (s. 83)

*

Irlardı cünûn terânesinden
Leylî Mecnûn hikâyesinden (s. 27)

Onda,

Afveyleyelim ki belki bilmez
Bir sürçen atın başı kesilmez (s. 10)

*

Firkat gibi mevt ömre sürmez
Allâh ne verir ki kul götürmez (s. 69)

gibi atasözlerine de rastlamaktayız.

Galib'de "bac almak, fâtiha vermek, açmaz, kılıç atlamak"; "ağızotu, kaşmerbaşı, kopuzcu, kozbekçibaşı, telli kurşun" gibi örf mecazları ve devrinin özelliklerini, hattâ "bustâni-i hâs-ı surh-efser" diye saray bostancılarını, "kıyâfetini bile mümkün olduğu kadar belirterek canlandıran, "Mihrâbın içinde çifte yâhû" diye bir mihrabı gözönüne getiren sözleri bile buluyoruz (Sözlük'e ve Açıklama'ya b.). Onda, daha önce Sâbit'in de,

Dûlâb-ı iltifât-medâr-ı Muhammedî
Âsî suyunda ümmete dâir değil midir

beytinde de geçen ve yurdumuzda o vakit meşhur olan "Dûlâb-ı Muhammedî" bile geçiyor (Açılamaya b.). Ayrıca,

Gerden leb-i cûda serv-i sîm-âb
Gûyâ ki Boğaziçi'nde mehtâb (s. 21)

*

Sahrâdan idüb girîze tasmîm
Südlîce'de kaldı Cedvel-î sîm (s. 60)

*

Burnı Modaburnu'nda ovâsı
Sırtlan yatağı keler yuvâsı (s. 62)

gibi İstanbul'a ait serpintileri de buluyoruz. Hâsılı "Hüsn ü Aşk"; dîvân edebiyyâtı bedîiyyâtından ayrılmak, bu sûretle teferrüd etmek istiyen, o edebiyyâtın kalıpları içinde, ancak Sebk-i Hindînin yeni buluşlariyle eski mazmûnları işliyen, fakat gerçekten de hem tasavvuf, hem şiir bakımından, tesîri altında kaldığı eserleri bile yapıcı bünyesinde eriten, bu sûretle de tek kalan bir eserdir.

Bu husûsu biraz daha açıklamak için "Hüsn ü Aşk"a, tanzîm edildiği târihten sekiz yıl sonra, Şeyh Galib'in vefâtından da sekiz yıl önce, çağdaşlarından Muhammed Refîî-i Âmidî* (1231 H. 1815) tarafından yazılan ve adı olan "Nazm-ı dakaayık"; yazıldığı 1205 (1790 - 1791) hicrî yılını gösteren, "Cân u Cânân"dan da biraz sözetmek isteriz:

Bir nüshası, İst. Üniv. K. T. Y.ında 3015 No.da kayıtlı bulunan bu mesnevî, klâsik usûle riâyet edilerek tahmîd, na't, mi'râciyye ile başlıyor. Bütün bölümler, Galib'in, pek çocukça, tâbir mazûr görülsün, pek sırıtıcı birer taklîdi. Telîf sebebini anlatırken, Galib'in, Nâbî'yi kınamasına kızdığını ve onun üstünlüğünü belirtmek için bu mesnevîyi yazdığını anlatarak fahrî dâvâvekilliğine girişiyor. Bu mesnevîde Benî - Mahabbet, Benî - derd olmuş. Bu kabîlenin işreti, avlanması, bahârı, tıpkı "Hüsn ü Aşk"takinin birer sönük, cansız taklîdi. Bunda da bir gece, görülmemiş bir vak'a zuhûr ediyor; bir

* Refî' Muhammed'in hâl terc. için "Osmanlı Müellifleri"ne b. (II, s. 196)

erkek, bir kız çocuk doğuyor. Erkeğe Can, kıza Cânân adı veriliyor. Biraz büyüdükleri vakit Cezbe mektebine gidiyorlar, hocalarının adı Şeyh-ı Meczûb. Gülzâr-ı Mahabbet'te gezinip sevişiyorlar. Orada bir Havz-ı Nûr var; oraya Hüdâ adlı birisi gözcü, bekçi. Hayret, konuşup görüşmelerine engel oluyor. Hüdâ, aralarında miyâncı oluyor; mektuplarını götürüp getiriyor. Cânân'ın dadısı Şerm; Can'ın lalası Cehd. Can, kabîle ulularının sözü üzerine, Lâmekân ilindeki Âb-ı Hızr'ı getirmiye gidiyor. Kuyuya düşüş, cadılar, gullar, hâsılı bütün olup bitenler aynı. Vezin aynı; tardiyeler, Hüsn ü Aşk'dakilere tam birer nazîre. Bâri birkaç yeri değişik olsaydı. İşte buna, kopyanın ta kendisi derler. İnsan, bu kitabı okuyunca, Refîî'nin zahmetine acıyor; hasedine kocunuyor ve Hüsn ü Aşk'ın değeri, bu kopya karşısında bir kat daha artıyor; insan, bu eser hakkında, gayr-i ihtiyârı, Galib'in şu beytini okuyor:

El hak çalub alma kıssadır ol
Hırsızlara hayli hissedir ol

"Hüsn ü Aşk"; bu eserin sonundaki şu müfredden anlaşıldığı veçhile 1197'de tanzîm edilmiştir:

Galib bu cerîde-î cefânın

Târihi olur ختامه المسك

Galib, "Hitâmuh'ul-misk" târihini, Kur'ân-ı Kerîm'in LXXXIII. sûresinin 26. âyetinden almıştır.

*

"Hüsn ü Aşk"ın, kütüphânelerimizde birçok yazmaları vardır; bunların bir kısmı, Galib'in dîvânının sonunda, bir kısmıysa ayrı olarak yazılmıştır. Bunlardan birkaçını, Ga-

lib'in eserlerinden bahsederken bildirmiştik. Ayrıca Süleymâniye K.e mülhak Husrev Paşa kitapları arasında, 502 No.da kayıtlı nüsha, hicrî 1219'da, yâni Galib'in vefâtından beş yıl sonra yazılmıştır. Fakat yazan, "Eyle güzer" sözünde

"گذر" i "گوزر" (3a) "Azmeyledi vahy-i dâver üzre" mısraını, "Azmeyledi dahı vird üzre" (3. b),

"کامخواهی" "کامخاهی" (aynı), "tahlîsine"yi "tahnîsine" (4.a)

"Bulmuşdı sözüm"ü "Bulmuş idi sözüm" (49. b), "bî gerâne"yi "pey-gerâne" (aynı), "Hem-cinslerim"i, "Hem-cinlerim" (aynı) tarzında yazacak kadar bilgisiz; bu yanlışlar, sona kadar sürüp gitmede. Vezin dahi bilmediği için yanlışlar pek fazla. Hazırladığımız metinde, ilk kısımlarda, bu nüshanın da farklarını göstermiye başlamıştık; fakat pek az bir kısımdan sonra, bu nüshadan faydalanmanın mümkün olmadığını anladık ve farkları yazmıya lüzum görmedik.

Süleymâniye K. Halet Efendi kitapları arasında 679 No.da kayıtlı olan nüshayla aynı K.nin Hasan Hüsnü Paşa kitaplarında **1041** No.da kayıtlı ve 1239 şevvâlinin sonunda yazılmış nüsha, Hacı Mahmud kitaplarında, 3642 No.da mukayyet **(kayıtlı)** ve 1231 cümâdelâhırı evâilinde Seyyid Ahmed Münîr tarafından yazılmış nüsha, İst. Üniv. K.nin Müzesinde teşhirde bulunan nüshalara uymakta.

Halet Efendi K.de 679 No.daki nüsha 22.7 X 12.2 eb'âdında, üstü yeşil kâğıt kaplı, kenarları iki ince altın cetvelli yumuşak ciltli ve 70 yaprak. Yazısı, ortasi çift altın cetvelli, kenarları altın çerçeveli, iki sütun üzerine 15.5 X 6.7 eb'âdında, yukarıya doğru mâil ve her s.de 16 satır, her satırda bir mısra' var. Sağdaki cetvelde 8. beyit bittikten sonra sol cetvele geçiliyor. Yazı güzel bir ta'lıyk. Başlıklar surhla yazılmış. Sağ ve sol taraflarda hâşiye için boş yer bırakılmış, İlk yaprağın a, son yaprağın b yüzünde, beyzî ve ta'lıykle

الهی جمع کتب کرده جمله وحدت را   بده بدست یمینش کتاب حالت را

beytini hâvî mühür var. 70. b'de beş satır olarak,

اتمام یافت بقلم شکسته رقم فقیر - احمد حامد المشتهر بنظیف زاده - در اوائل ذی القعدة الشریفه
از شهور سنه ثمان و عشرین - و مائتین و الف

ketebesi surhla ve ta'lıykle yazılmış. İlk yapraktaki mührün yanında, Halet'in, dâire şeklindeki küçük ve nesihle

"من یحب محمد سعید بکل حاله"   yazılı mührü var.

Hasan Hüsnü Paşa kitaplarında, 1041'de yazılmış nüsha, kenarları tek altın cetvelli meşin kaplı mukavva ciltli ve 18.5 X 10.8 eb'âdında, 132 yap. Her s. de 17 satır var. Yazı ta'lıyk ve s.nin 12.3 X 5 kısmını kaplıyor. İlk ve ikinci s.lerin kenarları, 4 mm. enliliğinde altın cetvelli, öbür s.lerde, mısra araları ve yazının yanları ince altın cetvelli. Her satırda bir beyit var. Yazı ta'lıyk, başlıklar surhla yazılmış; ketebe 132. b sonunda. 1. s.de basît bir tezhîb ve destarlı bir sikke resmi var.

Hacı Mahmud kitaplarında, 3642 No.da kayıtlı nüsha, kenarları altın ince üç ve bir zencîrek cetvelli, ortası müstatîl şeklinde düz iki altın cetvelli koyu kırmızı meşin ciltli. 23.3X14 eb'âdında; yazı, 15.6 X 8.1 kısmında. Başta altınla yapılmış basît bir tezhîb mevcut. S. kenarları enli, mısra' araları ince iki altın cetvelli. Başlıklar surhla yazılmış. 66 yap. Her s.de 17 satır var. Yazı harekeli nesih. Bâzı imlâ hataları olmakla beraber sağlam bir nüsha. 66. b'de,

حرره الفقیر السید احمد منیر من اوائل جمادی الآخر لسنه احدی و ثلاثون و الف

ketebesi var.

Ayrıca İst. Üniv. K.de, T. Y.larda, 1348 No.da kayıtlı ve Sinoplu Dervîş Huseyn'ül-Mevlevî tarafından yazılan, 1213 cumâdelûlâsının 16. günü, yâni Galib'in vefâtından bir ay, on gün sonra "Silahşor-ı Hazret-i cihân-bânî el-Hâcc Ahmed Râşid" tarafından temellük edilen (1.b) nüsha, şâirin hayatında yazılmış olması bakımından değerli olması gerekirse de bu nüsha, Galib'in el yazısı nüshaya uymamaktadır. Ayrıca, "muhib"; bu nüshada "mücib" (5. a), "cem'"; "cem" (10. b), "habs"; hem başlıkta, hem metinde "cels" tarzında (Habs kerden-i dîv îşanra) yazılmıştır ki bunlardan, D. Huseyn'in bilgisizliği derhal anlaşılmaktadır (Hüsn ü Aşk'ın 1200'de yazılmış bir nüshası, Konya, Mevlânâ Müzesi Kitaplarında, 2309 No. da kayıtlıdır. Dîvân'ın ve Hüsn ü Aşk'ın, İst. Üniv. K. ile dîğer K.lerdeki nüshaları için rahmetli Sabri Kalkandelen'in İst. Üniv. K. yazma divânlar Kataloğuyla Nâil'in Yazma Dîvânlar Kataloğu'ndaki Galib mad. e b.).

Galib'in el yazısı "Hüsn ü Aşk"; Süleymaniye K.sinde, Halet Efendi kitaplarının mülhak kısmında, 171 No.da kayıtlıdır. Kenarları ve sırtı meşin, ebrî kaplı mukavva bir ciltle ciltlenmiş olan bu nüsha, 43 X 15 eb'adındadır. Başta 4 yaprak boştur, 1. a da, başta, "Hüsn ü Aşk li Galib Dede kendi hattıdır; gaflet olunmıya"; bu yazının altında, "Vakf-ı Mevlevî-hâne-i Galata" yazıları ta'lıykle yazılmış. Kenarda sihir def'i için okunacak sûre ve âyetlerle sayıları v.s, "Ebyât-ı şerîf-i Mesnevî-i Şerîf" başlığı altında her cildin kaç beyit olduğu rakamla yazılmıştır. Bu yazılar, Galib'indir. 2. yaprakta Galib'in Mesnevî'yi dokuzuncu, onuncu, on birinci hatimlerine dâir kayıtları ve târihleri var. 5. yaprakta Mevlânâ'nın doğumu, vefâtı, Sultan Veled'in vefât târihi ve birkaç farsça beyit var. Metin 24 yaprak, 46 sahîfedir. Yazı ta'lıyktir ve son s. müstesnâ, her s.de, yukarıya doğru mâil olarak yazılmıştır. Her sahîfede üç sütun var; mısralar alt alta olup bir sütun bittikten sonra öbür sütuna geçiliyor. Ya-

zı, bâzı sahîfeler hâriç, bütün kâğıdı kaplamakta, satırlar muhtelif. Sonradan ilâve edilen beyitler altlara, kenarlara yazılmış. Birçok beyitlerde bâzı kelimelerin üstleri bir çizgiyle çizilmiş, tashîh edilen tarzı, üste, alta, yana yazılmış. Başlıklar surhla ve gene ta'lıykle. Bu tashîhlerden başka, ilâve edilen beyitler de var (meselâ 6. a, 8. b, 9. b). 12. a da, ikinci sütunun 5. beytinden sonra, "iki beyit vardır"; 15. a da ikinci sütunun 10. beytinin hizasına, aşağıdan yukarıya doğru, "Server beyti unutulmuş; tesvîde nazar oluna"; 16. a da, ikinci sütunda 10. beytin yanına "iki beyit aşağıda" kayıtları düşülmüş, aynı sütunun altında "Bunlardır" kaydiyle iki beyit yazılmış. 18. b de, birinci sütunda "Der hasb-i hal-i hîş" bölümü başlıyor; 19. a da, ikinci sütunun altıncı beytinden sonra, "Hasb-i hal-i mezbûr bu mahalle tahrîr oluna" yazılmış. Bütün bu kayıtlardan anlıyoruz ki bu, bir müsveddedir; fakat 15. a daki kayıt bize, "Hüsn ü Aşk"ın bundan evvel de bir müsveddesi olduğunu bildiriyor. 24. a da bir sütun var ve

İn dem ki zi şâirî eser nîst
Sultân-ı suhan menem diğer nîst

beytiyle bitiyor. Bu yaprakta gene, aşağıdan yukarıya dört satır olarak ayrı bir ta'lıykle "Şeyh Galib Dede efendinin kendi —hattıdır, gaflet olunmıya— Vakf-ı Mevlevîhâne-i — Galata" kaydı var. Gerek baştaki, gerek bu kayıtta, Galib hakkında "rahmetullâhı aleyh"; "Kuddise sır-rûhû" gibi bir cümle kullanılmadığına göre bu müsveddeye arz ettiğimiz kayıtlar düşülürken Galib, sağdır.

Bu müsveddede tahmîd, na't ve Mevlânâ'ya medhiyye yok. Mi'râciyyeden sonra "Der sebeb-i te'lîf" bölümü geliyor. "Der zikr-i pîşvâ-yı hod" bölümü de yok; bu bölümleri sonradan ilâve ettiği anlaşılıyor. Başlıklarda pek cüz'î farklar ve bâzı takdîm tehîrler var.

Hazırladığımız metne bu müsveddeyi esas olarak aldık. Halet Efendi, Hasan Hüsnü Paşa, Hacı Mahmud nüshalariyle basmayı, bu nüshayla karşılaştırdık; bu müsveddede bulunmıyan ilk bölümleri, dîğer yazmalara uyan basmadan yazdık; bunda olan, basmada ve dîğer yazmalarda bulunmıyan beyitleri, takdîm tehîrleri not olarak, nüsha farklariyle gösterdik. Bugünkü neslin anlamasını temîn için, bugün konuştuğumuz dille, asla sâdık kalarak nesre çevirdik; metinden tâkıybi kolaylaştırmak için bir sözlük, îzâhı icâb eden beyitler için de bir açıklama ilâve ettik.

Burada, "Hüsn ü Aşk" metninde, dilde mümkün olduğu kadar bugünkü konuşma tarzına uyduk; meselâ "gelmişim"i, "gelmişem" tarzında yazmadık; Galib âzerî olsaydı bu tarzda yazmamız gerekirdi; fakat o, bir İstanbulludur. İmlâya da tam uymamız, sanırım ki doğru olamaz. Biz, eski imlâya uyar, üstün yerine "elif" kullanılması bir kâide haline girdiğinden "gelen" sözünü, "gelan" yazar, konuşur ve okurken "gelen" derdik. "Olurdı" yazar, okur ve konuşurken "olurdu" derdik. Bu bakımdan yazı şekline de pek o kadar uymazdık; ancak bu husûsta da pek o kadar ileri gitmedik. Hâsılı, elimizden geldiği kadar bu şahesere emek sarf ettik. Nasîb olursa bu eseri, Galib'in dîvânı tâkıyb edecektir.

Tevfıyk Allâh'tandır.
14.V.1968
Abdülbâki GÖLPINARLI

Hüsn ü Aşk

Bismillâhirrahmanirrahîm

Hamd âna ki kıldı halka rahmet
Tahmîdde acze verdi ruhsat
Acz olmasa hal olurdı müşkil
Pây-ı geç-i kilk olurdı der gil
Ger hamdine yoksa hadd ü ihsâ
Şükr et ki zebân-ı acz gûyâ
Hamd eyle ki verdi şer'-i ma'nî
Tahmîd-i Hudâda acze fetvî
Bahş eyledi ehl-i acze idrâk
Fahvâ-yı şerîf-i "Mâ arafnâk"
Âhır yine acz olurdı hâsıl
Ammâ olamazdı kimse vâsıl
Noksânımıza himâyet etdi
Ta'cîz değil inâyet etdi
Aslah ana vâcib olmamıştır
İhsânını mücib olmamıştır
Mahz-ı keremiyle etdi tasvîr
Adl üzre nizâm-ı halkı takdîr
Acz olmasa bî nevâ kalurdık
Hep ebkem ü geç - edâ kalurdık
Müşkildi edâ-yı şükr-ü tahmîd
Kandâ leb-i zerre kanda horşîd

Ammâ ki zebân-ı aczimiz var
Vasfında beyân-ı aczimiz var
İnsâf ile ger olursa dikkat
Ni'met mi değildir acze ruhsat
Her bir niamı senâsı lâzım
Bu bahsde şükr olur mülâzım
Bundan dahi aczimiz hüveydâ
Afvetdi yine cenâb-ı Mevlâ
Bî had eğer eylesek tahayyül
Zencîr-i suhan bulur teselsül
Mevc urmağıla muhît-i fikret
Cûş eyledi hayret içre hayret
Min ba'd dîl oldı mest ü medhûş
Akl eyledi behr-i nutkı hâmûş

Der na't-i Seyyid-i kâinat

Ervâh ki tuhfe-i Huda'dır
Hâk-i reh-i Şâh-ı Enbiyâ'dır
O şâh ki tahtı lâ mekândır
Cârûb- keşi Kerûbiyândır
O şâh ki mâh çün sitâre
Pâ-bûsuna oldı pâre pâre[1]
Cibrîl nevâline haberci
Mîkail anın vekîl-harcı
Leylâk ile zât-ı pâki mevsûf
Kur'ân'a sıfatı zarf u mazrûf
Dervâze-i tâkı Kaabe kavseyn
Ferş-i kademi ulûm-ı kevneyn
Şah-ı melekût-ı arş-pâye
Mah-ı ceberût-ı ferş-sâye
Birdir dedi aşnâ-yı vahdet
Mevc-i Ahadiyyet Ahmediyyet

1 Bu beyit H. M. de yok.

Çün "evvel-i mâ hâlak"dır ol nûr
Sanî-i Hudâ desem de ma'zûr
Âdem ki cenâb-ı Bülbeşerdir
Bağ-ı Nebevîde bir Şecerdir
Giryân olub oldı Nûh-ı Nevvâh
Deryâ-yı melâhatında mellâh
30. Cûş-âver olunca Nîl-i kabzı
Mûsâ'ya Hızır yetişdi feyzi
Şer'iyle edince tiyg-zenlik
İbrâhim'e düşdi büt-şikenlik
Mi'râc-ı kemâl-i zâtın İdrîs
Sükkân-ı semâya kıldı tedrîs
Bir rütbe ki hüsn-i bî bahâsı
Yûsuf dahı abd-i müşterâsı
Tebşîr içün kudümün İsâ
Tâ minber-i çerha çıkdı gûyâ
35. İcâdı vücûd-ı kevne baîs
Ümmetleri sırr-ı ilme vâris
Âyîne-i vahdet-i İlâhî
Mir'ât-ı vücûdıdır kemâ hiy
İmân-ı hakıykıye ol âgâh
Besdir sana bir Nebî bir Allâh
İrvâ-yı ıtâşı râyegândır
İ'câzı müşâru bil benândır
Müşkîn sevâd-ı şam-ı Esrâ
Menşûr-ı nübüvvetinde tuğra
40. Söz olsa da menba'-ı kerâmet
Kur'ân'a nazîre olmaz elbet
Kur'ân o Rasûl'ü kıldı tavsîf
Ahlâk-ı azîmin etdi ta'rîf
Ey hâme zebânın eyle kûtâh
Levh üzre kalemle yazmış Allâh[2]

Baştan buraya kadar, elyazmasında yok.

Der menkabet-i Mi'rac

Bir şeb ki sarây-ı Ümmehanî
Olmuşdı o mâhın asmânı
Ammâ ki ne şeb emîn-i rahmet
Şeyh'ül-harem-i harîm-i Hazret
Mânend-i Bilâl-i sahib - irfân
Nûr-ı siyeh içre nûr-ı îmân
Gûyâ o şeb-i şeref - measîr
Veys'ül - Karen îdi nûrı zâhir
Yüz sürmeğe geldi hâk-i pâye
Da'vetli bulundılar alâye
Ol leyle içün sipihr-i gerdan
Etdi nice bin sabâhı kurban
Çün âb-ı hayât o şâm-ı enver
Rengi siyah îdi mevci ahdar
Ebr-âver olup bahâr-ı Nâsût
Çûş eyledi sebze-zâr-ı Lâhût
Ser - çeşme-i Hızr olup hüveydâ
Ervâh-ı bakaaya oldı irvâ
Zulmât çöküb surâdık-ı gayb
Sır söyledi mâha mihr lâ rayb
Tâ mihr ede mâha arz-ı dîdâr
Zulmât-ı hafâya girdi envâr
Cûş eyledi sanki Nîl-i hayret
İhyâ olâ tâ ki Mısr-ı vuslat
Bast eyledi nokta-i süveydâ
Sırr oldı içinde şâm-ı Esrâ
Envâr ile kâinât doldı
İşte o gice sabâh oldı
Şevk eyledi mihri pâre pâre
Şenlendi meşâil-i sitâre
Bir hırmen-i nûr olub nüh eflâk
Horşîdi kapatdı pertev-i hâk[3]

---

[3] H. M. da birinci mısra', ikinci olarak yazılmış.

Bir feyz erişdi[4] bû zemîne
Kim oldı sarây-ı âbgîne
Ger etmese mihr ü meh takaddüm
Şebnem yerine yağardı encüm
Envâr bürüdi kâinâtı
Rûşen görür oldılar hayâtı
Bark urdı o şeb çerâg-ı nâ-yâb
Mahvoldı hep âftâb u meh-tâb
Bir hırmen idi nücûm-ı pür tâb
Horşîd u meh anda kirm-i şeb-tâb
Âyîne-i nûr olub şeb-î târ
Yâr eyledi yâre arz-ı dîdâr
Gönderdi Hudâ edüb meşiyyet
Cibrîl-i Emîn'i peyk-i da'vet
Her geh ki inerdi âsmandan
San arşa çıkardı hâk-dandan
Tebşîr kılub[5] Surûs-ı a'zam
Dîdi ki eyâ Rasûl-i ekrem
Âdın kodılar Buraak-ı yektâ
Geldi ayağına Arş-ı a'lâ
Eyle güzer Arş u âsmânı
Mahzûn buyurma lâ mekânı
Ol maksad-ı kün - fekân - îcâd
Fermân-ı Hudâ'ya oldı munkaad
Herşey olur aslına şitâbân
Çıkdı yine âsmânâ Kur'ân
Çün basdı rikâba pây-ı devlet[6]
Zîn hânesi îdi beyt-i vahdet
Ne kaldı zemîn ü ne zemâne
Mahvoldı bu turfe âsyâne
Cûş eyledi çün muhît-i vahdet
Ma'nâya mübeddel oldı sûret

Bir feyz ki: Ha.
edüb: Basma.
Himmet: Bas, H. M.

Hem sûrete girdi sırr-ı vahdet
Ma'nâ-yı kadîm buldı sûret[7]
Nâgeh görünüb harîm-i aksâ
Abdiyyetin oldı sırrı peydâ
Ol sâcid olub Hak oldı mescûd
Dindî bu makaama gayb-i meşhûd
Ervâh-ı rüsül cemâat oldı
Allâh bilür ne halet oldı
Ey hâme o rütbe olma çâlâk
Esrâr-ı nübüvvet olmaz idrâk
Deryâ sözü şebneme ne lâyık
Tangrı işi âdeme ne lâyık
Gel âdet-i şâirâna git sen
Sûfiyye sözin ferâgat et sen
Çün basdı sipihr-i evvele pâ
Oldı iki pâre bedr-i ra'nâ
Tâ halka ıyân olâ mücerred
Kim devr-i Kamer mi der-i Ahmed
Mi'râcda çün zamân yokdur
Evvel demeğe tüvân yokdur
Mâh olması mu'ciziyle münşak
Isbât idi şerh-i sadrı el hak
Ol bî dile iltiyâm kıldı
Gönlîni alub hırâm kıldı
Çâvûşlık etdiler sürûşan
Allâhû ma'ak'le dil-hurûşan
Azmeyledi vahy-i vârid üzre
Vardı felek'ül - Utarid üzre[8]
Çün geldi o şâir-i felek-câh
Ol şâhdan oldı ma'zeret-hâh
Afveyledi nâme-i siyâhın
Hassân'a bağışladı günâhın

7 Bu beyit M.H, H.H nüshalarında yok.
8 Felek-i Utârid: Bütün yazmalar ve bas.

Meb'ûsuna hâdi[9] oldı bâis
Âçıldı der-i sipihr-i sâlis
Zehrâ'sın edüb şefî'-i Zühre
Afvinden o şâhın aldı[10] behre
Çârum feleği kılınca seyran
Fahr etdi dü bâre çâr erkân
Feyz aldı Melîh'den Mesîhâ
Tekrârdan oldı sanki ihyâ
95. Bark urdı o şeb – çerâg-ı câvîd
Şermiyle zemîne girdi horşîd
Çün târem-i hâmis oldı menzil
Mirrîh'e erişdi hadşe-î dil
Kan ağlayub etdi özre âheng
Dâmân-ı sipihri kıldı gül-reng
Afv îdüb[11] o şâh-ı âsman - rahş
İzrâil'e kıldı cürmüni bahş
Çün şeş cehet oldı kâm-hâhı
Çerh-ı şeşüme irişdi râhı
100. Tâ ede o şâh-ı heft ıklîm
Kaadî-i sipihre şer'i ta'lîm
Teblıyg kılub cenâb-ı Hak'dan
Nehyeyledi hükm-i mâ sabakdan
Men'oldı kehânet île tencîm
Zâhirle mezâhir oldı tanzîm
Çün erdi sipihr-i heftümîne
Bahş etdi saâdet âlemîne
Keyvân şefî'edüb Bilâl'i
Böyle deyüb etdi rüy-mâlî
105. Besdir bana bû şeb özr-hâhî
Bâlâter-i reng kıl siyâhı

---

9 Kendi el yazısından başka nüshalarda, rehber.
10 Oldı: Bas (yanlış).
11 Etdi: H.M, H, H.H. Bas.

Çün Hazret-i Pâdşâh-ı Levlâk
Tekmîl ile kıldı seyr-i eflâk
Ammâ dahi bahşiş-i İlâhî
Mi'râcını bulmadı kemâhiy
Kürsîye basınca pây-i reftâr
Şevk eyledi sâbitâtı seyyâr
Teşrîfi içün buyurdı zîrâ
Olmuş Felek'ül- -Burûc ber câ
Basmağla kadem vucûd-ı pâki
Eflâke çıkardı Sevr-i hâki
Lutf edüb o pâdşâh-ı yektâ
Kozbekçibaşısı oldı Cevzâ
Deryûze elin açınca Mîzan
Dirhem yerine dür etdi rîzan
Hût eyledi hâk-i pâye âheng
Girdâb-ı hafâya girdi Harçeng
Kıldı Esed İbn-i ammini yâd
Tahlîsine andan oldı imdâd
Zîra Hamel eyleyüb şikâyet
Etmişdi şehâmetin[12] hikâyet
Delv eyleyüb oldı hali derhem
Bir reşha deyüb be câh-ı[13] Zemzem
Bir feyz ile şâd olub övündü
Dûlâb-ı Muhammedîye döndü
Pervîn ile Cedy olunca tezyîn
Sıbteynine tuhfe kıldı ta'yîn
Şeh-perr-i Surûş ol şeb-i râz
Hep Sünbüle'den ederdi pervâz[14]
Çün sâat-i çerha lâzım Akreb
Vaktâ o da kıldı arz-ı matlab
Buldı şeref-i kabûle imkân
Fevt olmadı bir dakıyka ihsân

---

12 celâdetin: H, H.H, H.M, H.P, Bas.
13 be çâh-ı: H, H.H, Bas.
14 Bu beyit yalnız yazmada var.

Kavsîne bakınca zâl-i dehrin
Pek za'fını gördü hal-i dehrin
Ol Şâh-süvâr-ı Kaabe kavseyn
Kıldı seferin verâ-yı kevneyn
Cibrîl-i Emîn'e oldı hem-pâ
Tâ Arş-ı Hudâ'yı kıldı me'vâ
Levh u Kalem u hezâr esrâr
Hem oldı Kerûbiyan bedîdâr
Şevkından o rütbe oldı medhûş
Arş eyledi câyını[15] ferâmûş
Arşı bırağûb misâl-i sâye
Zül Arş dedî o Arş-pâye
Ol seyre de[16] mâverâ göründü
Tâ Sidre-i müntehâ göründü
Açıldı der-i harîm-i vuslat[17]
Kurbet girü kaldı geldi vahdet[18]
Cibrîl'de acz olub hüveydâ
Elfâzı bırakdı anda ma'nâ
Evvel ne idî ne oldu bilmem
Leb-rîz idi ol ne doldu bilmem
Ey rahmeti râyegân Rahman
Lutfunla bu benden eyle şâdan
Hâhiş-ger-i devlet-i müebbed
Ya'nî ki fakıyr Gaalib Es'ad
Mücrimdir eğerçi ümmetindir
Ümmîdi senin şefâatındır
Olmazsa şefâatından ihsân
Çok zâhidin oldı hali hırman
Çün ehl-i kebâirim siyeh-kâr
Her maksadıma beşâretim var[19]

---

15 sâhibin: Bas, H.M, H, H.H, H.P.
16 Ol syrde: Bas.
17 vahdet: Bas.
18 vuslat: Bas.
19 Son beş beyit, elyazmasmda yok.

Der vasf-ı Hazret-iHudâvengâr

Hatm etdi çü enbiyâyı Allâh
Geldi bize evliyâ-yı âgâh
Şehdir o gürûha Molla Hünkâr
Besdir bu cihâna bir cihân-dâr
Sultân-ı serîr-i mülk-i irfân
Seccâde - nişîn-i Şîr-i Yezdan
Endîşesi reh-nümâ-yı tahkıyk
Mânendesidir vekîl-ı Sıddıyk
Horşîd-i sipihr-i sulb-i Hayder
Zer silsile reh-rev-î Gazanfer
Ney-pâre-i kilki kıldı meşhûd
Bildik neyimiş nevâ-yı Dâvûd
Oldı ulemâ-yı dîne fâık
Peygamber-i Rûm dense lâyık
Ma'nâ-yı kelâmı rûh-ı İsâ
Mehdî gibi şer'i eyler ihyâ
İsm olmadı bir kitâba el'an
Seyret şerefin ki mağz-ı Kur'ân
Milk-i suhanı sevâd-ı a'zam
Bir bık'ası taht-ı İbni Edhem
İbrâhim-i Gülşenî gibi merd
Olmuşdur o bâga bülbül-i ferd
Abdâl-ı felek helâk-i aşkı
Mihr ü mehi Sîne-çâk-i aşkı
Ebyât-ı şerîfi âyet âyet
Esrâr-ı şerîat u hakıykat
Rûşen suhanı çerâg-ı ma'nî
Her noktası şeb-çerâg-ı ma'nî
Ser-tâcı gürûh-ı evliyânın
Şâh u çelebîsi asfiyânın
Etmişdir ihâta garb u şarkı
Emvâc-ı muhît-ı gark u farkı

Aktâr-ı cihâna hükmü cârî
Eczâ-yı zamânâ feyzi sari
Âlem dolu feyz-i himmetinden
Bahsetme abes kerâmetinden[20]

Der zikr-i pîşvâ-yı hod

Bulmağa hitâm bû mebâhis
Bir zât-ı sütûde oldı bâis
Üftâde-i râh-ı ser-bulendî
Ya'nî pederim Reşîd Efendi
Dil zâviyesinde münzevîdir
Ser-bâz-ı muhibb-i Mevlevîdir
Hakdır bu ki deng ü lâl idim ben
Nutk etmeğe bî mecâl idim ben
Kalmışdı zebân-ı hâme hâmûş
Kılmışdı hezâr mevc-i gam cûş
Gelmişdi helâl guft ü gûdan
Geçmişdi hayâl reng-ü bûdan
Nâ güfte kalub makaal-i mi'râc
Kalmışdı bu Hüsn ü Aşk bî tâc
Söyle deyüb etdi nutka ıkdâm
Feyz-î nefesiyle oldı itmâm
Bu güm - rehin oldı dest-gîri
Öğretdi suhanda tarz-ı Pîr'i
Doldurdı benim o merd-i meydan
Himmetle derûnum âb-ı hayvân
Çün oldı cihân-ı aşka rehber
Olmaz mı übüvvetî mükerrer
Her nesne ki söylerim senâdan
Âsûdedir âfet-i riyâdan

---

20 Bu bahis, el yazmasında yok.

Ney gîbi beni o zât-ı vâlâ
Feyz-i nefesiyle kıldı ihyâ
Hem oldı sebeb hem etdi himmet
Kıldım nice ehl-i hale hidmet
Âsâr-ı keremleriyle hakkaa
İnkârı küfürdür oldum ihyâ
Anlar da demez buna inâyet
Hem ben dahi eylemem kanâat
Bahr-i keremin verâsı yokdur
Ol bahrde dürr-i feyz çokdur
İnşâallâh rahîm ü rahmân
Esâr-ı şükûd olur nümâyan[21]

Der sebeb-i te'lîf

Bir meclis-i ünse mahrem oldum
Ol cennet içinde Âdem oldum
Meclis veli gülşen-î mahabbet
Bülbülleri yekser ehl-i ûlfet
Her bîrisi şâir-î suhan-senc
Gencîneler elde cümlesî genç
Sohbetleri[22] şi'r ü fazl u irfân[23]
Ülfetleri[24] nazm u nesr ü iz'an[25]
Ben mest-i sabûh-ı nükte-dânî
Vakt îse sabâh-ı nev-cüvânî
Gâhî okunurdı Hayr – Âbâd
Nâbî olunurdı hayr ile yâd
Hakkaa ki acîb bir eserdir
Erbâbı yanında mu'teberdir

21 Bu bölüm de elyazmasında yok; basmada ve diğer yazmalarda var.
22 Ülfetleri: Bas. ve bütün yazmalar.
23 fazl-ı irfan: Bas.
24 Sohbetleri: Bas. ve yazmalar.
25 nesr-i elhan: Bas. nesr ü elhan: H, H.H, H.M.

180. Hengâm-ı hiremde söylemişdir
Pîr olduğu demde söylemişdir
Ol nazmın edüb bir ehl-i ma'nâ
Medhinde mübâlagayla ıtrâ
Bezm ehli serâ-ser etdi ikrâr
Bû kavli muvâfakatla tekrâr
Bir gaayete erdi kim meâli
Tanzîrinin olmaz ihtimâli
Ol rıtl banâ geran göründü
Bir sûret-i imtihan göründü
185. Ta'rîzâne edüb hitâbı
Verdim o gürûha bû cevâbı
Kim Nâbi'ye hiç düşer mi evfak
Şeyh'in sözüne kelâm katmak
Ey kıssadan olmayan haberdâr
Nâkıs mı burakdı Şeyh Attâr
İşte o kadardır ol hikâye[26]
Bâkıysi durûg-ı bî nihâye[27]
Manzûme-i fârisîveş ebyât
Bil cümle tetâbu'-ı izâfât
190. İnşâya verir eğerçi zînet
Türkî söz içinde ayn-i sıklet
Âz olsa eğer değildi mâni'
Derdik ana belki de sanâyi'
Hem bir dahı var ki ol suhan-sâz
İgraakda murg-ı pest-pervâz
Evsâf-ı Buraak-ı Fahr-i âlem
Rahşiyyei Nef'i andan akdem
Lâzım mı Burâkı medh u tavsîf
Bû kârı anâ kim etdi teklîf
195. Afveyleyelim ki belki bilmez
Bir sürçen atın başı kesilmez

---

26. hikâyet: H, H.M, H.H ve Bas.
27. nihâyet: Aynı yazmalar ve Bas.

Hem bir de bu kim o pîr-i fânî
Almış nice dürlü nâm u şânı
Beş dâne şehenşeh-î melek-zâd
Tab'ına keremle etmiş imdâd
Bâzâr-ı cihânda kâmın almış
Meydân-ı suhanda nâmın almış
Böyleyken edüb yine tekâsül
Kılmış nice ma'nide[28] tegaafül
Bulmağla bir îki hoşça ta'bîr
Erlik midir izdivâcı tasvîr
Dersen ki Nızâmî-i gerâmî
Etmiş o dahi bu iltizâmı
Ol tarz-ı Acemdir olmaz i'câb
Rindân-ı Acem gözetmez âdâb
Her tavrına iktifâ ne lâzım
Câizse de ictirâ ne lâzım
Hem bir dahı bû ki ol suhan-senc
Vermiş kalemîne renc-i bî genc
Bir düzd-i bürehne - pâyı gûyâ
Mansûr'a diler ki îde hem-pâ
Mi'râc-ı hayâle eyleyüb sâz
İster ki Mesîh'e olsun enbâz
Mebnâ-yı binâ-yı Hayr-Âbâd
Bir hayrsızın hemâlin îrâd
El-hak çalub alma kıssadır ol
Hırsızlara hayli hıssedir ol
Pîrâne tekellüf etmiş ancak
Vermiş hele kâr-ı düzde revnak
Nush etse eğer budur mezâkı
Dünyâ fânî ahret bâkıy[29]

---

28 ma'niden: H, H.M, H.H ve Bas.

29 Bu mısra'da vezin "fa'lün fa'lün fa'lün fa'lün"dür.

Olsa ne kadar harâb u mağşûş
Yokdur bunı bir işitmemiş gûş
Merd âna denür ki âça nev râh
Erbâb-ı vukufı ede âgâh
Olmâya sözi bedîhi-î tâm
Ede niçe tecrübeyle ıkdâm
Ammâ kime eyleyim bunı fâş
Ben dâhı bileydim ol kadar kâş
Efvâha sözüm olaydı dem-sâz
Lâzım mı idî felekde pervâz
Veh veh bu ne sırdır etdim ızhâr
Sad tevbe vü sad hezâr inkâr
Bir ehl-i suhan ki ede tahsîn
Bir çerh değer o beyt-i rengîn
Dâim bunı der ki elde hâme
Âfet bana i'tibâr-ı âmme
Çün kârı himâyet eylemekdir
Efhâma riâyet eylemekdir
Elbette olub füsürde - hâtır
Ma'nîden[30] olur zebânı kaasır
Lâkin yine bellüdür tabîat
Meydandadır aldığın vedîat
Çâlâk - zamîr ü merd-i âgâh
Etmez hele düzdi hem - ser-i şâh
Olsa ne kadar şikeste - pervâz
Uymaz yine kûf u kaaza şehbâz
Kalmâdı mı neşve-î mahabbet
Pânâna mı erdi ol hikâyet
Hiç aşkdan özge şey revâ mı
Sarf etmeğe gevher-î kelâmı
Dersen ki hezâr olundı tekrâr
Sahbâ-yı bakaadan olma bîzâr

---

30 ma'nâdan: Yazmalar ve Bas.

Âlem heme derd-i aşk u ülfet
Bâkıy keder ü elem nuhûset
Bû râhdan oldun îse âgâh
Çıkmaz yolun üzre düzd-i güm-râh
Bû derd-i suhandır olmaz ızhâr
Ta'bîr edemem dahı neler var
230. Gencûr-ı cevâhir-i sanâyi'
Ol san'atı yok ki zevka râci'
Hattâ dedi bir Mesîh-i hoş-dem
Hem söyleyemem de hem beğenmem
Etdim niçe dürlü i'tirâzât
Hem her birisin de etdim ısbât
Bû nağmeye kim ben etdim âheng
Evvel beni kıldı zâr u dil-teng
Tutdı beni ol söz île yâran
Da'vâya gerek gel imdi burhan
235. Nâbî ana kim guc île ermiş
Allâh sana gençliğinde vermiş
Aldım o hevesle kilki deste
Bû nazmı dedim şikeste beste
Noksânıma vardır i'tirâfım
Bîhûde değil ve liyk lâfım
Bed reng ise de kumâş-ı evren
Kalmaz yine kâle-î Haleb'den
On kes ki zi şehr-i âşnâyîst
Dâned ki metâ'-ı mâ kucâyîst

Âgaaz-ı Dâstan

240. Dil-zinde-i feyz-i Şems-i Tebrîz
Ney-pâre-i hâme-î şeker-rîz
Bû resme koyup[31] beyân-ı aşkı
Söyler bana dâstân-ı aşkı

---

31 Beyitte "edüb" iken üstüne "koyub" yazılmış.

Kim vardı Arab'da bir kabîle
Mustecmi'-i haslet-i cemîle
Ser-levha-i defter-î fütüvvet
Ser-hayl-i Arab Benî Mahabbet
Ammâ ne kabîle kıble-î derd
Bilcümle siyâh-baht u rû-zerd
245. Giydikleri âftâb-ı temmûz
İçdikleri şu'le-î cihân-sûz
Vâdîleri rîk ü şîşe-i gam
Kumlar sağışınca hüzn ü mâtem
Hargehleri dûd-ı âh-ı hırman
Sohbetleri ney gibi hep efgan
Her bîrisi bir nigâra urgun[32]
Şemşîr gibi dehânı pür hûn
Erzaaklan belâ-yı nâgâh
Âteş yağar üstlerîne her gâh
250. Ekdikleri dâne-î şirâre
Biçdikleri kalb-i pâre pare
Anlar ki kelâma can verirler
Mecnûn o kabîledendi derler
Her kim ki belâya mürtekibdir
lbet ol ocâğa müntesibdir
Satdıklan hep metâ'-ı candır
Aldıkları sûziş-î nihandır

Sıfat - bezm

Kasdeylese bunlar ayş u nûşa
Tûfân-ı belâ gelürdi cûşa
255. Sâgarları gürz-i hûh-peyger
Sahbâları merk-i dehşet-âver

---

32 "meftun" yazılmış; kenara ayrı yazıyle "urgun" yazılarak "sah" kaydı ilâve edilmiş. Yazmalarda da böyle.

Meclisleri rezmgâh-ı âşûb
Mutrıbları hây u hûy-ı dil-kûb
Pinyâli piyâle zannederler
Pergâleyi kâle zannederler
Izrâil o kavına sâkı-î hâs
Mirrîh bezimlerinde rakkas
Kaanûn u nakaare savt-ı şîven
Teb-lerze-i can-küdâz def-zen
İşret arasında nakl u bâdâm
Çeşm-i bed-i halk u zehr-i âlâm
Mînâdaki penbe penbe-i dâğ
Dâğ içre şerâb-ı şu'le ırmâğ
Feryâd u şikence ye's ü hasret
Esbâb-ı safâ dahı ne hâcet

Sıfat-ı şikâr

Azmeyleseler şikâra bunlar
Gitmez gelecek diyâra bunlar
Tîhûları sûsmâr olur hep
Dürrâcları perende akrep
Şehbâzları nigâh-ı hasret
Tutdukları cugd u bûm-ı dehşet
Pertâb ile halkalansa ejder
Hoş geldi saf-ı küleng derler
Âhûları dûd-ı âh-ı ser-keş
Endâmı siyâh şâhı ateş
Sayyâdları şikâra urgun
Tavşan o gürûha telli kurşun
İster okı gitmeye yabâne
Kendi çekinür zıh-ı kemâne
Urdıkları ef'î-î münakkaş
Okyılanı tîr rûy tirkeş

Sıfat- bahâr

Ol semte gelince nev-bahâran
Sahrâya olurdı hep girîzan
Peyvend edüb âh-ı[33] dâğı dâğa
Çün bark giderler idi bâğa
Maksûdları heman akar sû
Yeksan leb-i şerha vu leb-i cû
Şeb-bûyı görür kimî sanur şeb
Kîmisi de sünbüle der akreb
Dâg-ı gamı gül-feşan sanurlar
Kan ırmagın ergavan sanurlar
Her bîri gezer kenâr-ı bâgı
Devşirdiği lâle kendi dâğı
Bilmez biri zevk-ı bûstânı
Almış anı derd-i dil-sitânı
Bilmez ki nedir nihal-i gül-nâr
Âteş mi bitürdi yohsa gülzâr
Gül mi güler ergavan mı ağlar
Etfâl-i nihal kan mı ağlar
Bülbülde mi gülde mi bu efgan
Sünbül mi eder[34] aceb perîşân
Cûbâra niçün uruldı zencîr
Durmaz yine kimden oldı dil-gîr
Kimdir düşüren hevâya servi
Almaz kanad altına tezervi
Derdi ne ki nerkis oldı bîmâr
Bakmaz mı yüzine yohsa dildâr
Âteş mi yağar hevâ yüzünden
Gül mi biter iştikâ yüzünden
Bilmez biri hâk ü âsmânı
Seçmez gözü necm ü gül-sitânı

---

[33] âh u: H, H.H, Bas.
[34] olan: Bas. ve yazmalar.

Mecnûn gibi her yerî gezerler
Ammâ katı serserî gezerler
Her faslı bahârına kıyâs et
Söyletme hazanların herâs et

Vak'a-i garîbe

Bû tâifenin içinde bir şeb
Bir hal göründü gaayet agreb
Doğdı o şeb içre bin ser-encâm
Dehşetle dolub hevâ vu ecrâm[35]
290. Birbîrine girdiler felekler
Ağlar kimisî güler melekler
Bın şevk u tarab hezâr korku
Nâkus u nakaare bang-i yâ Hû
Bir velvele sakf-ı âsmanda
Bir zelzele sath-ı hâk-dana[36]
Geh zulmet olurdı tûy ber tûy
Geh nûr yağardı sûy ber sûy
Hep secdeye vardı berk ü eşcâr
Hayretle erîdi akdı enhâr
295. Geh zâhir olub hezâr tehdîd
Geh mevc ururdu bîm ü ümmîd
Encüm arasında ıktirânât
Bârân-ı ferah-tegerg-i âfât
Zulmetle mahûf çok sadâlar
Âvâz-ı bülend-i âşnâlar
Herkesde bu ıztırâb sari
Dil-şâdlık emr-i i'tibârî
Güm güm öter âsman sadâdan
Güm - keşte zemin bu mâcerâdan

---

35 Bas. da bu beyit, bu bölümün son beytidir ve mısralarda takdîm, te'hîr vardır; yazmalarda da öyle.

36 Bu beyit, Bas.da ve yazmalarda bölümün 3. beytidir.

Vilâdet-i Hüsn ü Aşk

300. Oldı bu serâya pâ-nihâde
Ol gîce ikî kibâr-zâde
Fil hal açıldı subh-ı ümmîd
Hem mâh doğdı hem de horşîd[37]
Ol hale sebeb bu îki şehmiş
Her bîri sûvâr-ı mihr ü mehmiş
Ammâ bîri duhter-i semen-ber
Bîri püser-i Mesîh-peyger
Fehmetdi kabîle mâcerâyı
Hep duydı bu îki mübtelâyı
305. Hüsn eylediler o duhtere âd
Ferzend-i güzîne Aşk-ı nâ-şâd
Hüsne dedi sonra kîmi Leylâ
Şîrin dedi kîmi kîmi Azrâ
Mecnûn kodı kîmi Aşk içün âd
Vâmık dedi kîmi kîmi Ferhâd
Sonra o lûgat olub diğer-gûn
Leylâ dedi Aşk'a Hüsn'e Mecnûn
Her ân bozub kazâ tılsımı
Bir gûne değişdirirdi ismi
310. Bunlar dahı tıfl-ı bî ser-encâm
Gerdûn dolaşur ki ede güm-nâm
Güm-nâmlık île bûla şöhret
Güm-keştelik olâ sonra âdet

Nâmzed şoden bâ hem dîger

Bir bezm-i latîf olub müretteb
Sâdât-ı kabîle geldiler hep

---

37 Bu mısrada vezin sıkleti var; "Hem mah dogdı vu" tarzında okunursa düzelir.

Re'y eylediler ki bû ikî mâh
Birbîrinin olâ hâh nâhâh
İrzâ edeler babâlarını
Böyle edeler duâlarını
315. Bû re'yi olub kazâ müessis
Bî gaaile hatmolundı meclis

Zindegânî-i Aşk
yâhûd sıfat-ı perveriş-î Aşk

Bed'eyledi aşk pîç ü tâba
Bend oldı kumât-ı ıztırâba
Yapdırdı sipihr-i pür felâket
Tâbûtdan âna mehd-i râhat
Tâ dîdesi olâ hâba mu'tâd
Bu şi'ri ederdi dâye inşâd

Tardiyye

Ey mâh uyı uyı ki bû şeb
Gûşında yer ede bang-i yâ Rab
320. Ma'lûm değil eğerçi matlab
Öyle görinür ki hükm-i kevkeb

Sîh-i siteme kebâb olursın

Ey gonce uyı bû az zamandır
Çerhın sana maksadı yamandır
Zîrâ katı tünd ü bî amandır
Lutf etmesi de velî gümandır

Havfım bu ki pek harâb olursın

Ey nerkis-i Aşk hâb-ı nâz et
Dâmân-ı kazâya düş niyâz et

325. Bin havf ile çeşm-i cânı bâz et
Encâm-ı belâdan ihtirâz et

Bâzîçe-i ınkılâb olursın

Gel mehd-i safâda râhat eyle
Bir kaç gececik ferâgat eyle
Fikreyle sonun inâyet eyle
Süd yerine kana âdet eyle

Peymâne-keş-i itâb olursın

Mehd içre uyı ki ey semen-ber
Kalmaz bu revişde çerh-ı çenber
330. Bir hal ile gerdiş etmez ahter
Seyr et sana az vakitde neyler

Seyl-î gama âsiyâb olursın

Bîdârlık île etme mu'tâd
Uyhûdan olur olursa imdâd
Bir zehr sunub bu çerh-i cellâd
Gaalib gibi kârın olâ feryâd

Bezm-i eleme rebâb olursın

*

Mehd içre ol âfet-î semen-ber
Mâh-ı nev içinde mihr-i enver
335. Cünbîde olınca mehdi her an
Sîmâb gibî olurdı lerzan
Lerzişde idî o necm-i ümmîd
Âyîne içinde sanki horşîd

Çâh içre misâl-ı mâh-ı Nahşeb
Yâ mihre yer oldı Burc-ı Akreb
Gehvârede çün olurdı dil-gîr
Ditrerdi gılâf içinde şemşîr
Mehd içre uyurdı çün o âfet
Cism içre bulurdı rûh kuvvet
Nûr-ı nigeh îdi san o âhû
Olmuşdı makaamı künc-i ebrû
Îsî idi yâ o tıfl gûyâ
Mihrâb idi âna mehd-i ulyâ
Ammâ yine gamdan îdi bîzâr
Râhat döşeğinde sanki bîmâr
Bir hal ile eylemezdi ârâm
Ditrerdi misâl-i şu'le endâm
Gâhîce ki pek harâb olurdı
Derlerdi ki mest-i hâb olurdı
Vel hâsıl o âteş-i gül-endâm
Bû cünbiş ile geçürdi eyyâm

Zindegânî-i Hüsn

Olurdı kazâ-yı nâ be sâman
Hüsne dahı gâhvâre cünban
Kıldı anı da sipihr-i bîdâd
Bir cünbiş-i vâjgûna mu'tâd
Mahzunlık içinde[38] zevk-ı şâdî
Dil-şâdlık içre nâ murâdî
Sûretde çok ihtirâm ederdi
Hâbı gözine harâm ederdi
Çün fitne idî o şâh-ı gaddâr
İsterdi kazâ ki ede bîdâr

38 Mahzûnlık içre : Bas. ve yazmalar.

Tafsîlden edelim ferâgat
Tâ olmaya mûcib-i melâlet
Şâyeste değil ki olâ yâran
Evvel nazarında deng ü hayran

Zuhûr-ı Mukaddimât

Çün geçdi bu hal ile meh ü sâl
Vakt oldı ki etmeye gam ihmâl
Sâdât-ı kabîle oldılar cem'
Bû re'y-i rezîne yakdılar sem'
Kim olâ bu îki şûh-ı âkıl
Tahsîl-i hünerle bedr-i kâmil
Sermâye-i ârzû hünerdir
Baş eğme kişiye tâc-ı serdir
Çün kıldı kamerle âşnâyî
Herkes işidir bilûr Sühâ'yı

Sabakdâş şoden-i îşan

Bir kışra girüb dü magz-ı bâdâm
Bir mektebe vardılar Edeb nâm
Bir beyt olub îki tıfl-ı mısra
Ma'nâ-yı lâtîfe oldı matla'
Efsûn okur îki çeşm-i câdû
Piş-i nigehinde rahle ebrû
Hâme gibi dü zebân u yek dil
Bir bahsi olurlar îdi nâkıl
Yek nûr olub îki şem'-i kâfûr
Kıldı orasın sarây-ı billûr
Mekteb olub ârada heyûlâ
Bir sûrete girdi îki ma'nâ
Bir şâhda îki gonce-i gül
Birbirlerine olurdı bülbül

Bîri birine ulaşdı bunlar
Ol goncede kan yalaşdı bunlar[39]
Âyîne ederler îdi gâhî
İrsâl-i meselde mihr ü mâhı
Bir yerde olub îkisi câlis
Âyîneye girdi aks ü âkis
Mekteb o harem-serâ-yı vahdet
Cem' oldılar anda hecr ü vuslat
Birbîrine çeşm-dâr-ı hırman
Firdevs içinde hûr u gılman
Olsun meh ü mihr-i çerh me'nûs[40]
Pervâne vü şu'le cevv-i fânûs
Mâbeynde târ ü pûd-ı vuslat
Hayran hayran nigâh-ı dikkat
Hep dersleri rızâ vu teslîm
Munlâ-yı Cünûn pîr-i ta'lîm

Sıfat-ı Cünûn

Ammâ ne Cünûn şeyh-i kâmil
Müftî-i müdebbirân-ı âkıl
Tenhâ - rev-i vâdi-î muhalât
Vâreste-i kayd-ı ihtimâlât
Cehlin gecesin sabâh kılmış
Menhîleri hep mubâh kılmış
Çıkmaz ne umûrı şâh-ı fikre
Düşmez yolı seng-lâh-ı fikre
Ef'âli çirâ vu çûndan dûr
Hem dînde hem küfürde ma'zûr
Yânında şeh ü gedâ müsâvî
Aklın sözi terre vü[41] mesâvî

---

39 "ulaşdılardı, bulaşdılardı" yazılmış; sonra altları çizilip yazdığımız tarzda kenara yazılmış.

40 me'yûs: H.

41 terredür: H.M.

Yek bâşına pâdşâh-ı kaadir
Hükmünce gider bütün meşâir
Yoğdı[42] ser ü[43] kârı zann u şekde
Hiç şübhesi kalmamış felekde
Allâh'a bile olursa ser-keş
Havf eylemez ânı yakmaz âteş
Başlı başına bir özge sultan
Askerleri var serâser uryân
Var huccetine göre usûli
Çespîde kıyâsına fusûlî
Bahs etse eder cihânı ilzâm
Bir sözle eder fıhâmı ifham
İbni Melek'i sokub zemîne
Bin neng bulurdı Fahr-i dîn'e
Seyr îdüb imâmesin İmâd'ın
Şaglam[44] Hâce takmış îdi âdın
Bezminde kopuzcı Mîrzâ Can
Bir cürcine harcı Fahr-i Cürcan
Iklîm-i belâda Şeyhülislâm
Kavlîne terettüb etmez ahkâm
İhsânına kör dilenci İblîs
Kaşmerbaşısı Aristetâlîs

Âşık şoden-i Hüsn bâ Aşk

Ber hükm-i kazâ-yı nâ muvâfık
Hüsn oldı cemâl-i Aşka âşık
Bin cân ile Hüsn-i âlem-ârâ
Çün oldı o Yûsuf'a Züleyhâ
Ma'şuk olacakken oldı âşık
Azrâ olacakken oldı Vâmık

---

42 Yokdı: Bas.
43 ser-i : Bas. sırr u : H.M.
44 Şalgam : Yazmalar, Bas.

Etdi rûh-ı Hüsn'i nesteren-zâr
Rûhsâre-i Aşk u aşk-ı rûhsâr
Elf okusa kaddin eyleyüb yâd
Tâ Arşa çıkardı âh u feryâd
Cîm okusa zülfe eyleyüb dâl
Bir noktadan anlar îdi bin hal
Hançer gibi râdan îdi bîmi
Tutmazdı lebinde harf-i mîmi
Dendâne-i sîn-i erre-sîmâ
Eylerdi nihal-i ömrin ifnâ
Sîpâresi elde bedr-i tâban
Mânend-i kelef hatı perîşân
Etfâl eder îdi derse rağbet
Bunlar biri bîrine meveddet

Der çigûnegî-i mahabbet-i îşan

Vâr eyle o gülşeni tahayyül
Pervânesi gül çerâgı bulbul
Hun-germ idi Aşk'a lâ'l-i nûşîn
Ferhâd'ına can verirdi Şîrin
Tûtî görinürdi ol şeker – leb
Ma'şuk idi âşıkaane meşreb
Leylî'si hayâl-ı Kays'e Mecnûn
Pervâneye şem'i zâr u dil-hûn
Geh kâkülini dökerdi dildâr
Gül - bûseye dâğ açardı rûhsâr
Geh lâ'li açub o gûne sohbet
Berk-i gül olurdı çâk-i hasret
İsmet komaz olmaga dehen-bâz
Peydâ idi lîk gevher-i râz
Hüsnün sözi ülfet ü mahabbet
Aşkın işi hayret içre hayret
Sûretde cenâb-ı Aşk hâmûş
Girdâb gibi muhît eder nûş

Sevmez mi sever mi kimse bilmez
Ol rütbe de bî haber denilmez
410. Hâmûş ne âh eder ne efgan
Medhûş ne yol bilür ne erkân
Âyîne gibi heman o âfet
Bî cân u zebân bir özge sûret
Bakdıkca alur cenâb-ı Hüsn'i
Cezb eyler o âftâb-ı Hüsn'i
Horşîd gibî o mâh-ı Nahşeb
Yekpâre nazar ne gûş u ne leb
Âteş gibi Hüsn olur fürûzan
Allâh bilür kim olâ sûzan
415. Eşki gibi Hüsn olurdı bî tâb
Her âh başına tavk-ı girdâb
Mînâ gibi Aşk'a ser-furûde
Bû şîşede sanki ol sebûde
Dil-hûn idigî bu âşkâre
Zâhirde ol îse seng-pâre
Hüsn'ün talebî verâ-yı imkân
Aşk'ın garez-i[45] zamîri[46] pinhân
Âhû gibi hoş-hırâm u bed-hû
Hiç kimseye eylemez tekâpû
420. Hüsn olmada ol füsûn-kâre
Mânende-i dâm pâre pâre
Gâhîce ki Aşk göz süzerdi
Hayretle bu şûh can üzerdi
Dest-i nigehinde tıyg-ı gayret
Endîşeye râh[47] açardı hayret
Derdî ki aceb bu çerh-ı âşûb
Ben hâkini eylemez mi matlûb

---

45 garezi : Bas. (yanlış).
46 zamîr-i : Bas. (yanlış).
47 dağ: Bas. H, H.H, H.M.

Besbellü ki gayrı yâr özler[48]
Âyâ ne şekil şikâr gözler
Bedr îse murâdı ben şeb olsam
Gerdûnı severse kevkeb olsam
Kangı büt içün eder tahayyül
Zünnâr olamaz mı bâna kâkül
Olsam o büti görüb berehmen
Mahbûbına hidmet eylesem ben
Gâhî de tefekkür îdüb ol mâh
Derdî bu ne söz neûzü billâh
Hiç var mı felekde öyle kebkeb
Kim mihr ede mâha arz-ı matlab
Ben mâha ki etmeye o ragbet
Eyler mi Sühâ'ya sarf-ı dikkat
Lâkin yine Hüsn-i âlem-ârâ
Etmezdi bu mâcerâyı ifşâ
Ketmeyler idî bu güft ü gûyı
İncitmez idî o mâh-rûyı
İsmî veli Hüsn-i bî behâne[49]
Ammâ ne idî o bî bahâ ne

Der vasf-ı Hüsn

Bir lâle - rûh-ı siyâh – kâkül
Sünbüller içinde gonce-î gül
Âyîne-i sîne bahr-ı sîmâb
Ikd-ı güher olmuş anda girdâb
Dendân u dehânı îdi lâ rayb
Pür dürr ü güher hazîne-î gayb
İ'câzda ol dehâna maksûr
Bir nokta vu şerh-i âyet-i Nûr

---

48 gözler: Bas. H, H.M.

49 Mısra' "Vaz'ı beli" diye başlamış; üstüne, "ismi veli Hüsn-i bî behâne" yazılmış.

Leb - teşne-i hayrete zenahdan
Peymâne-i sîm-i âb-ı hayvan
Hayret - dih-i can o çeşm-i şehbâz
Âhû-yı füsûn kebûter-i nâz
440. Bâzû-yı latîfi şâh-ı sîmîn
Gûyâ ki hamîri berk-i nesrîn
Engüşt-i sefîdi şem'-i kâfûr
Gül-berk-i hınâsı gonce-î nûr
Bâlâ-yı bülendi mahşer-îcâd
Kaddiyle belâ-yı âsman şâd
Cünbişleri fitne-î kıyâmet
Giysûsı o fitneye alâmet
Leb-teşne-i harfi lâ'l ü incû
Yâkuut lebî velî suhan-gû
445. Zülfe çeküb ebruvânı şemşîr
Îkî tarafa bölündi zencîr
Bîmâr nigâhı düşmen-î can
Giysû-yı siyâhı hasm-ı îmân
Pür nûr u beyâz o sîne-i[50] sâf
Benzerdi amûd-ı subha bî lâf[51]
Gerden leb-i cûda serv-i sîmâb
Gûyâ ki Boğâziçi'nde mehtâb
Envâr-ı sabâh veş binâgûş
Horşîd ana şeb-çerâg mengûş
450. Zıh-gîr-i mücevher île ol dest
Ser-pençe-i mihri kıldı eşkest
Rûhsârı sabâh-ı iyd-i ümmîd
Gül-gûnesi hûn-ı çeşm-i horşîd
Bâzûları kevser-î muhalled
Engüşteri cevher-i mücerred
Pervîn-i felek ve sâir ahter[52]
Gerdânına beste ıkd-ı gevher

---

50 "garden" yazılmış; kenara "sîne-i" yazılarak "sah" kaydı ilâve edilmiş.
51 Bu beyit Bas.da. H, H.M, H.H. yazmalarında yok.
52 Atıf eki olan "u"yu, bugünkü gibi "ve" olarak kullanıyor.

Giysûları genc-i anber-î hâm
Hal-î rûhı âna Hindu-yî bâm[53]
455. Pistânı turunc-ı bâg-ı cennet
Çeşmî o turunca mest ü hasret[54]
Kâ'bın edüb ol perî muhannâ
Düşdi ayağa ayâg-ı sahbâ
Lâ'l-î lebi gevher-î şeker-rîz
Şem'-î rûhı mâhtâb-ı gül-bîz
Ebrûları hıyre-sâz-ı efhâm
Müjgânları nîze-bâz-ı evhâm
Reng-i rûhı penbe içre yâkut
Ma'nâ-yı dehânı harf-i meskût
460. Rûh-ı lebi cevher-î tekellüm
Gül rûhları cennet-î tebessüm
Şemsîr be kef o çeşm-i sâhir
Gencîne-i milk-i nâza nâzır
Künc-î deheninde hali gûyâ
Bir Magribidir ki genç - cûyâ[55]
Rûhsârına sâye salsa müjgân
Başdan ayağa olurdı lerzan
Bû beyt ile san Nizâmi-i pîr
Müjgân ile zülfin etdi ta'bîr
465. Zulfeş reh-i bûse-hâh mîruft
Müjgânş Hudâ, dehâd mîguft
Lâ'l-i lebi şu'le-i şeker-nûş
Gül rûhları nev-behâr-ı gül-pûş
Ol sîne-i sâf o gerden-i nûr
Âyîneye karşu şem'-i kâfûr[56]
Gencîne-i sîne genc-i neyreng

---

53 tâm: Bas. nâm: H, H.H, H.M (yanlış).
54 mest-i hasret: Bas.
55 Bu beyitten sonra,
Berrak u beyâz o sîne-î sâf
Hal-kerde bilûr u sîm-i şeffâf
yazılmış; üstü çizilmiş. 446. beytin tekerrürü gibi.
56 Bas.da ve yazmalarda 462. beyittir.

Âyîne içinde nakş-ı Erjeng
Şîrîn lebi hemçü gonce-i nûr
Pervânesi hem - safîr-i zenbûr
Tîr-î nigehi şihâb-ı sâkıb
Sehm-i sitemi kazâ-yı sâib
Sîrâb-ı hayâli feyz-i mübhem
Bî tâb-ı makaali sırr-ı mübhem
Gül-gûn kabâsı hûn-ı tâvûs
Nâzında hezâr reng mahsûs
Bîzâr-ı cefâsı mülk-i Efgan
Gülzâr-ı edâsı şekkeristan
Çîn-i sitemi belâ-yı ümmîd
Mihr-i keremi safâ-yı câvîd
Çeşminden ereydi Hızr'a derman
Zulmet görinürdi âb-ı hayvan
Eyler dile zülfi va'd-i peyvend
Tefrîka eder nigâhı sevgend
Olmuşdı o turra-î perîşân
Tuğrâ - keş-i katl-i derdmendan
Alub şeh-i milk-i nâzdan bâc
Iklîm-i niyâzı kıldı târâc
Müşk kaafilesin urub o giysû[57]
Her târına dizdi kurs ü tenzû
Kâkülleri âfet-i dil ü din
Fermânına beste Çîn ü Mâçin
Çeşmân-ı siyehle nakr-ı ebrû
Mihrâbın içinde çifte Yâ Hû
Hal-i siyehi belâ-yı sâman
Şûriş-dih-i Zengibâr u Sûdan
Âhû - remeveş hezâr Leylî
Mecnûn-ı hâylinin tufeyli

---

57 "Asub o giysû" yazılmış; "alub" kelimesinin üstü çizilmiş, kenara "urub" yazılmış.

Zülfünde hezâr rişte-i can
Peyveste-i târ u pûd-ı nisyan
Gül rûyına nîçe cân-ı âgâh
Gül - bang - keşân-ı bârekallâh
Yek-pâre nezâket ü letâfet
Hemvâre melâhat u sabâhat
Ey hâme hezâr bârekallâh
Oldun cezebât-ı Hüsn'e âgâh
Yâd eyledin ol mehin senâsın
Vasfeyleyerek temâm edâsın
Çün nazım ile maksadın eserdir
Aşk'ı dahı söylemek hünerdir

Der sıfat-ı Aşk

Bir mâh-rûh-ı siyâh – çerde
Çün âb-ı bakaa verâ-yı perde
Hat cevher-i sebz-i âb-ı şemşîr
Mehtâb-ı siyeh - behâr-ı Keşmîr
Gülzâr-ı gamında Hızr-ı ma'nâ
Zehr-âbe - hor-ı hayât-ı dünyâ
Mağrûr nigâhına ne kaabil
Cibrîl olâ murg-ı nîm - bismil
Izrâil-i gamze âfet-î can
Fitne ana çeşmi bağlu kurban
Hatt-ı rûhı dûd-ı nâr-ı Nümrûd
Lâ'l-i lebi kevser-i mey-âlûd
Ser-cümle helâk olurdı âfaak
Hatt olmasa mâr-ı zülfe tiryaak
Çeşminde nühüfte nutk-ı İsâ
Bir sözle eder kazâyı ihyâ
Ser-mest nigâhı tıyg-ı bürran
Sahbâsı sirişk-i çeşm-i hûran
Zîr-i külehinde târ-ı perçem

Mâh içre nüvişte İsm-i a'zam
500. Elde kılıç âftâb-ı hun-bâr
Eyler şühedâyı gark-ı envâr
Zülfî ki eder füsûnı âgâh
Gamze okur el-iyâzü billâh
Eyler nigehi ederse bîdâd
İsâ'yı arûs-ı merke dâmâd
Hat gerd-i lebinde nûr-ı tenzîl
İsâ gibi nâzîl olmış İncîl[58]
Bir haste bu kim neûzü billâh[59]
Izrâil öninde el-aman - hâh
505. Cellâd-ı nigâhın et temâşâ
Izrâil'i gör ki rûh – bahşâ
Bir leb k'ede harf-i mihrin îrâd
Kan içme safakveş âna mu'tâd
Müjgânı ki nîm cünbiş eyler
Bin cünd-i belâ nümâyiş eyler
Rûh-ı suhanı ki can-fezâdır
Uşşâkına aslı yok belâdır
Envâr-ı cemâlı olmaz idrâk
Horşîd yanında bir avuç hâk
510. Ma'nâ-yı dehânı sırr-ı lâhût
Her va'di serâb-gâh-ı nâsût
Bir rütbededir tecelli-î nâz
Olmaz Erinî'ye gûşı hem-râz
Âşıkları hasm-ı dîd-i vâdîd
Müjgânları pençe-bâz-ı horşîd
Ol bî gama hûn-ı çeşm-i Ya'kub
Gül-gûne-i nev-arûs-ı matlûb
Hem - nâle-i ney heves-gerânı
Bezminde terâne Len terânî

---

58 Bu beytin üstüne, "mukaddem" olduğuna işâret olmak üzere "M"; evvelki beytin üstüne de "muahhar"a işâret olarak "H" yazılmış.

59 Elyazmasında "maâz allah"; diğer yazmalarla Bas.da yazdığımız gibi.

515. Fitrâkine beste murg-ı îmân
Zünnâr - güsiste rişte-î can
Hatt-ı lebi hûn-ı akla fetvî
Kurbân-ı nigâhı cân-ı takvî
Nutkı leb-i tiyg-ı nâza üstâd
İncâzı da va'di gîbi bîdâd
Şemşîri behişt-i hûna[60] tâvûs
Şeşperri künişt-i dîne nâkus
Şeb-dîz-i sipihre mihri Husrev
Zin hânesi hâne-i meh-î nev
520. Bî dilleri va'di gîbi berbâd
Mânend-i habâb süst-bünyâd[61]
Bû beyt ile Neş'et-i suhan-sâz
Tafsîl-i[62] cemâlin etmiş[63] îcâz
Şem-i rûhına sipihr fânûs
Pervâne melek ve liyk me'yûs
Yek-pâre bu çerh olaydı horşîd
Kaaşına hilâl ederdi taklîd
Benzerdi cemâl u hattına ger
Zulmetde dogaydı mihr-i enver
525. Bedr içre olaydı Zühre dem-sâz
Hal-i rûhına olurdı enbâz
Nûr-ı siyeh olsa pâre pare
Etmem ben o zülfe istiâre
Nûş eylese âb-ı Hızrı[64] İsâ
Hatt-ı leb-i Aşk başka ma'nâ
Ger Yûsuf olaydı haml-i Meryem
Olurdı cemâl-i Aşka tev'em

---

60 Bas.da, "Şemşîr behîşt-i hûn-ı"; fakat ikinci mısra'dan, "hûna" olduğu ve basmanın yanlış bulunduğu apaçık anlaşılıyor.

61 Bu beyit Bas.da ve yazmalarda yok.

62 İcmâl-i: Bas. ve yaz.lar.

63 etdi: Bas. ve yaz.lar.

64 Hızr: Bas.

Zî rûh olaydı gonce-i nûr
Bûs-ı lebine olurdı zenbûr
530. Bir sûrete girse küfr ü îmân
Ol hattı ederler îdi fermân[65]
Feyz alsa Mesîh'den Hülâgû
Olurdı o gamzeye duâ-gû
Rûhsâresine hat-ı muanber
Firdevs-i berîn içinde kâfer
Yok yok o izâr-ı pâke kâkül
Hırmen-geh-i âteş içre sünbül
Ol sâhir-i gamze bî muhâbâ
Cibrîl çi vu kudâm İsâ
535. Etmez gamı ârzû-yı bîdâd
Yohsâ nolacak bu heft bünyâd
Vermez nigehîne izn-i yağmâ
Çokdan yıkılurdı dîn ü dünyâ
Tûfân-ı gama çü niyyet eyler
Etfâl-i sirişke rahmet eyler
Nûh-ı gamı olsa Lâ tezer-hân
Fir'avn'ı ederdi gark-ı îmân
Hârût-ı nigâhı etse îmâ
Üftâde-i çâh olur Züleyhâ
540. Küfr olsa harâb-ı dîne me'mûr
Çeşm-i siyehi verirdi destûr
Bir dilde ki yakdı şem-i matlûb
Pervânedir anda kirm-i Eyyûb
Bâzâr-ı mahabbetinde Yûsuf
Âlûde be hûn-ı sad teessüf
Deryûze - geran eder serâpâ
Cem mührünü zîb-i dest-i beyzâ
Ruhsâresi âftâb-ı sûzan
Âteşler içinde mihr-i rahşan

---

65 burhan: Bas.

Âmeden-i Hüsn
gâh gâh be halvet-gâh-ı Aşk

Sâkıy kerem eyle bî dimâgım
Pâ-beste-i rişte-î ferâgım
Mey ver ki bu derd çâresizdir
Deryâ-yı suhan kenâresizdir
Bî cûş kala[66] bu kulzum-î sâf
Ben söylemeyim sen eyle insâf
Mey nûrını çün dırıyg edersin
Mâh-ı dili zîr-i mıyg edersin
Vehmet dil-i pâre – pâremizden
Dîbânı sakın şirâremizden
Bâşımdaki kulzum-î hevesdir
Sözden ne çıkar ki bir nefesdir
Sâkıy meded et ki müstmendim
Bâzâr-ı belâda gam-pesendim
Lâzım bana nîçe nakd-i güftâr
Tâ cins-i gama olanı harîdâr
Güftâr ve liyk mestlikden
Üftâdelik ü şikestelikden
Mey ver ki suhan hitâma erdi
Sermâye-i gam tamâma erdi
Müşkil bu henûz olurken âgaaz
Dîbâçe-i râz kaldı nâ-sâz
Mey ver bana ey gül-î letâfet
Hem sor ki ne eylerim hikâyet
Sâkıy-i şerâb-ı bezm-i ma'nâ
Bû neş'eden oldı rûh-ı bahşâ
Kim Hüsn edüb iştiyâkı efzûn
Günden güne mehveş oldı dil-hûn
Derd-i dilin etdi Aşk müzdâd
Bin fikr ü hayâle oldı mu'tâd

---

66 kala mı: Bas. ve yaz.lar.

Arturdı cemâlin ıztırâbı
Nev'-î diger oldı âb u tâbı
Endâmına lerze verdü bû tâb
Âyîne idi veliyk sîmâb
Câm-ı mül-i şu'leye kanardı
Ruhsârı parıl parıl yanardı
Gül-gûnesi hûn-ı eşk-i hırman
Esfîdi beyâz-ı çeşm-i giryân
Bahtı kâra zülf-i pür hamından
Hâbı dağınıkdı perçeminden
Geh zülfüni ferş-i râh ederdi
Geh hemçü sabâ gelüb giderdi
Ârâm u sükûn kârı düşvâr
Âvarelik ihtiyârı düşvâr
Bir gûne kurardı lu'bet-i nâz[67]
Şatranc-ı gama bulurdı açmaz
Nâhîd gibî olub şeb-âheng
Kalmazdı sabâha nâle-î çeng
Her şeb reh-i ömrüni dürerdi
Halvet-geh-i Aşk'a yüz sürerdi
Her gîce misâl-i kirm-i şeb-tâb
Bâg-ı emele olurdı reh-yâb
Uyhûda görince çeşm-i yârı
Pervâneden öğrenürdi zârı
Ya'nî ki o bülbül-i hoş-elhan
Hâmuş hâmuş ederdi efgan
Bir rütbede nerm ederdi[68] reftâr
Olmazdı halîde pâyine hâr
Çün kevkeb-i sâbite giderdi
Gûyâ felek île[69] seyrederdi

---

67 lu'bet ü bâz: Bas. ve yaz.lar.
68 Bir rütbe ederdi nerm: Bas. ve yaz.
69 Gûyâ ki felekle: Bas. ve yaz.lar.

Gamdan nefes almayub o bî can
Mânend-i habâb olurdı lerzan
Huffaşveş ol hümâ-yı devlet
Şeb-revliği eylemişdi âdet
Zulmetde gezerdi bî muhâbâ
Ma'nâ idi harf içinde gûyâ
Mehtâba olurdı sâye-güster
Tâ olmaya-nûrı bâr-ı dilber
Etmezdi ayâğ üzre reftâr
Sâyem düşe yârı ede bîdâr
Mehtâba olunca sâye-pîrâ
Eyler idi ebr-i âhı bâlâ
Bahtın dahı istemezdi bîdâr
Şâyed vere hâb-ı yâre âzâr
Bî sıyt u sadâ gelür giderdi
Gûyâ ki gönülde seyrederdi
Tayyeyler idi dil-i fegârı
Âyîne içinde Zengibârı
Bir âh ile kaldırub nikaabın
Zulmetde görürdi aftâbın
Maksad bu ki ede seyr-i dîdâr
Âgâh-ı nigâhı olmaya yâr
Bîdâr bulınca dil-nüvâzın
Açmazdı sahîfe-î niyâzın
Sûz-ı gam ile edüb müvâsâ
Handan görinürdi şu'le âsâ
Şîrin şîrin deyüb fesâne
Şekker - hâba edüb behâne
İsterdi ki yârı ede der hâb
Söylerdi meselde kâh-ı sincâb
Zülfiyle edüb sirişki pinhân
Cûy u[70] çemenî olurdı gûyan

---

70 Cûy-ı: Bas.

Irlardı cünûn terânesinden
Leylî[71] Mecnûn hikâyesinden
Âhır uyudıkda ol semen-rû
Ol bâga ederdi çeşmin âhû
Mecnûn veş olurdı ol hıred-mend
Bir sâde nezâre île horsend
Var bunda bir âşikâre ma'nâ
Kim Hüsn idi Aşk'a âşık ammâ
Seyrîne gece ederdi ragbet
Etmişdi niyâza nâzı sebkat[72]

Der sıfat-ı behâr

Rıdvân-ı behişt-i âfirîniş
İnsân'ül - ayn-ı ehl-i bîniş
Ya'nî kalem-i siyâh-câme
Bû tarz ile bed'edüb kelâme
Bir dem ki behâr-ı âlem-efrûz
Bahş etdi cihâna câm-ı nevrûz
Ol mülden olub zemâne ser-mest
Neyreng-i tılısmın etdi eşkest
Dünyâ dolı neş'e-i tarabdan
Mahşer yeri nakş-i bül-acebden
Cennet gibi sebze cûş - ber cûş
Eyler gül ü lâle nûş der nûş
Her kûçede bir behâr-ı fîrûz
Her goncede bir kabâ-yı nevrûz
Bilmem ne şerâb içürdi horşîd
Etfâl-i çemen hep oldı Cemşîd

---

71 Leylî-i: Bas. H, H.M.

72 Önce,
"Seyrîne gîce olurdı tâlib
Olmuşdı niyâzı nâza gaallb
yazılmış, sonra "olurdı tâlib" ve "olmuşdı" ile "gaalib" sözlerinin çizilerek üstlerine, tashih edilen kelimeler yazılmıştır.

Bâran yerine yagub mey-i nâb
Döndi çemenin başına girdâb
Âhû gibi ebr-i nev-demîde
Beslendi hevâ-yı sünbülîde
Bir rütbe hevâ rutûbet-efzâ
Kim oldı nesîm seyle hem-pâ
Feyz aldı sefâlden karanfül
Bûy-ı gül ile sulandı sünbül
Cûş eyledi çeşme-i zümürred
Akseyledi târem-i zeberced
Bark etdi o gûne bir şeker-hand
Kim mâh eder oldı âna sevgend
Meddeyledi cûy-ı şîri mehtâb
Çalkandı gümüş suyıyla sîmâb
İnsânı rutûbet etdi mahmûr
Oldı müje şehd-i hâba zenbûr
Bir feyz verüb hevâ-yı gül-bîz
Bağ etdi şerengi gül-şeker-rîz
Bir neş'e verüb behâr-ı pür şûr
Kıldı rek-i ebri târ-ı tunbûr
Çün kıldı hevâ rutûbetin sâz
Göstermedi murg-ı şu'le pervâz
Pür nem bu hevâ-yı abhârîde
Reng-î gül olur mı hiç perîde
Gösterdi hevâ çü sîne-i bâz
Kimdir vere murg-ı hâba pervâz
Sahbâ-yı cünûn alub dimâgın
Bağlandı ayâğı cûya bâğın
Nevrûz edicek hevâyı nem-nâk
Tûtî peri oldı sebze-î hâk
Nesr-i felek indi âşiyâne
Gül-gonce hûmâya oldı lâne
Tâ nâmiye öyle buldı kuvvet
Ervâh çeker nihale hasret

Her tâk ki mehd-i tâka yatdı
Pistân-ı sehâba el uzatdı
Her dür ki sehâbdan döküldi
Etfâl-i çemen sevindi güldi
Ebr eyledi bâgı nûşa[73] gencûr
Şekkerde uçard tûti zenbûr
Müşk îdi nesîm-i bûstânî[74]
Dinmezdi ru'âf-ı ergavânî[75]
Zencîr-i cünûn edüb teselsül
Cûbâra karışdı mevce-î gül
Cûş etdi o rütbe seyl-i nîsan
Seng ü hazef oldı dürr-i galtan
Micmer gibi göz göz oldı dünyâ
Her çeşme gülâb-dân-ı zîbâ
Çerh etdi dimâğını muattar
Bark eyledi atsayı mükerrer
Bir neşv ü nemâ düşüb zemîne
Tâ erdi sipihr-i çârumîne
Her tûde-i hâk olub Bedahşan
Lâ'l ırmağı oldı bâğa cûşan
Ol feyz ile oldı hâre vu seng
Hem - şa'şaa-î harîr-i gül-reng
Her gonce ki çıkdı gül-sitandan
Râz açdı zemîn ü âsmandan
Şâh-ı güle döndi şâh-ı âhû
Müşk nâfesi verdi serv-i dil-cû
Cennet haberin getürdi gülzâr
Tûbâ'ya nazîre hâr-ı dîvâr
İsrâfil olub nesîm-i zîbâ
Kıldı haşer-i zemîni ihyâ[76]

---

73 tûşa: Bas., N.M.
74 bûstânın: Bas. yaz.lar.
75 Bas.da bu mısra tamâmiyle bozuk. Yazmalarda "ergavânın".
76 Bû haşr-i zemîni kıldı ihyâ: Bas. ve yaz.lar.

Bülbül gibi geldi şevk-ı bâli
Açdi güle gonce kıyl ü kaali
Hercâyî benefşe eyleyüb cûş
Hem hâme hem oldı nâme hâmûş
Nerkis söz açub şerâb u neyden
Dür saçdı peyâm-ı tâc-ı Key'den
Kaldırdı elin çenâr-ı ser-keş
Bir söz dedi var içinde âteş
Yakdı o haberle lâle dâğı
Âşüftelenüb gülin çerâgı
Doldı yer ü gök fegan u zâre
Olmâdı o sohbet âşikâre
Sûsen boyanurdı yâsemenden
Kan damlar idi rûh-ı semenden
Gizlî öpüşüp gül ü karanfül
Nerkislere el salardı sünbül
Gülşende fısıldı oldı peydâ
Etdîler anı nesîme ifşâ[77]

Sıfat-ı subh

Bir subh-dem etdi bâgı ihyâ
Âsâr-ı sabâh-ı rûh-bahşâ
Olmuşdı şafak-dıraht-ı Meryem
Doğmuşdı meğer Mesîh-i hoş-dem
Mihr eyledi öyle bir tecellî
Zannoldı ki Tûr'a çıkdı Mûsî
Horşîd sabâhı kıldı pür nûr
Cây oldı Alî'ye Kûh-ı Billûr
Âçıldı kilîd-i çâh u zından
Mısr'a yine Yûsuf oldı sultan

[77] Bu ve bundan önceki iki beyit, Bas.da, bu bölümün sondan 8 -10. beyitleridir. Yazmalarda da aynı.

Bedr[78] etdi esâs-ı subhı te'sîs
Manzûr-ı Cem oldı Arş-ı Belkıys
Çekdi yine Zül-fekaarı Hayder
Şemşîr ile fetholundı Hayber
Mihre mahal oldı subh-ı hurrem
Tekrâr behişte girdi Âdem
Açdı reh-i gaybı Hızr-ı ma'nâ
Mir'ât-ı Sikender oldı dünyâ
İsmâil'i mihri tutdı mükrem
Öpdi ayağını Çâh-ı Zemzem
Horşîde yer oldı subh-ı dil-keş
İbrâhim'e gülşen oldı âteş
Mihr eyledi subhı ıhn-ı menfûş
Eczâ-yı zemâne oldı gül-pûş
Seyreyledi cûy-ı şîri Şîrîn
Uşşâkına sundı câm-ı lâ'lîn
Yüz tutdı velî azîz-i matlûb
Ammâ ki ağardı çeşm-i Ya'kub[79]

Bîrun reften-i Hüsn ü Aşk
Berây-ı temâşâ bâ Nüzhet-gâh-ı Ma'nâ

Te'sîr-i hevâdan[80] Aşk-ı zî şan
Olmuşdı uyûn-ı şevkı cûşan
Hüsn'e dahı geldi başka halet
İkisi de kıldı kasd-ı nüzhet
Kıldı o ikî çerâg-ı rûşen
Nüzhet-geh-i Ma'ni'yî neşîmen

---

78 "Mah" yazmış, üstünü çizip yukarısına "Bedr" yazarak tashîh etmiş.
79 Bu bölüm, yâni 644-657. beyitler Basmada "Piyâde şoden-i Aşk ve nihâyet-i perîşânî-i û" faslından sonra ve "Resîden-i Suhan be sûret-i pîri tabîb" faslından öncedir.
80 "Geldik bu tarafda" yazmış, çizip üstüne "Te'sîr-i hevâdan" yazarak tashîh etmiş.

Nüzhet-geh-i Ma'ni öyle bir yer
Kim âbı benefşe hâki anber
Ol bâğ-ı behişt o hâk-i hurrem
Hâk îdi veliyk hâk-ı Âdem
Sidre'ydi nihal o bâga yekser
Bir hâm erik anda çerh-ı ahdar
665. Ser-sebz giyâhı ömr-i câvîd
Şeb-nemleri necm ü gonce horşîd
Bir kulzüm-i nûr-ı surh gülzâr
Lü'lû-yı hoşâbı lâ'l-i şehvâr
Her tûdesi Tûr-ı sad tecellî
Yok anda kelâm-i Len terânî
Rahşende çerâgı nûr-ı tenzîl
Ferş-î çemen anda bâl-i Cibrîl
Şeb-bûları şeb-çerâg-ı îmân
Gülberk-i hazânı cevher-î can
670. Zerrinleri bahr u kâna kıymet
Nerkisleri yâdgâr-ı cennet
Horşîd dıraht u nûrı[81] asbâh
Yapmış ana lâne murg-ı ervâh
Şeh-perr-i surûş berk-i eşcâr
Mânend-i gül-i enâr-ı gülnâr
Ol gül-çemene ne dûn ta'bîr
Üşkûfeli sebz şâl-ı Keşmîr
Mirrîh idi pâsbân-ı bustan
Ayçiçeği anda bedr-i tâban
675. Mercân u akıyk genç der genç
Eşcâr u[82] simâr sîb ü nârenc
Ahterle döşenme sahn-ı hâmûn
Elmâs çakıltaşından efzûn

---

81 nûr-i: Bas.
82 Eşcâr-ı: Bas.

Her rîze-i huşk-i seng-pâre
Yârâna delîl olan sitâre[83]
Hidmetde o gülşene demâ-dem
İsâ gülidir buhûr-ı Meryem
Nev-hat niçe dil-firîbe me'vâ
Hercâyi benefşe deşt ü sahrâ
680. Hem-halet-i gülşen-i tahayyül
Gül - gonceler al kanatlı bülbül
Hızr-ı çemeni yem-î zümürred
Tarh ârada zevrak-ı zeberced[84]
Mânend-i dıraht-ı piste çok hûb
Müjgânını kılmış anda câ-rûb
Kındîl-i gül olıcak dırahşan
Sahbâ idi ravgan-ı fürûzan
Zülfün dağıtınca bîd-i Mecnûn
Leylî'ye düşerdi kayd-ı hâmun
685. Serv etdiği demde arz-ı kaamet
Pâyına düşer gelûb kıyâmet
Ser-mest-i cünûn şakıyk-ı no'mân
Müstehzi-i sâgar-ı dırahşan
Nev-reste nihal-i ergavânı
Bâr-âver-i âteş-î cüvânî
Çevgânı mücevher eyleyüb tâk
Serheng idi anda cephe ber hâk
Engûr-ı siyâhı Hindu-yı bâm
Ammâ yeri çâr taak-ı ecrâm
690. Şeftâlu-yı gül-beyâzı ma'lûm
Dilber yanağı demekle mevsûm
Emrûd ki âb-dâr u hoşdur
Destiyle o bâga âb-keşdir

---

[83] Mısra', "Bârânâ" diye başlıyor; Basmada da öyle; fakat "Yârâna" olacak; yazmalarda da "yârâna".

[84] Bu beyit Basmada ve yazmalarda yok.

Ol bâgda lâleler serâ-ser
Bustâni-i hâs surh - efser[85]
Ser-sebz-i safâ dıraht-ı âlû
Her miyvesi tûti-i şeker-gû
Kaysıları reng-i lâ'l-i Leylâ
Mecnûn-ı hayâli câm-ı sahbâ
695. Her vişnesi gûşvâr-ı yâkuut
Nezzâre-i çeşm-i âşıka kuut
Her sebzesi nev-bahâr-ı Keşmîr
Bî sayf u şitâ çü levh-i tasvîr
Bî hadd ü kıyâs çeşm-i câdû
Olmuş o benefşe-zâra âhû
Âlû-yı siyâhı âb-ı hayvan
Yâ gevher-i bî nazîr-i Seylan
Sünbül rûh-ı nesterende kâkül
Eyler ana şânelik karanfül
700. Şehbâzı değil şikâra me'nûs
Saydeyler idî tezervi tâvûs
Hüdhüdleri serde Cem gibî tâc
Perrî çerisiydi kebk ü dürrâc
Olmuşdı o bâg-ı şu'le hâmun
Müstagni-i mihr ü mâh-ı gerdûn
Tefsîde - dilan fişeng-i mehtâb
Rûşen - güheran çü kirm-i şeb-tâb[86]

Havz-ı Feyz

Bir Havz-ı mübârek ol makaamı
Sîr-âb eder îdi feyz nâmı
705. Etmiş meğer ol riyâzı Mevlâ
Yek-pâre gümüş suyuyla irvâ

---

85 Bu beyit, Basmada 699. beyittir; yazmalarda da aynı.

86 Basmada ve yazmalarda bu beyit, bölümün son beytinden bir evveldir.

Mir'ât-ı cemâl-i şâhed-i gayb
Ol havz-ı celî idî bilâ rayb
Pinhân idi gûne gûne halât
Deryâ-yı sıfât u gevher-i zât
Her bir sadafî defîne-î nûr
Çün pîle-i çeşm-i rûşen-i hûr
Âyîne-i sîm-i havza her dem
Tasvîr olunurdı başka âlem
Hızr âbı basub o cây-ı pâki[87]
Sebz eylemiş ol şerîf hâki
Varmış o suya şerâb-ı bî gaş
Kim reşk ile olmış ayn-ı âteş
Ol havza felek garıyk u mebhût
Mihr ü mehi hemçü Yûnus u hût
Deryûze ederdi görse sûyın
Tesnîm dökerdi âb-ı rûyın
Elkıssa o gülşen-î ferahnâk
Mânende-i tab'-ı şâir-î pâk

Der menkabet-i Suhan ki Hân-sâlâr-ı Nüzhet-gâh-ı Ma'nâst

Bir pîr-i cüvân - zamîr ü ayyâr
Olmuşdı o yerde mîhman-dâr
Nâmı Suhan u azîz zâtı
Mesbuk idi çerhden hayâtı
Mâhıyyet-i Hüsn ü Aşk'a ârif
Hâsıyyet-i germ ü serde vâkıf
Endîşesi şeb-çerâg-ı irfan
Sır-dâş-ı zamîr-i cân ü cânân
Hem mes'ele hem kitâb-ı münzel
Hem mu'cize hem nebiyy-i mürsel

Basmada ve yazmalarda, buradan itibâren takdîm, te'hîr vardır.

720. Idlâl ü hüdâda misli nâdir
Her vech ile kabz u basta kaadir
Kasdeylese bî silâh u cevşen
Eyler idi sulhı cenge reh-zen
Eylerdi edince lûtf u ihsân
Merk île hayâtı cân ü cânân
Geh dîv olur îdi gâh perrî
Geh bahri olurdı gâh berrî
Günı-rehlere Hızr-ı râh olurdı
Bîkeslere pâdşâh olurdı
725. Geh âlim olurdı gâh şâir
Geh zâhid olurdı gâh sâhir
Fermânına ye's ü şevk mahkûm
Ümmîd ü recâ yanında mazlûm
Emriyle olur revan demâ-dem
Geh eşk-i surûr u gâh mâtem
Mesrûr eder îdi sûgvârı
Mahmûr eder îdi hûşyârı
Evsâf-ı zekâsı söylenilmez
Ma'nâları var ki kimse bilmez
730. Muhtâc ana cümle halk-ı âlem
Anınla bulur hayâtı âdem
Rûşen-ger-i hüsn-i mâh-rûyân
Hâgüster-i çeşm-i kâm-cûyân
Dil-şâdlara enîs ü hoş-dem[88]
Bîmârlara libâs-ı mâtem
Efkâra göre verir tesellî
Mir'âta göre eder tecellî
Kasdeyleyicek eder ne minnet
Bir ânda zıddı zıdda illet
735. Gâh olmuş esîr-i çâh-ı mihnet
Gâh olmuş azîz-i Mısr-ı devlet

---

88 "mahrem" yazmış, kenara "hoş-dem" yazarak "Sah" kaydını ilâve etmiş. "enîs-i hoş-dem": H.

Şân-ı Suhane bu pâye dundur
Evsâfı dürûgdan füzundur

Mebâhis-i dîger

Ey tâlib-i şeb-çerâg-ı ma'nâ
İnsâf ile kıl kelâmım ısgaa
Bû ma'nide bir ikî mebâhis
Tatvîl-i mekaale oldı bâis
Âkıl kılığında ba'zı mecnûn
Yokdur diye düşdi tâze mazmûn
Gûyâ ki suhan - verân-ı pîşîn
Hep söyleyeler zamân-ı pîşîn
Hiç kimsede kalmayub liyâkat
Şâirlerin olâ kârı sirkat
Var mı hele söylenilmedik söz
Kalmış mı meğer denilmedik söz[89]
Bû gerçi değil cevâba lâyık
Sarf-ı güher-i hitâba lâyık
Ammâ ki biraz da yâve-sencan
Pes-mande-i kavm-i cân bin cân
Za'mınca suhan-ver-î zamâne
Seccâde - nişîn-i kahve-hâne
Tiryâki-i herze - hâb-ı menhûs
Âteşler içinde hemçü kaknûs
Birbirlerine edüb tekâ-pû
Derler ki efendi böyledir bû
Şimdi kanı ol suhan-ver-î Rûm
Nermî odabâşı pîr-i[90] merhûm
Yâ Mihneti-î belâ - keşîde
Aynî Çelebî o nûr-ı dîde

---

89 Bu beyit. Basmada 745. beyitten sonradır.
90 Piri: Bas. 745. beytin ilk mısraı da "Bir bîrine eyleyüb" diye başlamakta. H.M. de "Nermî"; "Bezmî"dir.

Eş'ârı alub götürdiler hayf
Kaldık hele biz bakıyyet'üs-seyf
Kıymetlerimiz bilinsün ahbâb
Erbâb-ı tabîat oldı nâ-yâb
Birbîrine satmak îçün eş'âr
Mazmûn-ı nevi ederler inkâr
Mecmûacik elde hokka belde
Dükkânda[91] sokakda her mahalde
Bâşın salarak taaccübâne
Der kim koca Sâbit-î yegâne
Kendûlere olmamakla makdûr
İster ede subh-ı nazmı deycûr

Tetimme-i kelâm

Dîger müteşâirân-ı küttâb
Kim ekseri Hâcegân-ı küttâb
Kerrâke-i sûf pür mübâhât
Mevc-âver-i bahr-i ıstılâhât
İndinde muazzam-ı metâlib
Ezberlene Münşeât-ı Râgıb
Sonrâ bir iki güzelce oğlan
Tunbûr u şerâb u[92] ba'zı dîvân
İş görmede tab'a gelse nefret
Bunlarla imiş medâr-ı kuvvet
Muğlîm[93] deme bû demek değil mi
Şâirliği bî nemek değil mi
Olmaz hele suhte kısmı[94] şâir
Etmem o gürûhı bahse dâir

---

91 Dükkân u: Bas.

92 şerâb: Bas.

93 "irfan" yazmış, sonra "muğlım" yazarak tashîh etmiş.

94 suhtevât: Basma, yazmalar.

Telhîs şevâhidiyle[95] munlâ
Da'vâ ede nazmı zûr da'vâ
Şehrîlerimizde ba'zı yâran
Semt-î hünere olur şitâban
Tahsîli Işık Torânidendir
Naklî işidir revânidendir
Mânend-i meges biraz erâcîf
İster ede şehd-i nazmı tezyîf
Ya'nî ki kelâm-ı tâze-mazmûn
Nâ-yâb olâ hemçü tab'-ı mevzûn

Bahs-i evvel der vücûd-ı suhan

Ey hurde şinâs-ı ma'ni-î pâk
Gûş et ki ne der bu hilk-i çâlâk
Hâricde olunsa farz u ıhsâ
Tev'em gibidir mezâhir esmâ
İhyâ vü imâteden mukaddem
Muhyî'ydi yine Hudâ-yı ekrem
Ammâ ki birî birîne lâhık
Mahluk ile halk u[96] nâm-ı Halık
Esmâ heme dem edüb tekaabül
Devr-i feleğe gelür tahavvül
Zıddiyyeti sanma zâtdandır
Âsâr bütün sıfâtdandır
Hâşâ abes olâ nazm u tagyîr
Var her sıfat-ı Hudâ'da te'sîr
Bî naks u fenâ kadîmdir Hak
Bî lahn u sadâ kelîmdir Hak
Makdûra ki muktedir gerekdir
Söylenmeğe söyledir gerekdir

---

95 şevâhid île: Bas. H.M.
96 halk nam-ı: Bas., yazmalar. "Halk u vasf-ı" yazmış, "vasf" ı bir dâire içine alıp altına " - u nam-ı" yazarak tashîh etmiş.

Feyyâz-ı suhan cenâb-ı Hak'dır
İnsan bu atâya müstehakdır
Bildinse kelîm-i lâ yezâli
Terkeyle dalâl-i[97] i'tizâli
Evsâf-ı Hudâ'ya gaayet olmaz
Feyz-i suhane nihâyet olmaz
780. Tedkıyk-ı nazarla eyle insâf
Ol feyzi tüketdiler mi eslâf
Bî gaaye vü bî kıyas u tahmîn
Söylenmede nev be - nev mezâmîn
Sen kudret-i fehmi eyle peydâ
Ben söyleyeyim sen eyle ısgaa
Ez cümle teceddüd-î havâdis
Mazmûn-ı neve değil mi bâis

Bahs-i sânî der
lüzûm-ı suhan

Tutmışdı zamân-ı câhiliyyet
Âlemleri da'vi-î fasâhat
785. Bâzâr-ı Ukâz olurdı tanzîm
Eş'ârın ederdi halk takdîm
Tiyg île zeban ederdi da'vâ
Hem-pâ idi irticâle gavgaa
Vaktâ ki Hudâ-yı hayy-ı[98] zîşan
Kur'ân'ı cihâna kıldı ihsân
İ'câz ile cem' olub fasâhat
Verdî fusahâ-yı kavme dehşet
Âciz kala tâ o kavm-i güm-râh
Teklîf-i nazîre etdi Allâh

---

97 dalâl ü: Bas. H, H.H.
98 hayy-u: Bas, H.H.

El-an yine kaaim ü be câdır
İ'câz-ı kelâm-ı hayy ü kaadir
Ger kalmasa şimdi fark u temyîz
Bî fâidedir o emr u[99] ta'cîz
Ger şi'r ü fasâhat olsa nâ-yâb
Kur'ân'ın olur bu fazlı güm-yâb
Ger kalmasa şâir-i suhan-dan
Burhân-ı Hudâ bulurdı noksan
Ta'cîz içün etdi gerçi me'mûr
Bî kudret olur mı sarf-ı makdûr
Burhân ile hasmım etdim iskât
Kur'ân ile tab'ım etdim ısbât

Bahs-i sâlis der
Umûm-ı Lüzûm

Serdâr-ı cimme-î efâhim[100]
Kılmâdı salâta nazmı lâzım
İ'câzın umûmın etdi tasvîb
Ma'nâya, lüzûmın etdi tasvîb
Bû bahsi beyânda dedi hattâ
Avd ettigidir[101] egerçi akvâ
Merd-î acemîye oldı tafvîz
Kendî lûgatiyle ede ta'rîz
Her devrde bir iki suhan-sâz
Elbette eder beyân-ı i'câz
Sarfetmeğile hayâl-i sâfın
Arzeyler edâ-yı i'tirâfın

---

99 emr-i: Bas. H.H, H, H.M.
100 câzım: Bas. Yazmalar.
101 Rüc'atleridir: Bas., Yazmalar.

Der beyân-ı mâhiyyet-i şâirî

Şâir deme ehl-i dil demekdir
Hoş-meşreb ü mu'tedil demekdir
Yoksâ bir alay erâzil-î nâs
Pes-mande-hor-ı nevâl-i vesvâs
Peymâne-keş-î edâ olur mı
Vahy-î dile âşnâ olur mı
Şâirliğe sûz-ı[102] derd lâzım
Endûh u belâ olur mülâzım
Rûy ü lebe[103] etmeyüz tenezzül
Açsun çemenî görülmedik gül
Her râhda eyleyüp tekâ-pû
Şâhîn-i hayâli âla âhû
Girdikde girîve-î hayâle
Çarpılmaya dîv-i kıyl ü kale
Âçılsa mebâhis-î maârif
Kilkî olâ hasb-i hale vâkıf
Deryâ-yı şerâba fikri[104] dalsun
Ânı göreyim ki gevher alsun
Gevher dediğim değildir ol söz
Kim bir yere gelmiş olâ kaş göz
Mânende-i mâkiyân-ı garrâ
Bir beyza hezâr fahr u gavgaa[105]
Ekser arabiyy ü nâdir elfâz
Bil cümle gılâz u gılz u aglâz[106]
Bak bak ne güzel edâ-yı şîrin
Gül-bûse yanında lâ'l-i nûşin

---

102 sûz-ü: Bas. H., H.H.
103 "Lâkin buna" yazmış, çizip üstüne "Rûy ü lebe" yazarak tashîh etmiş.
104 Deryâ-yı şerâb-ı fikre: Bas.
105 da'vâ: Bas. H., H.H., fahr-i da'vâ: H.M.
106 Basmada ve yazmalarda bu beyit yok.

815. Cem'iyyete kıl şu sözde dikkat
Giysû-yı siyâh u[107] şâm-ı gurbet
Hançer buradâ zihî nezâket
Ebrûsına eylemiş işâret
Gerçi bu da haylice hünerdir
Ammâ ki suhan yine diğerdir
Bir şâir-i rind-i pâk-meşreb
Dedi bu sözi makaama enseb
Hayîde edâya sunma kim el
Bir dâhı demişler ânı evvel[108]
820. Çün şîve-i nâza mâiliz biz
Bir tâze edâya kaailiz biz
Yohsâ ne nezâket ü ne mazmûn
Da'vâ-yı fazîlet île meşhûn
Nazın içre olur mı ilm ile lâf
Yâ söylemeyim mi eyle insâf

Tetimme-i kelâm

Bulmuş suhan-ı bülend-nâmı
Firdevsı-yü Husrev ü Nızâmî
Âyîn-i Nevâyi'de Fuzûlî
Bulmuş suhane reh-î vusûli
825. İstanbul'umuzda Nev'î-zâde
Etmiş tek ü pû velî[109] piyâde
Olsun mı Nızâmi'ye hem-âheng
Kur'ân'a uyar mı nagme-î çeng
Olmaz beli lutf-ı tab'ı inkâr
Ânın gibi dâhı nîçeler var
Her bîrisine hezâr tahsîn
Hâsidlerine hezâr nefrîn
Tâ key suhan ez suhan rubâyîm
Mâ ber ser-i kıssa-î hod âyîm

---

107 siyâh şâm-ı gurbet: Bas., H., H.M.
108 Bir kerre dahi demişler evvel: Bas. yemişler evvel: Yazmalar.
109 Basmada bu mısra yanlış, pûyi vü piyâde: Yazmalar.

Miyâncı keşten-i Suhan der miyân-ı îşân

Gördükde bu îki nev-belâyı
Fehmetdi meâl-i mâcerâyı
Gâh eyledi rûy-ı Hüsn'e dikkat
Gâh eyledi Aşk'a sarf-ı himmet
Mânende-î sîb ikîsi yektâ
Sûretleri surh u zerd sîmâ
Bû hal ana geç-nümun göründi
Bâzîçe-i bâzgûn göründi
Rahmeyleyüb ol ikî cüvâne
Bû oldı miyâncı-ı miyâne
Bir vech ile eylemezdi bâver
Kim Hüsn olurdı Aşk'a çâker
Mehtâbdan ol olur mı ümmîd
Kim olâ ketânı subh-ı câvîd
Oldı reh-i fikretî muattal
Pervâne içün yanar mı meş'al
Âsâr-ı mahabbet âşikâre
Mevcûde ne hâcet istihâre
Ammâ anı etmedî ki tahkıyk
Kimden kimedir bu sûz u[110] teşvıyk
Bû îdi kabîle içre âdet
Kim ede cüvân nigâre rağbet
Öyle idi resmi ol diyârın
Hiç yoğdı vuku'u böyle kârın
Îkisi de gerçi kim nazar-bâz
Ammâ biri kebk ü bîri şehbâz
Hüsn'ün dili zülfi gîbi pâ-mâl
Aşk eylemez âna hîç ıkbâl

---

110 sûz-ı: Bas. sûz u: H., H.H., H.M.

Gördi ki Suhan bu îki bîdâd
Bir başka yol eylemişler îcâd
845. Hüsn'e acıyub himâyet etdi
Tenhâya çağırdı sohbet etdi
Dedi ki benimle ol kafâ-dâr
Gel[111] kılma bu kâr-ı sehli düşvâr
Kim böyle kuruldı tâ bu dîvân
Muhtâc idi hüdhüde Süleyman
Tevfîka refîkı eyle pey-rev
Şâpûr'ı bul ol cihâna Husrev
Yâr île olur vusûl-i dil-dâr
Zanneyleme yârı yâra agyâr
850. Bû nükteyi reh-revân mukırdir
Hem-râh ile râh ikîsi birdir
Bû râha şitâb eden dil-âgâh
Hem-râhı bulub bulundı hem râh
Tenhâ-rev olan olursa horşîd
Hûn içre olur makaamı câvîd
Yâr île olur vusûl-i mahbûb
Hem yârdır anladınsa matlûb
Fil vâkı' edüb o pîr himmet
Günden güne tâzelendi ülfet
855. Nâz île niyâz olub mükerrer
Sohbetle olurdı şîr ü şekker
Oldı heme dem be vefk-ı dil-hâh
Birbîrine müşterî ikî mâh[112]
Çok sürmedi neyleyim bu bazaar
Çok gördi bu zevkı çerh-i gaddâr
Bilmem ki ne rûzgâr esdi
Gül soldı hezâr savtı kesdi

---

111 "Sen" yazmış; âdeti vech ile onu bir dâire içine alıp başa "gel" yazarak tashîh etmiş.

112 Bu beyti sonradan kenara yazmış.

Hitâb-ı Sâkıy

Sâkıy duracak zaman mıdır bû
Durmak nola imtihan mıdır bû
860. Sâkıy kerem et şerâb yağdır
Ebr ol veli lâ'l-i nâb yağdır
Bû bey'u şûrâdır etme âveh
Ver gonce vü al hezâr dûzah
Dâg-ı dile bir şirâre koy sen
Ver jâle vü al hezâr gülşen
Sâkıy bir içim şerâb yok mı
Kan ağlayorum kebâb yok mı
Sâkıy getür âb-ı ergavânı
Yakdı beni âteş-î cüvânı
865. Gam hastesiyim esîr-i hicrân
Nabza göre şerbet eyle ihsân
Pâyende midir bu çerh-i bîdâd
Devreyle direnge olma mu'tâd
Çün ömr edeyor şitâba himmet
Bir îki ayâğ[113] eyle sebkat
Germeyle hevâ-yı iştiyâkı
Şerheyleyeyim gam-ı fırâkı

Peydâ şoden-i Hayret ve men'-i îşan ez musâhabet

Mecnûn-ı siyeh - libâs-ı hırman
Ya'nî kalem-i güsiste - sâman
870. Leylâ-yi hayâle keşfidüb râz
Bû gûne eder kelâma âgâz
Kim vardı kabîle içre bir merd
Hayret adı kendi şîr-i bî derd
Hâkimdi serâser ol diyâre
Zâbit geçinür bu îki yare

113 Bir îki ayâgıla o sebkat: Bas. (Yanlış), ayağla: H., H.H, H.M.

Câsûs-ı kazâdan oldı âgâh
Kim Hüsn ile Aşk'dır hevâ-hâh
Gerdûn gibi cevre kıldı himmet
Çekdi ara yerde sedd-i firkat
Emreyledi kim bu îki ser-bâz
Birbîrine olmasun nazar-bâz
Emrîne tehalüf emr-i düşvâr
Ayrıldı ol îki mâh nâcâr
Seyret ki sipihr-i bî vefâyı
Râhat komaz îki âşnâyı
Cây oldı cemâl-ı Hüsn'e çâder
Bir mâh idi oldı ser be hâver
Hem Hazreti Aşk o mihr-i rahşan
Hûn-âb-ı şafakla oldı galtan

Hayâl besten-i Hüsn

Hüsn öyle hayâl eder ki gûyâ
Tenhâ ede Hayret île gavgaa
Ya'nî ki çeküb bir âh-ı can-sûz
Ol düşmâne olâ han ü man-sûz

Pend dâden-i Suhan

Fil hal gelüb Suhan yetişdi
Ammâ ki bozuk-düzen yetişdi
Hüsn'e nice nusha etdi âgâz
Kim Hayret'e olma nâvek-endâz
Ol merd ile düşmez inkisârın
Âyînesidir cemâl-i yârın
Âh-ı dilin etme zengi-i[114] mest
Âyîne-i Aşk'ı[115] etme eşkest
Burhanları serd edüb tamâmî
Bû oldı ki zübde-î kelâmı

---

114 Zengi-i: Bas. H.M (Yanlış).
115 "Hüsn'ü" yazmış, üstüne bir çizgi çizib alta "Aşk'ı" yazarak düzeltmiş.

Yıkmak bu binâyı nâ-revâdır
Kim bir yüzi yârdan yanâdır
Sen nâme yaz eyleyim ben îsâl
Bir dem dahı böyle hoş geçür hal
Hayret'le savaşma geç geçenden
Hoşnûd olâ tâ ki Aşk senden
890. Nâcâr kalub heman o âfet
Mektûb ile eyledi kanâat
Söz çoğdı egerçi hâmesinde
Kan ağlayayazdı nâmesinde
Ol nusha çü imtisâl kıldı
Bû tarz ile arz-ı hal kıldı

Nâme nuvişten-i Hüsn bâ Aşk

Ser-nâme-i nâme nâm-ı Yezdan
Kayyûm u kadîm ü hayy ü rahman
Yerden göki eyleyen ser-efrâz
Gökden yere rahmet eden ifrâz
895. Vîrân eden ârzû sarâyın
Eşkeste eden ümîd pâyın
Kâm-âver eden heves-gerânı
Nâm-âver eden suhan-verânı
Nîk ü bedi yokdan eden îcâd
Mansûbe-güşâ-yı rind ü zühhâd
Îsâr olâ ba'd ezin tahiyyet
Ol zâta k'odur şefî'-i ümmet
Ashâb-ı güzîn ü âl ü evlâd
Ber cümle-i şan selâmhâ bâd
900. Bû nâme o yâr-ı câna gitsün
Bir âhdır âsmânâ gitsün
Gerçi gam-ı dil beyân olunmaz
Âteş gibidir nihân olunmaz

Bû nâme ki bir fakıyrdendir
Gönli gibi kâğıdı şikendir
Bir zâlimedir ki pâdşehdir
Nâmem nazarında hâk-i rehdir
Ey bendesine enîs olan şah
Şimdî ne sebebden etdin ikrâh
Manzûrın olan şikeste bendim
Şimdî kime bestesin efendim
Gerçi bilürüm cüdâ değilsin
Ol rütbe de bî vefâ değilsin
Hep bildüğimi tüketdi hicrân
Bîmâr olan eylemez mi hezyan
Bir dâhiyedir ki düşdi nâgâh
Encâmını vuslat ede Allâh
Düşdümse niyâza nâzenînim
Elden ne gelür kafes-nişînim
Zen her ne kadar ki tiyg-zendir
Sâz-ı emelî bozuk - düzendir
Ol dem ki seninle hem-nefesdim
Ser-mest-i piyâle-î hevesdim
Ma'lûm idi kim ne gûnedir hal
Ger merd isen etme sen de ihmâl
Ol hal güm oldı bî mecâlim
Âvâre idim şikeste-bâlim
Bû şehre gam-ı firaak geldi
Vuslat gidüb iştiyaak geldi
Hayret bana vasla oldı mâni'
Bir nâmeye sen de olma kaani'
Makbûl tutar mı şer'-i himmet
Nâçâr işin ede ehl-i kudret
Farzeyleyelim ki hâk-sârım
Yok şübhe ki hâk-i pây-i yârım
Horşîd ki şâh-ı âsmândır
Ger zerreyi saymaya yamandır

Ey halime rahmi olmayan yâr
Fikreyle ki rûz-ı âhıret var
920. Yıllarca gül-î bahârın oldum
Âhır ki hazân erişdi soldum
Etdim sana cân ü serle ragbet
Hem kudretim oldıgınca hidmet
El ân ki halim oldı müşkil
Terketme bu zârı merhamet kıl
Benden sana gayrı olmaz ıkbâl
Vasl u ecelimden etme ihmâl
Yâ vasl ile senden alurum kâm
Yâ merķ ile zinde eylerim nâm
925. Hayret beni kıldı zâr u muztar
Gayret sana düşdi ey dilâver
Ger vâr ise bâna sende ragbet
Var âh u fegaana eyle âdet
Elbette kabîle gûş ederler
Vasl île seni hamûş ederler
Âzürde isen bu mâcerâdan
Cevreyleme havf kıl Hudâ'dan
Ben eylemedim bu derdi îcâd
Senden bana oldı bunca bîdâd
930. Ey ahterimi siyâh eden mâh
Vehmeyle ki müntakımdir Allâh
Bir âfete sen de dûş olursın
Âhım gibi şu'le-pûş olursın
Hasretde komâ bu hâk-sârı
Bir sözle teselli eyle bârî
Şükreyle Hudâ'ya ey semen-ten
Yâ sen ben olaydın âh ben sen[116]
Rüsvâylığım edersen ikrâh
Göster bana doğrısın nedir râh

---

[116] "Yâ sen ben olaydı ben olub sen" yazmış; sonra çizip kenarına, yan olarak yazdığımız şekilde tashîh etmiş.

Âşıkda hayâ karâr eder mi
Mıkdârını şey güzâr eder mi
Sende bilürüm bu derd yokdur
Çerhin veli rûzgârı çokdur
Ma'lûm değil verâ-yı perde
Çok bilmeyen uğradı bu derde
Bellî ki kabîle içre âdet
Senden banadır hemîşe rağbet
Er kim ede nâm-zedden ikrâh
Duhter kalur evde hâh nâ-hâh
Hiç âh u enîni çâre vermez
Tûfân-ı gamı kenâre vermez
Benden gam u derd ü sûz ü[117] takrîr
Senden biter iş sen eyle tedbîr
Söz erdi hitâma işte ey mâh
Hayr ede netîcesîni Allâh

Âverden-i Suhan nâmerâ ber Aşk

Ol dem ki kelâm erüb hitâma
Dest-î Suhan'a verildi name
Aldı Suhan azm-i râh kıldı
Hüdhüd gibi kasd-i şâh kıldı
Buldı gelüb Aşk'ı lâl ü hâmûş
Âyîn-i kadîmi üzre medhûş
Ne dûzah-ı gam ne zevk-ı dîdâr
Gûyâ ki ne yâr var ne ağyâr
Dedi ki Suhan yeter bu ahvâl
Bû nâmeyi aç da gör nedir fâl
Hem bak ki cenâb-ı Hüsn-i yektâ
Senden nice eylemiş teberrâ

sûz-ı: Bas. **H.**, H.H.

Bin ye's ile eyleyüb şikâyet
Firkat sözin eylemiş hikâyet
Aşk ol sözi gûş edüb ayıldı
Tekrâr düşüb yine bayıldı
Bir nîce zaman geçüb özünden
Geldi söze kan gelüb gözünden
Sordı ki ne gûne nâmedir ol
Göster ne siyâh câmedir ol
Çün aldı nigâh edüb serâpâ
Fehmetdi nedir meâl-i da'vâ
Ol ân alub elîne hâme
Yazdı o da bir cevâb-nâme

Sûret-i nâme-i Aşk

Ser-nâme-i nâm nâm-ı Sübbûh
Peydâ-kün-i akl u halık-ı rûh
Ma'mûr eden âlem-î belâyı
Mehcûr eden îki âşnâyı
Hüsn'i eden âftâb-ı rahşan
Aşk'ı eden âteş içre biryan
Me'yûsa veren ümîd-i vuslat
Me'nûsi eden esîr-i hasret
Nîçe salâvât olâ Rasûl'e
Şâhenşeh-i a'zam-ı Betûl'e
Hem nîçe selâm olâ havâle
Evlâd-ı kirâm ü cümle âle
Bû nâme ki bir siyeh şererdir
Hâküster-i şu'le-î ciğerdir
Bir cennetedir ki reh-güzârı
Dûzahdır anın gül ü bahârı
Söz gerçi ki hal-i zindegândır
Geh mürdeyi söyledir cihândır
Ey bendesin öldürîci hünkâr
Tedbîr nedir elimde nem var

965. Nâmen dil-i zâra vâsıl oldı
Ok değdi vü yâre hâsıl oldı
Bilmem ne füsûndı ol fesâne
Dûzah haberin getürdi câne
Dûzah dediğim ne câna minnet
Bir söz var içinde âdı firkat
Bir nîçe zaman ki lâl idim ben
Ol havf ile pür melâl idim ben
Sandın beni görmeyüb uyânık
Ma'şuuk benim de sensin âşık
970. Ben îse bu vakti eyleyüb yâd
Hayranlığı dil ederdi mu'tâd
Bir çâresizim nedir bu cebrin
Billâh ne tiz tükendi sabrın
Ey kendüyi bende addeden şâh
Yûsuf'dur olan fütâde-î çâh
Hun sanma görüb elinde hınnâ
Bî behredir aşkdan Züleyhâ
Ey gül deme pâre pâre hûnum
Zannetme ki bülbül-î zebûnum
975. Gül-gûnedir olsa hun değildir
Bülbül sözi gül-füsûn değildir
Zannetme ki gam harâbı sensin
Rûşen günün âftâbı sensin
Şurîde benim ki bin gamım var
Her gamda yine bir âlemim var
Gördün bu tahammül içre halim
Var sandın olâ ferâğ-ı bâlim
Bülbülde görüb figaanı heyhât
Pervâneye töhmet etdin ısbât
980. Bû yolda egerçi kâr çokdur
Deryâ-yı gama kenâr yokdur
Ammâ buna hükmeder ki yâran
Pinhân gerek olâ derd pinhân

Çün istedin olâ âşikâre
Âsan görinür figaane çare
Gavgaa-yı mahabbet îse maksûd
İşte felek işte âh-ı pür dûd
Min ba'd men ü sanem-perestî
Heyhât heyhât[118] zühd ü mestî
985. Çün sen diyesin ki eyle efgan
Tûfânı sayar mı çeşm-i giryân
Tedbîrime çünki rağbetin var
Min ba'd fegandan olma bîzâr[119]
Gam defterinin resîdi yoğdı
Senden bana kâm ümîdi yoğdı[120]
Ol dâiye ber tarafdı evvel
Şimdî buna çıkdı iş muhassal
Fermân senin husûli senden[121]
Cân verme benim kabûli senden
990. Seyret nic'olur fegaan ü zârî
Da'vâ ne şekil verir karârı
Bed-ahdlık ummazam özümden
Ger haşr olâ dönmezem sözümden
Tedbîr budur ki îderim ben
Ey gözleri haste hoş-dil ol sen
Sâdât-ı kabîle în ü andır
Çeksünler elî ki bâş u cândır
Bû yolda kim olâ sedd-i râhım
Cân zâd-ı rehim Hudâ guvâhım
995. Sabreyle biraz sen etme efgan
Neyler bakalım Hudâ-yı zî şân
Bû nâmemi sakla hırz-ı cân et
Ol ahd ki eyledin amân et

118 Heyhat heyhat zi: Bas. H., H.H, H.M.
119 Basmada ve yazmalarda bu beyit yok.
120 yokdı: Bas.
121 benden: Bas. H., H.H, H.M.

Sıfat-ı İsmet ki dâye-i Hüsn bûd

Çün oldı cemâl-ı Aşk'dan dûr
Hüsn oldı o fikretiyle rencûr
Etmişdi o şem'i ziyb-i zânû
İsmet diyerek bir âteşin-hû
Perverde-i şîr edüb mukaddem
Vermiş o güle arakla şebnem
Kılmış anı mevsim-î sabâda
Cûbâr-ı hayâdan âb-dâde
Tenhâda fegaan eyleyüb gûş
Duydı gam-ı Hüsn'i oldı bî hûş
Çün perdeden aşdı sâz-ı firkat
Gûş etdi usûli île İsmet
Hisseyledi kim o mâh-pâre
Bir mihre diler olâ sitâre
Bilmez ki[122] nedir ne[123] gûne derdi
Kangı gül içündür âh-ı serdi
Her gîce bakub o dil-nüvâze
Gönlünde yakardı dâg-ı tâze
Ol dâg yakınca hasret île
Bû zülfin ederdi hep fetîle
Âh eyleyicek o serv-kaamet
Bâşıma kopar bunun kıyâmet
Ol eşkin edince seyl-i deryâ
Bîçâre olurdı ser be sahrâ
Hüsn etmede îdi dem be-dem âh
Bir Aşk bilürdi bir de Allâh[124]
İsmet buna sordı sûz-ı derdi
Gûş etdi cevâb âh-ı serdi

---

[122] Bilmezdi: Bas., yazmalar.

[123] bu: Bas. H., H.H., H.M.de "bu" yazılmış; çizilip altına "ne" yazılmış.

[124] Bu beyitten sonra "Suâl-i İsmet ez Hüsn ü zârî-i û" yazmış, sonra bu iki satırlık başlığı birer çizgiyle çizmiş.

Hüsn eyledi mâcerâyı takrîr
Ru'yâsını böyle etdi ta'bîr
Bir çâresi yok belâya düşdüm
Yek bâşıma Kerbelâ'ya düşdüm
Cân oldı güher-furûş-ı hasret[125]
Çeşm oldı piyâle-nûş-ı hasret[126]
Âyîne-i dil harâb kaldı
Mehtâb güm oldı tâb kaldı
Bir bahrdeyim ki yok kenârı
Bir cengdeyim ki yok hisârı
Oldı dile baht-ı şûm düşmen
Virâneyi gör ki bûm-düşmen
Şeb kıldı nihân cemâl-i yârı
Âyîneye düşdi sûgvârî
Bozdı felek intızâm-ı ayşım
Dâg-ı dile döndi câm-ı ayşım
Bir bark gelüb harâb kıldı
Kâh-ı tarabım varub yıkıldı
Ben kaldım esîr-i derd-i hicrân
Agyâr ile yâr cân ü cânân
Hayretle dehân-ı gonce ebkem
Düşdi gül-i şu'le üzre şebnem
Men bî kes ü kâr kâr-ı düşvâr
Allâh ganî rahîm ü settâr
Kıldı beni tâb-ı zülfi şeydâ
Bâşım yazısıymış oldı peydâ
Men haste-i hecr ü yâr bî derd
Müşkil bu ki gam-güsâr bî derd
Feryâda bile mesâğ yokdur
Gerçi gam-ı intizâr çokdur
Âh etsem olur neheng-i âteş
Âhır bana kasdeder o ser-keş

125 piyâle-nûş-ı hasret: Bas. H, H.H., H.M.
126 güher-fürûş-ı hasret: Bas., yazmalar.

Çeşmim nem-i eşk-i gonce oldı
Peymâne-i intizâr doldı
Men zevrak-ı derd içinde nâçâr
Sâhilde feganda yâver ü yâr
Yok kimseye zerre ihtiyâcım
Makdûr-ı devâ değil ilâcım
1030. Şeh-râhıma çıkdı guul-i hasret
Döndi gerü gitdi akl u hikmet
Kaldım yalınız başımda sevdâ
Kimden kime edem âh şekvâ
Tîh-î gâma düşdüm âh feryâd
Yok kimse ki zulmi edem isnâd
En yâkını semt-i ihtidâda
Kendim güm olaydım ol arâda
Gaybolmağa çâre bulsa bû dil
Şeh-râh-ı necât olurdı hâsıl
1035. Bulsaydı yolın gelürdi tahkıyk
Vâr îse güm oldı Hızr-ı tevfıyk
Düşmenler elinde hastelendim
Peymâne idim şikestelendim
Gülzâr-ı cemâlim oldı târâc
Oldum yine bir behâra muhtâc
Sokdı beni zülf ü kâkülüm hep
Kabrimde azâba geldi akrep
Dem çekmede sanki medde-i âhım
Yutdı beni ejder-i nigâhım
1040. Kaddim ki denürdi nahl-i yâkut
Oldı bana şimdi nahl-i tâbut
Çeşmim gibi lâ'lim oldı bîmâr
Zehr-î ecel oldı nûş-ı güftâr
Yakdı beni âteş-i izârım
Hûn oldı gözümde nev-behârım
Dikdim gözi râh-ı intızâra
Perri müjedir o çeşme-sâra

Âçılmadı gonce-î niyâzım
Bülbül gibi uçdı hâb-ı nâzım
1045. Bir hayrete düşmüşüm ki gûyâ
Âlem dolu hûn u zehr ü gavgaa
Bir barkın içindeyim ki medhûş
Dûzah nazarımda tıfl-ı âguuş
Cânımda sürûra var adâvet
Şâd ol desen[127] eylerim kasâvet
Âteş nazarımda mihr-i rahşân
Cennet gözime diken mugaylân[128]
Olmışdı ol âftâb pür tâb
Bû kulzüm-i ıztırâba gark-âb
1050. Cûş âver edüb yemî telâşın
Deryâ deryâ dökerdi yâşın[129]
Geh eşk gibî zemîne girdi
Geh âhveş âsmânâ erdi[130]
Kim haste-i Aşk'a sorma derdin
Depretme o bî kesin neberdin
Geldi başıma bu bir kazadır
Allâh bilir ne mâcerâdır
Bî derde olur mı derd takrîr
Ez cümle olâ yerâ-yı tedbîr
1055. Pervâneye sorma hâhişinden
Sevdâsını anla sûzişinden
Bilsem ki nedir bu sûz u gavgaa
Etmezdim esâs-ı sabrı yağma
Ol âteş-i gam ki düşdi cane

---

127 "desem" yazmış, üzerini çizip kenara "desen" yazarak tashîh etmiş. Yazmalarda da "desen".

128 1010. beyitten bu beytin sonuna kadar, Basmada ve Yazmalarda, son kısımlarda, "Zârîden-i Aşk ez râh-ı bî pâyân" bölümünün son kısımlarındadır (Bas. s. 81-82).

129 Bu ve bundan önceki beyit, elyazmasında yok. Basmada ve Yazmalarda var.

130 Elyazmasında, bu beytin altına "iki beyit vardır" yazılmış; bundan önceki beyitlere işâret olsa gerek.

Lûtfeyle ki düşmesün zebâne
Çerh etdi benî esîr-i hicrân
Bû teşneyi kıldı sîr-i hicrân
Tenhâ eder îken âh u feryâd
Gûş eyleyüb etme sen de bîdâd
1060. Yâzık sana kim tebâh olursın
Âzürde-i tîr-i âh olursın
Sen dinlemek île medd-ı âhı
Rüsvâlığın göründi râhı
Şimden gerü şöhre-î diyârım
Günden güne gamla bî karârım
Âteş-geh-i sînem oldı berbâd
Yandım bu hevâda işte feryâd
Gam Kâ'besinin budur hevâsı
Efgandır o ma'bedin duâsı
1065. Ümmîdi tabîbden sikamdır
Matlabları izdiyâd-ı gamdır
Her kim ki bu râha etdi rağbet
Reh-zendir o reh-reve selâmet
Hem-rehliğim eyle etme ikrâh
Rüsvâylığa bilür misin râh
Çün yârdan oldı yâr mehcûr
Rüsvây olâ hâh hâh mestûr
Cânân ki fedâ ede bu cânı
Yetmez mi belâ-yı zindegânî[131]

Âgâh keşten-i İsmet ez
Perîşânî-ı Hüsn

1070. İsmet işidince bû cevâbı
Efkârını aşdı ıztırâbı

---

131 1050. beyitten bu beytin sonuna kadar olan beyitler, kendi elyazmasında yok; Basmada var.

Söyletdüğine olub peşîmân
Gûş u lebe urdı muşt-ı hüsran
Dedi ki ne derde düşdüm eyvâh
Kendim aradım da oldum âgâh
Yakdım bu şererle hân u mânı
Ey kâş işitmeseydim ânı
Kûr u ker olaydı çeşm ü gûşum
Zehr olmaz idî bu ayş u nûşum
Şimdi bu belâ ki çâre müşkil
Bîmâr zaîf ü derd kaatil
Besbellü ki derd-i Aşk'dır bû
Bir râh-neverd-i Aşk'dır bû
Mahbûb deyince[132] oldı hâmûş
Aşk adını eylemiş ferâmûş
Bir nesne mi var ki olâ mübhem
Aşk olmasa hiç olur mı bû gam
Liykin buna tesliyet gerekdir
Bû gonceye terbiyet gerekdir
Aklınca[133] olub fesâne-perdâz
Ser-nâme-i nusha etdi âgaaz

Munâzara-i İsmet bâ Hüsn

Dedi ki eyâ gül-i murâdım
Nev-reste-i gülşen-i fuâdım
Her derd ki var devâsı vardır
Her haste ki var şifâsı vardır
Efsâne-i ye'se olma mu'tâd
Düşdünse de Aşk'a etme feryâd
Gaayet hazer et ki ey gül-endâm
Bû nutkını duymasun leb ü kâm

132 Yâdına gelince: Bas., Yaz.
133 Zu'mınca: Bas., Yaz.

1085. Efgaanını eyleme ziyâde
Nâmûs u hayâyı verme bâde
Bir harf ki lebden ede pervâz
Bin gûşda olmaz âşiyân-sâz
Ol sırrı ki hoşca tutmadın sen
Bir sînede eylemez neşîmen
Sır şâhdır âna ihtimâm et
Kovma ev içinden ihtirâm et
Kim sonra sipâh olub haber-dâr
Hem sen hem evin olur nigun-sâr
1090. Söz tut kerem ü inâyet eyle
Esrârı deme himâyet eyle
Her renge boyan da reng verme
Mir'ât-ı safâya jeng verme
Sözdür dil ü câna bark-ı hırmen
Ayrılmasun ol şirâresinden
Hem kendi nişân olur hevâye
Hem düşdüği yer gider hebâye
Harf atdugıçün keman cihânda
Hamyâzeden olamaz Amanda
1095. Esrârını halka fâş edersin
Havfım bu ki sen telâş edersin

Pâsuh dâden-i Hüsn
bâ İsmet

Hüsn ol sözi gûş edüb üzüldi
Zehr ağladı âcı âcı güldi
Dedi ki aceb yola gidersin
Seylâba karâr hükmedersin
Mümkin mi ki Aşk'ı edem inkâr
Sen anladığın değil bu esrâr
Bilmezsin ilâc bâri sorma
Bîmârı tekerlemeyle yorma

1100. Sandım ki kelâm-ı Aşk söyler
Ben zâra peyâm-ı Aşk söyler
Sen hod burağûb o bahsi der kâr
Mir'ât dedin gehî geh esrâr
Teng oldı derim başıma gerdûn
Şimdî ne gerek hum-ı Felâtûn
Nâmûs ne şey hayâ ne sözdür
Pervâneye mûmyâ ne sözdür
Ben âteşe[134] eylerim tekâ-pû
Dersin ki yol üzre vâr korku
1105. Geh şâh u sipâha etdin âheng
Geh verme dedin safâya hiç jeng
Ben serhoşı oldığım ne meydir
Sen nehy buyurdığın ne şeydir
Lâzımsa eğer sanâ fesâne
Sen dinle ben eyleyim terâne
Deryâ gibi birden eyleyüb cûş
Ey Aşk dedî vü oldı hâmûş

Behâne-i dîger
enkâhten-i İsmet

Halin görüb İsmet-î yegâne
Buldı yine başka bir behâne
1110. Dedî ki cenâb-ı Aşk-ı yektâ
Bir merddir ol ki bî muhâbâ
Mektebde seninle hem-sabakdır
Bû sözde[135] kabîle yek-nesakdır
Elbette sen âna nâm-zedsin
Kâm-âver-i vuslat-ı ebedsin

---

134 Basmada yanlış olarak "işte".

135 söze: Bas., Yazmalar.

Gelmez ana da bu kâr mahbûb
Sen tâlib olub ol ola matlûb
Bir kerre bu söz olursa meşhûr
Rüsvâylığı tutar mı ma'zûr
Hâhiş-ger isen de bî zebân ol
Kızsın kerem eyle sen gerân ol
Havfım ki duyarsa Hazreti Aşk
Eyler seni tiyg-ı hasrete meşk

Çîzî dîger endîşîden-i Hüsn

Hüsn etdi bu nutka zihninî sarf
Çün Aşk demişdi harf ber harf
Dedî ki ölüm ne cândır ey cân
Fevt olmasa ger rızâ-yı cânân
Ben havfederim melûl olur yâr
Sen havfdasın ki eyler âzâr
Olmuşdı bu haste-hâl medhûş
Bû hücneti eylemiş ferâmûş
Sen bilmeyerekden etdin âgâh
Sen âh dedin ben anladım mâh
Dil-teng olayım o mühr ber-leb
Dârılmaya tek o gonce-meşreb
Kan yûtayım etmeyim anı fâş
İl yâreme olmasun nemek-pâş
Yansun gamına bu cân-ı bî bâk
Tek gamzesi olmasun zehir-nâk
Min ba'd olayım sükûta mu'tâd
Ölsem dahı nâmın etmeyim yâd
Hey bû ne sitemdir Allâh Allâh
Hem âteşe yan hem etme eyvâh

Besten-i İsmet râh-ı feganrâ

İsmet dedi yok bu kâre çâre
İnsâf vere Hudâ o yâre
İgzâb oluyor fegandan ol mâh
Çeşmî kararır ger eylesen âh
Der kim o fegan banâ gerekdir
Mahbûba hemin vefâ gerekdir

Sükûn yaften-i Hüsn

1130. Gûş etdi bu kavli hâh nâ hâh
Nâzeyleme kasdın etdi ol mâh
Kânun gibi câyı oldı gûşe
Sûretde çekildi ayş u nûşe

Âgâhî dâden-i Suhan ber Aşk[136]

Bû mebhası etmek îçün iz'ân
Olmuşdı Suhan da anda pinhân
Gûş etdi temâm mâcerâyı
Dinlerdi meğer bu müddeâyı
Çün oldı Suhan bu sırra vâkıf
Etdi gelüb Aşk'ı dâhı ârif
1135. Kim Hüsn seninçün oldı dil-sûz
İnsâf kıl imdi ey dil-efrûz
Lâyık mı ki Hüsn edüb fegaanı
Sen kılmayasın fedâ bu cânı
Billah bu mı resm-i Aşk-bâzî
Dil-dâr ede şîve-î niyâzı
Şimden gerü hâhişin ziyâd et
Endûh-ı firâka i'tiyâd et

---

136 Bu yedi beyitlik bölüm, Gaalib'in elyazmasında yok; Basmada ve Yazmalarda var.

Bergeşten-i kâr ve mecnûn
Şoden-i Aşk der hevâ-yı Hüsn

Geldik bu tarafda Aşk-ı nâ-kâm[137]
Ol şîr-nihâd u haste-endâm
Tenhâ yakub âh-ı sîne-sûzın
Birkaç gece hoş geçürdi rûzın
Kâfûrını sâkınub şererden
Nûr aldı fetîle-î seherden
Ya'nî ki hayâl-i rûy-ı cânân
Eylerdi şebin sabâha mihmân
Efkâr-ı gam eylese teselsül
Giysûsın ederdi hep tahayyül
Kıldıkça şerâb şevkı serhoş
Lâ'l-î nemekin ederdi hâmûş
Oldukca muhît-i gamda güm-nâm
Hüsn âdın anub bulurdı ârâm
Etmişdi firîb-i vaa'd-i kümmûn
Bâg-ı emelin rıyâz-ı lîmûn
El hâsıl olurdı Aşk-ı çâlâk
Ümmîd-i visâl ile ferah-nâk[138]
Vaktâ ki duyuldı kâr-ı firkat
Gönlünde kırıldı hâr-ı firkat
Ol cism-i latîf-i nûr-peyger
Göz merdümi gîbi oldı lâgar
Bilmezdi ki çerh-i kâr-nâsâz
Firkatde vere karâr nâsâz
Vuslat güni hoş hoş eyleyüb iyş[139]
Ahşâmını eylemezdi der pîş
Dil-dârını kendüye görüb yâr
Sanurdı ki çerh içün bakaa var

---

137 Evvel ise Aşk-ı bî ser-encâm: Bas., Yazmalar.
138 Bu bölümün başlığı, Basmada bu beyitten sonradır. Yazmalarda da öyle.
139 Kafiye dolayısiyle söylenildiği gibi kullanılmıştır.

Değmez mi meğer değil mi lâyık
Zevk-ı dü cihâna nâz-ı âşık
Ma'şûk niyâzı kılsa âdet
Dûzahda var âşıka saâdet
1155. Ol devleti hazın olur mı mümkin
Bir ânı[140] değer cihân milkin
Firkat bunun üstüne belâdır
Az âşık o nâza mübtelâdır
Düşmez olur olmaz aşk-bâza
Kim döndire nâzını niyâza
Kim uğradı bû gam-ı elîme
Firdevsden âtılub cahîme
Yâr olmuş idî bunâ heves-nâk
Bîçâreye ejder oldı tiryaak
1160. Sayyâd ki bin füsûn okurdı
Bin Tebbet-i vajgûn okurdı
Çün âhûyı eyledi giriftâr
Bî gaaile çekdi tiyg-ı âzâr
Gam şerhi hulâsa mücmel olmaz
Tafsîl olunub muhassal olmaz
Gelsün mi o âhlar beyâna
Bir nîzesi[141] sığmaz âsmânâ
Derd âlemidir dil-î şerer-nâk
Almaz o nücûmı zîc-i eflâk
1165. Söz kanda bu kulzüm-i belâdan
Eflâk yanar bu mâcerâdan
Çün Aşk Hüsn'den oldı me'yûs
Feryâdı kopardı dest-i efsûs
Bin gevher-i eşk ile edüb yâs
Zahm-ı ciğere ekerdi elmâs

---

140 ân: Bas.
141 nebzesi; Bas., Yazmalar.

Söz söyleyemezdi hayretinden
Hâmûş olamazdı dehşetinden
Almışdı dilin belâ-yı cânân
Çeşminde ne dûzah ü ne tûfan
1170. Gönli kırıgın döküb gözinden
Âteş dökilürdi her sözinden
Verdikde nefes yem-î belâya
Sığmazdı habâbveş semâya
Dûzahda edince âh-ı serdi
Reşk-âver-i zemherîr ederdi
Hasretle edince girye vü âh
Eylerdi temûz-ı germi dey-mâh
Geh söylenüb âftâba karşu
Âteş kor idî habâba karşu
1175. Geh encüme eyleyüb nigâhı
Ol kişti yakardı bark-ı âhı
Mecnûn gibi deşti etmeyüb câ
Her şehre ki bakdı oldı sahrâ
Ol rütbede dökdi eşk-i pür tâb
Kim oldı cihân serâb ü girdâb
Za'f île çü rişte-î şirâre
Râh-ı adem açdı her diyâre
Çün peşşe olub zaîf ü nâ-kâm
Nümrûd-ı sipihri etdi sersâm
1180. Bir rütbe zaîf idî ki ol mâh
Gâhîce olurdı âha hem-râh
Ammâ ki kemâl-i heybetinden
Arş ditrer idî mehâbetinden[142]
Tek Hüsn içün Aşk âh kılsun
Dünyâ yıkılursa hâ yıkılsun
Bir sîne ki gamdan olâ derhem
Gönlünde midir harâb-ı âlem

---

[142] Bu beyit, elyazısında yok; Bas. da ve Yaz. larda var.

Hoşdur yıkılursa çerh-i âşûb
Hoşnûd olâ tek cenâb-ı mahbûb[143]
1185. Çıkmışdı arâdan Aşk-ı çâlâk
Ger yansa ne var[144] zemîn ü eflâk
Çün bulmaya anda kimse râhat
Fülk-î feleğe gerek felâket
Gâhîce ki gamdan olâ berbâd
Eylerdi bu tard u rekbi inşâd

Tardiyye

Bir şâha esîr oldı kim dil
Her bendesi Kahramân-ı kaatil
Gamzeyle suhanda lâ'li yek-dil
Bîgâne nigâhı kaana mâil

1190. Tîr-î gamı câna âşnâdır

Dîvân-ı kazâsı zulm - bünyâd
Lerzende-i bîm-i cânı cellâd
Her gûşede bang-i dâd-ı bîdâd
Gavgaa-yı kıyâmet âh u feryâd

Mahşer mi yâhûd bu Kerbelâ'dır

Lâ'l-î lebi ömr-i Nûh-ı ma'nâ
Çeşminde nühüfte rûh-ı ma'nâ
Hep dökdüği kan sabûh-ı ma'nâ
Feyz î suhanı fütûh-ı ma'nâ

1195. Her nutkı hayâtdır bakaadır

Zülfin dağıdub ederse tâlân
Küfre sığınur sipâh-ı îmân

143 Hoşdur yıkılursa çerh-i gaddâr
Hoşnûd ola tek cenâb-ı dil-dâr: Bas. ve Yaz.

144 gam: Bas., Yazmalar.

Bû havf ile kâküli perîşân
Da'vâsına tiyg-ı katli burhan

Veh bû ne acîb müddeâdır

Bîcâre gönül gamiyle yansun
Tek ol büt-i âteşîn inansun
Hûnâbe-i hecre cân boyansun
Mahmûr gözi şerâba kansun

Her kahrına bin kerem fedâdır

Gaalib gibi sad hezâr meftûn
Sahrâ-yı mahabbetinde Mecnûn
Olmaz yine kimse zar u dil-hûn
Her cevrine ehl-i derd memnûn

Ammâ ki ne çâre bî vefâdır

Der sıfat-ı Gayret

Vâr îdi yanında bir belâ-keş
Gayret adı her peyâmı âteş
Lâlâsı idî o bî mecâlin
Ebriydi o gevher-î hayâlin
Etmişdi o şem'-i sîne-sûzı
Bezm-i elemin harem-fürûzı
Çün tıfl-ı şerer o dil-figârı
Beslerdi ki yâka her diyârı
Çün merdüm-i çeşm-i ehl-i sevdâ
Her dem kara giydirirdi âna[145]
Yıldan yıla tulım-ı lâle âsâ
Saklardı ki dâgın ede peydâ

145 Bu beyit, Basmada yok. Yazmalarda var.

Çok[146] eyledi penbelerde pinhân
Tâ dâğveş olâ dopdolû kan
1210. Çün tıfl-ı sirişk o dil-nüvâzı
Gerd-î gamın etdi hâk-bâzî
Tâ kim büyüdükde olâ ol mâh
Çün seng-i mezâr rûy ber râh

Cedel kerden-i Gayret
bâ Aşk

Çün Aşk'da gördi derd-i hasret
Fursat bulub âna sordı Gayret
K'ey gonce-i şu'le-zâr-ı dûzah
Noldı ki edersin öyle âveh
Bâis ne bu rütbe âh-ı serde
Noksan mı erişdi yohsa derde
1215. Derdin ne sakın devâ mı buldın
Bû nâle nedir şifâ mı buldın
Ger derd içün eyledinse feryâd
Efsûs banâ hezâr bîdâd
Çün mühmeli merd geldi derdin
Derd olmalıdır şiârı merdin

Pâsuh dâden-i Aşk

Aşk âcı âcı bakub o merde
Zehr ekdi nigehle dâg-ı derde
Dedî buna bâ haber misin sen
Hüsn âdını gûş eder misin sen
1220. Var git ki sözüm sanâ değildir
Sus sus bu o mâcerâ değildir

146 Çün: Bas. Çünk' oldı penbelerde pinhan: H., H,M. Çün oldı o penbelrde pinhan: H.H.

Yârâna yetişmeğe kıl ıkdâm
Dön kim gerü kaldı sabr u ârâm
Âhımla bu rüzgâr dolsun
Sen git de ne olmaliysa olsun
Dil-şâdlığım zaman nicoldın
Söz söyleyecek zaman mı buldın
Ben bunda yoğum gel etme ârâm
Kim bahsedüb ede Şimdi ilzâm

Pâsuh dâden-i Gayret

1225. Gayret dedi kim bu yârlıkdır
Maksad sana gam-güsârlıkdır
Hâşâ sana ta'nola bu güftâr
Dil-dâr-ı kadîme etme âzâr
Lâkin gam u âh çâre vermez
Bû kulzüm-i hun kenâre vermez
Terkeyle bu rütbe hûy u hâyı
Boş boşuna kûh veş sadâyı
Bir zahm ile kendin eyleme gayb
Feryâdı burak ki aybdır ayb
1230. Yohsâ bunı sen kolay mı sandın
Gam leşkerinî alay mı sandın

Pâsuh dâden-i Aşk

Aşk âna bakub dedî nedir rây
Yârab ne belâya uğradık vay
Söz anlamadan mı kaldı Gayret
Yâ bâna mı ârız oldı lüknet
Lâzım mı her âh hasret olmak
Her girye heman şikâyet olmak
Ma'zûr tut ey rafıyk ma'zûr
Me'mûrdur Aşk âha me'mûr

Pâsuh dâden-i Gayret

Gayret dedi âhlar güzeldir
Ammâ ki ne sûd bî mahaldir
Bû deştlerin verâsı yokdur
Hüsn'ün de bunâ rızâsı yokdur

Pâsuh dâden-i Aşk

Aşk âna dedî ki bî hıredsin
Dermande-i fehm-i nîk ü bedsin
Hüsn olmasa ger bu âha hoşnûd
Bir anda olurdı çerh nâbûd
Sen âhı buhâr-ı ser mi sandın
Feryâdımı bî eser mi sandın
Yâr uyhusına fesânedir hep
Bezminde anın terânedir hep
Leylâ'ya gülünc olur muhassal
Nevmîdi-i Kays u sa'y-i Nevfel

Behâne-i dîger enikîhten-i Gayret

Gayret ceküb âh-ı sîne-sûzı
Deycûra mübeddel etdi rûzı
Dedi ki hezâr barekallâh
Âgâh imiş Aşk oldum âgâh
Ammâ sana bir hevâ gerekdir
Ma'şûkını iddiâ gerekdir
Vâr iste[147] kabîle içre yârin
Şehbâzsın al heman şikârin
Efgaanı ko eyle azm-i dil-dâr
Bin re'ye olur netîce bir kâr

---

[147] işte: Bas. (Yanlış). Vâr iste: H., H.M., Vâreste: H.M. (Yanlış).

Ben dâhı seninle hem-süvârım
Kühsâr-ı belâda yâr-ı gaarım
Ol şart ile kim sen eyle himmet
Tâ küşte-i kahrın olâ İsmet
Yâ bâna ver ol husûsa destûr
Tâ İsmet'i kahrım ede makhûr
1250. Tut bû sözümi ki hayrdır hayr
Gayret ara yerde istemez gayr
İsmet sebeb oldı oldı hayret
Yek-dillere reh-nümâ-yı firkat
Bû vak'aya sen de âşinâsın
Bilmem ne hayâle mübtelâsın
Çâk olmayıcak sadef ne kaabil
Olmak güher-î murâd hâsıl

Âzürden-i Aşk

Aşk ağlayarak dedî ki hâmûş
Bir yol Suhan'ın sözüni kıl gûş
1255. Hiç tîr atılur mı yâre doğru
Doğrulma sen ol diyâra doğru
Ger vâr ise sende bir mürüvvet
Hem-râhım ol eyle bâna hidmet
Ne havf-ı ser ü ne fikr-i cân et
Bâzârıma uy da bir ziyân et
Divâneye râh olur mı ta'rîf
En puhtesidir bu hâm teklîf
Hiç tiyga olur mı arz-ı dîdâr
Âyîne midir ya her güher-dâr
1260. Gel yânıma elverirse[148] böyle
Yohsâ eyü gördiğini söyle
Gelmiş bana şart u ahd söyler
Zen gîbi nevâ-yı mehd söyler

148 al verirse: Bas. (Yanlış).

Ger şöyle olursa böyle olsun
Yâ böyle olursa şöyle olsun
Bir medrese bahsi eyleyüb derc
İster bana ede cümlesin hare

İltizâm kerden-i Gayret hidmet-i Aşkrâ

Gayret dedi ahdım olsun ey yâr
Bî ser olayım sanâ kafâ-dâr
Bir dâhi dehânım etmeyim bâz
Kalsun bu kafesde tûti-î râz
Ger çerh muvâfakat ederse
Bâşım vereyim kılın giderse
Sanmâ reh-i râhate giderdim
Ben şevkını imtihân ederdim[149]
Yan çizdi sanub bu pür melâli
Güftârıma etme infiâli
Böyle kılıc atlayınca Gayret
Aşk eyledi kaaş ile işâret
Gel yânıma olalım revâne
Geçdî geçen eyleme behâne
Bû niyyete Fâtiha deyüb Aşk
Âgaaz-i visâli kıldı ser-meşk

Tâlib şoden-i Aşk Hüsn'râ ez kabîle

Gayret'le cenâb-ı Aşk-ı çâlâk
Maksûda ki oldılar heves-nâk
Munlâ-yı Cünûn verdi fetvâ
Kim Hüsn içün oldı farz gavgaa
Kasdetdi ki olâ Aşk-ı gam-hâr
Ahvâl-i kabîleden haberdâr

---

149 Bu beyti kenara yazmış.

1275. Her bîri arardı vasla çare
Âşık geçinürdi ol nigâre
Bû resme gerek belâ-yı düşvâr
Yek bâşına Aşk âlem agyâr
Cem'eylediler kabîleyî hep
Aşk eyledi anda arz-ı matlab
Kim gevher-i Hüsn'e tâlibim ben
Gavgaa-yı talebde gaalibim ben
Ol durr ise dil anâ sadefdir[150]
Cânân ile cân halef selefdir
1280. Ger Hüsn ise âftâb-ı rûşen
Gerdûnı o nurın olmuşum ben
Da'vâya eğer düşerse tedbîr
İşte kalem işte tiyg u şemşîr
Her hasmı ki tiygım etdi berbâd
Mersiyyesinî ben etdim[151] inşâd

İstihzâ-i kabîle ki
zihî genc-i bî renc

Sâdât-ı kabîle-î mahabbet
Birbîrine etdiler işâret
Kim yâveye başlamış bu bîdil
Mecnûna nedir devâ-yı âkıl
1285. Her bîri takıldı hasb-i tâka
Bîçâreyi aldılar mezâka
Kîmî dedi tiygın eyleme tîz
Afyûna be gaayet eyle perhîz
Kîmî dedi hûlyâ belâdır
Eyvâh bu derd bî devâdır

---

[150] "Ben durr isem ol banâ sadefdir" yazmış; üstünü çizip yukardaki şekilde kenara yazarak düzeltmiştir.

[151] Ben mersiyesini: Bas.
Her hasmı ki tiygım ede berbâd
Mersiyesin eylerim ben inşâd: Yazmalar.

Kîmî dedi etme şi're ragbet
Zîrâ ki verir hayâle kuvvet
Kîmî dedi tahtınız mübârek
Şâhım olâ bahtınız mübârek
Kîmî dedi hayli turfa meczûb
Eğlenme değil mi yohsa matlûb
Kîmî dedi işte derd-i hummâ
Fasd[152] eylemeyince böyledir hâ
Kîmî dedi var elinde şemşîr
Mecnûnun olur devâsı zencîr
Kîmî dedi söylenür ye[153] zâhir
Zîrâ telefoldı mâlı vâfir
Her bâbdan âçılub kapûlar
Güftâra boşandı yâve-gülar
Ser-rişte bulub bir îki miksâr
Ders-î galetâtı etdi tekrâr
Baş ağrıdırım egerçi ahbâb
Zükkâma nefîlidir bu güllâb
Bir vakt-ı zaman hamâma gitdim
Bilmem ki ne eyledim ne etdim
Hammam dediniz de geldi yâde
Bir mâdiye cümleden ziyâde
Evvel anı edeyim hikâyet
Bir şeyhden eyledim inâbet
Ger söyledüği hep olsa i'lâm
Yetmez bu risâlemiz son encamp
Vel hâsıl o merdek-î çep-endâz
Bin halt-ı kelâma etdi âgaaz
Serd etdi hadîs-i zû şücûnı
Nakleyledi mûceb-î cünûnı
Kaldı ara yerde Aşk u Gayret
Zevklendi bütün Benî Mahabbet

152 Kasd: Bas. (Yanlış).
153 Bas.da "ya"; Yazmalarda da öyle.

Mebhût kalub o merd-i çâlâk
Arzeyledi Hüsn'e sîne-î çâk
Hüsn öylece verdi kim peyâmın
Gûş eyle kabîlenin kelâmın
Anlar ne ki re'y ederse ızhâr
Re'yim benim oldur olma bîzâr

Tazarru' kerden-i
Aşk bâ kabîle

Nâçâr kalub o merd-i hayran
A'dâlara oldı abd-i fermân
Sordı sebebî nedir bu bîdâd
Kim etdi kabîle ânı îcâd
Mûcib ne ki suhre oldı halim
Hamloldı fazâhate makaalim
Nush etmenize ne oldı hâil
Ma'kule değil miyim ye[154] kaail
Ger tâlib-i Hüsn olursa mecnûn
Tîmâr-hâne olur bu gerdûn
Zecrin sebebin beyân buyûrın
Cürmüm var ise iyân buyûrın

İttifaak kerden-i kabîle
ki şart-ı kâbîn tahammül-i belâst
çunin ki resm-i mâst

Sâdât-ı kabîle cümleten hep
Kıldılar ana beyân-ı matlab
K'ey tâlib-i Hüsn olan hıredmend
Gûşında durursa gevher-î pend
Fikreyle ki cümle âşnâyız
Hep şûr u hevâya mübtelâyız

154 ya: Bas., Yazmalarda da öyle.

Bir sözle kim oldı yâre vâsıl
Bir gonce ile behâra vâsıl
Hiç mümkin olur mı rencsiz genc
Çok kimseye erdi gencsiz renc
Zevklenmemize değil mi ahrâ[155]
Birdenbire vasl-ı Hüsn'i da'vâ
Hiç sözle olur mı vasl-ı dildâr
Lutfet bu kelâmı etme tekrâr
1320. Da'vâmızı sanma hîlemizden
Var Kays'e de sor kabîlemizden
Bî mihnet ü gam vusûl-i dil-dâr
Âyâ kime oldı bû sezâvâr
Hiç kimse bu râha gitmemiştir
Bir ferd bunı işitmemiştir
Meydanda ki bâş içündür efser
Ser ver k'olasın bu yolda server[156]

İltizâm kerden-i Aşk belâhârâ

Aşk anladı kim nedir ser-encâm
Gavgaa-yı makaale verdi ârâm
1325. Dedi buyurın ne olâ hidmet
Min ba'd men ü belâ vü mihnet
Sâdât-ı kabîle etdi tedbîr
Kim mehrine eyle nakdi tevfîr
Hüsn akdine çok behâ gerekdir
Evvel sana kîmyâ gerekdir
Durmâ sefer et diyâr-i Kalb'e
Cân bâş ko reh-güzâr-ı Kalb'e

---

155 emrî: Bas. (Yanlış).

156 Bu beyit yerine, "Server beyti unutulmuş, tesvîde nazar olına" kaydı, yana yazılmış. Bas. da beyit var; fakat baştaki "ser ver"; "server" tarzında yanlış yazılmıştır; Yazmalarda da böyle; şüphe yok ki bu, bir imlâ yanlışı.

Ol şehrde kîmyâ olurmış
Yolda beli çok belâ olurmış
Bin bâşlı[157] ejder-i münakkaş
Mumdan gemi altı bahr-i âteş
Bin yıllık yol harâbe-i gam
Ânın ötesi serây-ı mâtem
Meşhûr o yolın başında câdû
Her mûyı yılan yalan değil bû
Bir deşt içinde dîv ü perrî
Arslan kaplan vuhûş-ı berrî
Cin nev'i hezârbed-likaalar
Câdû kılığında ejderhâlar
Muzlim gecelerde guul-ı yâbân
Âvâzesi ra'dden nümâyan
Sihr île yağar o deşte âteş
Gâhîce de ef'i-î münakkaş
Allâh muîn olub geçersen
Kalb şehrinin âbını içersen
Kıl andaki kîmyâyı hâsıl
Gel bunda ol işte Hüsn'e vâsıl

Sefer kerden-i Aşk be diyâr-ı Kalb ve ser-encâm-ı vey

Aşk oldı bu müjdeden ferah-nâk
Bin şevk ile etdi câmesin çâk
Fil hal sorub diyâr-ı Kalb'i
Tutdı reh-i reh-güzâr-ı Kalb'i
Gayret de olub anâ kafâ-dâr
Kıldı iki yâr azm-i dil-dâr
Çün girdi o merd-i râh râha
Evvel kademinde düşdi çâha

---

[157] Bin başlı bir: Bas., Yazmalar.

Ammâ ki ne çâh çâh-ı girdâb
Mânend-i ebed verâsı nâ-yâb
Gayret dedi âna ey fedâyî
Kaarûn'a sor imdi kîmyâyı
1345. Bir çâh bu kim sevâd-ı a'zam
Gencûr-ı künûz-ı ye's ü mâtem
Ne râh-ı adem ne zulmet-âbâd
Bir çâh içî fegaan u feryâd
Deycûr-ı firaakdan nişâne
Bahr-ı zulümât-ı bîgerâne
Düşse buna Hızr olub da güm-râh
Olur yarı yolda ömri kûtâh
Mihr atsa[158] kemend-i mâh ü sâl
Yok ka'rini bulmak ihtimâli
1350. Çün düşdi o çâha mâh-ı Nâhşeb
Lâyık k'olâ nâmı çâh-ı Nâhşeb
Düşdiğine eyleme teessüf
Mi'râcını çehde buldı Yûsuf
San zülfine cây olub zenah-dan
Harût'a buluşdı Mâh-ı Ken'an
Vel hâsıl o mihr-i âlem-ârâ
Ber aks olub etdi çâhı me'vâ
Kasdeyledi târem-î Simâk'e
Bir başka sefer göründi hâke
1355. Gitdi nice sâl ü mâh u eyyâm
Ka'rın bulub etdi âhır ârâm
Bir dîve meğer o çâh-ı mihnet
Olmışdı makaam-ı hâb u râhat
Bir dîv ki var nice sipâhı
Her bîrisi ma'den-i siyâhî[159]
Mânend-i şeb-î firaak bed-rûy
Kan teşnesi mürde fîl-i bed-bûy

---

158 Kelimede, elifin üstünde med var; bu bakımdan "atsa" olduğunda şüphe yok. Basmada etse kemend. Yazmalarda da "etse".
159 sipâhî: Bas. (Yanlış). Yazmalarda "siyahî".

Tutdılar ol îki derdmendi
Takdılar ayâgına kemendi
Arzeylediler o dîv-i meste
Kim sayd budur şikeste-beste
Karşû çağırub o dîv-i hail
Mihr oldı Zuhal'le san mukaabil
Dedi ki ne râha eyleyüb azm
Düşdin bun-i çâha böyle bî hazın
Duydum gam-ı Hüsn'e cân-feşânsın
Zer tâlibisin esîr-i kânsın
Lâkin bu ne fikr-i geç-nümâdır
İdrâk değil başâ belâdır
Sen kanda ol[160] aftâb kanda
Deryâ kanda serâb kanda
Hoş kısmet imiş bize vücûdın
Bağlandı basîret ü[161] şühûdın
Kim vardı diyâr-ı kîmyâya
Ankaaya erişdi yâ hümâya
Bî fikr ü suâl râha düşdin
Evvel kademinde çâha düşdin
Allâh Allâh zihî hamâkat
Bû rütbe olur olursa gaflet
Yâzık sana âcıdım cüvânsın
Ammâ ki acîb[162] bed-gümansın

Şûrîden-i Aşk

Aşk âteş-i kîn ile olub germ
Dedi ne gerek bu sözlerin nerm
Katletme değil midir murâdın
El ân elinde zulm ü dâdın

---

160 o : Bas.
161 -i : Bas.
162 aceb ne: Bas., Yazmalar.

Gûyâ ki bu sözle fikr-i cânân
Gönlümden olur mı zerre pinhân
Korkutmağa düşme bî mahaldir
Vuslat dediğim benim eceldir
1375. Salt bende değil bu fikr-i cânân
Ölsem de giyâh eyler efgan
Bu çâhda ney bitüb serâ-ser
Uşşâka gam-ı firaak söyler
Gitmez bu[163] hevâ dimâgımızdan
Bû[164] dûd çıkar[165] ocâğımızdan
Gam meş'alidir bu sönmek olmaz
Can vermek olur da dönmek olmaz

Habs kerden-i
Dîv îşanrâ

Ol dîv-i lâin-i bed-ser-encâm
Habsetmeğe kıldı emr ü ıkdâm
1380. Tâ eyleye şahın u lahının efzûn
Sonra anı tu'ma ede mel'ûn
Bir nîçe zamanlar Aşk u Gayret
Kaldı orada esîr-i mihnet
Birbîrine tesliyet verirdi
Ikdâmda takviyet verirdi

Resîden-i Suhan

Bir subh Suhan yetişdi ol pîr
Geldî ser-i çâha etdi takrîr
K'ey beste-i çâh olan cüvânlar
Hengâm-ı belâda mihribanlar

---

163 "o" yazmış; çizerek altına "bu" yazıp tashîh etmiş.
164 "Ol" yazmış, aynı tarzda "bu" olarak tashîh etmiş.
165 çıkmaz: Bas. (Yanlış). Çıkmaz bû dûd: Yazmalar.

Azmeyleyiniz halâsa durman
Yol korkılıdır hulâsa durman
Bû çâhda hiç halâs yokdur
Üftâdelere manâs yokdur
İllâ bun-i çehde bir resen var
Cinnîler anâ değil haberdâr
Bir pîr anâ tılısm yazmış
Hıfzetmeğe hayli ism yazmış
Kim ol resenî tutarsa muhkem
Hıfzeyler anı o ism-i a'zam
Cinler edemez anâ hasâret
Çıkdıkça bulur necât u râhat
Efsûn ile söyledim bunı ben
Cinnîler içinde söyleme sen

**Halâs yâften-i Aşk
u Gayret**

Emrîni tutub ol iki cân-bâz
Mansûr olub oldılar ser-efrâz
Açdı gözin Aşk-ı âsman-gîr
Gördi ki Suhan'dır işte ol pîr
Bildî ki diyâr-ı yârdandır
Ol subh o nev-behârdandır
Bir hasret ü derd ile çeküb âh
Sordı bana söyle Hüsn'i billâh
Söyler mi benî nedir hayâli
Gâhîce anar mı bî mecâli
Âgâh mıdır melâlimizden
Âyâ ki sorar mı halimizden
Yâdına gelür mi âşnâlar
Makbûle geçer mi bû belâlar
Düşdüm o hevesle ka'rı-ı çâha
Kim çehde karîn olanı o mâha

1400. Duydum anı sonra kim gümandır
Mâhın yeri evc-i âsmandır
Halâ o talebde şermsârım
Geçdim yere liyk bî karârım
Şâyân idi kalsam ol belâda[166]
Sen Hızr yetişdin ol arâda[167]
Şimdî bana yârden haber ver
Ol geçdi bu bârdan[168] haber ver
Bakmâdı Suhan bu âh u zâre
Bir murg olub uçdı bâg-ı yâre
1405. Gayret dedi Aşk'a ey birâder
Gel yol eri yolda olmak ister
Bâl açdı ikî hümâ-yı rif'at
Düşdî yola hemçü bûm-ı gurbet
Medd-î nigehî edüb asâ-keş
Gitdî iki merdüm-î belâ-keş[169]
Üftâdeliğe gam oldı munzam
Düşdi yolına harâbe-î gam
Ol râh ki zikri geçmiş îdi
Her gâmı megaak-i nâ ümîdî

Der sıfat-ı şeb
ve şiddet-i şitâ

1410. Bir deşt-i siyehde oldı güm-râh
Yeldâ-yi şitâ belâ-yı nâgâh
Bir deşt bu kim neûzü billâh[170]
Cinler cirid oynar anda her gâh

---

166 arâda: Bas., Yazmalar.
167 belâda: Bas., Yazmalar.
168 yârdan: Bas., H.M.
169 Bu beytin kenarına, "iki beyit aşağıda" kaydını koymuş ve bölümün iki beytini aşağıya yazmış; bu beyitlerin üstüne de "Bunlardır" söz kaydetmiş.
170 Bu mısraı kenara yazmış; ikinci mısraı yok; Basmadan yazdık.

Birbîrine ye's ü havf lâhık
Geh kar yağar îdi geh karanlık
Deycûr ile berf edince ülfet
Bir kaalebe girdi nûr u zulmet
Sermâdan olub füsürde mehtâb
Şebnem yerine döküldi sîmâb
1415. Âhû-yı sefîde döndi deycûr
Sahrâ dolı müşk içinde kâfûr
Bir bâkıma berf içinde deycûr
Mânend-i sevâd-ı dîde mahsûr
Buzdan kırılub sipihr-i mina
Düşdî yere rîze rîze gûyâ
Bak bak felek-î siyâh-kâre
Âyîne getürdi Zengibâr'e
Sermâyile berf olınca munsabb
Dendânı sırıtdı Zengi-î şeb
1420. Bin mîh ile na'l-i mâhı encüm
Deycûr-ı şitâdan eyledî güm[171]
Burc-ı Esed oldı râh u meydan
Her gûşede bir pamukdan arslan
Gûyâ tutılub zebân-ı şu'le
Lerzîde idî fegaan-ı şu'le
Efsürde olub şirâr-ı ser-keş

Gevherler[172] içinde kaldı âteş
Hammâmın olub şikeste câmı
Elmâsdan oldı tâk u bâmı
1425. Perrende olub zülâl-i kühsâr
Berf âdı ile yağardı tekrâr

---

171 Bu ve bundan önceki beyit, elyazısında yok; Basmada ve Yazmalarda var.
172 Önce "Hâküster" yazmış, sonra çizib başa "Gevherler" yazarak düzeltmiş. Yazmalarda da "Gevherler".

Sahrâdan edüb girîze tasmîm
Südlîcede kaldı Cedvel-î sîm
Kan etdi birî birîyle ihvân
Engüşt ile pençe şâh-ı mercân
Dehşetle olub karaltı dünyâ
Kühsâr ile sarsar oldı hem-pâ
Kalmâdı hevâde murg-ı ser-keş
Gâhîce uçardı reng-i âteş
1430. Yâkuut gibî habâb-ı sahbâ
Hiç şu'leden eylemezdi pervâ
Âteşde zülâl edüb tekevvün
Dûd eyledi sarsarâ tahassun
Mâhîleri sayd içün serâ-ser
Bağlû idi oltalarda ahker
Gabrâya ağardı sakf-ı hadrâ
Tutmâsa sütun-ı yahla sermâ[173]
Sultân-ı dey etdi şehri tezyîn[174]
Düşdî leb-i bâma nây-ı sîmîn
1435. Yah-pâre olub zebân-ı gûyâ
Geldî leb-i bâma harf-i şekvâ
Âteş-geh-i mihr olurdı berbâd
Subh urmasa buzdan âna evtâd
Deryâları gişt edince gâhî
Âhûya gıdâ olurdı mâhî
Olsaydı sekin dehânı pür cûş
Âguuş-ı peder sanardı hargûş
Lagzişden edüb meğer taharrî
Gelmezdi kenâr-ı havza perrî
1440. Cemre eğer olmasaydı lagzân
Düşmezdi zemîne tâ hazîran[175]

---

173 Basmada bu beyit, üç beyit sonra; Yazmalarda da öyle.
174 Basmada "Sultân idi" diye başlıyor (Yanlış).
175 Bu beyitten sonra 1396. beyti yazmış; üstünü çizerek ibtâl ermiş; **171.** nota b.

Hep zâhire çıkdı meşreb-î halk
Kalmaz leb-i bâmdan leb-î halk
Lerzîde nefesle sohbet-î nâs
Zencîr-i cünûn ve liyk elmâs
Fânûsın içinde şem'-i rahşan
Deryâda nühüfte şâh-ı mercan
Nesr-î feleği görüb kümesde
Kesdî sesi fâhte kafesde
Tâ olmaya dâne-çîn-i hırman
Guncışke şirer dökerdi sıbyan
Mirrîhin elî donub şitâdan
Düşdi yere hancerî semâdan
Şîr-i felek oldı şîr-i berfîn
Dendânı yerinde îdi pervîn
Mânend-i sitâre-î şeb-efrûz
Gâhî görinürdi rûz-ı fîrûz[176]
Yah-beste olınca ceşm-i giryân
Gözlükle arardı merki merdân
Sûz-ı dile bulmak îçün esbâb
Germ-ülfet idî adû vu ahbâb
Bârûta şitâb ederdi âhû
Ağız otına gelürdi tîhû
Mey-hârelik oldı zühde hem-ser
Âb-ı huşuk oldı âteş-î ter
Agreb bu ki dondı râh-ı efkâr
Sekteyle gelürdi tab'a eş'âr
Bil cümle suhan-verân hâmûş
Hum-hâne-i ma'ni eylemez cûş
Galib bana olamazlar enbâz
Ben şu'le-i fikre eylerim nâz

176 Bu beyit yazmada 1496. beyittir; 175. nota b.

Tetimme-i suhan

Ol havf u hatarden Aşk-ı âgâh
Bir dehşet ü gamla oldı güm-râh
Bildî ki şehir değil ovâdır
Ammâ ya sihir ya kîmyâdır
Esbâb-ı helâk hep mükerrer
Âvaze-i ra'd u bark u sarsar
Deryâ-yı zalâm mevc ber mevc
Guulân-ı hayâl fevc der fevc
1460. Bir yâna belâ-yı vehm ü vahşet
Bir yâna hevâ-yı berf ü zulmet
Görmüş değil îdi gam diyârın
Nâzendesi îdi rûzgârın
Gördi karalardan aşdı zulmet
Etdi o cüvânı gark-ı dehşet
Etdi nice serserî tekâ-pû
Mânende-i gird-bâd her sû
Ol deştde iz belürmedî hîç
Bir râh-ı necât görmedî hîç
1465. Nâgâh anı gördi ol perîveş
Hırmen gibi bir mahûf âteş
Katrân-ı cahîmden nişâne
Üstünde zebâne ber zebâne
Eflâke resîde dûd-ı şu'le
Sihr îdi velî nümûd-ı şu'le

Sıfat-ı Câdû

Bir pîrezen etmiş anda me'vâ
Câdû-yı mahûf-ı dîv-sîmâ
Dûzahda makarrı sanki şeytan
Dört yânı hamîm[177] ü ziftü katran

---

177 cahîm: Bas., Yazmalar.

Bâşı karadağdan nümûdâr
Ağzı dişi köhne gûr-ı küffâr
Burnı Modaburnı'nın ovâsı
Darban[178] yatağı keler yuvâsı
Sarkmış[179] leb-i zîri tâ be zânû
Mânende-i mürde[180] fîl-i bed-bû
Kaplubağa[181] îki çeşm-i bed-reng
Kirpikleri hemçü pây-ı harçeng
Kaş yapmış ikî karâ çıyânı
Zülf etmiş iki küme yılânı[182]
Îki meme şekli îki hınzîr
Bir kâr içün etmiş ânı ser zîr
Tarlâ koğuğı ikî kulâğı
Kirpî yuvası sıçan yatâğı
Ağzından akar kerîh sûlar
Kârîz gibi kötü kokular[183]
Burnında çıyân u mûş u akreb
Ağzında zehirli hayye vü dabb
Âteş ile söyleşür zebânı
Gûyâ o cehenneme zebânî
Âlât-ı sihir yanında hâzır
Bin köhne sifâl ü dühn-i vâfir
Bir dühni ki vaz'ede sifâle
Bâdî idi nîçe bin hayâle
Geh ebre süvâr olurdı çün bâd
Geh âteşe etdirirdi feryâd
Evlâdı doğardı bir yanından
Yutdığı çocukların kanından

---

178 Sırtlan: Bas.

179 "İnmiş" yazmış, sonra çizip üstüne "Sarkmış" yazarak düzeltmiş.

180 nâv-ı: Bas. ve Yazmalar. Bu mısra' 1358. beytin 2. mısra'ının bir başka şeklidir.

181 Kaplumbağa: Bas.

182 Bu beyit Basmada bir beyit sonradır. Yazmalarda da öyle.

183 "Kârîz yolı gibî kokular" yazmış, altına, aldığımız şekilde yazarak düzeltmiş.

Tu'ma eder îdi yîne tekrâr
Doğurdığın ol kerîh-i bed-kâr

Tâlib şoden-i Aşk'râ

1485. Sihreyleyüb etdi Aşk'ı da'vet
Arzeyledi âna zîb ü zînet
Bin dürlü kumâş u kâle vu fer
Elmâs île lâ'l ü cevher ü zer
Ol kâleleri giyindi fil hal
Aşk'a dedi gel oğul benî al
Akdeyle aman bu derd-mendi
Gönlüm seni çâre yok beğendi
Etmek seni bû sipihre sultan
Âsan görinür fakıyre âsan[184]
1490. Olursan eğer bu kâra bîzâr
Bir sihr ile halin eylerim zâr
Aşk ol sözi anlayub işitdî
Geh ağladı geh taaccüb etdî
Kaldırdı başını âsmâne
Dânende-i râz-ı ins ü cane
Âhına siper kılub sipihri
Yâdeyledi Hüsn-i mihr-çihri[185]
Ey Hüsn ey âftâb-ı enver
Ey Aşk'ı eden esîr-i ahker
1495. Bû mıydı ümîd senden ey mâh
Câdû olâ vaslıma hevâ-hâh
Ben kürbet-i gurbet içre bî tâb
Sen zevk u safâdasın ferah-yâb
Ben berf-i zalâm içinde güm-râh
Olsun sana bû felek hevâ-hâh

---

184 1484. beyitten sonra araya "Beyt" yazmış, sağ tarafa yan olarak bu bey ilâve etmiş.

185 Önce "Yâd etdi biraz o mihr-çihri" yazmış, üstünü çizip altına yazdığım şekilde tashîh etmiş. Yazmalarda "mihr-i Hüsn'i" (Yanlış).

Lâkin bu mı şîve-î mahabbet
İnsâf kıl ey meh-î semâhat
Yârı olanın esîr-i ahker
Geçmez boğazından Âb-ı Kevser
1500. Geh baht u gehî sipihr ü geh yâr
Göz yâşını kıldı germ-i bâzâr

Âvîhter-i Câdû

Câdû anı gördi bû belâde
Kıldı dahı hışmını ziyâde[186]
Bir sihr ile çekdi çârmîha
Hem kıldı nişâne tiyg u sîha
Ol âteşe karşu Aşk u Gayret
Salb oldı ki âla bundan ibret[187]
Nümrûdlık eyleyüb kemâhî
Salb eyledi sâhire[188] o şâhı
1505. Çün görmüş idî çeh-ı amîkı
Seyretdi bu yolda mancanîki
Kındîl gibî o gonce-î ter
Âsılma fürûgın etdi berter
Çünkim sever îdi Aşk'ı câdû
Tahvîfini kasdeder fakat bû
Aldı boğazını vehm-nâkî
İncinmedi hîç cân-ı pâki
Ol dârda çün hatîb-i minber
Kaldı niçe hefte ol semen-ber
1510. Eylerdi hezâr gûne efgan
Sânurdı gören hezâr-ı nâlan
Gâh etdi sipihre arz-ı bîdâd
Gâh eyledi Hüsn'e âh u feryâd

---

186 Ye's eyledi hışmını ziyâde: Basma, Yazmalar.
187 Bu beyit Basmada ve Yazmalarda yok.
188 sihr ile: Bas. Yazmalar.

Gâh eyledi bahtına hitâbı
Tîz eyledi nâvenk-i itâbı
Ey baht nedir bu bî vefâlık
Hiç yok mı seninle âşnâlık
Cânân tutalım ki bî vefâdır
Hem âdetidir ve hem sezâdır
Âşıkda gam u belâ gerekdir
Dil-dâr ise bî vefâ gerekdir
Sen bâri o şîve-gâra uyma
Geşîvei rûzgâra uyma
Ne anda ne bunda buldı te'sîr
Fehmetdi ki cümle kâr-ı takdîr
Geldi yine bâşına şuûrı
Yâd eyledi rahmet-î gafûrı
Ey hâlık-ı ins ü cân rahmet
Yok bende tüvan amân rahm et
Takdîr yoğısa[189] vasl-ı yare
Al cânımı ver o şîve-gâre
Bin fikr ile söylenüb perîşân
Ma'bûdına kıldı âh u efgan
Ol demde Suhan huzûra geldi
Kün emri gibî zuhûra geldi
Ol ân açıldı şâm-ı zulmet
Şevka bedel oldı havf u haşyet
Hak zâhir olub bozuldı evhâm
Sihr oldı hebâ misâl-i ahlâm
Gördükde o pûri Aşk-ı çâlâk
Giryân olub etdi sînesin çâk
Hüsn'i anub etdi âh u feryâd
Hem kıldı bu şi'r-i pâki inşâd

---

189 yok îse: Bas.

Tardiyye

Hoş geldin eyâ berîd-i cânân
Bahşet bize bir nüvîd-i cânân
Cân olâ fedâ-yı iyd-i cânân
Bî sûd olâ mı ümîd-i cânân

Yârin bize bir selâmı yok mı

1530. Ey Hızr-ı fütâdegân söyle
Bû sırrı edüb iyân söyle
Ol sen bana tercemân söyle
Ketmetme yegân yegân söyle

Gam defterinin tamâmı yok mı

Yârrabbi ne intizârdır bû
Geçmez niçe rûzgârdır bû
Hep gussa vu hâr hârdır bû
Duysam ki ne şîve-gârdır bû

Vuslat gibi bir merâmı yok mı

1535. Çıkdım ser-ı dâra hemçü Mansûr
Âvâzem[190] ezân-ı nefha-i sûr
Gam kıldı gülûmı şâh-ı mansûr
Oldum sipeh-î belâya mahsûr

Ol pâdşehin peyâmı yok mı

Kâm aldı bu çerhden gedâlar
Ferdâlara kaldı âşnâlar

---

190 Âvâzım: Bas., H.H., H.M.

Durmaz mı o ahdler vefâlar
Geçmez mi bu etdüğim duâlar

Hal-î dilin intizâmı yok mı

1540. Dil hayret-i gamla lâl kaldı
Galib gibi bî mecâl kaldı
Gönderdiğim arz-ı hal kaldı
El ân bir ihtimâl kaldı

İnsâfın o yerde nâmı yok mı

Müjde dâden-i Suhan

Bâz etdi Suhan der-î hitâbı
Bu tarz ile verdi kim cevâbı
Sen yârini bî haber mi sandın
Yohsâ seni terk eder mi sandın
Ol şâh-ı diyâr-ı hüsn ü andır
Feryâd-res-i futâdegândır
1545. Âşıkdır o sâna sanma ma'şuk
Gûş et ki budur kelâm-ı mevsûk
Gör kudret-i Hüsn-i bî misâli
Ol sâhirenin nic'oldı hali
Şimdî gözin aç da eyle dikkat
Câdûya bak al bu sırdan ibret
Bir yol bakub Aşk-ı âlem-ârâ
Câdûya nigâh kıldı ammâ
Ne gördi bir özge hale girmiş
İt lâşesi bir çuvâle girmiş
1550. Ne zîneti var ne zîb ü zîver
Hınzîr ölüsi fusurde kâfer
Bir tiyg urılub dü pâre olmış
Bed-kâr idi bed-sitâre olmış

Yânında ne âteş ü ne zulmet
Ne berf ü ne çârmîh u dehşet
Etdi Suhan ol hayâli tasvîr
Kıldı sebebin bu gûne takrîr
Sen Hüsn adın eyledin ferâmûş
Câdû seni kıldı böyle medhûş
Hüsn âdı tılısmıdır bu sihrin
Neshî anın ismidir bu sihrin
Çün eyledin âna arz-ı hâcet
Oldı olan işte kıldı himmet
Feryâdına yetdi Hüsn-i yektâ
Bir tiyg-ı mücevher etdi ihdâ

Der sıfat-ı tiyg

Ammâ ki ne tiyg tiyg-ı elmâs
Cellâd-ı adû şıhâb-ı[191] vesvâs
Yek mısra-ı Zül-fekaar-ı Hayder
Bir âyet-i kâr-ı zâr-ı Hayder
Âyâne-i nusrat-ı ilâhî
Hızr-ı[192] reh-i resm-i pâdşâhî
Reşk-âver-i tiyg-ı çeşm ü ebrû
Hâmuş-kün-i şâir-î hecâ-gû
Kan ırmağı cûybâr-ı âteş
Zehr-i ecel ejder-î münakkaş
Mâh-i nev anâ niyâm-ı garrâ
Başdan başa cevherî[193] Süreyyâ
Mânende-i mevc-i âb-ı hayvan
Elmâs velî fesânı mercan
Bir tiyg ki bahr-ı bî gerâne
Sû yerine rûh[194] olur revâne

---

191 şihâb u: Bas. (yanlış).
192 Hızra: Bas. (yanlış). Hızr-ı reh u: H.M.
193 cevher-i: Bas. cevhri: H.H., H.M.
194 cân olur revâne: Bas. çan eder: H.H.

Ser-pençe-i âftâb-ı rûşen
Çekmiş anı beyza-î kamerden[195]
Çün gamze-i dilberân-ı tannâz
Âşûb-ı kazâya harf-endâz
Gerdûn-ı vegaa vu ceng mâhı
Girdâb-ı belâda tiyg-ı mâhî[196]
Bâr u beri şu'le şâh-ı âteş
Endâmı pür âteş ü müzerkeş
Fevvâre-i âb-ı la'l-sîrâb
Cûbâr-ı zümerred-i siyeh-tâb[197]
Bir tûti-i sebz-i hûn-pâlâ
Şehbâz velî tezerv-sîmâ
Izrâil işâretîne münkaad
Bâl ü per-i mevci mahşer-îcâd
Çekmiş anı vaye[198] - bahş-ı ma'den
Murg-ı melekût beyzasından
Be'sinde[199] safâ-yı hıfz mevcûd
Mevc-i güher anda zırh-ı Dâvûd
Bir kaara haberci murg-ı ahdar
Bâlinde nühüfte mevt'i ahmer
Hun-hâr veliyk zulmi dâfi'
Geç-bahslere cevâb-ı kaatı'
Da'vâna senin güvâhdır bû
Geç bakma ki tiyg-ı âhdır bû
Her nesne ki sedd olâ bu râha
Kıl ânı havâle tiyg-i âha

---

195 Basmada ikinci mısra, birinci mısra'dır.

196 önce "sîm mâhî" yazmış; sonra "sîm"i çizip altına "tiyg" yazarak tashîh etmiş.

197 Bu beyitten sonra yazılan beytin kenarına, "Bu beyt esbindir kaydını düşmüş; esb bahsinde işâret edeceğiz.

198 dâye: Bas. (yanlış).

199 yâsında: Bas. (yanlış).

Der sıfat-ı esb

Hem bir dahı bir semend-i dil-keş
Etdî sana tuhfe ol perîveş
Süğlün durı[200] bir semend-i gül-gûn
Gülzâr-ı behişt ü kulzüm-î hûn
Mevc-âver-i âb-ı lâ'l ü yâkut
Refref gibi râh-vâr-ı lâhût
Ser tâ be kadem behâr-ı gül-pûş
Sahbâ gibi lâ'l-reng ü pür cûş
Sîmâb veliyk şu'le-peyger
Horşîdveş âteş-î musavver[201]
Endâmı hamîre-î nezâket
Her cünbişi cilve-î kıyâmet
Tûbâ-yı cinân dıraht-ı şu'le
Kâşâne-i adn ü taht-ı şu'le
Hûn-ı dil-i âşıkaana benzer
Hızr âbı veliyk kaana benzer
Tâvûs-ı behişt ü şîr-i garrâ
Al câmeli bir arûs-ı zîbâ
Tîz eylese şîve-î hırâmın
Verir ezele ebed peyâmın
Reftârını eylese müsâid
Gerdîne erişme ân-ı vâhid
Bir rütbededir ki zûd-reftâr
Eczâ-yı hevâya vermez âzâr
Çün tayy-ı mekâna himmet eyler
Eczâ-yı zamânâ sebkat eyler
Reşk-âver-i ebreş-î gül-endâm
Şîrin harekât u Rüstem-ârâm

---

200 gibi: Basma., Yazmalar.
201 "Bu beyt eshindir" kaydı düşülen beyit; 197. nota b.

Ârâma ayak direrse gâhî
Kaara taş eder[202] yem-î siyâhı
Dağ gîbi durur o şu'le-endâm
Çün künbed-i la'l-reng-i Behrâm
1595. İki kulağı çeleng-i şehbâz
Gerdânı surâhi-î ser-efrâz
Hayvân veliyk âb-ı hayvan
Çün subh-ı behâr nahl-i mercan
Her mûyı tarabda târ-ı tunbûr
Âvâz-ı sahıyli nefhâ-î sûr
Süm kâse-i magz-ı dîv-i esfîd
Düm târ-ı şuâ'-ı nûr-ı horşîd[203]
Sû gîbi akar zemîn ü kâne
Âteş gibi sıçrar âsmâne
1600. Âhû gözi sînesî gazanfer
Sünbül saçı dem misâl-i ejder[204]
Ankaa-yı suhan-şınâs-ı hoş-dem
Pervâzda şu'le-î mutalsam
Gül-gûne-i hûn-ı eşke hem-reng
Kaanûn-ı mahabbete hem-âheng
Tûtî gibi gerçi âl came
Hâmûş-kün-î kümeyt-i hâme
Dil-dâr ü dilâver ü güşâde
Çün neş'e-i şîr-gîr-i bâde[205]
1605. Vel hâsıl o aşkar-ı sebük-bâl
Eyler seni şehr-i Kalb'e îsâl
Hüsn'in sana yâdgârıdır bâ
Cehdeyle ki gam diyârıdır bû

---

202 "Oynatmaz idî" yazmış, çizip altına tashîh etmiş.
203 "Mûy-ı dümi çün şuâ'-ı horşîd" yazmış, üstünü çizip yazdığımız şekilde altta tashîh etmiştir.
204 "dûmmi nakş-ı ejder"in üstünü çizip alta tashîh etmiştir.
205 Bu beyti kenara yazmış; Basmada 1598. beytin yerindedir.

Hem Gayret'e perr ü bâl verdi
Hem-rehliğine mecâl verdi[206]
Gördün mi ne pâdşâhdır ol
Kim Aşk'a delîl-i râhdır ol
Dersen ki cenâb-ı Hüsn-i yektâ
Bû kudreti kanda kıldı peydâ
Bir bende-i şermsârıyım ben
Fehmeyle ki hâksârıyım ben
Emreyler ise eğer o dâver
Lâ şey gibidir banâ bu şeyler
Bindikde cenâb-ı Aşk o esbe
Azmeyledi râhına dü-esbe
Gayret dahı açdı perr ü bâlin
Yâd etdiler ol şehin visâlin[207]

Melâlet-ı Aşk

Aşk'a[208] katı pek giran gelürdi
Gâhî düşinüb usan gelürdi
Yâri bırağub da râha gitmek
Mâhı bırağub da çâha gitmek[209]
Günden güne nâ ümîd olurdı
Fersah fersah baîd olurdı
Gayret der idî kesilmez ümmîd
Lutf-i samede olur mı teb'îd
Maksûde ere gerî gidenler
Gevher bula serserî gidenler
Ma'lûm ki Hakk'a ard ön olmaz
Yokdur cehetî anâ yön olmaz

---

206 Yerini bir çizgiyle işâret ederek bu beyti kenara yazmış.
207 Buradan sonra "Der hasb-i hâl-i hîş" bölümünü yazmış, fakat sonra, "Hasb-i hâl-i mezbûr bu mahalle tahrîr oluna" kaydiyle yerini işâret etmiş.
208 Ammâ: Bas., Yazmalar.
209 Bu iki beyti, başlıktan sonra "Bu mahalde" kaydını düşüp bir çizgiyle işâret ederek kenara yazmış.

1620. Gündüz gece edelim şitâbı
Bir gün göririz o âftâbı
Seyreyler idî o bedr-i kâmil
Her gece hezâr sâle menzil
Tayyeyler idî o mihr-i enver
Her rûz dokuz felek kadar yer
Horşîde süvâr olub çü İsâ
Etmezdi siyâhatı mübâlâ[210]
Gâhî ki düşerdi havf-ı cane
Gayret der idî o bî amâne
1625. Firkat[211] gibi mevt ömre sürmez
Allâh ne verir ki kul götürmez

Kal'a-i Zât'üs - Suver

Sâkıy getür âteş-î sabûhı
Nûr eyle o âteş île rûhı[212]
Düşsün dile şûr-ı çeşm-i giryân
Mevc ura tenûr içinde tûfan
Yangın yerine dönüb bu sine
Mey garkede liyk şu'lesîne
Dil-beste-i sâz-ı erganûnuz
Hem silsile-bend-i mevc-i hûnuz
1630. Zencîrimiz edemez güşâde
İlla ki husâm-ı mevc-i bade
Bir hışm ile ver ki ol şerâbı
Mirrîh-i belâ olâ habâbı
Başdan çıkarub o câm-ı gül-reng
Mansûr'a ede bizî hem-âheng
Nîk ü bedi edelim ferâmûş
Cân île helâk olâ hem-âguuş

210 Bu beyit Basmada yok.

211 Hicran: Bas.

212 Basmada bu bölüm "Hıtâb-ı Sâkıy" başlığını taşımakta ve bu 12 beyitlik bölüm, bundan sonraki bölümden sonra gelmekte.

Kannâre imiş harâbe-î gam
Kaanı hat-ı câm o hızb-ı a'zam
Tutmış yolı çünki hâr u hâşâk
Ol seyl-i şirâre eylesün pâk
Gam deştine eylerim tekâ-pû
Kimdir dura bâna şimdi karşû[213]
Gelsün beri sedd-i râh olanlar
Hasret-keş-i tiyg-ı âh olanlar

Güzeşten-i Aşk
ez harâbe-i gam

Vaktâ ki cenâb-ı Aşk bî bâk
Gam deştine düşdi ârzûnâk[214]
Ol tiyg ile Aşk-ı bark-cevlân
Gam deştini etdi rîk-i meydan[215]
Her guul-i belâ ki çıkdı râha
Kıldı anı tu'ma tiyg-ı âha
Döndürdi zemîni âsmana
Ejderleri reng-i kehkeşâna
Etdî ser-i dîv ü guuli sergi
Verdî o sipâha nakd-i mergi
Hûnâbe-i şîri[216] etdi deryâ
Kaplan derisîne döndi sahrâ
Bir seyf ile etdi ol melek-zâd
Deycûr-ı cahîmi cennet-âbâd
Az vaktde geçdi gam harâbın
Hem sihrini gördi hem serâbın
Geçdi o yolı ecelden akdem
Kaldı girüde serây-ı mâtem

---

[213] şimdi bâna karşû: Bas., H., H.H.
[214] Bu beyit Basmada yok.
[215] Sonradan alta yazmış; bundan sonra da 1383. beyti yazmış; sonra üstünü çizmiş; 176. nota b.
[216] şîr: Bas. (yanlış).

Gûş etmiş idî o sergüzeşti
Âteş yemi üzre mûm keştî
Çıkdı yolı üzre şimdi nâgâh
Ol kulzüm-i âteş-î ciğer-kâh
Mumdan gemiler edüb hüveydâ
Kılmış niçe dîv o bahri me'vâ
1650. Çün âteş o kavme etmez âzâr
Âzürde olur mı nârdan nâr
Keştîleri ber hevâ tutarlar
Çok ebleh-i bî nevâ tutarlar
Keştîye kim eyler îse ikdâm
Ol dîvler eyler îdi i'dâm[217]
Zavrak[218] veli nahl-i sûra benzer
Kâlîbedi surh u şu'le-peyger
Gûyâ ki cezîre-i felâket
Pür[219] sûz belâ kızıl kıyâmet
1655. Her bîri misâl-ı Kûh-i Surhâb
Dobdolı içinde dîv-i küh-râb
Tâbût idi san o keşti-î mûm
Olmazdı mezârı liyk ma'lûm[220]
Ol fülk u o nâr-ı pür felâket
Hep şem'-i mezârdan ibâret
Ol sihre mahall idî fakat nâr
Hiç sâhile edemezdi âzâr
Çün dîvler etdi Aşk'ı da'vet
Gel keştiye bûlasın selâmet
1660. Aşk eyledi mâcerâyı iz'ân
Sabreyleyüb olmadı şitâbân
Ammâ ki ne çâre râh mesdûd
Hîç olmadı bir tarıyk meşhûd

217 Basmada yok.
218 Keştî: Bas., Yazmalar.
219 Bir: Bas. (Yanlış).
220 Olmaz girenin mezârı ma'lûm: Bas., Yazmalar.

Der hasb-i hal-i hîş

Ey halık u kirdgâr tâ key
Bû mihnet ü hâr hâr tâ key
Reh-zen ne revâ ki yol senindir
Ger hâhiş ararsan ol senindir
Lâzım mı her ehl-i derd-i pür şûr
Çıkmak ser-i dâra hemçü Mansûr
Etme beni firkate nişâne
Bed-ahdi ne lâzım imtihâne
Çün zerre-i aşka mazhar etdin
Horşîde başım berâber etdi
Câdûlar elinde etme beste
Öldür beni koyma[221] böyle haste
Ol mevt hayât-ı câvidandır
Ger nefs içün istene ziyândır
Maksûd hemin rızâ gerekdir
Ol kasde dahı atâ gerekdir
Râh-ı talebinde beste-pâyım
Sen eyle güşâde bî nevâyım
Makbûle sezâ bir iltica ver
Hem eyle kabûl hem duâ ver
Gönlümde taleb inâyet eyle
Hâhişde edeb inâyet eyle
Bir lutfa karîn olâ bu matlab
Güstâhlığım kemâl olâ hep
Ger dâr ise künc-i mahfilimdir
Ol nâr ise nâr menzilimdir
Çün bahr-i inâyet eyleye cûş
Hâşâ olâ bendeler ferâmûş
Bû gam bilürüm ki âha değmez
Billâh ki bir nigâha değmez

---

[221] "etme" yazmış; çizip altına "koyma" yazarak düzeltmiş. Yazmalarda "etme".

Ammâ ki ümîd-i rahmetindir
Me'lûf olunan inâyetindir
Sahrâ-yı ademde eyledin cûd
Verdin yoğiken libâs-ı mevcûd
El ân ademdeyiz adîmiz
Hâhiş-ger-i ni'met-î amîmiz

*

1680. Kaldı orada esîr-i hasret
Ne tâb-ı güzer ne fikr-i avdet
Nutka gelüb aşkar-ı gül-endâm
Dedi ne sebebden etdin ârâm
Aşk eyledi dürr-i eşki rîzan
Söz söyledi hemçü dürr-i galtan
Gayret gibi yok per île bâlim
Bû âteş ile nic'olâ halim
Şâhin değilim ki edüb âheng
Pervâz edeyim hezâr ferseng
1685. Aşkar süzilüb misâl-i ankaa
Ol âteşe girdi bî muhâbâ

Meclis-i ayş[222]

Bir nâr ki dûdı dûd-ı Nümrûd
Guulân-ı siyeh - nümûd-ı Nümrûd
Dünyâları tutmuş âteş-î gam
Girdâbları çeh-î cehennem
Dûzah veli şu'le-zâr-ı sîmâb
Her ahkeri cur'a-nûş-ı[223] girdâb
Hûn-âb-ı ciğer misâlı gül-gûn
Deryâ-yı şirâre kulzüm-î hûn[224]

---

222 Basmada "Sıfat-ı an âteş" başlığı var.
223 "Bir siyâh" yazmış, çizip altına tashîh etmiş.
224 Basmada bir beyit sonra.

1690. Her gavtası bir muhît-i âteş
Her lüccesi bir cahîm-i âteş
Gayret dedi Aşk'a yakma cânın
Bû âteşidir o kîmyânın
Mânend-i ukaab eyle pervâz
Ol pûte-i imtihanda mümtâz
Sanmâ ki bu kaapudan gelürsin
Âteşde gider sudan gelürsin
Bû nâr-ı fenâdan olma ferrâr
Batn-ı feres içre girme tekrâr[225]
1695. Nâr etdi kemâl-ı Aşk'ı teşdîd
Hûn-âb-ı şafakda sanki horşîd
Tûfân-ı şirâre mevc ber mevc
Pervâzda aşkar evc ber evc
Pür cûş-ı belâ muhît-i âteş
Şu'le ana ol semend-i dil-keş
Çün âyet-i Berd âh-ı serdi
Ol âteşi dûdveş geçerdi
Bâl açmış anın yanında Gayret
Pervâne veliyk şîr-sûret
1700. Dûd içre kalub o mihr-i rûşen
Bir fitne idî husûf-ı mehden
Guulânı ederdi hem demâ-dem
Bir tiyg ile cân ber-cehennem
Altında semendi çün semender
Gayret de yanında besberâber
Vel hâsıl o âteşîn râhı
Geçdî çü nesîm-i subh-gâhî[226]

---

225 Bu beyit Basmada ve Yazmalarda yok.

226 Bu kısımda, beyitlerin tertîbi Basmaya uymamakta, fakat elyazmasındaki tertîb, konuya daha uygun görünmektedir. 1699. beytin ilk mısraını, "Vel hâsıl o âteş-î tebâhı" yazmış, sonra çizip yazdığımız tarzda tashîh etmiş.

Bir sâhile erdi kim güzârı
Firdevs rıyâzının behârı
1705. Bülbülleri tûti-î suhan-sâz
Bebgaaları sûz u sâza hem-râz
Deryâ gibi sebze mevc-engîz
Tûbâ gibi her nihal-i gül-bîz
Tûfân-ı çemen yem-î zümürred
Yer gök yeşil âlem-î zümürred
Her sûy[227] şükûfeler nümâyan
Pür hande misâl-i mâh-rûyan
Her goncesi bir behâr-ı hurrem
Her şebnemi bir sehâb-ı pür nem
1710. Gerdûnveş o bûstân-ı enver
Ayçîçeği âftâba benzer
Sahrâ dolı nerkis ü karanfül
Bîgâne giyâhı gerdi[228] sünbül
Bir rütbe hevâsı sâf u dil-cû
Bülbülleri gonce gîbi hoş-bû
Zerrât-ı Şemis olub güşâde
Sâat çiçeğiydi hasb-i âde
Putrak diken âçılub çemende
Çerh-î feleğe ederdi hande
1715. Seyreyleyüb Aşk o bağ u râğı
Bir âh ile tâzelendi dâğı
Nüzhet-geh-i Ma'ni'yî edüb yâd
Bû şi'r-i nevîni kıldı inşâd

Tardiyye

Ey hoş o zaman ki dil olub şâd
Cân milki idî meserret-âbâd
Etdim o hevâları yine yâd
Allâh içün eyle ey felek dâd

227 sûda: Bas., H., H.H., H.M.
228 verd ü: Bas., Yazmalar.

Ârâyiş-i rûzgâr idim ben

1720. Bir bağ idi kim bu câna me'vâ
Her goncesi cennet îdi gûyâ
Fursat gelüb etdi cümle yağmâ
Gönlümde o neş'e kaldı halâ

Mest-î mey-i i'tibâr idim ben

Hiç yoğdı sipihre bir niyâzım
Derkâr idi ayş u nûş-ı sâzım
Yânımca gezerdi serv-i nâzım
Âçılmamış îdi böyle râzım

Reşk-âver-i nev-behâr idim ben

1725. Şimdî gam-ı intızâra düşdüm
Bülbül gibi nev-behâra düşdüm
Çok nârı geçüb kenâra düşdüm
Sâgar gibi pâre pâre düşdüm

Mey-nûş-ı itâb-ı yâr idim ben

Eyvâh o rûzgâr geçdi
Gül geçdi vü hâr hâr geçdi
Dîdâr güm oldı dâr geçdi
Cân teşne olub humâr geçdi
Ma'şuuk ile bâde-hâr idim ben

1730. Cânân ile ayş u nûş ederdim
Girdâb gibî hurûş ederdim
Bezm-î meyi şu'le-pûş ederdim
Bülbüllerinî hamûş ederdim

Galib gibi kâm-kâr idim ben

Âgâhî dâden-i Suhan be sûret-î tûtî

Bû şi'r-i terî okurken ol mâh
Bir savt-ı garîb işitdi nâgâh
Bir tûti-i sebz-i âl-minkaar
Bir şâhda eyler ânı tekrâr
Kim duhter-i şâh-ı Çîn o hun-rîz
Bû bâğa gelür çü subh-ı gül-bîz
1735. Yâzık sana ey cüvân yâzık
Olursın o şîve-gâra âşık
Zât'üs-Suver'e varırsın elbet
Eyler seni mübtelâ-yı mihnet
Aşk âna bakub gurûra geldi
Esrâr-ı hafî zuhûra geldi
Hüsn âdın anub dedî ki heyhât
Agyâra mahabbet edem ısbât
Ol tûti-i sebz edüb bunı fâş
Hızr-ı reh-i gaybe oldı yoldâş
1740. Vaktâ ki ne gördi Aşk-ı pür şûr
Ol bâğa erişdi bir bölük hûr
Bir mâh ile bir gürûh-ı dilber
Seyyâreler içre mihr-i enver
Çün cünd-i ferişte cümlesi pâk
Mânend-i sipâh-ı akl-ı derrâk
Ol mâh ki ol gürûha şehdi
Ol cünd-i perîye pâdşehdi
Bir hûr-nigâh-ı rûh-manzar
Ayniyle cenâb-ı Hüsn'e benzer
1745. Gülzâr-ı izârı cennet-âbâd
Şemşîr-i nigâhı firkat-îcâd

Kaş besmele-î kitâb-ı rahmet
Leb Sûre-i Kevser'e işâret
Ruhsâre-i âli câm-ı rahşan
Ruhsâre-i mihre cur'a-efşan
Sîmin teni bir büt-i semen-sâ
Hâmûş idi liyk sûret âsâ
Îmâ ile söyleşürdi her gâh
Yoğdı dehenî ne yapsun ol mâh
Nutkeylemez îdi hîç o kâfer
Gamze idi tercemânı yekser
Vel hâsıl o mihr-i âlem-ârâ
Yekpâre cenâb-ı Hüsn-i zîbâ
Ancak o kadar ki ol suhan-gû
Hâmûş idi bû gül-i semen-bû
Bin nâz ile etdi arz-ı dîdâr
Aşk oldı heman çü nakş-ı dîvâr
Âyâ ki Hüsn midir bu mehveş
Kim sînemi kıldı genc-i âteş
Yohsâ bu yerin perîsidir bû
Yânında perî çerîsidir bû
Aşk eyler iken bu fikri tekrâr
Ser-rişteyi etmemişken ızhâr
Bir taht getürdiler mücevher
Koydı o gürûh-ı nûr-peyger
Ol mâhveş oldı anda câlis
Mihr oldı ya havz-ı nûra âkis
Etrâfa edüb nigâh-ı dikkat
Emreyleyüb Aşk'ı kıldı da'vet
Fil hâl getürdiler huzûra
Garkoldı hemîn[229] nûr nûra
Bir meclis-i ayş edüb müheyyâ
Bin gûne meserret oldı ihyâ

229 hemân: Bas., Yazmalar.

Aşk'a niçe ihtirâm kıldı
Yânında anın makaam kıldı

Meclis-i ayş

Fil hal getürdiler sabûhı
Mezcetdi o mâh râha rûhı
Zer hançesi âftâb-ı rahşan
Sâgarları encüm-î dırahşan
1765. Âguuş-ı arîş içinde ol şâh
Âguuşına aldı Aşk'ı çün mâh
Sahbâ vu piyâle cûş ber cûş
Kıldı meh ü hale nûş ber nûş
Mevc urdı o âteşîn sahbâ
Zavraklar üzerdi hemçü deryâ[230]
Mey kırmızı-î şafakla hem-reng
Müstehzi-i mâh câm-ı gül-reng
Seyyâl velî nihâd-ı lâ'lî
Fasl-ı[231] hikeme midâd-ı lâ'lî
1770. Pür zevk idi tab'-ı şu'le-zâdı
Her cür'ası bin hulûsa bâdî
Sahbâ veli sâf hûn-ı tâvûs
Keyfinde hezâr reng mahsûs
Kalkıldı[232] usûl-i nağme-î sâz
Hânendesi mest û[233] şu'le-âvâz
Sâkıynin elinde sâgar-î nûr
Güller bitürürdi şâh-ı billûr
Sâkıy dahı kendi ol perîveş
Bir hûr idi kim şerâbı âteş

229 hemân: Bas., Yazmalar.
230 Bu beyit, Basmada 1770. beyitten sonra.
231 Fass-ı: Bas.
232 Kıldıkda: Bas., Yazmalar.
233 mest-i: Bas., Yaz.

1775. Bir havz idi hançe-î mey-î nâb
Nerkis leb-i havza câm-ı zer-tâb
Leb ber leb idî sebû vu sâgar
Yeksân idi rinde hâk ü gevher
Bâzâr yerinde vardı revnak
Boş gitse dolı gelürdi zevrak
Şükretdi görüb sebû o hali
Hiç secdeden olmaz oldı[234] hali
Mehtâbda meh meh içre mehtâb
Mey şîşede şîşe meyde gark-âb
1780. Çün kulzüm-i âteş oldı seyran
Tûfân-ı şerâbı gördi cûşan
Yâkuut gibî şerâb-ı engûr
Elmâs gibî piyâle-î nûr
Sâkıy siteme edince âheng
Mey olur idî arakla hem-reng
Perrîde[235] olurdı reng-i sahbâ
Bülbüllük ederdi câma gûyâ
Şermende edince ol semen-ber
Olurdı arak şarâb-ı ahmer
1785. Bir demde ederdi ol perî-zâd
Peymâne-i şîri hûn-ı Ferhâd
Dest-î nigehinde câm-ı rahşan
İzrâil elinde cevher-î cân
Bin câm içürirdi her nigâhı
Gözden geçürirdi tiyg-ı âhı
Ol keyf ile kıldı Aşk tebzîr[236]
Dedî ki nazardadır o şemşîr

Ser-encâm-ı Aşk

Ol tiygı alub o subh-ı gül-gûn
Gitdî koyub Aşk'ı zâr u dil-hûn

---

[234] "olmaz îdi" yazmış; çizip altına "oldı" tarzında tashîh etmiş; olmaz îdi: Bas.

[235] Perrende: Bas.

[236] tedbîr: Bas., Yazmalar (bu doğru olsa gerek).

Ol bâğa ki bakdı Aşk-ı pür şûr
Ne cünd-i perî göründi ne hûr
Ne mâh u[237] ne ol gürûh-ı ahter
Ne şâh u[238] ne kürsi-î mücevher
Dil düşdi henûz pîç ü tâba
Uğrâdı hezâr ıztırâba
Firkat meğer ol visâl imiş hayf
Uşşaaka safâ muhal imiş hayf
Âgaaza netîce verdi encam
Oldı gecenin sabâhı akşâm
Çün Aşk o şûhı Hüsn'i[239] sandı
Sîmâsına aldanub inandi
Yol korkılı tiyg-ı âh nâbûd
Terketdi bunı nigâr-ı ma'hûd
Ne tâb-ı sefer ne tâb-ı gayret
Kaldı o belâda Aşk u Gayret
Gördikce o bâğ-ı pür şürûrî
Dağlardı dilin belâ-yı dûrî
Ol sûrete oldı deng ü hayran
Hüsn'i sanub eyler îdi efgaan

Âgâhî dâden-i Suhan
be sûret-i Tezerv

Gûş etdi ki bir tezerv-i ser-keş
Bû gûne verir peyâm-ı âteş
Kim duhter-i şâh-ı Çîn'dir ol
Hüsn anlama nakş-ı kîndir ol
Ol duhterin âdı Hüş-rübâdır
Âdem-küşdür perî-likaadır[240]

---

237 "u" yok: Bas., H.N.
238 Bu da öyle.
239 Hüsn: Bas., Yazmalar.
240 Bu beyit Basmada ve Yazmalarda yok.

Bû bâğa gelürse yârın ol mâh
Zât'üs-Suver'e alur senî âh
Aşk aklını bâşına edüb cem'
Bî sûd idi liyk yandı çün şem'
Kaldı o gül-î harîm-i vuslat
Ol bâğda hemçü bûm-ı gurbet
Fil vâkı' o duhter-î semen-sâ
Ol bâğı yine edindi me'vâ
Etrâfa edüb yine nigâhı
Aşk'a nazar eyledî kemâhî
Ol bâde-i sâfdan edüb nûş
Deryâ-yı mahabbet eyledî cûş
Bir hal ile Aşk'a edüb îmâ
Aldı yanına götürdi hem-pâ
Zât'üs-Suver'e olub revâne
Düşdî yola ol şeh-î yegâne
Çün aşkarınâ binüb ol âfet
Kasdeyledi râha duydı[241] Gayret
Dedî ki cenâb-ı Aşk'a eyvâh
Olursın anınla gitme güm-râh
Duydın ne dedî tezerv-i tûtî
Vermem sana bû kadar sükuutı
Aşk âna dedî ki ey birâder
Gördün mi o şâhı Hüsn'e benzer
Min vech çü yâre âşnâdır
Öldürse eğer benî revâdır
Evvelde rızâ değil mi maksûd
Sen olma mısın bu kâra hoşnûd
Gayret olub ahdınâ vefâ-dâr
Ol güm-rehe uydı çâr ü nâ çâr[242]
Çün Aşk ile Gayret ol semen-ber
Ol kal'aya vardılar berâber

---

241 tutdı: Bas. ve Yazmalarda (Bu daha doğru).
242 Bu beyit elyazmasında yok.

*

Ne gördi ki bir garîb kal'a
Her yânı suver acîb kal'a
1820. Bir bâbdan oldılar çü dâhil
Fil hal kapandı oldı zâil
Hem dâhı nihân olub ol âfet
Habsoldılar anda Aşk u Gayret

Der sıfat-ı Kal'a-i Zât'üs-Suver

Bir kal'a ki Sûmenât'a benzer
Her seng-i siyâhı Lât'a benzer
Hem-reng-i küništ çarşûsı
Bir şehr-i azîm yok kapûsı
Hep kûçe vü kûyı Yûsufistan
Dîvârlarında nakş-ı hûban
1825. Nakşı felek'ül - Burûc'a hemtâ
Hem - halet-i hucre-î Züleyhâ
Gûyâ ki o nakş-ı Bî sütun'dur
Şîrinleri mâh-ı lâle-gûndur
Her kubbesi dest-kâr-ı Ferhâd
Her sengi velî mezârı Ferhâd
Neyreng-i hayâlden ibâret
Her sûreti bâc-ı şehr-i sûret
Mermerleri hurde-kâr-ı bî reng
Dîvarı suver-nümâ-yı Erjeng
1830. Fânûs-ı hayâl[243] her menâre
Bir tuhfe-i nevdi rûzgâre
Hep andaki hurde-kâr sûret
Bârîk idi çün hayâl-i Şevket

243 hayâle: Bas. Bu bey'it Yazmalarda yok.

Mehcûr idi sûrete heyûlâ
Müstakbeli nîm rûhla yektâ
Olmış meğer âna çihre-perdâz
Ol duhter-i şâh-ı Çîn-i tannâz
Mânend-i tasavvurât-ı âşık
Neyrengi vukuua nâ muvâfık
Etmiş bu nukuuşa ol sitem-cû[244]
Müjgân-ı perîyi hâme-i mû
Mânî'ye olınca haclet-îcâd
Şencerfi olurdı mağz-ı Bihzâd
Vel hâsıl o mihr-i hâver-i Çîn
Ol kal'ayı eylemişdi tezyîn
Her sûrete Aşk kıldı dikkat
Hüsn'i anub etdi âh-ı firkat
Gayret dedi aşkarâ süvâr ol
Bû kal'ada kalma râh-vâr ol
Çün aşkarâ bindi Aşk-ı yektâ
Hâk-i rehin etdi âsman-sâ
Tayyetmeğe başladı o râhı
Bir anda reh-î hezâr-mâhı
Çün magribe mihr oldı vâsıl
Katedememiş dü gâme menzil
Zât'üs-Suver içre yîne mahbûs
Halîne bakub olurdı me'yûs
Her nesne ki geçmiş îdi[245] evvel
Bû kal'ada geçdi hep mufassal
Bir çâha düşüb yine kemâkân
Tutdılar anı sipâh-ı guulân
Kateyledi deşt-i berf-nâki
Gördi o musîbet-î helâki

244 hû: Bas., Yaz.
245 Geçmemişdi: Bas. (Yanlış).

Câdû ile eyleyüb keşâ-keş
Geldî yolı üzre bahr-i âteş
Dâhı niçe dürli hevl-i cân-kâh
Yıllarca enîn ü girye vü âh
Bin havf ile geçdi Aşk o râhı
Çün yoğdı elinde tiyg-ı âhı
1850. Nâgâh açıldı râh-ı ma'nâ
Bakdı anı gördi Aşk-ı yektâ
Menzil yine menzil-î mukaddem
Ol sûret o kal'a-î mutalsam
Ma'bûdına eyleyüb şikâyet
Hal-î dilin eyleyüb hikâyet
Yârab sen o şûha merhamet ver
Ben hasteyim âna âfiyet ver
Bû jâleden et o mâhı hoşnûd
Çün senden olur husûl-i maksûd
1855. Hiç halimi etmez oldı pürsiş
Kim sûrete eyledik perestiş
Bîçâre idim alîmsin sen
Ben yoğdım o dem kadîmsin sen
Ol cürmi kabûl emr-i müşkil
İsnâd-ı zulüm anâ ne kaabil
Gel kılma mecâzıma mücâzât
Oldıysa sözümde istiârat[246]
Hâşâ ki sanâ berâber olmak
Sen dîger o mâh dîger olmak
1860. Çün oldım esîr-i çerh-ı telvîn
Mümkin mi sözümde olâ temkîn
Zencîr takub bu büt-pereste
Abdiyyete çek şikeste beste
Maksûdımı cümle hâsıl eyle
Maksûd-ı kadîme vâsıl eyle

---

246 "Bû sohbet içündür istiârât" yazmış, kenara metinde olduğu gibi tashîh etmiş.

Çeksün beni sîneye o dilber
Zevk u gamı île şîr ü şekker
Kıl râst velî muhaldir bû
Heyhat ki bir hayâldir bu
Senden taleb-î muhal hakdır
Her matlaba ihtimâl hakdır
Hâşâ demem iştiyaak gitsün
Artsun[247] o safâ firaak gitsün
Hoş-dillere gerçi ol belâdır
Erbâb-ı belâya bir safâdır
Mest ede benî o câm-ı bâkıy
Efzûn ede vasl o[248] iştiyâkı
Bîmâr-ı gam-ı recâ-yı derdim
Çokdan beri âşnâ-yı derdim
Derdimle devâmı eyle hem-reng
Nâlemle terânem et hem-âheng

Âgâhî dâden'i Suhan
be sûret-i bülbül

Nâlân olarak gezerken ol mâh
Bir bülbül-i mest gördi nâgâh
Kim Aşk'a hitâb edüb o bülbül
Zencîr-i gama verir teselsül
Bû kal'ada bir hazîne vardır
Boş sanma anı defîne vardır
Ur âteşe çıksun âsmâne
Ol mâlik o genc-i râygâne
Yakmazsan eğer bu hoş serâyı
Bulmazsın ebed o dil-rübâyı
Hem duhter-i şâh-i Çîn o ser-keş
Eyler ciğerin kebâb-ı âteş[249]

---

247 "Artub" yazmış; çizip altına "artsun" yazarak tashîh etmiş.
248 u: Bas., Yazmalar.
249 "Eyler teninî esîr-i âteş" yazmış; çizip altına, metindeki şekli yazarak tashîh etmiş.

Tâ yanmayıcak[250] bu taak-ı âlî
Yokdur sana çıkmak ihtimâlî
Boş boşuna eyleme tekâ-pû
Efsûn ile bağludur bu kaapû
Ol duhterin ânesi perîdir
Duhter sana canla müşterîdir
1880. Var âralarında çok keşâ-keş
Kim hâk ile ülfet etmez âteş
Âhır sana kasdeder perîler
Hûn-ı dilinî şerâb ederler[251]
Ol bâğda kim içildi sahbâ
Hep hûn-ı şehân idî serâpâ
Ger bulmamış olsa tiyga ruhsat
Habsetmeğe edemezdi cür'et
Aşk anlayıcak bu mâcerâyı
Bir âteşe urdı ol binâyı
1885. Vaktâ ki tutışdı ol kelîsâ[252]
İsâ'ya buluşdı çok çelîpâ
Sûretleri çıkdı âsmâne
Zeynoldı bu heft âşiyâne
Verdî yine âh-ı serde pervâz
Âteşden emîn idî o ser-bâz
Hem kal'a hem ol zemîn yandı
Hem duhter-i şâh-ı Çîn yandı[253]
Bir genc açıldı kim mutalsam
Hep anda mümessel îdi âlem
1890. Ammâ yok içinde Hüsn-i yektâ
Aşk eylemedi anı temâşâ[254]
Buldı o zeminde tiyg-ı âhı
Hem tîr-i duâ-yı subh-gâhı

---

250 yakmayıcak: Bas. (Yanlış).
251 içer perîler: Bas. (Kafiye bakımından Bas. doğrudur).
252 kenîsâ: H.H. Bu beyit yazmada yok.

Düşdi yine râha ol perîveş
Kendin yakarak misâl-i âteş
Ammâ ki ne râh her kadem çâh
Her berk-i giyâhı mâr-ı cân-kâh
Yâdına gelince fikr-i[255] dil-dâr
Eylerdi bu güft ü gûyı tekrâr
1895. Ey mâh yeter yeter bu bîdâd
Feryâdıma yet ki yetdi feryâd

Der sıfat-ı za'f-ı Aşk

Bir rütbede za'fı oldı müzdâd
Kim edemez oldı âh u feryâd
Sâye gibi düşdı aşkarından[256]
Ayrıldı şirâre ahkerinden
Ol mâh-ı cihân hilâle döndi
Mihr-î şerefî zevâle döndi
Sahbâ-yı sabâhatı azaldı
Bir cur'a teh-î piyâle kaldı
1900. Bir za'f ki za'fın intihâsı
Belkî ademin de mâverâsı
Deryâ-yı gâma habâb olurdı
Aldıkca nefes harâb olurdı
Bir sûret idî ki bî heyûlâ
Bî sıklet-i harf özge ma'nâ
Kalmâdı teninde pûşişe tâb
Bâr olur idî harîr-i mehtâb
Bâl ü per-i rengin eylese bâz
Mülk-i ademe ederdi pervâz

---

253 Bu beyitten sonra, ortaya "iki beyt var" sözünü yazmış.
254 Bu ve bundan evvelki beyit, elyazısında yok; herhalde bahsettiği iki beyit, bunlar. Yazmalarda var.
255 kûy-ı: Bas., H., H.H., H.M.
256 Basmada bu beyit, bu bölümün son beytidir.

1905. Bir şu'le idî çü kirm-i şeb-tâb
Geh zâhir ü gâh[257] olurdı nâyâb
Deryâ idi çeşmine nigâhı
Nûr-ı nigeh îdi sedd-i râhı
Müstagrak-ı za'f olub o mahzun
Rengîni sanurdı kulzüm-î hûn
Zencîr idi âna târ-ı fikri
Seyreyleyemez diyâr-ı fikri
Gûyâ rek-i pertev-î nigâhı
Tutmışdı anı çü dâm-ı mâhî
1910. Za'f eyledi ol kâdar füsürde
Bir şu'le idî veliyk mürde
Kımransa hevâya kalbolurdı
Mırlansa sadâya kalbolurdı
Âzürde olub habâb-ı mülden
Pejmürdelenürdi bûy-ı gulden
Tayy edemez oldı mâh u sâli
Kalmâdı hayâta ihtimâli
Ömrî güzer eyledikce her dem
Eczâ-yı tenî olurdı derhem
1915. Eczâ deme cüz'-i lâ tecezzâ
Taksîm-i[258] hayâlden müberrâ
Her mû bedeninde sanki zencîr
Olmış veli sâyesinde tasvîr
Sîmâsı görünse etsen im'ân
Cem' olmış idî ademle imkân
Kim görse bunı ederdi ıkrâr
Kim olâ bakaa fenâda derkâr

Nihâyet-i perîşânî-i Aşk

Kaldı ser-i rehde bî ser-encâm
Ne tâb-ı sefer ne tâb-ı ârâm

---

257 geh: Bas., H., H.H., H.M.
258 Taksîmi: Bas.

1920. Evzâ'-ı zemâneden ciğer-hun
Peymâne-i âfiyet diğer-gûn
Ser-menzil-i kâma nâ-resîde
Me'yûs-ı ebed belâ-resîde
Sad cây şikeste şîşe-î dil
Etmişdi o senglâhı menzil
Ol za'f ile haste-hal ü medhûş
İzrâil ile tenî hem-âguuş
Bîzâr hayât-ı câvidandan
Dil-şâd memât-ı bî amandan
1925. Gönülde[259] ne cennet ü ne dûzah
Ne zevka[260] ferah ne hüzne âveh
Mevcurmada bîm ü ye's ü hayret
Yok anda teessüfe liyâkat
Nâbûd cihândan ilticâsı
Yok mevtden özge bir recâsı
Mevt îse ümîd-i vasla mâni'
Derdîne değil şerâb-ı nâfi'
Bilmez ne devâ tahayyül etsün
Pây olmayıcak ne râha gitsün
1930. Mahmûr idi şerbet-î kazâdan
Dil-gîr idi yâd ü âşnâdan
Gayret nazarında düşmen-î cân
Gelmez diline ümîd-i cânân
Nevmîd idi vasl-ı dil-rübâdan
Ummazdı necâtı ol belâdan
Tevfîr[261] içün ol gam-ı nihâne
Eylerdi bu beyt ile terâne
Hecrinle ciğer-kebâb ey dust
Gel gel ki gönül harâb ey dûst[262]

---

259 Gönlünde: Bas., Yazmalar.
260 zevk-ı: Bas. (Yanlış). Ne müzd-i: H.
261 Tevkıyr: Bas., Yazmalar.
262 78. nota b.

Resîden-i Suhan

Mânend-i sabâh-ı feyz bir pîr
Geldî ser-i râha etdi tenvîr
Ammâ ki ne pîr subh-ı sâdık
Her sohbeti hikmete muvâfık
Medd-î nazar eldeki asâsı
Pür nûr melek gibî likaası
Cûbâr-ı hayât âb-ı rûyı
Mehtâb gibî sefîd mûyı
Ebrûsı hilâl-i iyd-i ümmîd
Her cünbişi bir nüvîd-i ümmîd
Sohbetleri hikmet-î kaderden
Peygaam verir Ebü'l-beşer'den
San rîş-i sefîdi magz-ı Mansûr
Hak her sözi hemçü nefha-î sûr
Mir'ât-ı kemâline Aristo
Hayretle hemîşe ser be zânû
İskender'e re'yi meş'al-î râh
Dünbâle-devânı[263] mihr ile mâh
Gerdûn gibi câme-pûş-ı hadrâ
Dârende-i zeyli[264] Hızr-ı ma'nâ
Rûh'ül-Kudüs'in emîn-i râzı
Gencîne-i vahy kâr-sâzı
Pür[265] şa'şaa rûyı mûyı esfîd
Mehtâbda hemçü kurs-ı horşîd
Vird-i lebi Seb'a-i Mesânî
Şâgird-i kemâli akl-ı sânî
Gencûr-ı mücerredât-ı esmâ
Cem'-âver-i müfredât-ı ma'nâ
Sübbûh-künan o pertev-î cân
İndî o yere çü nûr-ı Kur'ân

---

263 Dünbâle revânı: Bas. (Yanlış).

264 zeyl-i: Bas.

265 Bir: Bas. (Yanlış).

Aşk'a verüb istimâlet-î tâm
Gönlin ele aldı kıldı ikrâm
Dedî ki tabîb-i rûzgârım
Ol fenn ile şöhre-î diyârım
Geldim sana eyleyim müdâvâ
Olursan eğer benimle hem-pâ
Zîrâ sana[266] kîmyâya muhtâc
Derdin senin ol devâya muhtâc
Durmâ gidelim hısâr-ı Kalb'e
Arzet bunı şehriyâr-ı Kalb'e
Ânın adı Hüsn-i bî nişandır
Bû nâm ile şohre-î cihândır
Ol mâlikidir hisâr-ı Kalb'in
Şâhenşehidir diyâr-ı Kalb'in
Za'fın senin eylemişler ihbâr
Gönderdi benî o şâh-ı bîdâr

Be hod âmeden-i Aşk

Çün oldı bu müjdeden haberdâr
Öldî vü dirildi yîne tekrâr
Bir müjde bu kim cemî'-i âmâl[267]
Bir hal ki mâ verâ-yı ahvâl
Hem bahş-ı hayât-ı câvidânî
Hem müjde-i cümle-î emânî
Hep gitdi o za'f geldi kuvvet
Bîmâr-ı gamâ göründi sihhat
Bir sözle açıldı gonce-î dil
Bir şem' ile rûşen oldı mahfil
Bir yâna nüvîd-i vasl-i kimyâ
Bir yâna ümîd-i Hüsn-i yektâ
Aşk olmış idî bu hale hayrân
Gayret nazarından oldı pinhân

*

266 Zîrâ sen: Bas.
267 emvâl: Bas. (Yanlış).

1965. Ey sâkı-i Cebreîl-meşreb
Peymâne-i vahyim et lebâ-leb
Bir nefha-i cânla eyle pür cûş
Îsî-i zamîrim etme hâmûş
Sen ol bize sâkıya Sirâfîl
Kıl mevtimizî hayâta tebdîl
Bû bezme kılub surâhiyi sûr[268]
Eyle haşer-î[269] kelâmı mahşûr
Sâkıy sâkıy revâ değildir
Merdân-ı Hudâ cüdâ değildir
1970. Sâkıy sana Rûh-ı Kuds derler
Güftârına râh-ı[270] üns derler
Ger aşk ile güft ü gû edersin
Dâhı kimi cust ü cû edersin
Erbâb-ı suhan egerçi çokdur
Bû neş'ede benden özge yokdur
Ben durdum u âlem oldı hâmûş
Tûr etdi Kelîm'inî ferâmûş
Dâvûd-ı dilim Zebûr-hân et
Murgaan-ı sürûşı bî zebân et
1975. Ammâ kerem et güzel haber ver
Bû def'a da neş'e-î diger ver
Her neş'ede gerçi mest birdir
Çoğ îse belâ Elest birdir
Ammâ ki çü şem'-i aşk sönmez
Bensiz bu medâr-ı devr dönmez
Bir câm-ı ferahla eyle hüşyâr
Tâ mest olayım dü bâre tekrâr
Vâdî-i ferahda bir seyirdir[271]
İnşâ' Allâh[272] fâl-i hayrdır

268 gelüp surâhi-î sûr: Bas. (Yanlış).
269 cesed-î: Bas. (Yazmalar yanlıştır.)
270 yol mânâsına "râh-ı": Bas., H.H. (Yanlış).
271 "Vâdî-i visâl hoş seyirdir" yazmış; üstünü çizip yazdığımız tarzda d miş.
272 İnşa' Allah ki: Bas., H., H.H.

Ol pîr edüb ol cücânı hem-râh
Bin şevk ile kıldı azm-ı dergâh
Ol şevk ki hiç beyâna sığmaz
Bir handesi âsmânâ sığmaz
Çün oldı hısâr-ı Kalb peydâ
Aşk anda ne gördi kıl temâşâ
Bir kal'a ki sengi surh yâkut
Nâsûtda bir sarây-ı lâhût
Her hıştı mücevher ü murassa'
Horşîd ile rû be-rû müşa'şa'
Envâ'-ı[273] nukuuş-ı gayb memlû
Esrâr-ı rumûz burc u bârû
Her burcda reng reng envâr
Bârûları cümle genc-i esrâr
Gözler kamaşur nümâyişinden
Sözler tükenür sitâyişinden
Bir cânibi bahr-i nûr-peyger
Bir cânibi deşt-i mevc-i ahdar[274]
Beş bâbı o bahr-i pâke nâzır
Dîger beşi hem bu hâke nâzır
Beş bâb veliyk arş-fersâ
Her kullesi Kûh-ı Kaaf'a hemtâ
Her bâbda bir sürûş-ı ekrem
Çün rûh muazzez ü mükerrem
Bâl ü peri sebz nûr-ı hadrâ
Gûyâ ki o Kûh-ı Kaaf'a ankaa
Yânında niçe hadem haşem var
Her şâh ile bin perî sanem var
Beş bâb ki bahre nâzır îdî
Evsâfı verâ-yı hâtır îdî

---

273 Envâr-ı: Bas. H., H.H., H.M.
274 "bahr-ı nûr-peyger" ve "deşt-i mevc-i ahdar" da okunabilir. Basmada ve diğer yazmalarda böyle.

1995. Aşk oldı bu şehri gördi medhûş
Mahvoldı ne nâtık u ne hâmûş
Ol pîr dedî ki bilmedin mi
Bû hayretden kesilmedin mi
Tâ key sana bû belâ-yı hayret
Yaklaşdı hemin safâ-yı hayret
Âçıldı biraz o mâh-peyger
Ekdâr-ı husûfı geçdi yekser
Vel hâsıl o pîr-i pâk-i kâmil
Ol mâh ile şehre oldı vâsıl
2000. Bir şehr bu kim verâ-yı imkân
Seng-î rehi cevher-î[275] suhan-dân
Cû gîbi ederdi cadde sur'at
Gâm atmağa anda yoğdı hâcet[276]
Aşk oldı bu hale mest-i serşâr
Etrafını aldı cünd-i envâr
Evvel bir alay sefîd-hil'at
Reşk-âver-i feyz-i subh-ı vuslat
Hemçün rem-i[277] âhûyân-ı esfîd
Hep câme-i subh içinde horşîd
2005. Zerrîn-kabâ hezâr asker
Zer-pûş zer-efser ü zerâ-zer[278]
Yekpâre kanadlı hûr-sîmâ
Başdan başa her birîsi kimyâ
Bir cânibi lâcüverd-pûşan
Deryâ gibi oldilar hurûşan
Zer-pûşlar oldı anda nâyâb
Gerdûnda misâl-i necm-i bî tâb[279]

275 gevher-î; Bas., Yazmalar.
276 kudret: Bas., H.H.
277 Hemçü dem-i: Bas. (Yanlış). rem-i: H.H.
278 serâ-ser: Bas., H.
279 pertâb: Bas. "Gerdûn-misâl necm-i pür tâb" H.

Dîger nice surh-pûş-ı pür cûş
Her bîri behişt ile hem-âguuş
2010. Her bîrisi mihr ü mâha hem-ser
Cennet veli şu'le-zâra benzer
Bir cânibi bir gürûh-ı memdûh
Yekpâre zümürred îdi zî rûh
Bir cünd-i şerîf-i sebz deryâ
Emvâcı hayât-ı cân-bahşâ
Bir cânibi hep siyâh-pûşan
Leyl içre çü encüm-î dırahşan
Ta'rîfe değil birîsi muhtâc
Şâm îdi veliyk şâm-ı mi'râc
2015. Vel hâsıl o ceyş mevc der mevc
Sad reng ile geldi fevc der fevc[280]
Elvân ile her gürûh-ı yektâ
Envâr-ı mücessem îdi gûyâ
Pertevleri kıldı reng der reng
Envâr-ı hayâli ceng der ceng
Ammâ ki zemîn-i kal'a-î pâk
Âyîne idî çü akl-ı derrâk
Her aksden ol zemîn-i pür nûr
Gösterdi hezâr rûh-ı mahşûr
2020. Var anda niçe sarây-ı âlî
Zât'us-Suverin kamû misâli
Ammâ buların[281] nukuuşı zî rûh
Bî cân değildi hemçü yebrûh[282]
Her revzen-i hânesinde hâzır
Bin duhter-i şâh-ı Çîn nâzır
Vaktâ gelüb ol gürûh-ı envâr
Ta'zîm ile Aşk'a oldılar yâr

---

280 Basmada bu beyit yok.
281 Ammâ ki bunun: Bas.
282 bî rûh: Bas., Yazmalar.

Kıldılar o şâha cümle hidmet
Âdâb ile dest-bûs-ı bey'at
2025. Bir taht-ı münevver oldı peydâ
Ol pîr ile Aşk oturdı hemtâ
Aldılar o şâhı eyleyüb azm
Seyrâna o şehri kıldılar cezm
Her gûşede nîçe bâg u bustân
Her bîrisi reşk-i bâg-ı Rıdvân
Gencîneler anda âşkâre
Memzûc idi cevhere sitâre
Bir nîçe umûr-ı gayr-i ma'kuul
Her nazrada[283] Aşk'a oldı mahsûl
2030. Yâd eyleyüb ol hevâ-yı Hüsn'i
Gözlerdi hemin sarây-ı Hüsn'i
Nâgâh göründi bâr-gâhı
Bir kasr-ı garîb-i pâdşâhî
Yekpâre zümürred ü zeberced
Her revzeni cennet-î muhalled
Mestûr-ı hezâr perde-î gayb
Âsûde-nişîn-i rayb u lâ rayb
Tahtından inüb yanından ol pîr
Ol kasra erişdi tâ be tedbîr
2035. Aşk etdi bir îki sâat ârâm
Tâ kim gele pîr vere peygaam
Bir gulgule kopdı kasr içinde
Kim görmemiş îdi asr içinde
Âvâz-ı sürûr-ı nây u tunbûr
Bir velvele hemçü nefha-î sûr
Âvâze-i tabl-ı şâdmânî
Âsâr-ı neşât-ı câvidânî
Bir perde açıldı nâ be-hengâm
Aşk oldı tahayyür île sersâm

[283] nazra-i: Bas.

2040. Bir hal-i garîb oldı peydâ
Kim eylemez îdi Aşk[284] hulyâ
Kim Gayret ü Hayret île İsmet
Geldîler anâ berây-ı hidmet
Hem dâhı Suhan o pîr-i enver
Munlâ-yı Cünûnda besberâber
Tebşîr kılub Suhan mukaddem
Dedî ki eyâ hıdîv-i ekrem
Bû hali bilür misin hele sen
Sen kandasın û dahı kimim ben
2045. Bû şehr ne şehr-i dil-sitandır
Bû bâg ne bâg u bûstandır
Seyr ü seferin ne râhdandır
Zûr u hünerin ne şâhdandır
Yâdında mıdır Benî-Mahabbet
Nüzhet-geh-i Ma'ni cây-ı vuslat
Bû işte o bâg-ı bî bedeldir
Bû hâne henûz ol mahaldir
Kim bunda ne guul var ne evhâm
Ne dîv-i siyâh u zişt-peygaam
2050. Ne âteş-i sihr ü ne şitâ var
Ne bîm-i helâk ü ne belâ var
Bil cümle neşât-ı câvidânî
Envâ'-ı sürûr u şâdmânî
Fehmeyle ki bû garîb sırdır
Erbâb-ı ukuule müstetirdir
Ben ol Suhan'ım ki edüb ıkdâm
Çehden sana râhı etdim i'lâm
Câdûyı helâk eden ben îdim
Bu yolları pâk eden ben îdim
2055. O bülbül o tûti-î suhan-gû
Hem ben idim ol tezerv-i dil-cû

---

284 hîç: Bas., Yazmalar

Ol[285] pîr-i tabîb-i pâk tıynet
Bendim sana eyledim delâlet
Geldim yine da'vet-î visâle
Vâkıf olagör meâl-i hale
Bulmâga zuhûr bû mebâhis
Bir geç-nazar olmış îdi bâis
Kim Aşk Hüsn'dir ayn-i Hüsn Aşk
Sen râh-ı galetde eyledin maşk
2060. Birlikte bu kıyl ü kaal yokdur
Ol farzda hiç muhal yokdur[286]
Var imdi gör ol melek-likaayı
Seyreyle ki Hüsn-i bî behâyı
Tâ cümle nihân iyân olâ hep
Evvelki iyân nihân olâ hep
Hem-râhların bu râha erdi
Aşk ancak o pâdşâha erdi
Munlâ-yı Cünûn u Gayret İsmet
Hem kaldı girü Benî-Mahabbet
2065. Hem üns-i Suhan nihâyetindir
Bundan ilerüsi Hayret'indir
Fil vâkı'alub o şâhı Hayret
Âçıldı sürâdıkaat-ı vuslat
Buldı bu mahalde kıssa pâyân
Bundan ötesi değil nümâyan
Sad şükr olı hayy-i lâ yemûta
Kim erdi söz âlem-î sükûta

*

Tarz-ı selefe takaddüm etdim
Bir başka lugat tekellüm etdim
2070. Ben olmadım ol gürûha pey-rev
Uymış beli Gencevî'ye Husrev
Billâh bu özge mâcerâdır

---

285 O: Bas.

286 Bu beyit Yazmalarda yok.

Sen bakma ki defter-î belâdır
Zannetme ki şöyle böyle bir söz
Gel sen dahı söyle böyle bir söz
Erbâb-ı suhan temâm ma'lûm
İşte kalem işte kişver-i Rûm
Gördün mi bu vâdi-î kemîni
Dîvân yolı sanma bîr zemîni
2075. Engüşt-i hatâ uzatma öyle
Beş beytine bir nazîre söyle
Az vaktde söyledimse ânı
Nâ-puhteliğin değil nişânı
Gördük niçe şâhlar gedâlar
Bir anda yapar anı babâlar
Gencînede resm-i nev gözetdim
Ben açdım o genci ben tüketdim
Esrârını Mesnevî'den aldım
Çaldım veli mîri mâlı çaldım
2080. Fehmetmeğe sen de himmet eyle
Ol gevheri bul da sirkat eyle
Çok görme bu hikmet-î beyânım
Tevfîka havâle eyle cânım
İn dem ki zi şâirî eser nîst
Sultân-ı suhan menem dîger nîst[287]

*

Ey hâme eser senin değildir
Ey şeb bu seher senin değildir
Envâr-ı füyûz-ı Mürşid-i Rûm
Âfâka fürûgım etdi ma'lûm
2085. Kıldı beni tıfl-ı mısra âsâ
Doğdım doğalı suhanla ber pâ
Ben tıfl idim eylemezdim ülfet
Bulmışdı sözüm temâm şöhret

---

287 Elyazısı müsvedde, bu beyitle bitiyor.

Bî minnet u ûstâd-ı ta'lîm
Ser-nâme-i tâb'ım etdi tanzîm
Allâh Allâh zihî inâyet
Nâ bâlıga hikmet-î belâgat
Feyz erdi Cenâb-ı Mevlevî'den
Aldım niçe ders Mesnevî'den
2090. Gûyâ ki o bahr-i bî gerâne
Olmış hum-ı rengden nişâne
Dil hemçü şegaal o bahre düşdi
Hem-cinslerim başıma üşdi
Tâvûs-ı behişte eyledim nâz
Ammâ ki yok iktidâr-ı pervâz
Boş boşına neyveş etdim efgaan
Ben söyledim oldı şem' giryân
Olmışdı bu sîne dîk-i hikmet
Ni'met leb-i gayre oldı kısmet
2095. Meh gibi açıldım u dolundım
Vakt âhır olınca boş bulundım
Sînemde ne aşk var ne tâbiş
Ebnâ-yı zamânâ bir nümâyiş
Müjdemden alındı âşnâlar
Gitdi hepisî deyüb duâlar
Ben kaldım o söz lebimde kaldı
Keştî-i murâd lenger aldı
Cânımda ne sûziş-î taleb var
Gönlümde ne neş'e-î tarab var
2100. Bû resme kalur gidersem eyvâh
Tevfîkına mazhar ede Allâh

*

2101. Gaalib bu cerîde-î cefânın
Târîhi olur Hitâmuh'ul-mi

ختامه المسك

Hüsn ü Aşk
bugünün diliyle nesre çevrilişi

Tahmîd
(Tanrı'yı övüş)

Halka acıyan, kendisini övmede âcizliğini bilmiye, söylemiye ruhsat veren Allâh'a hamdolsun.

Âcizliğe ruhsat vermeseydi hâl zorlaşırdı; kalemin eğri büğrü basan ayağı balçığa dalar, kakılır kalırdı.

Ona hamdetmenin haddi, sayısı olmazsa da, ona hadsiz, hesapsız hamdetmek gerekirse de, şükret ki âcizlik dili, aczini söylüyor.

Hamdet ki mânâ şerîatı, Allâh'a hamdetmede âciz oluşa fetvâ verdi.

5. "Seni, sana lâyık bilgiyle bilemedik" sözü, o yüce söz, âciz kullara aczlerini anlayış kaabiliyeti bağışladı.

Bağışlamasaydı da gene sonunda âcizlik belirecekti ama, kimse de onu övemiyecekti.

Noksânımızı esirgedi de âcizlik verdi; ama bizi acze düşürmüş olmadı; bize yardım etti.

Oysaki o, en gerekli şeyi yapmıya mecbur da değildir; ihsân etmesini îcâb ettirecek bir kudret de mevcut değildir.

Ama gene de büyüklüğüyle halkın düzenini düzüp koştu; adâlet üzere bu düzeni düzeltti.

10. Âcizliğe ruhsat vermeseydi eli boş kalırdık; hepimiz de dilsiz bir hâle düşerdik, hamdedişte bir söz bile söyliyemezdik.

Ona şükretmek, onu övmek pek zor olurdu; nerde zerrenin dili, dudağı, nerde güneş?

Ama âcizlik dilimiz var; onu anlatmada, övmede âcizliğimizi biliyoruz, onu bildiriyoruz ancak.

İnsafla dikkat edilirse âcizliğe ruhsat vermesi, nîmet sayılmaz mı?

Her bir nîmeti övmek gerek; bu husûsta da ona şükretmek gerek.

15. Onda da âcizliğimiz meydana çıktı da sâhibimiz bağışladı bizi.

Sonu gelmez bir düşünceye dalsak söz zincirinin halkaları birbirine ulanır gider.

Herşeyi kaplıyan düşünce denizi dalgalandı da şaşkınlık içinde şaşkınlık, coştu, köpürdü.

Bundan böyle dil sarhoş bir hâle geldi; kendinden geçti; akıl da söz denizini dalgalandırmaktan vazgeçti, o denizi susturdu artık.

Kâinâtın efendisinin na'ti

Allâh'ın armağanları olan rûhlar, peygamberler şâhının yoluna toprak kesilmişlerdir.

20. Tahtı, mekânsızlık âlemi olan o pâdişâhın süpürgecileridir Hakk'a en yakın melekler bile.

Öyle bir pâdişâhtır ki Ay bile ayağını öpmek için parçalanmıştır, yıldıza dönmüştür.

Cebrâil, onun nîmetinin bir habercisidir; Mîkâîl, onun vekil-harcıdır.

Tertemiz zâtı, "Sen olmasaydın" sözüyle övülmüştür; sıfatları, Kur'ân'a zarf ve mazrûf olmuştur; Kur'ân, onun sıfatlarını bildirir; sıfatlarıysa Kur'ân'da mevcuttur.

Sayvanının kapısı, "Kaabe kavseyn"dir; iki âlemin bilgileri, ayağının altına döşenmiştir.

25. Mertebesi Arş gibi yüce olan Melekût pâdişâhıdır; derecesi ferş olan Ceberût ayıdır.

Birlikle biliş olanlar, Ahadiyet'le Ahmediyet birdir dediler.

O nûr, ilk yaratılandır; bu bakımdan ona, Allâh'tan sonra gelen en yüce zât desem de mâzûrum sözümde.

İnsanların atası olan Âdem bile onun peygamberlik bahçesinin bir ağacıdır.

Ağlayıp duran Nûh, onun alım denizinde yüzen biri kesilmiştir.

30. Mûsâ'nın gönül sıkıntısının Nîl'i dalgalanınca, Peygamber'in (Hz. Muhammed) feyzi, Hızır oldu da Mûsâ'ya yetişti.

Şerîatına uyup kılıç; urmıya başlayınca İbrâhîm'e de put kırma işi düştü.

İdrîs, onun zâtının olgunluk mi'râcını gökyüzünde oturanlara okuttu.

Paha biçilmez güzelliği öyle bir mertebededir ki Yûsuf bile onun satın alınmış kulu olmuş.

İsâ, onun geleceğini müjdelemek için tâ felek minberinin üstüne çıktı da söz söylemiye, müjde vermiye koyuldu.

35. Yaratılışı, varlık âleminin yaratılışına sebep; ümmeti, ilim sırrının mîrasçısı.

Allâh'ın birlik aynası, tümden, olduğu gibi, onun vücûdunun aynası.

Gerçek inançtan haberin olsun; sana bir Allâh'la bir peygamber yeter.

Feyzine susayanları bedâvadan suya kandırır; mûcizeleri, parmakla gösterilir.

Misk gibi simsiyah olan İsrâ gecesi, onun peygamberlik fermânındaki tugrâdır, Tanrı mührüdür, Tanrı tasdıykı.

40. Söz, kerâmet kaynağı bile olsa elbette Kur'ân'a nazîre olamaz.

Kur'ân, o şerîat sâhibi Peygamberi övdü; onun pek bü yük ve güzel huylarını târîf etti.

Ey kalem, dilini tut, sözünü kısa kes; Allâh, onun adını kalemle Levh'a yazmıştır.

Mi'râc

Bir geceydi; Ümmehânî'nin sarayı, o ayın göğü olmuştu.

Ama ne geceydi o gece? Rahmet emîniydi, Tanrı hareminin Şeyhul -haremiydi o gece.

45. İrfan sâhibi Bilâl gibi siyah nur içinde îmân ışığıydı. Eserleri yücelik olan o gece, ışığı apaçık görünen Üveys'ül Karenî'ydi sanki.

O gece, ayağının toprağına yüz sürmek için geldi; kendileri de yücelmiye, yüceliğe dâvetli bulundular.

Şu dönüp duran âlem, o gece için nice bin sabâhı kurban etti.

O en parlak gece, Âbıhayât'a benziyordu; rengi siyahtı, ama dalgaları yemyeşildi.

50. Nâsût baharı bulutlarını getirdi, yağmurunu yağdırdı da Lâhût yeşilliği coşup köpürdü.

Hızır kaynağı göründü de ebedîlik rûhlarını suya kandırdı.

Gayb hareminin perdelerine karanlıklar çöktü; Güneş, şüphesiz bir halde Ay'a sırlar söyledi.

Güneşin, Ay'a yüz göstermesi için nurlar, gizlilik karanlıklarına girdi. Vuslat Mısrı dirilsin diye sanki hayret Nîl'i coşup köpürdü.

55. Kalbin içindeki kara nokta yayıldıkça yayıldı da İsra gecesi, onun içinde sırroldu gitti.

Kâinât nurlarla doldu; işte o gece sabâh oldu.

Şavk, güneşi paramparça etti; yıldız meş'aleleri şenlendi.

Dokuz felek bir nur harmanı oldu da toprağın ışığı Güneşi kapattı.

Şu yeryüzüne öyle bir feyz erişti ki aynadan bir saray kesildi.

60. Güneşle Ay öne geçmeseydi yere, çîytâneleri yerine yıldızlar yağardı.

Kâinâtı nurlar bürüdü; herkes yaşayışı apaçık görmiye başladı.

Bulunmıyan ışık, o gece şimşekler saçmıya, parıl parıl parlamaya başladı da Güneş de yok oldu, ay ışığı da.

Parlak yıldızlar öylesine bir harmana döndü ki Güneşle Ay, o harmanda bir ateşböceğine döndü.

Kapkaranlık gece, bir nur aynası oldu; sevgili, sevgiliye yüzünü gösterdi.

65. Allâh'ın irâdesi taalluk etti de Cebrâîl-i Emîn'i, dâvet çavuşu olarak gönderdi.

Cebrâil, gökyüzünden indikçe şu toprak yurdundan sanki Arş'a çıkardı.

O en büyük melek müjde verdi de ey kerem sâhibi büyük Peygamber dedi;

Yüceler yücesi Arş ayağına geldi; adını da eşsiz Burak kodular.

Arş'ı, göğü geç; mekânsızlık yurdunu mahzun buyurma.

70. Âlemde yaratılmış varlıkların vücûduna sebeb olan Peygamber, Allâh'ın buyruğuna boyun verdi.

Herşey koşar, aslına ulaşır; Kur'ân da gene göğe çıktı.

Devlet ayağını özengiye basınca eyer takımı, devlet yurduydu sanki.

Ne yeryüzü kaldı, ne zaman; bu görülmemiş, bu eşsiz yuva yok oldu gitti.

Birlik denizi coşunca sûret, mânâya döndü.

75. Hem vahdet sırrı, bir şekle büründü; hem de evveline bir evvel bulunmıyan mânâ, bir şekle girdi.

Ansızın en son gizlilik yurdu görünerek kulluğun sırrı meydana çıkmış oldu.

O secde eden, secde edilen kesildi de bu durağa, görünen gizlilik dendi.

Şerîat sâhibi peygamberlerin rûhları cemâat oldu; O, onlara namaz kıldırdı; artık Allâh bilir; ne hâl oldu.

A kalem, o kadar çevik olma; tez gitme. Peygamberl sırları anlaşılamaz.

80. Denizden bahsetmek çîytânesine ne lâyık; Tanrı l insana lâyık olur mu?

Gel de sen, şâirlerin âdetince yürü; tasavvuf ehlinin sö lerinden vazgeç.

İlk göğe ayak basınca o güzelim dolunay iki parça old

Böylece de halka: Ahmed'in devrinin, Ay devri olduğ nun apaçık anlaşılması istendi.

Mi'raçta zaman olmadığından evvel demeye de kudr yok.

85. Ay'ın, mûcizesiyle ikiye bölünmesi, gerçekten "şerh-i sadr"ı ispat içindi.

O âşıkın yarasına merhem koydu; gönlünü alıp salına s lına yürüdü.

Melekler, Allâh seninle diye coşup bağırarak çavuşluk tiler.

Hüküm sâhibinin vahyiyle yürüdü gitti; Utârid göğü erişti.

O felek mertebeli şâir, gelip o pâdişâhtan özür diledi.

90. Onun kapkara defterindeki suçları affetti; günâhı Hassân'a bağışladı.

Hidâyet eden Tanrı, kendi tarafından gönderilen Pe gamber'e yol gösterdi de üçüncü gök kapısı açıldı.

Zehrâ'sını Zühre'ye şefâatçi kıldı; o da o pâdişâhın affı dan bir pay aldı; bir fayda elde etti.

Dördüncü göğe çıkınca dört erkân iki kere övündü.

O alımlı güzelden Mesîhâ feyzaldı da tekrar dirildi sanl

95. O gece ebedî ışık parladı da Güneş, utancından ye girdi.

Beşinci gök konak olunca Mirrîh'e bir gönül üzüntüs dür düştü.

Kan ağlayıp özür getirmiye koyuldu; göğün eteğini g rengine boyadı.

Binek atı gökyüzü olan o pâdişâh, onu affetti; suçunu Azrâîl'e bağışladı.

Altı yön de ondan murad istedi de o yüzden yolu altıncı kat göğe erişti.

100. Böylece de o yedi iklîmin pâdişâhının, felek kadısı olan Müşterî'ye şerîatı belletmesi gerekli oldu.

Hak tapısından şerîatı ona teblıyğ ederek geçmiş hükümden onu nehyetti.

Gaybden haber vermek, yıldızlardan hüküm çıkarmak bilgileri nehyedildi; ortaya çıkıp zuhûr eden şeylerle zuhûra ayna kesilen varlıklar, düzene sokuldu.

Yedinci kat göğe erişince âlemlere kutluluk bağışladı.

Keyvan, Bilâl'i şefâatçi ederek şu sözleri söyledi de yere yüzler sürdü:

105. Bu gece özür dilemek yeter bana; yalnız siyah rengi, renklerin en üstünü et.

"Levlâk" pâdişâhı, hepsini de olgunluğa ulaştırıp gökleri gezdi.

Fakat Allâh'ın bağışları, mi'râcını, dilediği, olacağı gibi olup bitmiş bulmadı.

Gidiş ayağını Kürsî'ye basınca iştiyak, sâbiteleri seyyâre haline soktu.

Burçlar göğü, onunla şereflenmek için yaratılmıştır buyurdu.

110. O tertemiz vücûdu ayak basmakla yeryüzü Öküzünü göklere çıkardı.

O eşsiz, o tek pâdişâh lûtfetti de İkizler burcu, kozbekçibaşısı oldu.

Mîzan, ihsânına el açınca ona, akça yerine inciler saçtı.

Balık, ayağının tozuna yüz sürmiye kalktı; Yengeç, gizlilik girdâbına daldı.

Esed, amcasının oğlunu andı da kurtulması için ondan imdâd oldu.

115. Çünkü Koç şikâyet ederek onun yiğitliğini anlatmıştı.
Kova, Zemzem hakkıyçin bir damlacık diye perîşân bir hâle girdi de,
Bir feyz ile neşelenip övünerek Dûlâb-ı Muhammedî'ye döndü.
Oğlak, Ülker'le bezenince onun iki torununa armağan ta yîn etti onu.
O sır gecesinde meleğin büyük kanadı, hep Başak'tan (Sünbüle makaamından) uçmadaydı.
120. Dönüp duran gökyüzü saatına Akreb lâzımdı; zamânında o da dileğini arzetti.
O da kabûl şerefine erişmiye imkân buldu; bir dakıyka bile ihsânı fevtolmadı.
İhtiyar zamânın Yay'ına bakınca pek zayıf olduğunu gördü.
Derken o "Kaabe kavseyn"e binen pâdişâh, seferini iki âlemin de ötesine vardırdı.
Cibrîl-i Emîn'e ayakdaş oldu da tâ Allâh'ın Arş'ına vardı; orayı yurd edindi, orada yuva kurdu.
125. Levh de, Kalem de, binlerce sırlar da, hattâ Allâh'ın en yakın melekleri de yüzünü gördüler.
Arş, şevkından o derece kendinden geçti ki yerini, yurdunu unuttu.
O Arş mertebesine sâhib olan, Arş'ı gölge gibi arkada bırakıp Arş sâhibi dedi, yürüdü.
O gidişte de âlemlerin ötesi göründü; Sidret'ül-müntehâ belirdi.
Vuslat harîminin kapısı açıldı; yakınlık geride kaldı; birlik gelip çattı.
130. Cibrîl'de âcizlik belirerek mânâ, lâfızları bıraktı artık.
Önce neydi, sonra ne oldu? Bilmem. Zâti dudağına dek doluydu; ne doldu? Bilmem.
Ey rahmeti bedâva olan, lütfuna sebep bulunmıyan rahmet ıssı, lûtfunla bu kulunu neşelendir.
Yâni ebedî devleti dileyen bu yoksul kulun Galib Es'ad
Suçludur ama, ümmetindir senin; ümîdi, senin şefâatindir.

135. Şefâatinden ihsân olmadıkça çok zâhidin hâli perîşan olmuştur.

Büyük suçlar işliyenlerdenim; işim kapkara; ama her dileğime ulaşmam için de müjden var senin.

Hazret-i Hudâvengâr'ı övüş

Allâh, peygamberleri yollamayı bitirince bize sırlardan haberdâr olan erenler geldi.

O topluma Molla Hünkâr pâdişâhtır; bu âleme bir pâdişah yeter.

İrfan tahtının bulunduğu ülkenin sultânıdır; Allâh Arslanı'nın seccâdesine oturmuştur.

140. Düşüncesi, irfânı, gerçek yolunun kılavuzudur; Sıddıyk'ın vekilidir âdetâ;

Haydar soyu göğünün güneşidir; onun vasıtasiyle Peygambere ulaşma zinciri, altın zincirdir; Arslan yolunun yolcusudur.

Bir kamış parçası olan kalemi, gösterdi de Dâvûd'un nağmesi neymiş; bildik.

Din bilginlerine üst oldu; Anadolu'nun peygamberi desem yeri var.

Sözünün mânâsı, İsâ'nın rûhu; Mehdî gibi şerîatı diriltti.

145. Kur'ân'ın özü, bu âna dek hiçbir kitaba ad olmadı; Mesnevî'sine bak da Kur'ân'ın özü neymiş; seyret.

Söz saltanatının ülkesi büyük mü büyük, geniş mi geniş; bir bucağı, Edhemoğlu'nun tahtı.

İbrâhîm-i Gülşenî gibi er, o bahçeye bir bülbül kesilmiş.

Felek abdâli, onun akşıyle helâk olmuş; o feleğin güneşi, ayı, aşkının Sîne-çâk'i olmuş.

Kadri yüce beyitleri, âyet âyet, şerîat ve hakıykat sırları.

150. Apaydın sözü, mânâ gecesini aydınlatan mum; her noktası mânâ âlemini ısıtan bir ışık.

Erenler topluluğunun baş tâcı; tertemiz erlerin pâdişâhı, çelebîsi.

Onun Tanrı'da yok oluş ve Tanrı zuhurlarındaki mazhariyetleri anlayış dalgaları, batıyı da kaplamıştır, doğuyu da.

Cihânın her bölgesinde hükmü yürümekte; zamânın bütün bölümlerine feyzi akmakta.

Himmetinin feyziyle âlem dolu; artık kerâmetinden bahsetmek abes.

Buyruğuna uyduğu zâtı övüş

155. Bu bahislerin bitmesine övülmesi gerekli bir zât sebeb oldu.

Başı yüceltme yoluna düşmüş zât, yâni babam Reşîd Efendi ki,

Gönül zâviyesinde münzevîdir; Mevlânâ'yı sevenlerin başıyle, caniyle oynayanıdır.

Gerçek şu ki şaşırmış kalmıştım; dilsiz bir hâle gelmiştim; söz söylemeye tâkatım yoktu.

Kalemin dili susup kalmıştı; binlerce gam dalgası coşup köpürmüştü.

160. Söylemekten usanç gelmişti; hayâl, renkten de geçmişti, kokudan da.

Mi'rac bahsi söylenmiş kalmıştı; bu Hüsn ü Aşk taçtan mahrum olmuştu.

Söyle deyip söz söylemekte gayret verdi bana; söz, onun nefesinin feyziyle tamamlandı.

Bu yol yitirmişin elinden tuttu; söz söylemekte Pîr'in yolunu öğretti.

O meydan eri, himmetle içimi Abıhayat'la doldurdu.

165. Aşk âlemine kılavuz olduğundan babalığı iki kat olmaz mı?

Onu övmiye dâir ne söylersem riyâ âfetinden arınmıştır.

O kadri yüce zât, beni ney gibi nefesiyle diriltti.

Hem o sebeb oldu, hem himmet etti de nice hâl ehline hizmet ettim.

İnkârı küfürdür; gerçekten de keremlerinin eserleriyle dirildim.

170. Ama kendileri, gene de lûtuf demezler buna; yardım saymazlar bunu; fakat ben de ona şükranlarımı sunmayı yeter bulmam.

Kerem denizinin ardı, sonu yoktur; o denizde de feyiz incisi çoktur.

Rahmân ve rahîm Allâh dilerse görüş sırları da belirir; görünür elbet.

Te'lîfin sebebi

Bir uzlaşma, kaynaşma meclisine girdim; o cennet içinde sanki Âdem oldum.

Bir meclisti ama sevgi cennetiydi; bülbüllerinin hepsi de söz - sohbet ehliydi.

175. Her biri, söz tartan, değerli sözü bilen, anlıyan bir şâirdi; hepsinin de hazîneleri ellerindeydi; hepsi de gençti.

Sohbetleri şiirdi, fazîletti; irfandı; konuştukları nazma, nesre, anlayışa dâirdi.

Bense nükte şarabiyle sarhoştum; zaman da ilk gençlik çağının sabâhıydı.

Kimi Hayr-âbâd okunurdu; Nâbî hayırla anılırdı.

Gerçekten de şaşılacak bir eser; erbâbı yanında îtibarlı.

180. İhtiyarlık çağında, kocaldığı zaman söylemiş derlerdi.

Bir mânâ ehli, o nazmın medhinde pek ileri gitti.

Meclistekiler de tümden onun sözünü gerçeklediler; hep birden bu söze uydular, tekrarladılar.

Söz, öylesine aşırı gitti ki, ona nazîre yazmanın imkânı yoktur dediler.

O sağrak bana ağır geldi; hattâ biraz da sınayış gibi göründü.

185. İtiraz yollu söze giriştim de o topluluğa şu cevâbı verdim:

Şeyh'in sözüne söz katmanın münâsebeti mi var; bu, Nâbî'ye yakışır iş mi?

A kıssadan haberi olmıyan, Şeyh Attâr, noksan mı söylemiş?

İşte o hikâye o kadardır; geri kalanı, sonu gelmez yalan.

Farsça manzûme gibi beyitler, tamâmiyle birbirine ulanıp giden izâfet terkipleri.

190. İnşâyı süslerse de, türkçe söz içinde ağırlığın ta kendisi.

Az olsaydı zararı yoktu; belki de san'at yapmış derdik.

Bir de şu var: O söz bilir kişi, mübâlagada ileri varmış ama, alçaktan uçan bir kuş kesilmiş ancak.

Fahr-ı âlem'in burâkının övülüşü nedir? Nef'î'nin "Rahşiyye"si, ondan önce söylenmiş.

Burâkı övmek, anlatmak gerek mi? Bu işi kim teklîf etti ona?

195. Hadi, belki bilmez diye bağışlıyalım; bir kez sürçen atın başı kesilmez ya.

Hem bir de bu var ki o pek ihtiyar kişi, nice çeşit ad san kazanmış.

Âdetâ melekten doğmuş beş tâne pâdişâhlar pâdişâhı, onun şâirlik tabîatine keremlerle yardım etmiş.

Dünyâ pazarında dileğini elde etmiş; söz meydanında ad san sâhibi olmuş.

İş böyleyken gene tembellik ederek nice mânâdan gaflet etmiş.

200. Bir iki hoşça söz bulmakla evlenmeyi tasvîr etmek erlik midir?

Ama o büyük şâir, Nızâmî bile bunu yapmış dersen,

Derim ki: O, İran şiirinde şaşılacak bir şey değildir; İran rintleri, edeb kurallarını gözetmezler.

Onların her tavrına uymanın ne lüzûmu var? Onlara uymak câizse de bu kadar cür'et de lâzım değil ya.

Bir de şu var ki o söz çatan, mânâ tartan şâir, kalemini, hazîne elde edilmiyecek zahmetlere sokmuş.

205. Yalınayak bir hırsızı, Mansur'la bir tutmak diler.

Hayâl mi'râcını düzüp koşarak onun, Mesîh'le bir olmasını ister.

"Hayr-âbâd"ın yapısının temeli, bir hırsızın olgunluğunu anlatmaktan ibâret.

Gerçekten de çalıp alma bir hikâyedir o; hırsızlara hayli hisse var onda.

İhtiyarcasına zahmetlere girişmiş ancak; hırsızınsa işine revaç vermiş hele.

210. Öğüt vermiye kalkışsa, zevkına, anlayışına uyan söz, şu sözden ibâret: Dünyâ geçici, ahretse bâkıy.

Ne kadar perîşân olursa olsun, ne kadar bunamış olursa olsun; bu sözü işitmedik kulak yoktur.

İnsan ona derler ki yeni bir çığır açar, anlayışlılara onu anlatır, onu duyurur.

Sözü de aklına gelen söz olmaz; nice tecrübeyle bilir, anlar da sonra söyler o sözü.

Fakat bunu kime açayım; keşki ben de o kadar bilseydim; onlar gibi olsaydım.

215. Sözüm, ağızlarla solukdaş olsaydı; gökte uçmıya ne lüzum vardı?

Vah vah; hele bak; bu söylediğim söz de ne biçim söz? Yüzlerce tövbe; yüzlerce defâ inkâr ederim bu sözü.

Söz bilen birisinin beğendiği söz, takdîr ettiği renkli, güzel bir beyit, yüzlerce göğe değer.

Elde kalem, dâima bu sözü söyler: Herkesin îtibârı, takdîri, âfettir bana.

Adamın işi, herkesi korumak, anlayışa göre söz söylemektir;

220. Elbette bu çeşit kişinin hatırı donar, kalıplaşır, pörsür; dili de mânâyı anlatamaz bir hâle gelir.

Ama gene de şâirlik tabîati, kaabiliyeti belli olur; Aldığın eğreti mal meydandadır.

Hele şâirliği tez ve çevik olan, mânâyı anlıyan kişi, bir hırsızı, pâdişâhla aynı derecede tutmaz.

Ne kadar bozuk-düzen uçarsa uçsun, alıcı doğan, baykuşa, kaza denk olmaz.

Sevgi neşvesi kalmadı mı? O hikâye bitip tükendi mi?

225. Hiç aşktan başka bir şey, söz incisini harcamıya değer mi?

Bin kere tekrarlandı dersen, derim ki: Bezme ölümsüzlük şarabından.

Âlem, tümden aşk derdinden, uzlaşma derdinden ibâret; bundan başkası keder, elem ve yomsuzluk.

Bu yolu anladınsa, yoluna, yol yitirmiş hırsız çıkmaz.

Bu, söz derdidir; açığa vurulamaz; daha da neler var; anlatamam ki.

230. San'at mücevherlerinin hazînedârının zevkı anlatmıya âit san'atı yok.

Hattâ soluğu hoş bir Mesîh, hem söyliyemem, hem de beğenmem dedi.

Böylece nice îtirazlarda bulundum, her îtirâzımı da ıspat ettim.

Bu nağmeye başladığım zaman, önce bu iş, beni elemlere attı; gönlümü sıktı.

Dostlar da beni o sözlerle tuttular da, gel bakalım dediler; dâvâya burhan gerek şimdi.

235. Nâbî'nin güç eriştiği şeyi, Allâh sana gençliğinde vermiş.

Ben de o hevesle kalemi ele aldım; kırık dökük bu nazmı dedim.

Noksanımı söylemekteyim; fakat lafım da boş yere söylenmez.

Evren kumaşının rengi kötüdür ama gene de Halep bezinden aşağı değildir.

Bilişlik şehrinden olan, mataamızın nereli olduğunu bilir.

Hikâyenin başlangıcı

240. Tebrizli Şems'in feyziyle gönlü diri olan ve şekerler döken kamış parçası kalem,

Aşkı anlatışı bu tarza dökerek bana, aşk destanını söyler:

Araplarda bir kabîle vardı; bütün temiz huylara sâhipti bu kabîle halkı.

Fütüvvet defterinin başlığı olan, Arap boylarının başı bulunan bu kabîle, "Benî mahabbet – Sevgioğulları" kabîlesiydi.

Ama ne kabîleydi? Dert kıblesi; bütün halkı kara bahtlı, sarı yüzlüydü.

245. Giydikleri temmuz güneşiydi; içtikleri, cihânı yakıp yandıran yalım.

Vâdîleri kumluktu, gam şişelerinin kırıklarıydı; kumlar sayısınca da hüzün ve mâtem vardı o vâdîde.

Çadırları, mahrûmiyet âhının dumanıydı; sohbetleri, hep ney gibi feryâd ü figandı.

Her biri, bir güzele vurgundu; hepsinin de ağzı kılıç gibi kanlıydı.

Rızıkları ansızın gelen belâyı; üstlerine her an ateş yağardı.

250. Ektikleri kıvılcım tâneleriydi, biçtikleri paramparça kalbdi.

Söze can verenler, Mecnûn da o kabîledendi derler.

Kim belâya düşmeyi diler, bunu kabûl ederse, elbette o ocağa mensuptur.

Sattıkları hep can belâsıydı; aldıklarıysa gizlice yanış.

Meclisleri

Bunlar yeyip içmiye kalkarlarsa, belâ tûfânı coşup köpürürdü.

255. Sağrakları dağ gibi büyük gürzdü; şarapları dehşetler saçan ölüm.

Meclisleri kargaşalıktan ibâret bir savaş yeriydi; çalgıcıları gönülleri ezen hay - huy.

Kılıcı kadeh sanırlar; paramparça gönülleri ağır, değerli kumaş sayarlardı.

O topluluğun husûsî sâkıysi Azrâil'di; Mirrîh de meclislerinin çengisiydi.

Kanûnları, çifte nâraları, feryât ve figan sesiydi; canl
yok eden harâretli sıtma titreyişleri de tef çalanlarıydı.

260. İçki içerlerken halkın kötü gözüyle elemler zehl
mezeleri, bâdemleriydi.

İçki surahisini örten pamuk tıpa, bedenlerindeki dağla
basılan pamuktu; bedenlerindeki dağlardaysa yalım şara
ırmak olup akmadaydı.

Feryâd, işkence, meyûs oluş, hasrete düşüş, zevk ve saf
ya gereken şeylerdi; başka şeylere ne ihtiyaç vardı ki?

Avlanmaları

Bunlar avlanmıya kalksalar, geri gelinecek diyara gi
mezlerdi.

Çilkuşları keler olurdu; turraçları uçan akrepti.

265. alıcı doğanları hasret bakışıydı; tuttuklarıysa dehş
baykuşu, dehşet puhusuydu.

Ejderhâ sıçramak için halkalansa, turnakuşu saf saf olu
ne de hoş geldi derlerdi.

Geyikleri, baş çekip çıkan ah dumanıydı; bedeni sim
yahtı, boynuzuysa ateş.

Avcıları, ava vurgundu; o topluluğa tellikurşun, tavşand

Oklarının yabana gitmemesini istiyen avcı, yay kirişin
kendisini gererdi.

270. Vurdukları, nakışlarla bezenmiş yılandı; okyıla
oklarıydı, yüzleri de oklukları.

Bahar

İlkbahar mevsimleri o semte gelince hepsi de sahrây
koşardı.

Bedenlerindeki dağlar yüzünden ettikleri ahları dağla
yöneltirler; bağa, bahçeye şimsek gibi giderlerdi.

Diledikleri ancak akarsuydu; onlarca yaradan akan ka
la dere kıyısı birdi.

Kimisi şebboyu görüp gece sanırdı; kimisi de sünbüle akrep derdi.

275. Gamla dağlanmış bedenlerindeki dağları güller saçan bir bahçe sanırlar, kan ırmağını ergavan bilirlerdi.

Her biri, bahçenin kıyısını gezerdi; derip devşirdiğiyse kendi bedenindeki dağdan ibâretti.

Hiçbiri, bağ - bahçe zevkı nedir, bilmezdi; herkesi, gönlünü alan güzelin derdi almıştı.

Gül çiçeği nedir, yoksa gül bahçesi ateş mi bitirdi; hiçbiri farkında değildi.

Gül mü güler, argavan mı ağlar; yoksa kan mı ağlıyor fidan çocukları?

280. Bu feryâd bülbülde mi, yoksa gülde mi; acaba onu perperîşân eden sünbül mü?

Dereleri neden zincire vurdular? Gene kime gönül kodu, kimden incindi de durmayıp çağlamakta?

Selviyi havaya düşüren kim; neden sülünkuşunu kanadı altına almaz?

Derdi nedir ki nerkis hastalandı; yoksa sevgili yüzüne mi bakmıyor?

Havadan ateş yağmada; bu şikâyet yüzünden gül mü biriyor? Bunları fark edemezlerdi.

285. Hiçbiri yeri, göğü bilmezdi; yıldızla gülbahçesini gözü seçmezdi.

Mecnûn gibi her yeri gezerlerdi ama gezişleri de pek başıboş, pek perîşân bir gezişti.

Her mevsimi, var artık, baharlariyle kıyasla; sakın sonbaharlarını söyletme; kork, çekin.

Görülmedik bir olay

Bu topluluğun içinde bir gece, pek şaşılacak, görülmemiş bir hâl oldu.

O gece hava da dehşetle doldu, yıldızlar da; binlerce başa gelecek şey doğdu o gece.

290. Gökler birbirine girdi; meleklerin kimisi ağlamadaydı; kimisi gülmede.

Bin zevk, çalgı - çağanak, bin korku, çevreyi sardı. Çanlar çalınıyor, çifte nâralar dövülüyor, yâhû sesleri duyuluyordu.

Gök kubbede bir gürültüdür kopmuştu; yeryüzünde bir depremdir başlamıştı.

Kimi vakit karanlık kat kat iniyordu; kimi vakit yer yer nur yağıyordu.

Yapraklar, ağaçlar hep secdeye vardı; nehirler hayretle eriyip aktı.

295. Kimi vakit binlerce korku belirmede, kimi vakit de korkuyla ümit dalgalanmadaydı.

Yıldızlar, gökte bir dereceye gelmede, ferah yağmuru, âfetler dolusu yağmadaydı.

Karanlıklarda çok korkunç sesler işitilmede, bildiklerin nâraları duyulmadaydı.

Herkesi bu çeşit bir ıztırab sarmıştı; gönül neşesiyse eğreti, eklenti bir şeydi.

Gökyüzü, seslerle güm güm ötmede, bu başa gelen iş yüzünden yeryüzü kendini yitirmedeydi.

Aşk'la Hüsn'ün doğuşu

300. O gece bu dünyâya iki kibar-zâde ayak bastı.

Hemencecik ümit sabâhı ışıdı, açıldı; hem ay doğdu, hem güneş.

Meğer o hâle sebep bu iki pâdişâhmış; her biri aya, güneşe binmişlermiş.

Ama biri yasemin bedenli bir kızdı; öbürü Mesîh bedenli bir oğlan.

Kabîle, olayı anladı; herkes bu iki belâlara uğramış çocuğun doğumunu duydu.

305. O kıza Hüsün adını verdiler; o seçilmiş oğlana da şâd olmıyan Aşk adını taktılar.

Sonra Hüsn'e kimisi Leylâ dedi, kimisi Şîrin, kimisi de Azrâ.

Kimisi Aşk'ın adını Mecnûn kodu, kimisi Vâmık, kimisi de Ferhâd.

Sonra o söz bir başka tarza döküldü; Aşk'a Leylâ dediler, Hüsn'e Mecnûn.

Kazâ ve kader tılsımı, her an adlarını bozup değiştirmedir, bir başka ad takmadaydı onlara.

310. Bunlar, daha başlarına birşey gelmemiş çocukken, felek bunların adlarını yok etmek için döner dururdu.

Bunların, adlarının yok olmasiyle şöhret bulmalarını, sonra da kendilerini yitirmeyi âdet edinmelerini dilerdi.

Bunların birbirleriyle nişanlanmaları

Güzel bir meclis kuruldu; kabîle ululari hep geldi.

Bu iki ay, ister istemez birbirinin olsun; buna karar verdiler.

Babalarını buna râzı etmeyi, duâlarını, dileklerini, bu işe hasretmelerini kararlaştırdılar.

315. Kazâ ve kader, bu kararı kurdu; hiçbir gaaile çıkmadan da meclis sona erdi.

Aşk'ın yaşayışı, yahut nasıl yetiştiği

Aşk, ızdıraplarla kıvranmıya başladı, ıztırâb bağlariyle bağlandı.

Felâketlerle dolu kâinât, ona tabuttan bir istirâhat beşiği yaptırdı.

Böylece de uykuya dalmasını diledi; dadısı ona ninni olarak bu şiiri söylerdi:

Tardiye

Ey ay, uyu, uyu ki bu gece, yârab sesi kulağında yer etsin.

320. Dilenen, istenen nedir; belli değilse de yıldızın hükmü, öyle görünüyor ki,

Sitem şişine kebâb olacaksın.

Ey gonce, uyu, bu, az bir zamandır. Feleğin senin hakkındaki maksadı yaman;

Çünkü çok serttir, çok amansızdır o. Ama lûtfetmesi de umulur;

Fakat korkum şu ki pek harâb olacaksın.

Ey Aşk'ın nerkis gözleri, naz uykusuna dal; kazâ ve kaderin eteğine düş, niyazda bulun.

325. Bin korkuyla cangözünü aç; belânın sonundan çekin;

Hâlden hâle girişe bir oyuncak olacaksın.

Gel, safâ beşiğinde rahat et. Birkaç gececik herşeyden vazgeç;

Lûtfet de sonunu düşün. Süt yerine kan içmiye alış;

Azarlanış kadehini çekeceksin çünkü.

Beşikte uyu ey yâsemin bedenli; çünkü bu dönen felek, bu gidişte kalmaz.

330. Yıldız, hep bir hâl üzere dönmez; seyret de bak; az zamanda sana neler eder;

Gam seline değirmen kesilirsin.

Uyanık durmayı âdet edinme. İmdâd olursa, uykudan olur;

Bu cellâd felek bir zehir sunar da, Galib gibi işin gücün feryâd olur;

Gam meclisine rebâb olur gidersin.

*

O yâsemin bedenli âfet, beşikt, yeni ay içine girmiş bir güneşti sanki.

335. Beşiği sallandıkça her an, cıva gibi titremedeydi.

O ümit güneşi titreyip duruyordu; ayna içindeki güneşin akisine benziyordu.

Nahşeb ayı gibi kuyu içindeydi sanki. Yahut da güneşe Akrep burcu mekân olmuştu.

Beşikte sıkılınca kın içinde titriyen kılıca dönerdi.

O âfet, beşikte uyudukça bedenindeki can da kuvvetlenirdi.

340. O ceylân sanki göz ışığıydı; durağı da kaşın ucu olmuştu.

Yahut da o çocuk İsâ'dı sanki. O yüce beşikte mihraptı ona.

Fakat gene de rahat döşeğindeki hasta gibi gamdan beziyordu.

Hiçbir hâlde durmaz, dinlenmez, bedeni alev gibi titrer dururdu.

Kimi vakit pek harab olunca mestoldu, uykuya daldı derlerdi.

345. Hâsılı o gül bedenli ateş, günleri bu çeşit geçirmedeydi.

Hüsn'ün yaşayışı

Ansızın gelip çatan kazâ ve kader, Hüsn'ün de beşiğini sallardı.

Şu dönüp duran zâlim felek onu da bir ters oynayışa alıştırmıştı.

Mahzunluk içinde zevka, neşeye dalar, gönlü neşeliyken muratsızlık içinde kalırdı.

Görünüşte kader ona çok saygı gösterirdi, yâni uykuyu haram ederdi gözüne.

350. O gaddar şuh, sanki bir fitneydi de kazâ ve kader, onu uyandırmak isterdi.

Uzun uzadıya anlatmayı bırakalım da usanç vermesin.

Dostların, ilk bakışta şaşırıp kalmaları yerinde değil.

İlk işlerin meydana gelişi

Bu halle aylar, yıllar geçti, gamın ihmâl etmiyeceği zaman gelip çattı.

Kabîlenin ululları toplandılar, tam yerinde olan bu karara hepsi de mum kesildi:

355. Bu iki akıllı şuh hünerler elde ederek, tahsilde bulunarak dolunay hâline gelsin.

Dilek sermayesi hünerdir; baş eğmek kişinin başına taçtır.

Ayla bildik olduğundandır ki herkes Süha yıldızını işitir, bilir.

Onların mektep arkadaşı oluşu

İki iç bâdem bir kabuğa girdiler de Edeb adlı mektebe vardılar.

İki mısraa benziyen o iki çocuk, bir beyit oldu da latîf bir mânâya matla' kesildi.

360. İki büyücü göz afsun okumadaydı; gözlerinin önündeki rahle de kaşlarıydı.

Kalem gibi iki dilliydiler, fakat gönülleri birdi; bir bahsi naklederlerdi.

İki kâfûr mumu bir ışık vermedeydi; orasını bir billur saray hâline getirmişlerdi.

Mektep, arada sûrete bürünen bir heyûlâ olmuştu da iki mânâ bir sûrete girmişti.

Bir dalda iki gül goncesine benziyorlardı; birbirlerine bülbül kesilmişlerdi.

365. İkisi birbirine ulaşmış, o goncede âdetâ kan yalaşmışlardı.

Birbirlerine örnek getirmede güneşle ayı ayna edinmişlerdi.

İkisi bir yerde oturmuşlardı da aksedenle içine akis düşen, bir aynaya girmişti sanki.

Mektep denen o birlik hareminde ayrılıkla buluşma, bir araya gelmişti.

Firdevs içinde hûriyle gılman birbirine mahrûmiyet gözüyle bakıyordu.

370. Gökteki ayla güneş yaslara bürünsün diye pervâneyle alev, bir fânûsa girmişti.

Birbirlerine hayran hayran bakışları, aralarında buluşma kumaşının arışları, argatlariydi sanki.

Dersleri, baştan başa râzılıktı, teslîm oluştu; Mollâ-yı Cünûn da onlara bunları öğreten pîrdi.

Cünûn Mollası

Ama ne cünûn Mollasıydı bu? Olgunluk şeyhiydi: Akıllı tedbir sâhiplerine fetvâ veren bir müftüydü.

Olmıyacak şeyler vâdîsine yapayalnız gidiyordu; ihtimâller kaydından kurtulmuştu.

375. Bilgisizlik gecesini sabâha döndürmüştü; yapılmaması gereken şeylerin hepsini mübah saymıştı.

Ne umurunda ki; düşünce dalına çıkmaz; yolu, düşüncesi, taşlık yere sapmaz.

Yaptığı işlerden, neden yaptın, nasıl ettin diye sorulmaz; bu sorudan uzaktır o; hem din husûsunda mâzurdur; hem küfür husûsunda.

Yanında şahla yoksul birdir; aklın sözü onca, saçma sapan laflardan, kötü işlerden bahsetmektir.

Tek başına, gücü yeter bir pâdişâhtır o; hükmünce duygulara âit her şey, ortadan kalkar.

380. Zanda, şüphede işi-gücü yok; âlemde hiçbir şüphesi kalmamış.

Yaradana bile serkeşlik eder, korkmaz; onu ateş yakmaz.

Başına buyruk bir pâdişâhtır; tepeden tınağa dek çırçıplak askerleri var.

Delîline göre usûlü var; parça buçuk işleri de kıyâsına uygun.

Bahse girişirse bütün dünyâyı mat eder; bir sözle en büyük bilginleri bile susturur.

385. İbni Melek'i yerin dibine sokar; Fahreddin'de bin türlü ayıp bulur.

İmâd'ın imâmesini seyredip adını şalgam hoca takmış.

Mirzâ Can, meclisinde kopuzcubaşı; Fahr-i Cürcânî, bir curcunacısı ancak.

Belâ ülkesinde şeyhülislam; sözlerinden dolayı da hiçbir hüküm altına girmez.

İblîs bile onun ihsânına karşı bir kör dilenci; Aristatalis, kaşmercibaşısı.

Hüsn'ün Aşk'ı sevmesi

390. Uygun olmıyan kazâ ve kaderin hükmünce Hüsn Aşk'ın güzelliğine vuruldu.

Âlemi bezeyen Hüsn, bin canla o Yûsuf'a Züleyhâ kesildi. Sevilecekken sevdi: Azrâ olacakken Vâmık oluverdi.

Aşk'ın yanağı, o yanağın sevgisi, Hüsn'ün yüzünü ağustos gülüyle dolu bir bahçeye döndürdü.

"Elif" dese boyunu hatırlayıp âhı, feryâdı, arşa dayanırdı.

395. Cım dese zülfüne delâlet ediyor diye bir noktadan bir hâl anlardı.

Korkusu, hançer gibi "rı" harfindendi; "mim" harfini dudağında tutamaz olmuştu.

Yüzü testereye benziyen "sin"; ömür fidanını yok eder gibi derdi.

Cüzleri, elinde parlak dolunaydı; saçı-başı çil gibi perperîşandı.

Çocuklar derse koyulurlardı; bunlarsa birbiriyle sevişmeye girişirlerdi.

Sevgilerinin aldığı hâl

400. Var da o gül bahçesini bir düşün. Pervânesi güldü, mumuysa sümbül.

O tatlı lâ'l dudaklar, Aşk'ın kanını kaynatmadaydı; Şîrîn, Ferhâd'ına can vermedeydi.

O şeker dudaklı, dudukuşu hâlindeydi; sevgili de âşık meşrepliydi.

Leylâ'sı, Kays'in hayâline Mecnûn'du; mumu, pervâneye ağlayıp feryâd etmede, gönlü kan hâline gelmiş bir âşık kesilmedeydi.

Sevgili de kimi vakit kâküllerini dökerdi; yanakları, gül gibi öpücüklerin bağrını dağlardı.

405. Kimi vakit lâ'l dudaklarını açıp sohbete başlar, gül

yaprakları hasretle yarılır giderdi.

İsmet, ağzını açmasına meydan vermezdi ama, gene de sır ını ileri meydandaydı.

Hüsn'ün sözü görüşüp sevişmekten, Aşk'ın işiyse hayret içinde hayrete dalmaktan ibâretti.

Görünüşte, kadri yüce Aşk susmadaydı; fakat girdâb gibi çevresini içip sömürmedeydi.

Sevmez miydi, sever miydi; kimse bilmezdi ama o kadar da habersiz denemezdi hani.

410. Susuyordu; ne âh ediyordu, ne feryâd. Kendinden geçmişti; ne yol biliyordu, ne erkân.

Yalnız o âfet, ayna gibi cansızdı; dilsizdi; fakat bir başka türlü görünmedeydi göze.

Baktıkça Aşk'ın güzelliğini kendine almada, o güzellik güneşini kendisine çekmedeydi.

O Nahşeb ayı, güneş gibi tüm bir bakış kesilmişti; ne kulağı vardı, ne dudağı.

Hüsn'se ateş gibi parlıyordu; Allâh bilirdi, kim yanacak?

415. Hüsn, gözyaşları gibi tahammülsüz bir hâle gelir; her âh ettikçe boynuna bir girdâb halkası takılırdı.

Surâhi gibi Aşk'a baş eğmedeydi; sanki bu, sırça surâhideydi de, o testideydi.

Bunun gönlünün kan kesildiği meydandaydı; fakat öbürü, görünüşte bir taş parçasıydı sanki.

Hüsn'ün dileği, mümkün olmıyacak bir şeydi; Aşk'ın gönlünün isteğiyse gizliydi.

Ceylan gibi salına salına gezişi güzeldi de huyu kötüydü; hiç kimseye baş eğmezdi.

420. Hüsn o gönüller avlıyan dilbere karşı tuzak gibi paramparça olmadaydı.

Bâzı bâzı Aşk gözlerini süzerdi; bu şûhunsa kıskançlığından gönlü üzülürdü.

Elinde kıskançlık kılıcı vardı; hayret, düşünceye yol açardı da.

Derdi ki: Acaba bu uzun, bu tükenmez fitneler koparır felek, ona toprak kesildiğim halde beni istemez mi ki?

Besbelli ki başka bir sevgili özlemede, acaba nasıl bir güzeli gözlüyor ki?

425. Dileği dolunaysa gece olsam, gökyüzünü seviyorsa yıldız kesilsem.

Hangi putun hayâline dalar ki? Kâkülü bana zünnar olmaz mı ki?

O putu görüp berehmen olsam da sevgilisine hizmet etsem.

Bâzı zaman da o ay, hayâle dalıp Allâh'a sığınırız derdi, bu nasıl söz?

Gökte hiç öyle bir yıldız var mı, öyle bir düzen mevcut mu ki güneş, aya dileğini söyliyebilsin?

430. Ben bir ayken o, bana bile rağbet etmezse artık Süha yıldızına dikkat eder mi hiç?

Fakat gene de âlemi bezeyen Hüsn, bu başına gelenleri, bu içinden geçenleri açıklamazdı.

Bu sözleri gizler, bu düşünceleri açmaz, o ay yüzlüyü incitmezdi.

Adı, ayıbı, kusuru olmayan Hüsn'dü ama o paha biçilmez güzel neydi, neydi?

Hüsn'ü anlatış

Bir lâle yüzlü, siyah kâküllü güzel. Sanki sümbüller içinde bir gül goncesi.

435. Aynaya benzeyen göğsü bir cıva denizi. İnci dizileri o denizde bir girdâp kesilmiş.

Dişleri, ağzı, hiç şüphe yok ki inciyle, mücevherle dolu bir gayb haznesiydi.

Mucize göstermek de o ağza aitti ancak. Bir noktaydı ama Nur âyetinin tefsiriydi.

Hayrete susamış olana çene topağı, çenesindeki çukur, gümüş bir kadeh içinde Âbıhayat'tı.

O alıcı doğana benziyen gözleri cana hayret vermedeydi. Büyüleyiş ceylânıydı, naz güvercini.

440. Lâtif kolları birer gümüş daldı ki sanki nesrin gülünden meydana gelmişti.

Bembeyaz parmakları kâfur mumuydu, gül yaprağına benzeyen kınası da nur goncesiydi.

Yüce usul boyu mahşerler koparmadaydı. Gök belâsı onun boyuyla neşeliydi,

Hareketleri, oynayışları kıyamet fitnesiydi. Omuzlarına düşen saçları da o fitneye alâmetti.

Lal'le inci, sözlerine susamıştı. Fakat yakut dudakları da kendiliğinden söz söylemedeydi.

445. Kaşları, saçlarına kılıç çekmişti de zincir iki yana bölünmüştü.

Hasta bakışı cana düşmandı, omuzlarına düşen siyah saçları imana düşmandı.

O tertemiz, nurlu, beyaz göğsü, söz götürmez ki direk gibi ağaran sabâha benzerdi.

Gerdanı dere kıyısındaki gümüş selviydi. Sanki Boğaziçi'nde mehtap.

Sabâh ışıklarına benzeyen kulakmemelerine güneş, şımşırak taşından küpeydi.

450. Mücevher yay halkasıyla o el, güneşin zorlu elini bile kırmıştı.

Yanağı ümit bayram sabâhıydı. Gül kırmızı boyası da güneşin gözünün kanıydı.

Kolları ebedî Kevser'di. Yüzüğü de her çeşit mücevherden üstün salt incidendi.

Gökteki Ülker yıldızlarıyle başka yıldızlar, gerdanına inci gerdanlıktı.

Omuzlarına dökülen saçları ham amber haznesiydi. Yanağındaki siyah beniyse o hazneyi koruyan Hintli bir kuldu.

455. Memeleri cennet bahçesinin turunçlarıydı. Gözleriyse o turunçlara karşı sarhoş olmuştu, hasret çekmedeydi.

O peri topuğunu kınaladı da şarap kadehi ayağa düştü.

Lal dudakları şekerler döken gevherlerdi. Muma benzeyen yüzü güller sızdıran bir mehtap.

Kaşları anlayışları hayran etmedeydi. Kirpikleri vehimleri mızraklarla dağıtmadaydı.

Yanağının rengi pamuk içindeki yakuttu. Ağzının mânası ysa söylenmeyen sözdü.

460. Dudağının canı konuşma incisiydi. Gül yanakları gülümseme cennetiydi.

O büyücü gözler, elde kılıç, naz saltanatının haznesini bekliyorlardı.

Ağzının yanındaki ben, define arayan bir Mağrıbiye benziyordu.

Kirpikleri yanaklarına gölge salsa, baştan ayağa dek titrerdi.

Sanki Pîr Nizâmi bu beyitle kirpikleriyle saçlarını anlatmıştı:

465. Saçları öpücük istiyenin yolunu süpürüp açıyordu, kirpikleriyse Allâh versin diyordu.

Lal dudakları şekerler, şerbetler içen birer alevdi, gül yanaklarıysa güllerle örtülmüş bir ilkbahardı.

O tertemiz göğüs, o nur gerdan, aynaya karşı yanan kâfur mumuydu.

Aynaya benziyen göğsü tılsımlı bir defineydi; o ayna içinde de Erjeng nakışları görünmedeydi.

Tatlı dudakları nur haznelerine benziyordu. O dudaklara pervâne kesilen de arı gibi uğulduyordu.

470. Bakış oku, şeytanları delip yakan şihaba benzerdi. Sitem okları, tam hedefine saplanan kazâ oklarıydı.

İlhama sâhib olan feyiz, hayâliyle sulanıyordu. Açılmasına imkân bulunmayan sır, sözleriyle kendinden geçiyordu.

Gül renkli libası, tavusun kanıyla boyanmıştı. Nazlanışında binlerce renk duyulmada, binlerce düzen sezilmedeydi.

Efgan diyarı cefasından bezmişti. Şekerler yurdu edasının, cilvesinin gül bahçesi kesilmişti.

Sitemle çatınması, ümit belâsıydı. Keremle acıması, ebedî bir safadı.

475. Hızır'a, gözlerinden derman erişseydi, zulmet, gözüne Âbıhayvan görünürdü.

Saçları gönüle kavuşma vaadinde bulunurdu, bakışı ayrılığa and içerdi.

Alnından dökülen o perîşân saçlar, dertlilerin katline tuğra çekmede, ferman yazmadaydı.

Naz pâdişâhından bac alarak niyaz ülkesini yağma etmişti o saçlar.

Yanlarından omuzlarına dökülen saçları misk kafilesini vurmuş; her teline paha biçilmez mücevherler dizmişti.

480. Kâkülleri, gönlün de âfetiydi, dinin de. Çin de fermanına bağlıydı, Maçin de.

Kara gözleriyle kaşlarının çekilişi mihrabın içindeki çifte "Yâhû"ya benziyordu.

Siyah beni malın, mülkün, rahatın, sükûnun belâsıydı. Hem Zengibâr'a kargaşalık vermedeydi, hem Sûdan'a.

Ceylân sürüsü gibi Leylâ, kendine değil, Mecnûn'a benziyen hayâline kul köle kesilmişti.

Saçlarına binlerce can bağlanmıştı, ama ne fayda; hepsi de unutulma kumaşının argatı, arışı olmuştu.

485. Nice gerçeğe vâkıf olan can gül yüzüne karşı Bârekallâh gül-bangini çekmedeydi.

Tümden naziklikti, letâfetti. Daima alımdı, güzellikti o.

A kalem, bin kere mâşâallâh, kutlu olsun, Hüsn'ün cezbelerinden haberdâr oldun.

O ay yüzlünün sıfatlarını andın, bütün edasını övdün.

Bu nazmı düzmekten maksadın değil mi ki hüner göstermek, Aşk'ı da söylemek bir hüner.

Aşk'ın övülüşü

490. Bir ay yüzlü, esmer bir güzel; Âbıhayat gibi perde ardında.

Yüzündeki ayva tüyleri, yeşermenin özü, sebebi; kılıca verilen su sanki; Keşmîr'in, bahârı esmer mehtâbı.

Gamının gül bahçesinde mânâ Hızr'i, dünyâ yaşayışının zehirli suyunu içmede.

Mağrur bakışına Cebrâîl'in bile yarı kesilmiş bir kuş olmasına imkân yok.

Azrâil bakışı can âfeti; fitne bile ona gözü bağlı bir kurban.

495. Yanağındaki tüyler, Nemrud ateşinin dumanı; la'l dudağı, şarapla karışık Kevser.

Yanaklarındaki tüyler, yılana benziyen saçlarına panzehir olmasaydı bütün âlem helâk olur giderdi.

Isâ'nın sözü gözlerinde gizli; bir sözle kazâ ve kaderi diriltmede.

Kınından sıyrılmış kılıç, bakışından sarhoş olmuş; şarabı da hurilerin gözyaşları.

Külâhının altından çıkan perçemi, ay üstüne yazılmış ism-i a'zam.

500. Kanlar yağdıran güneş, elinde kılıç, şehitleri nurlara gark etmede.

Saçları, gönülleri büyülemeye büyü nedir; bir anlatmaya başladı mı bakışları, Allâh'a sığındık demeye koyulur.

Bakışları, zulme başladı mı, İsâ'yı bile ölüm gelinine damâd eder.

Dudaklarının çevresindeki ayva tüyleri, vahiy nûrudur; sanki İsâ gibi ona da İncil inmiştir.

Öylesine bir hasta ki bu, Allâh'a sığınırız ondan; Azrâil bile önünde aman dilemekte.

505. Cellât bakışını seyret de can bağışlıyan Azrâil'i gör.

Öyle bir dudağı var ki sevgi sözünü söyledi mi, şafak gibi onun da kan içmek, âdeti olmuş.

Kirpikleri, şöyle bir hafifçe oynadı mı, binlerce belâ ordusu belirir, görünür.

Sözündeki rûh cana canlar katmada; ama âşıklarına aslı belli olmıyan bir belâ kesilmede.

Güzelliğinin nurlarını anlamaya imkân yok; güneş bile o ışıklara karşı bir avuç toprak.

510. Ağzının mânâsı Lâhût sırrı; her vaadi, Nâsût ilinin bir serap yeri.

Nazının tecellîsi öyle bir derecede ki kulağı, "Bana görün" sözünün sırrına sırdaş bile olmamakta.

Âşıkları görünüp görünmemesine düşman; kirpikleri, güneşle pençeleşip oynaşmada.

O gam nedir, bilmiyen güzele, Ya'kub'un gözyaşlarındaki kanlar, yeni dilek gelininin yüzünün allığı olmuş.

Onu dileyenler, neyin feryâdına eş olmuş; feryâd ediyorlar; meclisindeki nağme, "Beni hiç mi hiç göremezsin" sesi.

515. Îmân kuşu atının terkisine bağlanmış; can ipi üzülmüş, zünnarı kopmuş.

Ağzının kan rengi, aklın kanını dökmiye fetvâ; bakışına, takvânın canı kurban.

Dudaklarından çıkan söz, naz kılıcına üstad; fakat vaadini yerine getirmesi de vaadi gibi ayrı bir zulüm.

Kılıcı, cennet tâvûsunun kanı; şeşperi, din ibâdet yurduna çan kesilmiş.

Yağız ata benziyen feleğe, sevgisi Husrev; yeniayın durağı da o atın özengisi âdetâ.

520. Âşıkları, vaadi gibi yel almış, perperîşan; su habbeleri gibi ömürleri de sönüp gidiyor, kendileri de.

Sözler düzen usta şâir Neş'et, onun güzelliğini bu beyitle anlatmış:

"Yüzünün mumuna gökyüzü fânus kesilmiştir; pervânesi de melektir; ama onunla buluşmaktan ye'se düşmüştür."

Şu gök kubbe, tümden bir tek güneş kesilseydi gene de yeniay, onun kaşını taklîd ederdi.

Apaydın güneş karanlıkta doğsaydı, yüzüne, yüzündeki tüylere benzerdi.

525. Dolunay içinde Zühre yerleşseydi, onunla solukdaş olsaydı, yüzündeki bene eş olurdu.

Göznûru paramparça olsa gene de benzetişte o saçların yerine adını anmazdım.

İsâ, Âbıhayatı içse bile aşkın dudağındaki tüyler, gene bambaşka bir mânâ.

Meryem Yûsuf'a gebe kalsaydı ancak aşkın güzelliğiyle ikiz olurdu o çocuk.

Nûr goncesinin canı olsaydı, dudağını öpmiye bir arı kesilirdi.

530. Küfürle îmân bir sûrete girseydi, ikisi de ancak o yazıyı fermân edinir, o fermâna uyardı.

Hülâgû, Mesih'ten feyzalsaydı, o bakışa duâcı olurdu.

Yanaklarındaki o anberleşmiş, yeni terliyen siyah sakalı, pek yüce cennet bahçesine girmiş kâfir sanki.

Hayır, hayır... o tertemiz yanağa düşen kâküllerin gölgesi, ateşin harman olduğu yerde bitmiş sünbül.

O büyücü bakış, öylesine bir bakış; o göz süzüş, öylesine bir göz süzüş ki Cibrîl kim oluyor ona karşı, İsâ da kim?

535. Gamı, zulüm isteğinde bulunmaz; yoksa bu yedi yapı da o zulme karşı nedir ki?

Bakışına yağma etme izni vermez yoksa; bir verseydi din de yıkılırdı, dünyâ da.

Gam tûfânı koparmıya niyet edecek ama gözyaşı çocuklarına da acıyor.

Gamının Nûh'u, "yeryüzünde bir kâfir bile bırakma" demeye koyulsaydı, Firavun'u bile îmânâ gark eder giderdi.

Hârût gibi büyücü olan bakışı, bir işârette bulunsa, Züleyhâ kuyuya düşer gider.

540. Kâfirlik, dini yıkmıya memûr olsaydı kara gözleri izin verirdi ona.

Hangi gönülde istek, özlem mumunu yaktıysa; o gönül de Eyyûb'un bedenine düşen kurt, pervâne kesilir.

Yûsuf, onun sevgi pazarında, yüzlerce hayıflanma kanına bulanmış.

Ona yalvaranlar, güzelliğinden bir şey dileyenler, bembeyaz ellerini Süleyman'ın mührüyle bezerler.

Yanağı yalım yalım yanan bir ateş, ateşler içinde parıl parıl parlayan bir güneş.

Hüsn'ün, arada bir Aşk'ın halvet yurduna gelişi

545. Sâkıy, kerem et, aklım başımda değil; hiçbir şeye aldırış etmemek bağıyla bağlanmış ayağım.

Şarap sun; çünkü bu dert, çâresiz bir dert; söz denizinin de kıyısı, bucağı yok.

Bu uçsuz, bucaksız deniz dalgalanmasın mı? Söylemiyeyim mi ben? Sen insâf et.

Şarap nûrunu esirgersen, gönül ayını bulut altında gizlemiş olursun.

Paramparça olmuş gönlümüzden kork; ipek kumaşını, ipek elbisesini, ateşimizden sıçrıyan kıvılcımlardan sakın.

550. Başımda, kenarı görünmiyen heves denizi dalgalanmada; sözden ne çıkar? Sözden ne çıkar? Söz dediğin bir nefesten ibârettir; bir solukta söylenir gider.

Sâkıy, yardım et bana; muhtâcım ben, lâyığım bu yardıma; gam pazarında gamı beğenmişim; onu almıya niyet etmişim ben.

Bana nice söz söyleme parası gerek ki gam cinsinden dilediğim şeyleri alayım.

Söz söylemek, ama sarhoşluktan, düşkünlükten, kırıkdökük hâlden bahsetmek gerek.

Şarap sun ki söz sona erişti; gam sermâyesi tükendi.

555. Müşkil olan da şu ki daha başlarken, sır dîbâcesi bile düzenlenemedi.

Ey letâfet gülü, şarap sun bana; hem de ne anlatıyorum, bir sor.

Mânâ meclisinin şarap sunan sâkıysi, bu neşeyle rûh bağışlamaya koyuldu.

Yâni Hüsn'ün özlemi arttı; günden güne ay gibi, onun da gönlü kan olmıya yüz tuttu.

Aşk, gönlünün derdini arttırdı; binlerce düşünceye dal-mayı, binlerce hayâl kurmayı âdet edindi,

560. Aşk'ın güzelliği, ıztırâbını fazlalaştırdı; alımı, par-laklığı bir başka hâle döndü.

Bu hâl, endâmına bir titreyiştir verdi; bir aynaydı âdeta, fakat cıvadan yapılmış bir ayna.

Şarap kadehi, alevin ışığıyla dolardı; yanaklarıysa parıl parıl yanardı.

Yüzünün allığı, mahrûmiyet gözyaşlarının kanındandı; beyaz pudrası, ağlayan gözlerinin akındandı.

Bahtı, büklümlerle dolu zülüflerinden dolayı karaydı; uy kusu, perçemi yüzünden darmadağandı.

565. Kimi vakit saçlarını yerlere döşerdi; kimi vakit de se-heryeli gibi gülüp giderdi.

Durup dinlenme işi de güç bir işti; âvâreliği seçmek de güç bir iş.

Bir çeşit naz oyunu kurardı; gam satrancına bir açmaz bulurdu.

Zühre yıldızı gibi geceleri dönüp dolaşır, feryâd ederdi; sabâha ne feryâd kalırdı, ne çeng nağmesi.

Her gece ömrünün yolunu dürer, Aşk'ın halvet yurduna yüzler sürerdi.

570. Her gece ateşböceği gibi istek bahçesine yol bulurdu.

Uykuda, sevgilinin gözünü görünce, ağlamayı pervâne-den öğrenirdi.

Yâni o hoş çileyip şakıyan bülbül, sükût içinde feryâd ederdi.

Bir derecede yavaş ve hafif yürürdü ki ayağına diken bi-le batmazdı.

Sâbit yıldızlar gibi gider, sanki gökle beraber dönerdi.

575. O cansız güzel, gamdan soluk bile almayıp habbe-ler gibi titrer dururdu.

O devletkuşu, yarasa gibi gece yürümeyi âdet edinmişti.

Pervasızca karanlıklarda gezerdi; sanki harf içinde gizli bir mânâydı o.

Işığı yük olmasın diye gölgesi, ay ışığına düşerdi.

Gölgem düşer de sevgiliyi uyandırır diye ayağıyle yürümezdi.

580. Ay ışığını gölgesiyle bezeyince âh bulutunu yüceltirdi.

Belki sevgilinin uykusunu incitir diye bahtının bile uyanık olmasını istemezdi.

Sessiz soluksuz güler giderdi; sanki gönülde seyrederdi.

Yaralı gönlün yolunu alır, ayna içinde Zengibar'ı seyrederdi.

Bir âh ederek yüzünün örtüsünü kaldırdı, saçlarını dağıttı mı, güneşi karanlıkta görürdü.

585. Maksadı da sevgili, baktığını duymadan, onun yüzünü görmekti.

Gönlünü okşayan sevgilisini uyanık bulursa, niyaz sahîfesini hiç açmazdı.

Gam yanışına alışmıştı; alev gibi, ışık gibi güler görünürdü.

Tatlı tatlı masallar söyleyip şekerleme uykusuna bahâneler bularak,

Sevgiliyi uyutmayı dileyerek sincabın köşkünü, geceyi örnek getirir, hikâyeler anlatırdı.

590. Gözyaşlarını saçlariyle gizlerdi de dereden söz açar, çimenden bahsederdi.

Delilik nağmeleriyle ırlar, Leylâ - Mecnûn hikâyesini söylerdi.

Sonunda o yâsemin yüzlü dilber uyudu mu, gözlerini o bahçeye ceylan ederdi.

O akıllı, Mecnûn gibi sâde bir bakışla, sâde bir seyredişle yetinirdi.

Burda da apaçık bir mânâ var: Aşk'a âşık olan Hüsn'dü ama,

595. Nazı, niyazı geçmişti de bu yüzden geceleyin onu görmiye giderdi.

Bahârı anlatış

Yaratış cennetinin Rıdvân'ı, görüş ehlinin gözbebeği,

Yâni kara elbiseli kalem, söze şöyle başlar:

Âlemi parlatıp aydınlatan bahar, cihâna nevruz kadehini bağışladı, sundu.

Zamâne o şarapla sarhoş olup düzen tılsımını bozdu.

600. Dünyâ nağmelerin neşesiyle dolmuş, şaşılacak bezentilerle bir mahşer yerine dönmüştü.

Yeşillik, cennet gibi coştukça coşmuştu; gülle lâle içtikçe içmiye koyulmuştu.

Her yanda bir parlak bahar hüküm sürmedeydi; her goncede bir nevruz elbisesi görünmedeydi.

Güneş, bilmem ne biçim bir şarap içirdi ki yeşillik çocuklarının hepsi de birer Cemşîd kesildiler.

Yağmur yerine berrak, tortusuz şarap yağdı da yeşilliğin başında bir girdâptır, dönmiye başladı.

605. Yeni belirmiş bulut, o sümbülî havada, ceylan gibi beslendi.

Hava, bir derecede nemliydi, nemlenip durmadaydı ki, yel selle ayakdaş olmuştu, birlikte esip koşmıya koyulmuştu.

Karanfil, buluttan feyz almıştı; sümbül, gül kokusuyla sulanmıştı.

Zümrüt kaynağı coşmuştu; o akan suya zeberced renkli gök kubbe aksetmişti.

Derken şimşek, öylesine tatlı bir gülüşle güldü ki ay bile onun adına and içmiye başladı.

610. Ay ışığı, süt ırmağını çekti, çıkardı, akıtmıya başladı; cıva suyu, gümüş suyuyla çalkanmıya koyuldu.

Nemlilik, insanı mahmurlaştırdı; kirpikler, uyku balına arı kesildiler.

Güller sızdıran bahar, öylesine bir feyiz verdi ki bahçe, Ebucehil karpuzunu bile gülbeşeker döker bir hâle getirdi.

Coşkunluklarla dolu bahar, öylesine bir neşe verdi ki bulutun damarlarını, sicim gibi yağan yağmurun her sicimini, tanburun bir teli yaptı.

Hava, nemliliğine düzen verince yalım kuşu da uçmaz oldu artık.

615. Bu nerkis rengine boyanmış nemli mi nemli havada gül rengi uçar mı hiç?

Hava, göğsünü açıp gösterince, uyku kuşunu kim uçurabilir?

Başında delilik havası esmede, aklı başından gitmiş; o yüzden bahçenin ayağı dereye bağlandı.

Nevruz havayı nemlendirince yerdeki yeşillikler, dudukuşunun kanadına döndü.

Felek gerkesi yuvaya indi; gül goncesi hümâ kuşuna yurd oldu.

620. Bitirip yetiştirme kuvveti öylesine güçlendi ki rûhlar bile fidanlara hasret çeker oldular.

Çardak beşiğine yatan her üzüm çotuğu, bulutun memesine el uzattı.

Buluttan dökülen her inci tânesi yüzünden yeşillik çocukları sevindiler, güldüler.

Bulut, bahçeyi tatlılıklar haznedarı yaptı; dudukuşları, arılar gibi şekerlerin çevresinde uçuşmıya başladı.

Bağın, bahçenin yeli, miskti sanki; ergavanın burnunun kanı da dinmiyordu bir türlü.

625. Delilik zincirinin halkaları, birbirine ulanıp gidiyordu; gülün dalgaları, ırmağa karışıp akıyordu.

Nisan ayının seli öylesine coştu ki taş - toprak, yerlere yuvarlanan incilere döndü.

Dünyâ, buhurdan gibi göz göz oldu; her göz de güzelim bir gülabdan kesildi.

Gökyüzü, dimağını güzel kokularla bezedi; şimşek biteviye aksırmıya başladı.

Yeryüzüne öyle bir gelişme düştü ki, tâ dördüncü kat göğe ağdı yeryüzü.

630. Her toprak yığını Bedahşan oldu da bahçeye lâ'l ırmağı coşup aktı.

O feyizle her kaya, her taş, gül renkli bir kumaşa döndü; parıl parıl parlamıya koyuldu.

Gül bahçesinde biten her gonce, yeryüzünden göklere sırlar açtı.

Ceylanın boynuzu gül dalına döndü; gönüller alan selvi, gül nâfeleri yetiştirdi.

Gül bahçesi cennet haberini getirdi; dıvara sarılan dikenler bile Tûbâ'ya nazîre oldu.

635. Güzelim rüzgâr, İsrâfil kesildi de yeryüzü ölülerini diriltti.

Gonce, bülbül gibi neşelendi de güle karşı söz söylemiye, çileyip şakımıya başladı.

Hercayi menekşe coştu da hem kalem sustu, hem kitap.

Nerkis şaraptan, içkiden söz açarak Key tâcının haberinden inciler saçtı.

Baş çekmiş âsî çınar; elini kaldırdı da öyle bir söz söyledi ki ateş vardı o sözde.

640. Lâle o haberle gönlünü dağladı; gülün mumu perperîşan yanmıya başladı.

Yerle gök feryâtla, figanla doldu; fakat o sohbet, bir türlü meydana çıkmadı.

Süsen, yâsemin rengiyle boyanmadaydı; yâseminin yüzünden de kan damlamadaydı.

Gülle karanfil gizlice öpüşmiye başlamıştı; sümbül, nerkislere el atmadaydı.

Gül bahçesinde fısıltılar duyuluyordu; ne dendiğini, ne olduğunu söylüyorlardı.

Sabâh

645. Bir seher çağı, rûhlar bağışlıyan sabâh, bahçeyi diriltti.

Şafak, Meryem'in ağacına dönmüştü; olsa olsa, nefesi kutlu Mesîh doğmuştu.

Güneş, öyle bir göründü ki Mûsâ, Tûr'a çıktı sanıldı.

Güneş, sabâhı nurla doldurdu; sanki Alî'ye Billurdağı yer oldu.

Kuyunun, zındanın kilidi açıldı; Yûsuf, gene Mısır'a sultan oldu.

650. Dolunay, sabâhın temelini attı; Belkıys arşını gene gördü Süleyman.

Hayder, gene Zül-fekaar'ı çekti; Hayber, gene kılıçla fethedildi.

Sevinçli sabâh, güneşe yurd oldu; Âdem, tekrar cennete girdi.

Mânâ Hızır'ı, gayb yolunu açtı; dünyâ İskender aynası kesildi.

Zemzem kuyusu, İsmâil'e ikramlarda bulundu; onu ağırladı; ayaklarını öptü.

655. Gönüller çeken sabâh, güneşin mekânı oldu da âdetâ ateş, İbrâhim'e gül bahçesi hâline geldi.

Güneş, sabâhı, atılmış renkli pamuklara döndürdü; zamânın bütün cüzleri, güller giyindi.

Şîrin, süt ırmağını seyretti; âşıklarına lâ'l renkli kadeh sundu.

İstenen, özlenen azîz yüz gösterdi, geldi; ama Ya'kub'un da gözleri ağardı.

Hüsn'le Aşk'ın, Mânâ gezintiyerine gitmeleri

Şanlı, şerefli Aşk'ın, iştiyak çeken gözleri, havanın tesîriyle alımlı bir hâle gelmişti.

660. Hüsn'e de bir başka hâl olmuştu; ikisi de gezmiye niyetlendiler.

O iki aydın mum, Mânâ gezintiyerini yurd edindi.

Mânâ gezintiyeri, öyle bir yerdi ki suyu menekşeydi; toprağı anber.

O cennet bahçesi, o neşeli yer, topraktı ama, Âdem'in toprağı.

O bahçenin fidanları tamâmiyle Sidre'ydi; ordaki bir ham erik bile yemyeşil göktü.

665. Yeşermiş otları ebedî ömürdü; çiy tâneleri yıldızlardı; goncesi güneşti oranın.

Gülbahçesi, kırmızı nurdan uçsuz, bucaksız bir denizdi; güzelim, lekesiz inciler vardı orda, pâdişâhlara lâyık lâ'ller.

Toprağının her yığını, yüzlerce tecellî Tûr'uydu; orda "Beni göremezsin" sözü yoktu.

Tenzîl nûru, parlıyan mumuydu; Cebrâîl'in kanadı, yeşilliğini örtmedeydi.

Şebboyları, her yanı aydınlatan îmân mumuydu; sonbaharının gül yaprakları can cevheriydi.

670. Zerrinleri, bahre de değer bağışlamadaydı, mâdene de; nerkisleri cennet armağanıydı.

Güneş orda bir ağaç ki nûru sabâhlar; rûh kuşları da o ağaca yuva kurmuşlar.

Ağaç yaprakları, meleklerin kanatları; gül fidanının gülleri gibi tıpkı.

Güllerle bezenmiş olan o yeşilliğe, çiçekli yeşil bir Keşmir şah demek, ne de aşağılık bir söz.

O gül bahçesinin bekçisi Mirrîh'ti; ordaki ayçiçeğiyse parlak dolunay.

675. Ağaçlar, meyvalar, elma ve turunç, hazne hazne mercandı, akıykti.

Ovası yıldızla döşenmiş, elmassa çakıltaşından da fazla.

Taş parçasının her kuru kırığı, dostlara yol gösteren bir yıldız.

O gül bahçesine soluktan soluğa hizmet eden İsâgülü, Buhurımeryem.

O bahçe, ayva tüyleri yeni bitmekte olan nice gönül avlıyan güzellere yer yurd olmuş; bütün ova hercayi menekşeyle dopdolu.

680. Orası, hayâl kuruş gül bahçesiyle aynı güzellikte; gonce gülleri, alkanatlı bülbüller.

Hızır'a benziyen yemyeşil çimenliği, bir zümrüt denizi; aradaki tarhlarsa sanki zebercetten kayıklar.

Fıstık ağacına benziyen birçok güzel, oraya kirpiklerini süpürge etmiş.

Gül kandili yanıp parlayınca ışıl ışıl görünen yağı, sanki bir şarap.

Salkımsöğüt saçlarını dağıtınca ovalara düşme kaydı, Leylâ'ya düşer.

685. Selvi, boyunu gösterince kıyamet gelir de ayağına kapanır.

Gelincik sarhoş bir halde, parıl parıl parlıyan şarap kadehiyle alay eder.

Yeni yetişmiş ergavanı, gençlik ateşinin meyvasını vermede.

Asma, mücevher çevgeniyle alnı yerde, bir alayçavuşu orda.

Karaüzümü, damda muhâfız bir Hintli; fakat yeri, yıldızların sayvanı.

690. Gülbeyaz şeftalisini herkes bilir; ona dilberyanağı adını vermişlerdir.

Sulu ve hoş armut, o bağa destiyle (eliyle) su taşımakta.

O bağdaki lâleler, baştan başa kızıl taçlı özel bostan bekçileri.

Temizlikten, neşeden yeşerip gelişen erik ağacının her meyvası, şeker gibi sözler söyliyen bir dudukuşu.

Kaysıları, Leylâ'nın lâ'l rengine boyanmış; şarap kadehi bile onların hayâliyle Mecnûn olmuş.

695. Her vişnesi yakut bir küpe; onları seyretmekse âşıkın gözünü doyuran bir gıda.

Her yeşilliği, Keşmir'in ilkbaharı; bir resim gibi ne yaz var orda, ne kış; hep ilkbahar.

Sayıya, kıyâsa sığmaz büyücü göz, o menekşeliğe ceylan kesilmiş.

Karaerikleri Âbıhayat; yahut da eşi bulunmaz Seylan mücevheri.

Sümbül, beyaz gülün yanağına düşen kâküller; karanfiliyse o kâküllere tarak kesilmede.

700. alıcı doğanları, avlanmıya alışmamış; orda avlanmak âdet olsaydı tavus, sülünkuşunu avlardı.

Hüthütlerinin başlarında taçlar var; tıpkı Cem. Ordaki peri ordusu, keklikle turaçkuşları.

O alev bahçesi, o yalım bağı, öyle bir ovaydı ki âlemin güneşine de aldırmazdı, ayına da.

Gönülleri ateşli âşıklar orda mehtap fişeği hâline gelmişti; gönülleri aydın kişilerse geceleyin görülebilen ateşböcekleriydi sanki.

Feyiz Havuzu

Bir mübârek havuz orayı sulamaktaydı; adı, Feyiz havuzuydu.

705. Mevlâ, o bağı, o bahçeyi, tamâmiyle gümüş suyuyla sulamıştı.

Hiç şüphe yok ki o apaçık görünen havuz, gayb güzelinin güzelliğiydi.

O havuzda çeşit çeşit hâller gizliydi. Sıfatlar deniziydi o havuz, zâtın da özüydü.

Herbir sedefi, hûrilerin apaydın gözlerinin kapakları gibi nur defînesiydi.

O havuzun gümüş aynasına, her solukta bir başka âlem resmedilirdi.

710. O tertemiz yeri Hızır'ın Âbıhayatı basmış, o şerefli toprağı yemyeşil bir hâle getirmişti.

Arı duru şarap, o suya varmıştı da, hasedinden, ateşin tâ kendisi kesilmişti.

O havuza gök bile dalmış, sesi soluğu kesilmiş, şaşırıp kalmıştı; güneşi Yûnus'a dönmüştü o havuzda; ay ise balık olmuştu.

Tesnîm, o havuzun suyunu görseydi, yüzsuyunu döker de o suyu isterdi.

Hâsılı o ferahlı; o neşeli havuz, tabîati tertemiz bir şâire benziyordu.

Mânâ gezintiyerine bakan,
orda mihmândarlık eden
Suhan'a (söze) dâir

715. O yerde, genç gönüllü, ayyar bir ihtiyar mihmândardı.

Adı Suhan'dı; kadri yüceydi; ömrü felekten de fazlaydı.

Hüsn'ün de hâlini, yaratılışını bilirdi, Aşk'ın da; sıcağı da anlardı, soğuğu da.

Düşüncesi karanlıkları aydınlatan irfan ışığıydı; canın da gönül sırlarına sırdaştı, cânânın da.

Hem mes'eleydi, hem inmiş kitap; hem mûcizeydi, hem gönderilmiş şerîat ıssı peygamber.

720. İnsanı azdırmada da misli nâdirdi; doğru yola götürmede de; her yüzden gönülleri sıkmaya da gücü yeterdi, ferahlatmaya da.

Bir niyetlense silahsız, zırhsız, barışı yollar, savaşın yolunu kestirirdi ona.

Lûtfeder, ihsanda bulunursa; ölümle yaşayışı canla cânân ederdi.

Kimi vakit dev kesilirdi, kimi vakit peri. Kimi denizde yüzerdi; kimi karada gezerdi.

Yol yitirmişlere yol gösteren Hızır olurdu; kimsesizlere pâdişâh kesilirdi.

725. Kimi zaman âlim olurdu, kimi zaman şâir. Kimi zaman zâhit kesilirdi, kimi zaman büyücü.

Yeis de buyruğunun hükmüne uymuştu, şevk de. Ümit de onun yanında mazlûmdu, yalvarış da.

Soluktan soluğa neşe gözyaşı da onun emriyle akardı; yeis gözyaşı da.

Yaslıyı sevindirirdi; aklı başında olanı kendinden geçirir, mahmurlaştırırdı.

Zekâsını anlatmaya imkân yok; öyle mânâları var ki kimse bilemez.

730. Bütün âlem halkı ona muhtaç; insanın yaşayışı, ancak onunla.

Ay yüzlüleri aydınlatır; murat arayanların gözlerine toprak kesilirdi.

Gönlü neşelilere, soluğu hoş bir enîs olur, hastalaraysa yas elbisesi hâline gelirdi.

Düşüncelere göre tesellîlerde bulunur; aynaya göre kendini gösterirdi.

Niyet etse, hiç minnet çekmeden bir anda zıddı zıdda sebeb ederdi.

735. Kimi vakit mihnet kuyusunda tutsak olmuştu o; kimi vakit devlet Mısr'ının azîzi kesilmişti.

Suhan'ın şânına göre bu mertebeler, pek aşağıdır; onun vasıfları yalandan da ötedir, dolandan da.

Başka bahisler

Ey karanlıkları aydınlatan mânâ mumunu dileyen, sözümü insafla dinle.

Bu mânâya ait söylenmesi gereken bir iki bahis, sözü uzatmaya sebeb oldu.

Akıllı kılığında bir iki deli; yeni mazmûn yoktur diye söze girişti.

740. Sanki evvelce gelen söz erleri de, hep kendilerinden önceki sözleri söylemişler.

Hiç kimsede söylenecek söz kalmamış; şâirlerin işleri hırsızlıktan ibâretmiş.

Derler ki: Hele söylenmedik söz var mı? Denilmemiş söz kalmış mı acaba?

Gerçi bu, cevap vermiye bile değmez; bu çeşit kişiye hitap incisinin harcanması lâyık değil;

Arada bir iki hezeyan eden, şeytan oğlu şeytan kavminden artakalan kişi,

745. Sanır ki zemânede yalnız kendisidir söz bilen. Kahvehâne seccâdesine oturmuşlardır;

Kutsuz uykuya dalmışlardır; sayıklarlar o tiryâkiler; kaknus gibi ateşler içinde sayıklarlar.

Birbirlerine dalkavukluk ederler de efendi derler; böyledir bu.

Şimdi nerde Rûm ülkesinin söz bilenleri; rahmetli pîr Nermî Odabaşı?

Ya belâ çeken Mihnetî, Aynî Çelebi, o göz nûru nerde?

750. Yazıklar olsun; şiiri de alıp götürdüler; hele bizler, şöylece kılıç artığı kaldık.

A dostlar, kıymetlerimiz bilinsin; tabîat erbâbı yok olup gitti.

Birbirlerine şiir satmak için bikr mazmûnu, söylenmemiş sözü inkâr ederler.

Mecmûacık elde, hokka belde; dükkânda, sokakta, heryerde,

Başlarını sallayıp şaşırmış gibi, hey gidi Koca Sâbit, tek şâir hey derler.

755. Kendilerinin güçleri yoktur da bu yüzden şiir sabâhını karartmak isterler.

Sözün bitimi

Bir de kâtip sınıfının şâir geçinenleri vardır; bunların çoğu kâtiplerin Hâcegân sınıfındandır.

Sof kerrâkeleri övünmekle dolar, kabarır; terimler denizine dalarlar.

Onlarca elde edilmesi gereken en büyük şey, Münşeât-ı Râgıb'ın ezberlenmesidir.

Sonra da bir iki güzelce oğlan; tanbur, şarap; bâzı dîvânlar.

760. İş görmekte insana usanç geldi mi, güç-kuvvet ancak bunlarla elde edilirmiş.

Oğlana düşkünlük bu demek değil mi? Bu çeşit kişinin şâirliği tatsız tuzsuz olmaz mı?

Hele softa kısmı hiç şâir olamaz; o bölükten bahse bile lüzûm yok, bahis bile etmem.

Molla, telhîs örnekleriyle şâirlik dâvâsına girişecek ha; yalan dâvâdır bu.

Şehirlilerimizden bâzı dostlarsa hüner semtine koşarlar.

765. Tahsilleri Işık Torânî'den, naklettikleri sözlerse Revânî'den.

Sinek gibi topladığı bâzı uydurma şeylerle şiir balını aşağı görmek ister.

Yâni mazmûnu yeni olan söz, mevzûn tabîat gibi yoktur artık.

Sözün lüzûmuna dâir
ilk bahis

Ey tertemiz mânânın inceliklerini bilen, tanıyan, bu çevik kalem ne diyor, bir dinle.

Herşey görünüşe göre tasarlanır; sayılır dökülür; görünen şeylerle adlar ikiz gibidir.

770. Ama diriltmekten, öldürmekten önce de kerem sâhibi Allâh, gene diriltıciydi.

Fakat yaratılmışla yaratmak ve yaratanın adı, birbirine göredir; yerindedir.

Adlar, her solukta birbirine karşı gelir de o yüzden âlem de hâlden hâle girer, değişir durur.

Bu zıtlık zâttandır sanma; eserlerin hepsi de sıfatların tecellîsidir; sıfatlardan meydana gelir.

Düzene sokmak da, bozmak da abes değildir; hâşâ. Allâh'ın her sıfatında bir tesîr vardır.

775. Noksansız, ölümsüz olarak kadîmdir Allâh; lafsız, sessiz kelîmdir Allâh.

Takdîr edilene bir takdîr eden gerektir; söz söylemiye de söyleten gerek.

Söz feyzini veren Hak'tır; insan da bu ihsâna müstahaktır.

Zevalî olmıyan kelîmi bildinse i'tizâl sapıklığını bırak.

Tanrı sıfatlarına son olamaz; sözün feyzine de nihâyet bulunamaz.

780. Dikkat et de bak, insâf et; geçip gidenler o feyzi tükettiler mi?

Sonsuz, kıyâsa sığmaz, tahmîne gelmez bir derecede yeniden yeniye mazmûnlar bulunup söylenmede.

Sen anlayış gücüne sâhib olmıya bak; ben söyliyeyim de sen dinle hele.

O cümleden olarak olayların yenilenmesi, yeni mazmûna sebeb değil mi ki?

Sözün lüzûmuna dâir ikinci bahis

Câhiliyye devrinde âlemi fasâhat kaplamıştı.

785. Ukkâz pazarı kurulur, orda halk, şiirlerini okurdu.

Kılıçla dil dâvâya girişirdi; hemen söz söylemekle kavga, aynı tempoyla yürürdü.

Şânı yüce ve her an takdîr ve tedbirde bulunan diri Allâh, Kur'ân'ı dünyâya ihsân edince,

Mucizeyle, söz söylemede halkı acze düşürmekle fasâhat, bir araya geldi; kavmin fasîhleri şaşırıp kaldılar.

Allâh, o yol yitirmiş kavmin âciz kalmasi için nazîre söylenmesini teklîf etti.

790. Diri ve her şeye gücü yeten Allâh'ın bu i'câzı, hâlâ da olduğu gibidir, öylece durmaktadır.

Ama şimdi anlayış, ayırd ediş gücü kalmasa o emir, âcizde bırakış faydasız kalır.

Şiir ve fasâhat yok olsa, Kur'ân'ın da bu üstünlüğü ortadan kalkar.

Söz bilen, söz düzen şâir kalmasa Allâh'ın burhânı noksan olur.

Nazîre söylemeyi buyurdu, ama güç-kuvvet olmasa bir işe çalışıp çabalamak olur mu hiç?

795. Hasmımı burhanla, şâirlik tabîatimi Kur'ân'la ıspat ettim işte.

Lüzûmun umûmî oluşuna dâir üçüncü bahis

Büyük imâmların başı (Ebû Hanîfe), namazda Kur'ân'ın arapça okunmasının lâzım olmadığını hükmetti.

Kur'ân'ın mucize oluşunu umûmî olarak kabûl etti; bu mucizenin mânâda da bulunduğunu kaail oldu.

Bu ictihâdından döndüğü hakkında rivâyet daha kuvvetlidir ama, gene de bu bahiste demiştir ki:

Arab olmıyanın namazda kendi diliyle okuması, Allâh'ı kendi diliyle ululaması câizdir.

800. Her devirde bir iki söz düzen, elbette halkı âciz bırakacak söz söyliyebilir.

Tertemiz sözlerini söyliyerek bu husûsu îtirâf eder, ettirir.

Şâirlik mâhiyeti

Şâir demek, gönül ehli demektir; hoş meşrepli, aşırı varmıyan bir tabîate sâhib oluş demektir.

Yoksa halkın bir alay rezîli, vesveseler veren şeytanın yemek artığını yiyen, onunla geçinen insanlar,

Edâ kadehini içebilirler mi; gönül vahyine âşinâ olabilirler mi?

805. Şâirliğe yanış-yakılış ve dert gerek; şâir olana mihnet ve dert gelir, yamanır, yakasını bırakmaz onun.

Şâir, o kişidir ki yüze, dudağa tenezzül etmez; yeşilliği, yeni ve görülmedik bir gül açar.

Her yolda koşar, gider; hayâl şahini, ceylanı avlar.

Hayâlin çapraşık, çıkmaz yoluna dalınca dedikodu devine çarpılmaz.

Bilgi bahisleri açılınca tümden o bahse dalmıya gücü yeter.

810. Düşüncesi şarap denizine dalsın da göreyim onu; o denizden inci çıkarsın.

Ama inci dediğim, önce bir kere daha söylenmiş söz değildir.

Bu çeşit sözle övünen, böbürlenen, bir yumurta yumurtlayıp binlerce, kavgaya girişen tavuğa benzer.

Çoğu arapça ve duyulmadık laflar; baştan başa ağır, yüklü laflar.

Bak, bak, ne de güzel, ne de tatlı edâ... öpüş gülü yanında tatlı lâ'l dudak gibi övünmeler.

815. Şu sözdeki cemiyete bak: Omuza düşen siyah saçlar ve gurbet akşamı.

Burdaki hançer sözü ne de ince, ne de lâtîf; bu sözle kaşına işâret etmiş gibi laflar.

Gerçi bu da epeyce hünerdir, ama söz gene de başkadır.

Temiz meşrepli rint bir şâir bu sözü, şu makaama uygun söylemiştir:

Evvelce bir kere daha söylenmiş, ağızdan ağza geçip çiğnenmiş sözü söyleme; böyle edâya el sunma.

820. Değil mi ki gönlümüz naz şîvesine akmada; bir yeni edâya sâhib olmak, bir yeni söz söylemek gerek.

Yoksa ne incelik; ne de mazmûn, üstünlük dâvâsına delîl olamaz.

Şiir içinde bilgiyle laf mı edilir? Peki, insâf et, bu sözü söylemiyeyim mi yâni?

Sözün sonu

Adı sanı yüce sözü Firdevsî, Husrev ve Nızâmî bulmuş.

Nevâyî tarzında da Fuzûlî, söz yoluna ulaşmış.

825. İstanbulumuzdaysa Nev'îzâde yelip yortmuş ama yaya yol almış.

Âhenkle Nızâmî'yle bir olsun mu? Çeng nağmesi Kur'ân'a uyar mı?

Ama tabîatindeki letâfet de inkâr edilemez; ancak onun gibi daha niceleri var.

Her birine binlerce övüş bizden; onlara hased edenlere de binlerce ileniş.

Niceye bir sözü sözden kapacağız, bahsi uzatıp gideceğiz? Biz kendi hikâyemize gelelim.

Suhan'ın, aralarında miyâncı olması

830. Suhan, yeni belâya uğramış bu iki güzeli görünce başlarına gelenleri anladı.

Kimi Hüsn'ün yüzüne dikkat etti; kimi Aşk'ın işine himmet etti.

Elma gibi ikisi de birdi; görünüşleri kırmızıydı ama yüzleri sapsarı.

Bu hâl ona çapraşık göründü; ters bir oyun gibi gördü bunu.

O iki gence acıyıp aralarında arabulucu oldu.

835. Hüsn'ün Aşk'a kul-köle olmasına hiçbir sûretle inanmadı.

Keteni ebedî bir sabâh olarak bırakması umulur mu ay ışığından hiç?

Düşüncesinin yolu bir türlü açılmadı; aklı durdu âdetâ; hiç pervâne için meşale yanar mı?

Sevgi nişâneleri meydandaydı ama elde olan iş için istihâreye lüzum var mı?

Yalnız, bu yanış, bu teşvik kimden kimedir; onu araştırmadı.

840. Kabîlede, genç oğlanın güzel kıza rağbet etmesi âdetti.

O ülkenin âdeti buydu; bu çeşit bir iş hiç olmamıştı da, duyulmamıştı da.

İkisi de birbirine bakmadaydı; ama birisi bir keklikti; öbürü alıcı doğan.

Hüsn'ün gönlü, saçları gibi ayaklar altına serilmişti; Aşk'sa ona hiç aldırış etmiyordu.

Suhan, bu iki zâlimin, başka bir yol îcâd ettiklerini gördü.

845. Hüsn'e acıdı, onu korudu, yalnız bir yere çağırıp onunla konuşmıya başladı.

Dedi ki: Benimle kafadar ol; gel, bu kolay işi güçleştirme.

Bu dîvân, ezelden böyle kuruldu; Süleyman Hüthüde muhtaçtı.

İş başarmaya yoldaşı beraber götür; o âleme Şâpûr'u Husrev et.

Sevgiliye dostla ulaşılır; dostu dosta düşman sanma.

850. Yola gidenler bu ince şeyi bilirler: Yoldaşla yolun ikisi birdir.

Bu yola giren, bu yolda koşan gönlü uyanık kişi, yol arkadaşını buldu mu yolu da bulmuştur.

Yalnız giden, güneş bile olsa, yeri ebedî kandır, kan içinde kalır.

Sevgiliye dostla varılır, anladınsa bilirsin ki dilenen, istenen de dosttur ancak.

Gerçekten de o pîr himmet etti; alışkanlık günden güne tâzelendi.

855. Nazla niyâz tekrarlandıkça da sohbetle, sütle şeker hâline gelmiye başladılar.

Her solukta o iki ay, gönüllerinin isteğince birbirlerine müşteri kesildiler.

Ama neyliyeyim ki bu alış veriş çok sürmedi; gaddar felek, bu zevki çok gördü.

Bilmem ki ne rüzgâr esti de gül soldu, bülbül, sesini kesti.

Sâkıye hitâb

Sâkıy, duracak zaman değil bu zaman; durmak da nedir? Bir sınayış mı yoksa bu?

860. Sâkıy, kerem et, şarap yağdır; bulut ol, ama paha biçilmez hâlis lâ'l yağdır.

Hayıflanma, alışveriştir bu; bir gonce ver; binlerce cehennem al.

Gönül dağına bir kıvılcım koy; bir çiy tânesi ver, binlerce gül bahçesi al.

Sâkıy, bir içim şarap yok mu? Kan ağlıyorum, kebap yok mu?

Sâkıy, o ergavan renkli suyu getir; gençlik ateşi yaktı beni.

865. Gam hastasıyım, ayrılık tutsağıyım; nabza göre şerbet ihsân et.

Bu zâlim felek ebedî midir? Durmayı âdet edinme, döndür, sun şarabı.

Değil mi ki ömür koşup gitmiye himmet etmede; sen de bir iki ayak (kadeh sun da) ondan ileriye geç.

Özleyiş havasını kızıştır da ayrılık gamını anlatayım.

Hayret'in ortaya çıkması ve onların konuşmalarını yasak etmesi

Mahrûmiyetin kara elbisesine bürünmüş olan Mecnûn, yâni malını, mülkünü yitirmiş kalem,

870. Hayâl Leylâ'sına sır açıp söze şöyle başlar:

Kabîle içinde biri vardı; adı, Hayret'ti; dert görmemiş bir arslandı.

Baştan başa o ülkeye hükmederdi. Bu iki dosta zâbıt geçinerek, onların dileklerini zaptına alarak,

Kazâ câsûsundan işi duydu; Hüsn'le Aşk'ın birbirlerini dilediklerini anladı.

Felek gibi cafâya himmet ederek aralarına ayrılık seddini çekti.

875. Bu iki canıyle, başıyle oynıyan âşıkın birbirlerine bakmamalarını buyurdu.

Emrine uymamak zor bir işti; o iki ay, çâresiz kaldılar; birbirlerinden ayrıldılar.

Şu vefâsız feleği seyret ki iki bildiği rahat komaz.

Hüsn'ün güzelliği perde altına girdi; bir aydı o; başını doğuya çekti; görünmez oldu.

Aşk hazretleri, o doğu güneşi de şafağın kan sularına dalıp yuvarlanmıya başladı.

Hüsn'ün hayâl kurması

880. Hüsn, yalnız başına Hayret'le kavgaya girişmeyi kurmıya başladı.

Yâni, canlar yakan bir âh ederek o düşmanın evini-barkını yakmayı düşündü.

Suhan'ın öğüt vermesi

Hemencecik Suhan gelip yetişti; ama nasıl? Bozuk-düzen bir hâlde.

Hüsn'e bir nice öğüt verdi; sakın dedi; Hayret'e ok atmıya kalkışma.

Ona kırılman doğru değil; o, sevgilinin güzelliğinin aynasıdır.

885. Gönlündeki âhı sarhoş bir zencî hâline getirme; Aşk'ın aynasını kırma.

Delîllerini tamâmiyle anlattı; sözlerinin özeti şuydu:

Bu yapıyı yıkmak, yerinde bir iş değil; çünkü bir yüzü sevgiliden yana.

Sen mektup yaz; ben götüreyim; bir zaman da böylece hâlini hoş geçir.

Hayret'le savaşma; geç geçenden de Aşk senden hoşnûd olsun.

890. O âfet, çâresiz kalıp mektuplaşmayı yeter buldu.

Kaleminde söz çoktu ama, nerdeyse mektubunda kan ağlıyacaktı.

O öğüde uydu da hâlini şöyle anlattı:

Hüsn'ün Aşk'a mektubu

Mektubun baş yazısı Allâh'ın adı; her solukta tedbîr ve tasarruf sâhibidir; önüne ön yoktur; diridir; merhameti herkesi, her şeyi kaplar.

Yerden göğü ayıran, gökten rahmet ayırıp yağdırandır.

895. İstek sarayını yıkandır; aya benzer ümîdi yok edendir.

Özlem çekenleri, isteklerine ulaştırandır; söz erlerini adsan ıssı edendir.

İyiyi kötüyü yoktan meydana getiren, rintlerle zâhitlerin oyun açmazını belirten odur.

Bundan sonra salât ü selâm, ümmetin şefâatçisi olan zâta, Peygamber'e.

Seçilmiş ashâba, soyuna-sopuna; onların hepsine selâmlar olsun.

900. Bu mektup, o can sevgilisine gitsin; bir âhtır, göğe ağsın.

Gönül gamı anlatılamaz ama ateş gibidir; gizlenemez de.

Bir yoksulun gönderdiği bu mektubun kâğıdı da, o yoksulun gönlü gibi kırık döküktür.

Bir zâlimedir bu mektup ki pâdişâhtır o; mektubum, onun gözüne bir yol toprağı görünür ancak.

Ey evvelce kuluna enîs olan pâdişâh, şimdi ne sebepten nefret ettin benden?

905. Senin görüp gözettiğin kırık-dökük kul bendim; şimdi kime bağlandın a efendim?

Gerçi biliyorum; benden ayrı da değilsin; o derecede vefâsız da değilsin.

Fakat ayrılık, bütün bildiklerimi tüketti. Hasta olan sayıklamaz mı?

Bir belâdır, ansızın gelip çattı; sonunu Allâh, buluşup kavuşma etsin.

A benim nazlım, niyâza düştümse de ne gelir elden; kafes ardında oturmadayım ben.

910. Kadın, ne kadar kılıç vurursa vursun, gene de isteğinin sazı, bozuk- düzendir.

Seninle solukdaş olduğum zaman, heves kadehiyle sarhoştum.

Hâlin nasıl olduğunu biliyorsun; erkeksen sen de ihmâl etme.

O hâl yitip gitti, mecâlim kalmadı. Âvâreydim; şimdiyse kolum kanadım kırık.

Bu şehre ayrılık gamı geldi; vuslat gitti, özleyiş gelip çattı.

915. Hayret, benim seninle buluşmama engel oldu; sen bâri bir mektubu yeter bulma.

Himmet şerîatı, çâresizlerin işini yapmayı, çâresizler gibi hareket etmeyi kabûl eder mi?

Tutalım ki yerlere düşmüşüm, topraklara döşenmişim; sevgilinin ayak bastığı toprak olduğumda şüphe yok ya.

Göğün pâdişâhı olan güneş bile zerreye ehemmiyet vermezse iş yaman olur.

Ey hâlime acımayan sevgili, düşün ki âhıret var.

920. Yıllarca bahârının gülü oldum; fakat sonunda güz geldi, soldum gitti.

Sana canla, başla rağbet ettim; gücüm yettiğince hizmette bulundum.

Şimdiyse hâlim sarpa sardı; merhamet et; bu ağlayıp inliyen kulunu bırakma.

Artık benden sana gelmeyi bekleme; buna imkân yok. Sen, buluşmamızda, yahut ölümüme gelmede ihmâl etme.

Ya seninle buluşurum, sana kavuşurum, isteğime ererim; yahut da ölürüm, ölümümle adımı diriltirim.

925. Hayret beni ağlayıp inletti; bir şeye gücü yetmez hâle getirdi; a yiğit, artık gayret sana düştü.

Bana rağbetin varsa, var, yürü; âhû feryâdı âdet edin.

Elbette kabîle halkı duyar, seni, benimle buluşturarak susturur.

Bu başıma gelenden incindiysen, bu sözlerim seni incittiyse, gene de Allâh'tan kork, cefâ etme.

Bu derdi ben îcâd etmedim ya; senden bunca zulüm gördüm.

930. Ey yıldızımı karartan ay, kork ki Allâh öc alıcıdır.

Sen de bir âfete rastlar, tutulursun; sen de âhım gibi alevler giyinmiş bir hâle gelirsin.

Bu yerlere döşenmiş âşıkını hasrette bırakma; bir sözle olsun, teselli et bâri.

A yâsemin bedenli, şükret Allâh'a; ya sen benim yerimde olsaydın da ben senin yerinde olsaydım.

Bu yüzsüzlüğümden nefret ediyorsan sen göster; doğrusu nedir; hangi yola gideyim?

935. Âşıkta utanma olur mu? Bir şey ne kadarsa o kadardır; hiç mikdârını aşabilir mi?

Biliyorum, sende bu dert yok, fakat zamanda günler çok.

Perdenin ardında ne var; bilinmez. Nice bilmiyen, bu dertten haberi olmıyan kişi, gün geldi, bu derde uğradı.

Bu belli ki kabîlede âdet böyle; senin beni istemen gerek.

Erkek, nişanlısını istemezse kız, ister istemez evde kalır.

940. Âh etmesi, inlemesi, hiçbir çâre vermez; gam tûfânı, bir kıyı göstermez.

Benden gam, dert, yanış ve bunları anlatış; fakat iş sende biter; sen bir tedbirde bulun.

İşte ay yüzlüm, söz sona geldi; sonucunu Allâh hayretsin.

Suhan'ın, mektubu Aşk'a götürmesi

Söz sona erince mektup Suhan'ın eline sunuldu.

Suhan mektubu alıp yola düştü; hüthüt gibi pâdişâha yöneldi.

945. Gelip Aşk'ı susmuş, söz söylemez, eskiden de âdeti olduğu gibi dalmış gitmiş bir hâlde buldu.

Ne gam cehennemi vardı gözünde, ne buluşma zevki; sanki ne sevgili vardı, ne engeller.

Suhan, bu hâller yeter dedi; şu mektubu aç da fal nedir; iş nereye varacak, bir gör.

Hem de bak, eşi bulunmaz Hüsn, senden nasıl çekinmede.

Bir yeisle şikâyetlerde bulunmuş; ayrılık sözlerini dile getirmiş.

950. Aşk o sözü duyup ayıldı; sonra tekrar düşüp bayıldı, kendinden geçti.

Bir hayli zaman kendinden geçip gözlerinden kanlı yaşlar saçarak gene kendine geldi.

Ne biçim mektuptur o; göster bana; nasıl bir kara elbisedir diye sordu.

Mektubu baştan başa okuyunca dâvânın özü nedir, anlamı nedir, anladı.

O anda eline kalem geçti; o da Hüsn'ün mektubuna bir mektupla cevap verdi.

Aşk'ın mektubu

955. Mektubun başı, her an noksan sıfatlardan münezzeh olan, aklı meydana getiren, rûhu yaratan,

Belâ âlemini mâmûr eden, iki bildiği birbirinden ayıran,

Hüsn'ü parlak bir güneş hâline getiren, Aşk'ı ateşlere yakıp kebab eden,

Ye'se düşene buluşma ümîdi bağışlıyan, sevgiliyle ülfete alışanı hasrete tutsak eden Allâh adı; onunla başlarım söze.

Peygamber'e, Betûl'ün büyükler büyüğü, pâdişâhlar pâdişâhı babasına nice salât ü selâm olsun.

960. Kadri yüce evlâdına, bütün soyuna da selâmlar,

Bir siyah kıvılcım olan bu mektup, ciğerde yanan yalımlı ateşin külüdür.

Yol uğrağı da, gülü, baharı cehennem olan bir cennettir.

Söz söylemek, dirilerin hâliyse de cihân derler buna, ölüyü de söyletir.

Ey kulunu öldürmeyi âdet edinen kan içici, tedbir nedir; elimde nem var ki?

965. Mektubun, bu ağlayıp inliyene ulaştı; ok değdi, yara meydana geldi.

Bilmem ki o masal ne biçim bir büyüydü? Cana cehennem haberini getirdi.

Cehennem dediğim şey, ne de cana minnettir, o mektubun içinde bir söz var ki adı ayrılık.

Bir nice zamandır dilsiz kesilmiştim; o korkuyla elemlere karmıştım.

Beni uyanık görmeyip sevilen benim de âşık sensin sandın.

970. Bana gelince: Bu vakti anarak gönül, hayranlığı âdet edinirdi.

Bu zorun nedir? Bir çâresizim ben; Allâh hakkıyçin sabrın ne de tez tükendi.

Ey kendisini kul sayan pâdişâh, kuyuya düşen Yûsuf'tur.

Elimi kınalı görüp de kan sanma; Züleyhâ'nın aşktan haberi yok düşüncesine sapma.

Ey gül, parça parça, pıhtı pıhtı kan kesildim deme; beni de güçsüz bir bülbül sanma.

975. Kan değildir, olsa olsa allıktır; bülbülün sesiyse güle büyü olamaz.

Gamdan yıkılan sensin sanma; sen aydın günün bir güneşisin.

Asıl perîşan olan benim; çünkü binlerce gamım var; her gamda da gene bir âlemim var.

Bu tahammül içindeki hâlimi gördün de kolum-kanadım açık, iyi, rahat bir hâldeyim sandın.

Heyhât... Bülbülün feryâdını duydun, hâlini gördün de pervâneye töhmet ıspâtına kalkıştın.

980. Bu yolda iş çoksa da gam denizine kıyı yok.

Ama dostlar şuna hükmediyorlar: Derdin gizlenmesi gerek, gizlenmesi.

Değil mi ki ortaya çıkmasını istedin; feryâda çâre bulması kolay.

Maksat sevgi kavgasıysa işte gök, işte dumanlı âh.

Bundan böyle ben varım, puta tapmak var; heyhât heyhât...

985. Sen feryâd et dedikten sonra ağlayan göz, tûfânı birşey mi sayar?

Değil mi ki benim tedbirde bulunmamı istiyorsun; bundan böyle feryâttan usanma.

Gam defterine daha bir yazı yazılmamıştı; senden kâm almak ümidine düşmemiştim.

Evvelce o istek bir yana atılmıştı; hâsılı şimdi bana iş çıktı.

Ferman da senin, yerine getirmek de senin himmetinle olur; can vermek bana düştü; kabûl etmek de sana düşer.

990. Seyret de gör, feryâd nasıl olurmuş, ağlamak nasıl olurmuş; dâvâ ne şekilde bir karâra varırmış.

Ahdıma vefâ etmiyeceğimi ummam; mahşer olsa bile sözümden dönmem ben.

Tedbir, benim tedbîrimdir; ey gözleri hasta sevgili, sen gönlünü hoş tut.

Kabîle uluları, ister bu olsun, ister şu; el çeksinler bu işten; çünkü bu, baş-can dâvâsıdır.

Bu yolda önüme kim çıkar da set çekebilir? Can, yol azığımdır, Allâh da tanığım.

995. Biraz sabret, sen feryâd etme; bakalım, şânı yüce Allâh neyler?

Bu mektubumu canında, gönlünde sakla; aman ha, aman; ettiğin ahidde dur.

Hüsn'ün dadısı İsmet

Hüsn, Aşk'ın yüzünü göremeyince, Aşk'tan ayrılınca düşüncelere daldı, hastalandı.

O mumu, İsmet denen ateş huylu birisi, dizinin zîneti edinmişti.

Evvelce sütle besleyip o güle terle çiy tâneleri vermişti, onun eziyetlerini çekmişti.

1000. Çocukluğunda ona, hayâ deresinden su vermişti.

Yalnızca ağladığını duyunca, Hüsn'ün derdini anlayınca aklı başından gitti.

Ayrılık sazı perdeyi aşınca İsmet, bunu usûliyle duydu; anladı.

Anladı ki o ay parçasının bir güneşe yıldız olmak isteği var.

Ama derdi nedir, ne biçimdir; bu soluk âhı hangi gül içindir; bunu bilmiyordu.

1005. Her gece o gönül okşayan güzele bakıp gönlüne yeni bir dağ yakardı.

O, hasretle gönlünü dağlayınca bu; saçlarını mum fitili hâline getirir, yanmıya koyulurdu.

O selvi boylu âh edince, bunun başına kıyâmet kopardı.

O, gözyaşını deryâya akan sel gibi dökdükçe bu, da çâresiz kalır, başını alıp ovalara düşerdi.

Hüsn, soluktan soluğa âh ediyordu ama derdini bir Aşk biliyordu, bir de Allâh.

1010. İsmet, bu dertle yanışın sebebini sordu; cevap olarak bir soluk âh işitti.

Sonra Hüsn, başına gelenleri anlattı; rûyâsını şöyle yordu da dedi ki:

Bir çâresi yok belâya düştüm; sanki tek başıma Kerbelâ'ya düştüm.

Can, hasret incilerini satmaya, göz, hasret kadehini içmiye başladı.

Gönül aynası kırıldı; mehtap kayboldu da yalnız ızdırap kaldı.

1015. Bir denizdeyim ki kıyısı yok; bir savaştayım ki kal'ası yok.

Şom baht gönüle düşman oldu; vîrâneye bak ki baykuşa düşman kesildi.

Gece, sevgilinin yüzünü gizledi; aynaya yas rengi çöktü.

Felek, yaşayışımın düzenini bozdu; yaşayış kadehim gönül dağına döndü.

Bir şimşek çaktı, zevk köşkümü harâb etti; o köşk yıkıldı gitti.

1020. Ben ayrılık derdine tutsak olarak kalakaldım; sevgiliyse agyârla can, cânân oldu.

Goncenin ağzı hayretle kapandı; alev gülünün üstüne çiy düştü.

Ben kimsesizim, iş de müşkil bir iş. Ancak Allâh ganîdir, merhametlidir, suçları örtücüdür.

Saçlarının büklümleri beni deli dîvâne etti; alnımın yazısıymış; başıma geldi.

Ben ayrılık hastasıyım; sevgiliyse dertsiz. Zor bu ki gamımı giderecek kişide gam yok.

1025. Bekleyiş gamı çok, ama feryâd etmiye bile izin yok.

Âh edersem âhım, ateş mehengi olur da o serkeş, sonunda bana kasteder.

Gözüm, goncenin gözyaşına nem kesildi; bekleyiş kadehi doldu.

Ben dert kayığında çâresiz bir hâldeyim; kıyıdaysa yardımcı da yalnız feryâd etmede, sevgili de.

Kimseye zerre kadar ihtiyâcım yok; ilâcım beni iyileştiremez; takdirde yok bu.

1030. Anayoluma hasret gulyabanisi çıktı; akıl da geri dönüp gitti, hikmet de.

Ben, başımda sevdâ, yalnızca kaldım; âh, kimden kime şikâyet edeyim?

Âh, feryâd... Gam ipine bağlandım, tutsak oldum; kimse yok ki zulmü ona isnâd edeyim.

En yakınım bile doğru yol semtini tutmuş; keşki o aradan ben kaybolup gitseydim.

Bu gönül, kaybolmıya bir çâre bulabilseydi kurtuluş caddesi belki görünürdü.

1035. Başarı veren Hızır, olsa olsa, kayboldu; yoksa yolunu bulsaydı mutlaka gelirdi.

Düşmanlar elinde hastalandım; bir kadehtim; kırıldım gittim.

Güzellik gül bahçem yağmalandı; gene bir bahâra muhtâc oldum.

Saçım, kâkülüm soktu beni; kabrimde akrep; azâb etmiye geldi bana.

Âhım uzayıp gitmede sanki; bakışımın ejderhâsı yuttu beni.

1040. Boyuma yakuttan dökülme nahil denirdi; şimdi tabut nahli oldu.

Gözüm gibi lâ'l dudaklarım da hastalandı; tatlı söz bile ecel zehri kesildi.

Yanağımın ateşi yaktı beni; ilkbahârım kan kesildi gözüme.

Bekleyiş yoluna göz diktim; kirpiklerim, o kanlı kaynağın başındaki periler.

Yalvarış goncem açılmadı; nazlı uykum bülbül gibi uçup gitti.

1045. Öylesine bir şaşkınlığa düştüm ki, sanki âlem kanla, zehirle, savaşla dopdolu.

Öyle bir şimşeğin içinde cehennem bile gözümde, kucaktaki çocuk sanki.

Canımda sevince bir düşmanlık var; neşelen, sevin desen sıkıntılar içinde kalır, daralırım.

Ateş, gözüme parıl parıl parlayan güneş gibi görünmede; cennet, gözümde devedikeni kesilmede.

O parlak güneş, bu ızdırap denizine batmış gitmişti.

1050. Telâşlanma denizi dalgalanırdı da derya derya gözyaşlarını dökerdi.

O güzel, kimi vakit gözyaşı gibi yere girmedeydi; kimi vakit âh gibi göğe ağmada.

Aşk hastasına derdini sorma; o kimsesizin giriştiği savaş derdini depreştirme.

Bu bir kazâ ve kader; başıma geldi benim; Allâh bilir, ne biçim bir mâcerâdır bu.

Dertsize dert anlatılır mı? Hele o dert, tedbîrin de ardında olursa.

1055. Pervâneye isteğini sorma; sevdâsını yanışından anla.

Bu yanış, bu kavga nedir, bilseydim, sabrın temelini yağmalamazdım.

Lûtfet de cana düşen gam ateşi, dile düşmesin.

Felek bir ayrılığa tutsak etti; bu susamışı hicrânla kandırdı.

Yalnız başıma feryâd ederken lûtfet; bir de sen zulmetme.

1060. Yazık olur sana, perîşan olur gidersin; âh okundan incinirsin.

Bu uzayıp giden âhı dinlemekle bile rüsvaylığın yolu göründü sana.

Ben bundan böyle bu diyarda meşhûrum; günden güne de gamla kararsız bir hâle düşüyorum.

Bir ateş yurdu olan göğsüm, gönlüm, berbâd oldu gitti; bu özlemle yandım işte; feryâd.

Gam Kâ'besinin havası budur; o mâbedin duâsı feryâttır.

1065. Oraya varanların, hekimden umdukları derttir, hastalıktır; dilekleri, gamın çoğalmasıdır.

Kim bu yola girerse selâmet, o yolcunun yolunu kesen biri olur.

Benimle yol arkadaşı ol; tiksinme; rüsvaylığa yol bilir misin sen?

Seven, sevgiliden ayrıldıktan sonra ister rüsvây olsun, ister gizlensin; ikisi de birdir.

Sevgili bu canı fedâ ederse, yaşayış bir belâ değil midir; yetmez mi âşıka bu belâ?

İsmet'in, Aşk'ın perîşanlığını anlaması

1070. İsmet, bu cevabı işitince düşüncelerini bir ızdıraptır sardı.

Söylettiğine pişman olup kulağına da, gözüne de ızdırap yumruğunu vurdu da,

Dedi ki: Eyvah, ne derde düştüm; kendim aradım da kendim duydum bunu.

Bu kıvılcımla evimi-barkımı yaktım; keşke şu sözleri işitmeseydim.

Gözüm kör, kulağım sağır olsaydı yaşayışım, ağzımın tadı zehir olmazdı bâri.

1075. Şimdi bu, öyle bir belâ ki çâresini bulmak zor. Hasta zayıf, dertse öldürücü.

Besbelli ki bu dert, aşk derdi. Bu çocuk, aşk yoluna girmiş, yol alıp gitmede.

Sevgili der demez sustu; Aşk adını bile unutmuş.

Bir nesne var mı ki gizli kalsın; aşk olmasa bu gam olur mu hiç?

Fakat bunu tesellî gerek; bu gonceyi yetiştirip geliştirmeli.

1080. Aklınca masallar düzerek, örnekler getirerek öğüt vermiye koyuldu.

İsmet'in Hüsn'le konuşması

Dedi ki: A benim murâdımın gülü, a benim gönül gülbahçemin yeni yetişmiş goncesi,

Her ne dert varsa dermânı, devâsı da var; Her hastanın bir şifâsı bulunur.

Yeis masalına dalma; Aşk'a düştünse de feryâd etme.

A gül bedenlim, pek sakın, pek; bu sözünü dudak, damak bile duymasın.

1085. Feryâdını fazlalaştırma; namusu, hayâyı yele verme.

Dudaktan dudağa uçan söz, kulakta bile yuva kurup oturmaz.

Hoşça tutmadığın sır, hiçbir gönülde karar kılmaz.

Sır bir pâdişâhtır; iyi sakla onu; evden kovma; saygı göster ona; ağırla onu.

Kovarsan ordu duyar, hem sen baş aşağı gidersin, hem evin yıkılır.

1090. Söz dinle, kerem et, inâyet eyle; sırlarını koru, söyleme.

Her renge boyan da renk verme; temizlik aynasını paslandırma.

Söz, gönüle de, cana da, harmana düşen şimşek gibidir; yandığı yerden ayrılmaması gerek.

Ayrılırsa hem kendisi havaya gider, yok olur, yelle savrulur; hem düştüğü yer yanar, hebâ olur.

Yay, şuna buna harf attığındandır ki boyuna gerilir, kirişten aman bulmaz.

1095. Sırlarını halka fâş edersen korkum şudur: Gene sen telâşa düşersin.

Hüsn'ün İsmet'e cevâbı

Hüsn o sözü duyup üzüldü; zehir gibi ağladı, acı acı güldü de,

Dedi ki: Sen şaşılacak bir yola gitmedesin; sele durmasını emretmedesin.

Aşk'ı inkâr etmem mümkün mü? Bu sırlar, senin anladığın sırlar değil.

İlâcını bilmiyorsun, bâri sorma da hastayı da tekerlemeyle yorma.

1100. Ben de sandım ki Aşk'tan bahsedecek; bu ağlayıp inleyene Aşk'tan haber verecek.

Oysaki sen o bahsi öylece bıraktın da kimi ayna dedin, kimi sırlardan bahsettin.

Başıma dünyâ dar oldu diyorum; şimdi Eflatun'un küpünden bahsetmenin ne lüzumu var ?

Namus ne biçim şey, hayâ da nasıl bir söz? Yanığını, kırığını onaracak ilâcın ne lüzûmu var pervâneye?

Ben ateşe yaltaklanmadayım; sen tutmuşsun, yolda korku var diyorsun.

1105. Kimi pâdişâhtan bahse koyuldun; kimi ordudan; kimi de temizliğe leke kondurma, pas düşürme dedin.

Beni sarhoş eden şarap, nasıl bir şarap? Senin ney dediğin şey, ne biçim şey?

Sana masal lâzımsa ben nağmeler çağırayım da sen dinle.

Bunları söyledikten sonra da deniz gibi birden coşup köpürerek ey Aşk dedi ve sustu.

İsmet'in başka bir bahane kurması

Eşsiz İsmet, onun hâlini görüp gene başka bir bahâne buldu.

1110. Dedi ki: Eşi bulunmıyan Aşk, öyle bir erdir ki pervâsı, korkusu yoktur.

Mektepte seninle okudu; bu sözü kabîle de kabûl eder; hepsi biliyor bunu.

Elbette onunla buluşacaksın; nişanlısın onunla; evleneceksin; başka türlü bir şey olamaz.

Ama sen isteyesin de o istensin; bu işi sen de kabûl etmezsin.

Bu söz, bir kere duyuldu, yayıldı mı, senin rezil rüsvây olmanı mâzur görür mü?

1115. Onu istiyorsan bile dilsiz kesil; kızsın sen; kerem et, ağır ol.

Korkum şu ki Aşk duyarsa seni hasret kılıcıyla kesip doğrar.

Hüsn'ün başka bir şey düşünmesi

Hüsn'ün zihni bu söze takıldı; çünkü boyuna Aşk deyip duruyordu.

A benim canım dedi, sevgilinin râzılığını yitirmesem ölüm nedir ki?

Ben, sevgili üzülür diye korkuyorum; sense, seni incitir diyorsun, bundan korkuyorsun.

1120. Bu hasta, dalmış, kendinden geçmişti; bu utancı unutmuş gitmişti.

Sen bilmeden uyardın beni; sen âh ettin; ben mâh anladım.

Tek o gonce meşrepli darılmasın da istediği kadar daralsın gönlüm, ağzımı mühürleyip oturayım.

Kan yutayım da gene o sırrı açmıyayım; elâlem de yarama tuz ekmesin.

Bu pervâsız can, gamının ateşine yansın, râzıyım; tek onun bakışları zehir gibi acı bir hâle gelmesin.

1125. Bundan böyle susmayı âdet edineyim: ölse bile adını anmam artık.

Hey gidi hey, bu ne sitemdir, Allâh Allâh; hem ateşe yan, hem de eyvah deme.

İsmet'in, feryâd yolunu kesmesi

İsmet, bu işin çâresi yok dedi; meğer ki Allâh o sevgiliye insaf vere.

O ay yüzlü feryâda kızıyor; âh edersen gözü kararır.

O feryâd bana gerek; sevgiliye vefâ göstermek bana düşer der.

Hüsn'ün sâkin olması

1130. Hüsn bu sözleri işitti; ister istemez kabûl etti; o ayyüzlü, nazlanmıya niyetlendi.

Ocak gibi, yeri köşe bucak oldu; görünüşte yeyip içmiye, zevk etmiye koyuldu.

Suhan'ın Aşk'a haber vermesi

Bu bahsi anlamak, konuşulanları duymak için Suhan da gizlice oraya gelmişti.

Bütün olup bitenleri duydu; bu sözleri dinledi.

Bu sırrı anladı; gidip Aşk'a da anlattı.

1135. Dedi ki: Hüsn'ün gönlü senin için yanıp-yakılmada. A gönül aydınlatan, insaf et artık.

Lâyık mıdır ki Hüsn feryâd etsin de sen bu canı fedâ etmiyesin.

Aşk'la oyuna girişmenin yolu yordamı bu mudur? Sevilen yalvarıp yakarsın; olur mu bu? Allâh için söyle.

Bundan böyle sen de isteğini artdır; ayrılık derdine dal; buna alış artık.

İşin başka şekle dönmesi, Aşk'ın Hüsn'ün sevgisiyle deli dîvâne olması

Geldik bu yana; bu yanda da, murâdına ermiyen Aşk, o arslan tabîatli, boynu bükülmüş er,

1140. Gönlünü yakan âhı yalnız başına alevlendirip birkaç gece, gününü hoş geçirdi.

Kâfûrunu kıvılcımdan sakınıp seher fitilinden ışıklandı.

Yâni sevgilinin yüzünün hayâli, gecesini sabâha mihmân ediyordu.

Gam düşünceleri birbirine ulansa, hep sevgilisinin saçlarını hayâl etmedeydi.

Özlem şarabiyle sarhoş oldukça tuzlu lâ'l dudaklarını yumar, sükûta dalardı.

1145. Gam denizinde adı-sanı unutulunca Hüsn'ün adını anar, dincelirdi.

O gizli vaade aldanış, dilek-istek bağını sarartmış, soldurmuş, limon bahçelerine döndürmüştü.

Sözün kısası çevik Aşk, ancak buluşma ümîdiyle ferahlıyordu.

Fakat ayrılık işi duyulunca gönlüne ayrılık dikeni battı, kırıldı.

O lâtîf cisim, o nur beden zayıfladı, gözbebeğine döndü.

1150. İşleri bozuk-düzen feleğin çalıp çağırarak, bozuk ayrılık makaamında karar kılacağını bilmezdi ki.

Buluşma gününde hoş hoş yaşayıp zevk almıştı; o günün akşamını hiç düşünmemişti.

Sevgilisini, kendisine yâr görüp zaman hep böyle duracak sanmıştı.

Âşıkın nazı, iki âlemin de zevkına değmez mi? Bu, değere lâyık mı değildir yoksa?

Sevilen, yalvarıp yakarmayı âdet edinse, âşıka cehennemde de saâdet vardır.

1155. Bir ânı bile cihân saltanatına değen o devleti sindirmiye, yürütüp götürmiye imkân mı var?

Ayrılık, bunun üzerine gelip çöken bir belâ; o nâza katlanan âşık pek azdır.

Sevgilinin nazını, niyâza çevirmek, aşk oyununa girişen her olur olmaz âşıkın işi değil.

Bu çetin gama kim uğradı; cennetten cehenneme kim atıldı?

İşte o da buna heveslenmişti; fakat bîçâreye ejderhâ panzehir oldu.

1160. Hani avcı, binlerce afsun okur; binlerce tersine Tebbet okuyup ceylanı avlamak ister.

Fakat ceylanı tuttu mu da hiç irkilmeden eziyet kılıcını çekip keser onu; tıpkı onun gibi işte.

Sözün kısası şu ki gamı anlatmak azıcık lafla olmadığı gibi etraflıca anlatılsa da hulâsa edilmesi mümkün değil.

O âhlar anlatılabilir mi ki bir mızrağı bile göğe sığmaz.

Derd âlemidir bu; ateşli gönlün kıvılcımları öylesine yıldızlardır ki göklerin haritası bile onları almıya kâfî gelmez.

1165. Bu belâ denizinden söz etmiye imkân mı var? Söz nerde, bu deniz nerde? Bu olup biten, başa gelip çatan dertten felekler bile yanar, kül olur.

Aşk, Hüsn'den ye'se düşünce acıklanma eli, feryâd zincirini kopardı.

Binlerce gözyaşı incisiyle yaşlar döker, ciğerinin yarasına elmas ekerdi.

Şaşkınlığından söz söyliyemezdi; dehşetinden susamazdı da.

Gönlünü sevgilinin belâsı kaplamıştı; gözünde ne cehennem vardı, ne tûfân.

1170. Gönlünün kırıklarını gözlerinden dökerdi; sözlerinden ateşler saçılırdı.

Belâ denizine karşı soluk alıp verdikçe, habbeler gibi göğe bile sığmazdı.

O cehennemde soğuk soğuk âh ettikçe, sıcak zemheriyi bile cehenneme hased ettirir bir hâle getirirdi.

Hasretle ağlayıp âh ettikçe, sıcak temmuzu karakış ayına çevirirdi.

Kimi vakit güneşe karşı söylenir, habbelerin karşısına ateş kor, onları eritirdi.

1175. Kimi vakit yıldızlara bakar, âh şimşeğiyle o ekinliği yakardı.

Mecnûn gibi çölleri mekân edinip hangi şehre bakarsa, orasını ova hâline sokardı.

O derecede parlak gözyaşları döktü ki cihân serâb oldu, girdâb kesildi.

Zayıflığıyla kıvılcıma döndü de kıvılcım gibi her ülkeye yokluk yolunu açtı.

Sivrisinek gibi zayıfladı, onun gibi murâdına ermemiş bir hâle geldi de gök Nemrûdunu sersemleştirdi.

1180. O ay, o kadar zayıfladı ki vakit olur, âhla yol arkadaşlığı eder, onunla beraber uçup giderdi.

Ama gene de pek heybetli olduğundan Arş bile, onun heybetinden korkup titrerdi.

Dünyâ yıkılırsa ha varsın, yıkılsın; tek Hüsn için Aşk âh etsin de bu yeter.

Gamdan alt üst olan, perperîşan bir hâle gelen gönlün gözünde midir âlemin yanıp yakılması, çöküp gitmesi?

Fitneler düzen feleğin yıkılması hoştur; tek sevgili hoşnûd olsun; bu yeter.

1185. Çevik Aşk, ardan çıkmıştı ya; yeryüzüyle gökyüzü yansa ne var?

Değil mi ki onda kimse rahat bulmuyor, felek gemisinin batması gerek.

Arada bir de gamdan perîşan olunca bu tard u rekbi okurdu:

Tardiye

Gönül, bir pâdişâha esîr oldu ki her kulu, bir Kahramân-ı Kaatil.

Lâ'l dudakları söz söylemede, bakışıyla aynı gönülde; aynı sözü söylüyorlar. Bâzı vakit de hâlden anlamaz bakışı, kan dökmek istiyor.

1190. Onun gam oku, canla bildik; tanış.

Kazâ ve kader dîvânı zulümle kurulmuş. Cellâd bile, can korkusuyla titremekte;

Her bucaktan aman, meded sesleri yücelmede. Her yandan kıyamet kavgası, âh ve feryâd duyulmada;

Mahşer mi bu, yoksa Kerbelâ mı?

Lâ'l dudakları mânâ Nûhunun ömrüne sâhip; mânânın rûhu, gözlerinde gizlenmiş.

Hep döktüğü kan, mânâ şarabının kanı; sözündeki feyız mânâları açıklamada.

1195. Her sözü hayat, ölümsüzlük.

Saçlarını dağıtıp döktü mü, Îmân ordusu, küfre sığınır.

Bu korkuyla kâkülleri perîşân olmuş. Dâvâsına, öldüren kılıcı, reddedilemez bir delil.

Eyvahlar olsun; bu ne şaşılacak bir dâvâ.

Çâresiz gönül, isterse gamiyle yansın; tek o ateşli güzel inansın da bu yeter.

Can, ayrılık kanına boyansın da mahmur gözleri şaraba kansın.

1200. Her yaptığı işe binlerce lütûf, binlerce ihsan fedâ olsun.

Galib gibi, ona yüzbinlerce meftûn olan âşık, Onun sevgi sahrâsında Mecnûn olmuş;

Gene de hiçbir kimse ağlamıyor, hiçbirinin gönlü kan kesilmiyor. Derd ehli, her cevrine memnûn olmada;

Yalnız şu var ki, birazcık vefâsı yok.

Gayret

Aşk'ın yanında Gayret adlı, her haberi ateş olan biri vardı.

O mecâlsizin lalasıydı; o hayâ incisinin bulutuydu.

1205. O gönüller yakan mumu, elem meclisinin haremini aydınlatan bir ışık hâline getirmişti.

O gönlü yaralıyı, her ülkeyi yakıp yandırsın diye beslerdi.

Sevda çekenlerin gözbebekleri gibi ona her zaman kara elbise giydirirdi.

Lâle tohumu gibi, gönlündeki dağı meydana getirsin diye de yıldan yıla saklardı onu.

Gönül dağı gibi dopdolu kan olması için de pamuklar içinde çok saklardı onu.

1210. Gözyaşı çocuğu gibi, o gönül okşayan dilberi, gam tozunun içinde toprakla oynar bir hâle getirdi.

Büyüyünce o ay yüzlünün yüzünün, mezartaşı gibi yola dönmesini, yolu gözetmesini sağlamak istemişti.

Gayret'in Aşk'la becelleşmesi

Gayret, Aşk'ta hasret derdini görüp fırsat bularak ona sordu;

Dedi ki: Ey cehennem alevliğinin goncesi, ne oldu ki böyle âh, eyvah deyip durmadasın?

Bu kadar soğuk âhın sebebi ne? Yoksa derde noksan mı erişti?

1215. Derdin ne? Yoksa aman sakın, devâ mı buldun? Bu feryâd da nedir? Şifâ mı buldun yoksa?

Dert yüzünden feryâd ettiysen yazıklar bana, vah bana, eyvah bana.

Derdi boşlıyan er, er değildir; erin şiârı derd olmak gerek.

Aşk'ın cevâbı

Aşk, o adama acı acı baktı; bakışıyla da derd dağına zehir ekti de,

Dedi ki: Bundan haberin var mı senin? Hüsn adını duyar mısın sen?

1220. Var git, sözüm sana değil; sus sus; bu, o mâcerâ değil.

Dostlara yetişmiye çalış; dön ki sabır da geride kaldı, istirâhat da.

Şu zaman, âhımla dolsun; sen git de ne olacaksa olsun bitsin.

Gönlümün neşeli olduğu çağda nerdeydin? Şimdi söz söyliyecek zamânı mı buldun?

Ben yokum burda; sen de durup dincelme; ben yokken kim karşı duracak sana, kim cevap verecek sana?

Gayret'in cevâbı

1225. Gayret, bu yaptığım dedi, dostluktur; maksat, derdini paylaşmaktır.

Hâşâ, bu sözler, seni kınamak değil; eski dostu incitme.

Dertlenmek, âh etmek çâre olamaz; bu kan denizinin kıyısı bulunamaz.

Bu kadar hay huyu bırak; boşu boşuna dağ gibi seslenmekten vazgeç.

Bir yarayla kendini yitirme; feryâd etmeyi bırak. Ayıptır, ayıp.

1230. Yoksa sen bu işi kolay mı sandın? Gam askerini alay mı sandın?

Aşk'ın cevâbı

Aşk, Gayret'e bir bakıp peki dedi; tedbîrin nedir? Vay bize; yârabbi ne belâya uğradık biz?

Gayret mi söz anlamaktan kaldı; yoksa benim mi dilim tutuldu?

Her âhın hasret âhı, her ağlayışın, hemen şikâyet ağlayışı olması mı gerek?

Mâzûr tut beni ey arkadaş, mâzûr tut; Aşk, âh etmiye memurdur, âh etmiye memur.

Gayret'in cevâbı

1235. Gayret, çektiğin ahlar güzel ama ne fayda; yersiz bu âh edişler.

Bu çöllerin ardı yok; Hüsn de râzı değil buna.

Aşk'ın cevâbı

Aşk ona, sen dedi, akılsızsın; iyiyi, kötüyü anlamaktan kalmışsın.

Hüsn, bu ahtan hoşnûd olmasa âlem, bir anda yok olur giderdi.

Sen âhı, baştan tüten bir duman mı sandın; feryâdım bir eser etmiyor zannına mı kapıldın?

1240. Bu ahların hepsi de sevgilinin uykuya dalması için söylenen masallardır; hepsi de onun meclisinde söylenen, okunan nağmelerdir.

Hâsılı Kays'ın ümitsizliği, Nevfel'in çalışıp çabalaması, Leylâ'ya gülünç olur.

Gayret'in bir başka behane bulması

Gayret, gönül yakan bir âh çekti de gündüzü geceye döndürdü.

Binlerce mâşâallâh dedi; anladım şimdi; demek ki Aşk da biliyormuş.

Ama senin de bir havaya uyman, sevgilini istemen gerek.

1245. Kabîle içinde dostun var; bir alıcı doğansın; hemen avını al.

Feryâdı bırak; sevgiliye yönel. Bir iş, bin düşünceden yeğdir; bir azim, düşünceden tez sonuç verir.

Ben de seninle beraber ata binmişim; belâ dağlıklarında mağara arkadaşınım senin.

Yalnız bir şartla: Sen himmet et de İsmet senin kahrından ölsün gitsin.

Yahut bu husûsta bana izin ver de kahrım İsmet'i yok etsin.

1250. Bu sözümü tut; hayırdır bu söz, hayır. Gayret, arada bir başkasının bulunmasını istemez.

İsmet sebeb oldu da Hayret, gönlü bir olanlara ayrılık yolunu gösterdi.

Bu olayı sen de biliyorsun; fakat bilmem ki nasıl bir hayâle kapıldın?

Sedef yarılmadıkça murat incisini elde etmek kaabil midir?

Aşk'ın incinmesi

Aşk ağlaya ağlaya, sus dedi; bir yol da Suhan'ın sözünü işit.

1255. Hiç sevgiliden yana ok atılır mı? O ülkeye yönelme sen.

Sende bir adamlık varsa benimle yol arkadaşı ol, bana hizmette bulun.

Ne başının kaydında ol, ne canını düşün; benim alışverişime uy da bir ziyâna gir.

Deliye yol mu târîf edilir; bu ham teklif, tekliflerin en olgunudur.

Hiç kılıca karşı yüz tutulur mu; yahut da her parlıyan şey ayna mıdır ki?

1260. Bu, işine gelirse gel yanıma; gelmezse iyi gördüğün nedir? Onu söyle.

Gelmiş de bana şarttan, ahitten bahsediyor; kadın gibi ninni söylemekte.

Şöyle olursa böyle olsun; yahut da böyle olursa şöyle olsun demekte.

Bir medrese bahsi açmış da bana hepsini de harcamak istiyor.

Gayret'in, Aşk'ın hizmetini kabûlü

Gayret, a dost dedi, ahdım olsun, başımı düşünmeden seninle kafadar olacağım.

1265. Bir daha ağzımı açmam; ağlayıp inliyen dudu, bu kafeste kalakalsın.

Felek tedbîrimize uyarsa sana uyayım; bir kılın giderse başımı vereyim.

Rahat yoluna gidiyordum sanma; ben özlemini sınamadaydım senin.

Bu elemlere düşmüş kulu yan çizdi sanıp da sözlerime gücenme sakın.

Gayret, böyle kılıc atlayınca, bu cesâreti gösterince Aşk kaşıyle işâret etti;

1270. Hadi dedi, gel yanıma da beraberce yola düşelim; geçen geçti; artık bahâne îcâd etme.

Aşk, bu niyete Fâtiha deyip kavuşmaya ne gerekse, ona girişmiye koyuldu.

Aşk'ın, kabîleden Hüsn'ü istemesi

Gayret'le çevik Aşk, dileklerini elde etmiye heveslendiler.

Cünûn Mollası da, Hüsn için kavgaya girişmek farzoldu diye fetvâ verdi.

Gamlar yiyen Aşk, kabîle halkının ahvâlinden haber almak istedi.

1275. Kabîle halkının her biri, o güzele âşık geçinir; herbiri, onunla buluşmıya çâre arardı.

Güç belâ da böylesine gerek... Aşk tek başına; bütün âlemse agyar.

Kabîle halkını tamâmiyle topladılar; Aşk onlara dileğini anlattı.

Ben dedi, Hüsn denen inciyi istiyorum; bu istek kavgasında da üstünüm.

O inciyse gönül, sedefidir onun; çünkü cânânla can birbirinin yerini tutar.

1280. Hüsn, apaydın bir güneşse o ışığın göğü ben olmuşum.

İş kavgaya düşerse işte kalem, işte kılıç.

Kılıcımın yele verdiği her düşmanın mersiyesini ben okumuşumdur.

Ne de zahmetsiz hazne diye
kabîle halkının alay etmesi

Sevgioğulları kabîlesinin ululları, birbirlerine işâret ettiler de,

Bu âşık zırvalamaya başlamış; deliyi akıllandıracak devâ nedir ki; akıllı, buna ne ilâç verir demek istediler.

1285. Her biri, onun sözlerine takılarak o çâresiz zavallıyı alaya aldı.

Kimisi, kılıcını keskinleştirme; afyona da adam akıllı perhriz et dedi.

Kimisi, hülya bir belâdır; eyvah, bu da o derde tutulmuş dedi.

Kimisi, şiire rağbet etme dedi; çünkü hayâle kuvvet verir.

Kimisi, pâdişâhım dedi, tahtınız mübârek olsun; bahtınız mübârek olsun.

1290. Kimisi, hayâli dedi, görülmemiş bir derecede kuvvetli bir deli; istenen şey de eğlenmek değil mi?

Kimisi, işte humma hastalığı dedi; kan alınmadıkça böyle gider bu.

Kimisi, elinde kılıç var; delinin ilacı zincirdir ancak dedi.

Kimisi, elbette söylenecek dedi; birçok malı telef olmuş.

Her yandan kapılar açılıp saçma sapan söyleyenler söze giriştiler.

1295. Söylendikçe söylenen bir iki kişi de ipucu bulup yalan yanlış sözleri tekrar tekrar söylediler.

Dostlar dediler; baş ağrıtıyorum ama bu gülsuyu nezleye faydalıdır.

Bir vakit hamama gitmiştim; bilmem ki ne etmiştim, ne eylemiştim?

Hamam dediniz de aklıma hepsinden daha önemli bir şey geldi.

Önce onu anlatayım: Vaktiyle bir şeyhe mürîd olmuştum.

1300. Hâsılı, söyledikleri hep anlatılsa bu risâlemizin sonu gelmez.

O ters düşünen adamcağızlar, sözleri birbirine karıştırmıya koyuldular.

Sözü dallandırıp budaklandırdılar; deliliğin sebeplerini anlattılar.

Aşk'la Gayret ara yerde kaldılar; Sevgiboyu onlarla alay edip durdu.

Aşk, o çevik er şaşırıp kaldı; Hüsn'e; şahrem şahrem olmuş gönlünü arz etti.

1305. Hüsn, kabîlenin kararını dinlemen gerek diye haber gönderdi ona.

Onlar ne karar verirlerse, benim kararım da odur; bezme bu işten dedi.

Aşk'ın kabîleye yalvarması

O şaşırmış er, çâresiz kalıp düşmanların buyruğuna uyan bir köle kesildi.

Bu zulüm nedir, sebebi nedir ki kabîle bunu îcâd etti?

Neden hâlimle alay ediyorsunuz; sözlerim niçin kötüye alındı?

1310. Öğüt vermenize engel olan nedir? Aklın îcâb edeceği şeye uymaz mıyım ki diye sordu.

Hüsn'ü istiyen deli sayılırsa bütün âlem tımarhâne kesilir.

Zincire vurmıya kalkışmanızın sebebini beyân buyurun; cürmüm varsa açıklayın dedi.

Kabîle halkının hep birden, nikâh parası, töremizce belâları kabûllenmektir demesi

Kabîle büyüklerinin hepsi de dilediklerini anlattı ona;

Dediler ki: Ey Hüsn'ü istiyen akıllı, öğüt kulağında yerederse,

1315. Bir düşün; hepimiz de bildiğiz, tanıdığız; birbirimizi biliriz; hepimiz de derde, belâya tutulmuşuz.

Bir sözle kim sevgiliyi elde etti; kim bir gonceyle bahâra ulaştı?

Eziyet çekmeden defîne bulunur, hazne elde edilir mi? Ama defîne bulamayıp hazne elde edemeden zahmete giren, eziyetlere katlanan çok kişi var.

Birdenbire Hüsn'e kavuşmayı dilemek, bu dâvâya düşmek, zevklenmemize, seninle alay etmemize değmez mi?

Hiç sözle sevgiliye kavuşulur mu? Lûtfet de bu sözü bir daha söyleme.

1320. Düzenle bu dâvâya giriştik sanma. Git de Kays'e sor kabîlemizi.

Mihnete katlanmadan, gama düşmeden sevgiliye ulaşmak kime nasîb oldu acaba?

Hiç kimse bu yola gitmemiş, bir ferd bile bunu işitmemiştir.

Bu meydandaki taç, baş içindir; baş ver ki bu yolda server olasın, baş kesilesin.

Aşk'ın belâları kabûllenmesi

Aşk, başına neler gelecek, anladı; sözle savaşmayı bıraktı.

1325. Buyurun dedi; ne hizmet istiyorsunuz, bundan böyle ben varım; belâya, mihnete uğrayış var.

Kabîle ululları, ne gerektiğini bildirdiler; nikâh parası olarak pek çok para vermen gerek dediler;

Hüsn'ü nikâhlaman için çok belâya uğraman, önce kimyâyı elde etmen gerek.

Durma; Kalb ülkesine yürü; kalb yolunda can ver; başından geç.

O şehirde kimyâ olurmuş, ama yolda da çok belâlar varmış.

1330. Bedeni nakışlarla bezenmiş bin başlı bir ejderhâ, ateş denizinde yüzen mum bir gemi varmış.

Gam harâbesi bin yıllık yolmuş; onun ötesinde de Mâtem sarayı varmış.

O yol başında meşhur bir cadı varmış ki her tüyü yılanmış; yalan değil bu.

O çöl, bir çölmüş ki devlerle, perilerle, arslanlarla, kaplanlarla, kara canavarlariyle doluymuş.

Cin cinsinden binlerce çirkin yüzlüler, cadı kılığında ejderhâlar,

1335. Kapkaranlık gecelerde, sesi gök gürlemesini andıran gulyabâni varmış.

Büyüyle o çöle ateşler, bâzı bâzı da nakışlı ejderhâlar yağarmış.

Allâh yardım eder de geçersen; Kalb şehrinin suyunu içersen,

Ordaki kimyâyı elde edip buraya gelirsin; işte Hüsn burda; kavuş ona.

Aşk'ın Kalb ülkesine gitmesi ve başına gelenler

Aşk bu müjdeye sevindi; binlerce sevinçle coştu, elbisesini yırttı.

1340. Kalb ülkesi nerde diye sorup hemencecik Kalb yoluna varan semte yöneldi.

Gayret de ona yol arkadaşı oldu; iki dost, sevgiliye varmaya yüz tuttular.

O yol eri, yola düşer düşmez ilk adımda bir kuyuya düştü.

Ama ne kuyuydu? Bir girdâb kuyusu ki ebed gibi sonu görünmemekte.

Gayret ona, ey fedâyi dedi; şimdi var da kimyâyı Kaarûn'a sor.

1345. Bir kuyu bu ki sevâd-ı a'zam; yeis, mâtem haznelerinin bulunduğu kuyu.

Ne de yokluk yolu, ne de karanlıklar diyârı; bir kuyu ki içi feryatla, figanla dopdolu.

Ayrılık karanlığından nişan vermede; sonu, kıyısı olmıyan bir karanlık denizi.

Hızır yol yitirse de bu kuyuya düşse, yarı yolda ömrü kısalır.

Güneş, ay, yıl kemendini atsa dibini bulmasına ihtimâl yok.

1350. O Nahşeb ayı, o kuyuya düştü ya; adına Nahşeb ayı dense değer.

Ama düştüğüne hayıflanma; çünkü Yûsuf, kuyuda mi'râc etti.

Sanki saçlarına çene çukuru yer oldı da Ken'an ilinin ayı, Harût'la buluştu.

Hâsılı o âlemi bezeyen güneş, göğe çıkacağına yere girdi; iş tersine döndü de kuyuyu yurd edindi.

Simâk yıldızlarının bulunduğu göğe çıkmak istedi ama başka bir sefer göründü, yerin dibini boyladı.

1355. Nice yıl, nice ay, nice gün gitti, gitti; son günü kuyunun dibini buldu.

Meğer o mihnet kuyusu bir deve uyku ve istirâhat durağı olmuş.

Bir dev ki nice askeri var; her biri de zulmet mâdeni.

Ayrılık gecesi gibi kötü huylu, kana susamış, fil leşi gibi pis kokulu.

O iki dertliyi tuttular; ayaklarına kement vurdular.

1360. O sarhoş deve, avlanması için götürdüler.

O korkunç dev, onu karşısına dikti; sanki güneş, Zuhâl'le karşılaştı.

Dev, ne yola gitmek istiyordun da dedi; tedbirsizce böyle kuyunun dibine düştün?

Duydum ki Hüsn'e can veriyormuşsun; altın istiyormuşsun, mâdene tutsak olmuşsun.

Fakat bu ne çapraşık düşünce; bu, anlayış değil, baş belâsı.

1365. Sen nerdesin, o güneş nerde? Deniz nerde, serâb nerde?

Vücudun bize hoş bir kısmetmiş, basiretin bağlandı, gözün görmez oldu.

Kimyâ ülkesine kim vardı; kim Anka'ya yahut hûmâya ulaştı?

Düşünmeden, soruşturmadan yola çıktın da ilk adımında bu kuyuya düştün.

Allâh Allâh, ne de ahmaklık; gaflet, olursa da bu kadar olur.

1370. Yazık, gençsin de; acıdım sana. Ama ne de şaşılacak kadar kötü düşünceye dalmışsın.

Aşk'ın coşup köpürmesi

Aşk, kin ateşiyle kızışıp dedi ki: Böyle yumuşak sözler söylemene ne lüzum var?

Maksadın beni öldürmek değil mi? Şimdi zulmetmek de elinde, insâf etmek de.

Bu sözlerle sevgilinin düşüncesi, gönlümden zerre kadar kaybolur mu sanki?

Korkutmaya kalkışma; yersizdir bu; benim buluşma dediğim eceldir zaten.

1375. Bu sevgiliye kavuşma düşüncesi yalnız bende değil; ölsem bile mezarımdan çıkan çimenler feryâd eder.

Bu kuyunun ağzından kamışlar biter de âşıklara, baştan başa ayrılık derdini söyler.

Bu heves, başımızdan gitmez; ocağımızdan bu duman tüter durur.

Bu gam meş'alesidir; sönmesine imkân yok; can vermek olur da bu yoldan dönmek olmaz.

Devin onları hapsetmesi

O kötü düşünceli mel'un dev, onları hapsetmiye niyetlendi.

1380. Yağlansınlar, semirsinler diye hapsedecek, sonra da yiyecekti.

Aşk'la Gayret, bir nice zaman, orada mihnet tutsağı olup kaldılar.

Birbirlerini teselli ederler, direnip dayanmak için birbirlerine kuvvet vermiye çalışırlardı.

Suhan'ın yetişmesi

Bir sabâh Suhan, o ihtiyar çıkageldi; kuyunun ağzına gelip anlatmaya başladı.

Ey kuyuda tutsak olan delikanlılar dedi; ey belâ çağında bile merhametli olanlar,

1385. Durmayın, kurtulmaya bakın; davranın; yol korkulu.

Bu kuyudan kurtulmaya imkân yok; buraya düşenlere, sığınacak bir yer bulunmaz.

Ancak kuyunun dibinde bir ip vardır; cinlerin haberleri yok ondan.

Bir pîr, o ipe bir tılsım yazmış; korunmak için birçok adlar kaydetmiş.

O ipe sıkıca yapışanı, onda yazılı olan Tanrı'nın en büyük adı korur.

1390. Cinler, ona bir zarar veremezler; ona yapışarak yukarı çıkan kurtulur, esenleşir.

Bunu, size bir büyü yaparak haber veriyorum; cinlere söylemeyin sakın.

Aşk'la Gayret'in kurtuluşu

O iki canıyle oynıyan er, Suhan'ın sözünü tuttu; Mansûr olup başlarını yücelttiler.

Başı göklere yücelen Aşk, gözünü açıp o ihtiyarın Suhan olduğunu gördü.

Sevgilinin ülkesinden geldiğini bildi; o sabâhın, o ilkbahardan ışıdığını anladı.

1395. Bir hasretle, dertle âh edip Allâh için olsun dedi; Hüsn'den haber ver bana, nasıl bir hâlde?

Hayâli nedir, benden bahsediyor mu? Bu mecalsizi bâzı bâzı anıyor mu?

Düştüğümüz elemleri biliyor mu; hâlimizi soruyor mu acaba?

Bildikler, hatırına geliyor mu; bu uğradığımız belâlar makbûl oluyor mu onca?

Kuyuda o aya mahrem kesilmek hevesine kapıldım da o hevesle kuyuya düştüm.

1400. Fakat sonra duydum, anladım ki bu, bir zandan ibâret; ayın yeri, göğün yücesi.

Hâlâ, o istekten utanmadayım; yere geçtim ama kararım yok.

O belâ içinde kalsam değerdi; lâyıktım ona; fakat sen, Hızır oldun da, o arada yetişip geldin.

Şimdi bana sevgiliden haber ver; geçen geçti; şimdi sen ondan haber ver bana.

Suhan, bu âhû feryâda bakmadan bir kuş olup sevgilinin bağına, bahçesine uçup gitti.

1405. Gayret Aşk'a, a kardeş dedi; hadi gel, yol erinin yolda olması gerek.

O iki yücelik hüması kanat açıp gurbet baykuşu gibi yola düştü.

Gözlerinin uzayıp giden bakışını değnekçi yapıp o iki belâ çeken, yürüyüp gitmeye koyuldu.

Düşkünlüğe bir de gam gelip katıldı; yollarına Gam harabesi çıkageldi.

Hani evvelce de söylemiştik burasını; her adımı bir ümitsizlik çukuru olan bu harabeyi anmıştık.

Gece ve kışın şiddeti

1410. Bir kapkara çölde yollarını yitirdiler; Kışın en uzun gecesiydi, ansızın gelip çatan bir kıştı bu.

Bir çöl bu ki Allâh'a sığınırız; orda her an cinler cirit oynar.

Yeisle korku birbiri üstüne yığılmadaydı; kimi kar yağıyordu kimi karanlık.

Karanlıkla kar; birbiriyle uzlaştı; nurla zulmet bir kalıba girdi.

Mehtap soğuktan donup çiy yerine cıva dökülmedeydi.

1415. Karanlık beyaz bir ceylana dönmüştü; ova misk içinde kâfurla dolmuştu.

Bir bakıma da kar içinde karanlık, gözün beyaziyle çevrili karası gibi, etrafı kuşatılmış bir hâldeydi.

Camdan yapılmış gök, buzdan kırılarak parça parça yere düşmüştü.

Her işi zulüm olan şu feleğe bak, şu feleğe bak hele; sanki Zengibar'a ayna götürmüş.

Soğukla kar birbirine karışınca, gece zencisi sırıtmıştı; bembeyaz dişleri görünmedeydi.

1420. Yıldızlar, bin mıh çakılmış olan ayı karanlık yüzünden kaybettiler.

Yol da Arslan burcu kesildi, meydanda her köşede pamuktan bir aslan peydahlandı.

Sanki alevin dili tutulmuştu da feryâdı titreyip duruyordu.

Serkeş kıvılcım dondu; ateş, inciler içinde kalakaldı.

Hamamın camı kırıldı da sayvanı, damı elmastan yapıldı.

1425. Dağların arı-duru suları uçar, onlara kar adı verilir de tekrar yağardı.

Cedvel-i Sîm, ovadan kaçmaya niyetlendi de Sütlüce'de kaldı.

Kardeşler birbirlerine girip kan ettiler; parmaklariyle pençeleri mercan dallarına döndü.

Dünyâ dehşetten bir karaltı hâline geldi; dağlar bile kasırgaya ayak uydurup uçuştu.

Havada asi bir kuş bile kalmadı; yalnız arada bir ateş rengi uçardı.

1430. Yakut renkli şarabın katreleri, havadan pervâsız bir hâle gelmişlerdi.

Ateş içinde arı-duru su meydana geldi; duman kasırgaya sığınır oldu.

Balıkları avlamak için bütün oltalara kor bağlanmıştı.

Kış, buz direkleri ile tutmasaydı yemyeşil gök, boz renkli yeryüzüne ağardı.

Karakış pâdişâhı şehri bezedi; damın kıyısı gümüş kamışlarla doldu.

1435. Söyleyen dil, bir et parçası kesilerek damın dudaklarına şikâyet sözleri döküldü.

Sabâh, buzdan direklerle tutmasa güneş denen ateş yurdu bile yele savrulurdu.

Bâzı kere de denizler ova hâline girerdi de ceylanın otlağı olan çayır, çimen, balık olurdu.

Av köpeğinin ağzında hararet olsaydı tavşan, orasını baba kucağı sanırdı.

Ayağı kayıp düşmekten çekinirdi de havuz kıyısına peri bile gelemezdi.

1440. Cemrenin ayağı kaymasaydı tâ hazirana kadar yeryüzüne düşmezdi.

Halkın meşrebi tümden meydana çıktı, ağızları dam kıyısından geri kalmadı; halkın dudaklarına da buzlar asıldı.

İnsanların, titreyen soluklarla konuşmaları, bir delilik

zinciri hâline geldi, sözler birbirine girdi; fakat bu zincir elmastandı.

Fanusun içinde parlayan mum, denizde gizli duran mercan dalına dönmüştü.

Feleğin Nesrin'ini kümeste görünce kafesteki yabanî güvercin sesini kesti.

1445. Çocuklar, mahrumiyet yemlerini toplamıya kalkmasınlar diye serçe kuşlarının önlerine kıvılcımlar serpilirdi.

Kıştan Mirrîh'in eli donup hançeri gökten yere düştü.

Gökyüzü Arslan'ı kardan yapılma bir arslana döndü, dişlerinin yerinde de Ülker burcunun yıldızları vardı.

Geceleri aydınlatan yıldız gibi gündüz de, arada bir görünmedeydi.

Ağlıyan göz buz tutunca, insanlar ölümü gözlükle ararlardı.

1450. Gönül yarışına sebep bulmak için düşmanla dost hararetli bir sohbete dalmıştı.

Ceylân baruta koşardı; çilkuşu ağızotuna gelirdi.

Şarab içiş zâhitlikle ayni oldu, terütâze ateş, kupkuru su olmuştu sanki.

En fazla şaşılacak şey de şu: sanki düşünceler yolu da dondu; şairlerin tabiatına gelen şiirler bile sekte ile geliyordu.

Hâsılı söz söyleyenler de susmuştu; mânâ meyhanesindeki küpler de coşup köpürmüyordu artık.

1455. Ey Galib, şairler bana eşit olamazlar; ben, düşünce alevine bile nazlanırım.

Sözün bitimi

Herşeyi bilen uyanık Aşk o korkuyla, o tehlike yüzünden binlerce dehşete düşerek yolunu yitirdi.

Anladı ki orası şehir değil, ova. Ama bu, ya bir büyü, yahut da kimyâ.

Helâk olma sebeblerinin hepsi de tekrar tekrar var; gök gürültüsü sesleri, şimşekler, kasırgalar.

Karanlıklar denizi dalgalandıkça dalgalanmakta; hayâl gulyabanileri bölük bölük görünmede.

1460. Bir yanda vehim, korku belâsı, bir yanda kar ve karanlık havası.

Gam ülkesini de görmemişti; zamanın nazlısıydı o güzel.

Gördü ki karanlık karaları aştı; o genci dehşete gark etti bu hâl.

Kasırga gibi nice zaman başı boş, nereye gittiğini bilmez bir hâlde her yana koşup durdu.

Fakat o çölde hiçbir iz belirmedi; hiçbir yanda bir kurtuluş yolu göremedi.

1465. Derken birden, harman gibi bir ateş gördü o peri gibi güzel genç.

Öylesine bir ateşti ki cehennem katranına benziyordu, o ateşten yalım üstüne yalım çıkıyordu.

Alevin dumanı göklere erişmedeydi. Bu, bir büyüydü. Fakat alev şeklinde görünüyordu.

Cadı

Orda bir kocakarı yurt tutmuştu; dev yüzlü, korkunç bir cadı.

Sanki şeytandı da cehennemde oturuyordu; dört yanı ateşti, ziftti, katrandı.

1470. Başı karadağdan bir örnek, ağzındaki dişleri, eski, yıkık kâfîr mezarları sanki.

Burnu, Moda Burnu'nun ovası; sırtlan yatağı, kertenkele yuvası.

Alt dudağı dizine dek sarkmış; sanki pis kokan fil leşi.

Pis renkli iki gözü, âdetâ birer kaplumbağa; kirpikleri yengeç ayağına benziyor.

İki karaçıyanı kaş edinmiş; iki köryılanı da saç edinmiş.

1475. İki meme, tıpkı iki domuz; bir iş yapmak için onları baş aşağı çevirmiş sanki.

İki kulağı tarla kovuğu, kirpi yuvası, sıçan yatağı.

Ağzından pis sular akıyor; lağım gibi pis kokular geliyor.

Burnunda çıyan, fâre, akrep; ağzında da zehirli yılanla kertenkele.

Dili, ateşle söyleşmekte; sanki cehennem zebânisi.

1480. Büyü âletleri yanında hazır; binlerce köhne çanak, çömlek, bir hayli de yağ.

Bir yağı çömleğe kodu mu, nice bin hayâl görünmesine sebeb olmada.

Kimi yel gibi buluta binmede; kimi de ateşi feryâda getirmede.

Bir yanından, yuttuğu çocukların kanından gebe kalıyor; evlâdı doğuyor;

Derken o kötü işli pis karı, onları tekrar yiyor.

Aşk'ı dilemesi

1485. Büyü yapıp Aşk'ı çağırdı; ona süsünü püsünü gösterdi.

Bin türlü kumaş, bin türlü metâ, bin türlü şan, şevket, elmasla lâ'l, inci, altın...

Onları hemen giyindi; Aşk'a, gel oğul, beni al dedi;

Aman, bu dertliyi nikâhla; gönlüm seni pek beğendi.

Bu yoksula, seni âleme sultan etmek kolay görünür, kolay.

1490. Bu işe râzı olmazsan bir büyü yaparım; seni perîşân eder giderim.

Aşk, o sözü işitip anlayınca bâzı ağladı, bâzı da şaştı kaldı.

Başını göğe kaldırıp insanların da, cinlerin de sırrını bilene hâlini söyledi, yandı yakıldı.

Âlemi âhına siper edip güneş yüzlü Hüsn'ü andı.

Ey Hüsn, ey parlak güneş, ey aşk, ey beni kıvılcımlara tutsak eden, ateşlere yakan güzel dedi;

1495. Ey âh, senden umduğum bu muydu; cadı mı benimle buluşmak havasına düşecekti?

Ben gurbet mihnetinde hâlsiz, mecâlsiz kalayım; sen, zevk içinde safâlar sürüp ferahlanasın.

Ben karanlıklardaki karlar içinde yolumu yitireyim; bu felekse senin havana uysun.

Fakat sevgide âdet bu mu? Ey cömertlik ayı, insâf et.

Sevgilisi ateşlere tutsak olanın boğazından Kevser suyu bile geçmez.

1500. Kimi baht, kimi felek, kimi de sevgili, onun gözyaşlarını döktürdü gitti.

Cadının **Aşk'ı** asması

Cadı, onu bu belâda görünce daha da fazla kızdı.

Bir büyü yaparak onu çarmıha gerdi de kılıca, şişe amaç etti.

Bundan ibret alsınlar diye Aşk'la Gayret, o ateşe karşı asıldılar.

O büyücü karı, Nemrudluk edip o pâdişâhı astı.

1505. Derin kuyuyu görmüştü ya; bu yolda mancınıkı da seyretti.

O terü tâze gonce, kandil gibi asılmanın şanını, şevketini arttırdı.

Cadı Aşk'ı sevdiği için bu şekilde korkutmak istiyordu onu.

Korku, boğazını sıkmadaydı; fakat tertemiz canı hiç incinmemişti.

O darağacında, minberdeki hatîb gibi o yâsemin bedenli güzel, haftalarca kaldı.

1510. Bin çeşit feryâd etmedeydi; gören, onu ağlayıp inliyen bülbül sanırdı.

Kimi vakit feleğin zulmünü söyledi, kimi vakit Hüsn'e karşı âh etti, feryâd eyledi.

Kimi vakit bahtına hitâb etti; azar okunu biledi, keskinleştirdi.

Ey baht dedi; bu vefâsızlık nedir? Seninle bilişliğimiz hiç mi yok?

Tutalım sevgili vefâsız; bu onun hem âdetidir, hem de yakışır ona.

1515. Âşıkın gamlanması, belâya düşmesi, sevgilininse vefâsızlık etmesi gerektir.

Bâri o cilveli, o işveli sevgiliye sen uyma; gel, şu zamânın, şu âlemin töresine uyma.

Fakat ne onun bir tesîri görüldü, ne bunun; anladı ki bunların hepsi de kazâ ve kaderin işi.

Gene aklı başına geldi; suçları tamâmiyle örten Allâh'ın rahmetini hatırladı.

Ey insanları, cinleri yaratan Allâh dedi, acı; bende sabır, tâkat kalmadı, aman, merhamet et.

1520. Sevgiliye kavuşmam mukadder değilse al canımı; ver o işveli sevgiliye.

Binlerce düşünceye dalıp perperîşan söylendi durdu; mâbûduna âh etti, feryâd etti.

O anda Suhan çıkageldi; "Kün" emri gibi zuhûr etti.

O anda karanlık sıyrıldı; gece geçti; korkuyla dehşetin yerini sevinç aldı.

Hak meydana çıktı, bâtıl bozuldu; korkulu rüyalar gibi büyü, yok oldu gitti.

1525. Çevik Aşk, o ihtiyarı görünce ağlayıp göğsünü yırttı;

Hüsn'ü anıp âh etti, feryâd etti; aynı zamanda da bu şiiri okudu:

Tardiye

Hoş geldin ey sevgilinin habercisi, dostun postacısı, bana sevgiliden bir haber ver.

Can sevgilinin bayramına kurban olsun; sevgiliyi ummam, faydasız olur mu hiç?

Sevgilinin bize bir selâmı yok mu?

1530. Ey düşmüşlerin Hızır'ı, söyle. Bu sırrı meydana çıkar; sen,

Sevgiliye karşı tercemânım ol da söyle. Gizleme, birer birer söyle;

Gam defterinin sonu yok mu, bitmiyecek mi bu defter?

Yârabbi, bu ne bekleyiştir; geçip gitmeyen nasıl bir zamandır bu?

Hep dert, hep elem; bir duyup öğrensem, nasıl bir şîveli sevgilidir bu?

Vuslat gibi bir merâmı yok mu?

1535. Mansur gibi dârın yücesine çıktım; Sesim, sûr üfürülüşünün ezanı;

Gam, boğazımı şah-mansur hâline getirdi. Belâ askeriyle kuşatıldım;

O pâdişâhın selâmı yok mu?

*

Şu felekten, aşağılık kişiler murâd aldılar da bildikler, yarınlara kaldı.

O ahitler, o vefâ yeminleri durmuyor mu? Bu ettiğim duâlar kabûl edilmez mi?

Gönül hâlinin düzeni yok mu?

*

1540. Gönül gam hayretiyle dilsiz kesildi. Galib gibi mecâlsiz kaldı;

Gönderdiğim arzıhâle de cevap gelmedi. Şimdi bir tek ihtimâl kaldı:

İnsâfın o yerde adı yok mu?

Suhan'ın müjde vermesi

Suhan söz kapısını açtı da şu tarzda cevap verdi:

Sen, sevgilinin haberi yok mu sanıyorsun; yoksa seni terkeder diye bir şüpheye mi düştün?

O, güzellik ve alım ülkesinin pâdişâhıdır; düşkünlerin feryâdına erişir o.

1545. O sana âşıktır; mâşuk sanma; en doğru, en inanılır söz budur; bunu duy.

Eşi, örneği olmıyan Hüsn'ün kudretini gör; bak, o büyücü karının hâli ne oldu?

Şimdi gözünü aç da dikkat et; cadıya bak da bu sırdan ibret al.

Âlemi bezeyen Aşk, bir yol cadıya baktı ama,

Ne gördü? Özge bir hâle girmiş; it leşi bir çuvala girivermiş.

1550. Ne süsü püsü var, ne asım takımı; kâfir kakırdamış kalmış, bir hınzır ölüsü sanki.

Bir kılıç vurularak iki parça olmuş; işi kötüydü; yıldızı da kötü olmuş.

Yanında ne ateş var, ne karanlık; ne kar var, ne çarmıh, ne dehşet.

Suhan, o hayâli anlattı; sebebini şöyle bildirdi:

Sen Hüsn adını unuttun da o yüzden cadı seni bu çeşit kendinden geçirdi.

1555. Hüsn adı bu büyünün tılsımıdır; bu büyünün bozulmasına sebep, onun adını anıştır.

İhtiyâcını bildirdin ya, himmet etti; işte olan oldu bitti.

O tek Hüsn, feryâdına yetişti, bu mücevher kılıcı sana armağan etti.

Kılıç

Ama ne kılıç? Elmas bir kılıç; düşmanın cellâdı, vesvese şeytanlarına şihap.

Hayder'in Zül-fekaarının bir mısraı; Hayder'in savaşının bir âyeti.

1560. Allâh'ın yardımının aynası; pâdişâhlık yolunun yordamının Hızır'ı.

Göz ve kaş kılıcı bile bu kılıca hased eder; hicviye yazan şâiri susturur gider.

Kan ırmağı, ateş seli, ecel zehiri, nakışlarla bezenmiş bir ejderhâ.

Yeniay, ona güzel bir kın; baştan başa bu kılıcın cevheri Süreyyâ yıldızı.

Âbıhayâtın dalgasına benzemekte; elmas ama bileytaşı mercan.

1565. Bir kılıç ki sonsuz, kıyısız denize su yerine can akıtmada.

Aydın güneşin pençesi, onu tutmuş da ayın bağrından çekip çıkarmış.

İşveli dilberlerin göz süzüşleri, baygın bakışları gibi kazâ fitnesine bile harf atmada.

Savaş göğünün ayı, belâ girdâbında dönüp duran bir balık sanki.

Bir ateş dalı ki meyvesi alev; boyubosu ateşler saçmada; altınlarla işlenmiş.

1570. Lâ'le kanmış sudan bir fıskıye; parıl parıl parlıyan siyah bir zümrüt seli.

Kanlar sızdıran yemyeşil bir dudukuşu; alıcı doğan, fakat sülün yüzlü.

Azrâil buyruğuna uymuş; dalgasının kolu kanadı mahşerler îcâd ediyor.

Mâdene lûtuflar eden, ihsanlar bağışlıyan, onu melekût âleminin kuşunun yumurtasından çıkarmış.

Şiddetinde koruyuculuğun safâsı var; Dâvûd'un zırhı, ondaki parlak dalga.

1575. Karahaberci yemyeşil bir kuş; kızıl ölüm, kanadında gizli.

Kan içiyor; fakat zulmü defetmede; eğri büğrü bahislere dalanlara kesin bir cevap.

Senin dâvâna bir tanıktır bu; ters bakma, âh kılıcıdır bu.

Bu yola engel kesilen her şeyi, âh kılıcına havâle et.

At

Hem de o periye benzer güzel, sana gönüller çeken bir at da yolladı.

1580. Gül renkli sülün gibi bir at; cennet gül bahçesi, uçsuz bucaksız bir kan denizi.

Lâ'l ve yakut denizini dalgalandırmada; refref gibi lâhût yolunu tutmada.

Baştan ayağa dek güller giyinmiş bir bahar; şarap gibi lâ'l renkli, şarap gibi coşup köpürüyor.

Cıva, fakat ateş bedenli; güneş gibi baştan başa ateş kesilmiş.

Boyu bosu nezâketle yoğrulmuş; her hareketi kıyâmet cilvesi.

1585. Cennetlerin tûbâ'sı, ateş yalımı; Adn köşkü, ateş tahtı.

Âşıkların gönül kanına benziyor; Hızır'ın Âbıhayâtı; fakat kanı andırmada.

Cennet tâvûsu, güzel ve şanlı bir arslan; al elbiseli güzel bir gelin.

Salına salına gezerken bir hızlansa, ezele ebed haberini verir.

Yürüyüşüne biraz daha hız verse, bölünemiyen bir an bile, izinin tozuna erişemez.

1590. Öylesine hızlı koşar ki havadaki zerreleri bile incitmez.

Tayy-ı mekâna himmet ederse, zamanın akıp giden cüzlerini bile geçer.

Gül bedenli alaca atlar ona hased ederler; hareketleri tatlı, duruşu Rüstem gibi.

Bâzı da durmıya ayak direrse Karadeniz'i bile kara taş hâline sokar.

O alev bedenli, Behrâm'ın lâ'l renkli kubbesi gibi dayanır, dağ gibi durur.

1595. İki kulağı, alıcı doğanın pençelerine benzer; gerdanı, sanki başını yüceltmiş bir surâhi.

Hayvan ama hayat suyu; Bengisu. Bahar sabâhı gibi bir mercan dalı.

Her tüyü, nağmelerle oynıyan tanbur teli; kişnemesiyse sur üfürülüşü.

Tırnağı bembeyaz bir devin beynini örten kafatası; kuyruğu güneş ışığının parıltısının huzmesi.

Yeryüzüne de, mâdene de su gibi akmada; gökyüzüne de ateş gibi sıçramada.

1600. Gözü ceylan, göğsü arslan. Saçları sümbül; soluk alışıysa ejderhânın soluk alışı.

Nefesi hoş, söz anlar bir Ankaa; uçuşta tılsımlı bir alev.

Rengi, kanlı gözyaşıyle aynı renkte; sevgi kaanûniyle aynı âhenkte.

Dudu gibi al elbiseli ama hurmadurusu rengindeki kalemi bile susturmada.

Arslanları bile zebûn eden şarap neşesi gibi sevgili, gönül alıcı meşrebi şuh ve açık.

1605. Hâsılı o çevik kanatlı, uçar gibi koşan at, seni Kalb kal'asına ulaştırır.

Bu, sana Hüsn'ün armağanı; çalış çabala ki burası Gam ülkesidir.

Gayret'e de kol kanat verdi; seninle yol arkadaşlığı etmiye mecâl bağışladı.

Gördün mü, ne pâdişâhtır o; Aşk'a yol kılavuzudur o.

Eşsiz, tek Hüsn, bu kudreti nerden buldu dersen,

1610. Ben bile onun ihsânından utanan bir kuluyum; anla artık; onun topraklara döşenmiş bir kölesiyim ben.

O buyruk sâhibi emrederse bu işler, bu şeyler, bence hiçbir şey değildir; o kadar ehemmiyetsizdir.

Aşk, o ata binince dörtnala yola koyuldu.

Gayret de kanatlarını açıp uçmıya başladı; o pâdişâhla buluşacaklarını düşünüyorlardı; hatırlarında bu kavuşma vardı.

Aşk'ın yorulması

Bu hâl, Aşk'a ağır gelmedeydi; bâzı bâzı düşünüyor; usanç geliyordu kendisine.

1615. Sevgiliyi bırakıp da yola düşmek, ayı bırakıp da kuyuya girmek güç geliyordu ona.

Günden güne ümitsizlenmede, yol kendisine fersah fersah uzamadaydı.

Gayret, hiçbir şeye ihtiyacı olmıyan Allâh'ın lûtfu biter mi, ümit kesmemek gerek.

Durmayıp gidenler, maksada erişirler; başıboş dolaşanlar, bir inci bulurlar elbet.

Bu belli ki Allâh'a ön, ard olmaz; onun ciheti yoktur; ona yön olamaz.

1620. Gece gündüz koşup gidelim; elbette bir gün o güneşi görürüz diyordu.

O dolunay yürüyüp gidiyor; her gece bin yıllık yol alıyordu.

O apaydın güneş her gün dokuz gök kadar yol aşmadaydı.

İsâ gibi güneşe binmişti de bu gidişe aldırış etmiyordu.

Ama bâzı kere de can kaygısına düştü mü Gayret, o amansız ere,

1625. Ölüm diyordu, ayrılık gibi bütün ömür boyunca şürüp gitmez ya; Allâh ne verir de kul götürmez?

Zât'us-Suver Kal'ası

Sâkıy, o sabâh ateşini getir; şarabı sun; o ateşle rûhu nûr et.

Gönüle, ağlıyan gözlerin heyecânı düşsün; tandır içinde tûfan dalgalansın.

Şu gönül yangın yerine dönsün; fakat şarap da onu alevlerine gark etsin.

Ben, erganûnun teline gönül bağlamışım; aynı zamanda kan dalgalarının zinciriyle bağlanmışım.

1630. Zincirimizi, şarap dalgalarının kılıcından başka bir şey kesip atamaz.

O şarabı öyle bir hışımla ver ki belâ Mirrîh'i bile o şarabın habbesi olsun.

O gül renkli şarap bizi baştan çıkarsın; Mansur'la aynı âhenge soksun.

İyiyi kötüyü unutalım; canla ölüm, kucak kucağa sarmaş dolaş olsun.

Gam Harâbesi bir kanara imiş; nerde kadehin yazısı, o en büyük koruyucu tılsım nerde?

1635. Çünkü yolu toz toprak kaplamış, o alev seli yolu silip süpürsün, tertemiz etsin.

Gam çölüne dalmadayım, orda yürümedeyim; kimdir şimdi bana karşı duracak?

Yola engel olanlar beri gelsinler; âh kılıcına hasret çekenler, karşı dursunlar bakalım.

Aşk'ın Gam harâbesinden geçmesi

Aşk, korkusuz, pervâsız, dileyip istiyerek Gam çölüne düşünce,

Şimşek gibi koşup giden Aşk, o kılıçla Gam çölünü, meydan kumuna döndürdü; o kumu da yele savurdu.

1640. Yoluna çıkan her belâ gulyabanisini âh kılıcına bir lokma etti.

Yeryüzünü göğe çevirdi; ejderhâları kehkeşan rengine boyadı; saman duman etti.

Devlerin, gulyabanilerin başlarını sergi hâline getirdi, yerlere düşürdü; o orduya ölüm nakdini verdi.

Arslanların kanlarını deryâ gibi akıttı; ova, kaplan derisine döndü.

O melekten doğmuş güzel, bir kılıçla cehennem karanlığını cennet etti gitti.

1645. Az bir vakitte Gam harâbesini geçti; o harâbenin hem büyüsünü gördü, hem serâbını.

Ecelden önce geçti o yolu; Mâtem sarayı geride kaldı.

Ateş denizinin üstünde mumdan gemiler varmış; o başa gelen ve başa gelecek olan şeyi işitmişti önceden.

Ansızın yolunun üstüne çıkıverdi şimdi; o ciğerler yakan ateş deryâsı görünüverdi.

Mumdan gemiler göstererek bir nice dev, o denizi yurd edinmişti.

1650. Çünkü o kavme ateş zarar vermez; ateşten incinir mi ateş?

Gemileri havada tutuyorlar; çok azıksız ahmağı böylece avlıyorlardı.

Gemiye kim binmeyi kurarsa o devler, hemen onu yok ediyorlardı.

Gemiydi onlar, ama düğün alayındaki nahle benziyorlardı; tekneleri kırmızıydı, alevden yapılmıştı onlar.

Sanki felâket adasıydı orası, ateşle dolu bir belâydı, kızıl kıyâmetti.

1655. Her gemi, Sürhâb dağına benziyordu, her gemide üvey babası dağ olan devler dopdoluydu.

O mum gemiler sanki tabuttu, fakat içine girenlerin nereye gömüldükleri belli olmazdı.

O gemiler, o felâket dolu ateş, hep mezarda yanan mumlardan ibâretti.

Fakat o büyünün hüküm sürdüğü yer de ateşti. Ancak kıyıya bir zararı dokunmuyordu o ateşin.

Devler, Aşk'ı, gel, gemiye bin de selâmete er diye çağırınca,

1660. Aşk, başına gelecekleri anladı, sabretti, koşup gemiye binmedi.

Fakat ne çâresi var ki yol kapalıydı, hiçbir yol görünmüyordu gözüne.

Kendi hâlini anlatış

Ey daima tedbir ve tasarruf sâhibi olan Allâh, bu mihnet, bu eziyet ne vakte dek sürecek?

Yol kesenin bulunması revâ mı ki yol senindir. Dilek, istek arar, istersen, o da senin vergindir, o da sendendir.

Her dertli, her coşkun kişinin Mansur gibi darağacına çıkması mı lâzım?

1665. Beni ayrılığa amaç etme, ahdi kötü kişiyi, sözünde durmazı sınamıya ne lüzum var?

Değil mi ki zerre kadar aşk verdin, değil mi ki lûtfettin de başımı güneş gibi yücelttin, güneşle aynı dereceye ağdırdın beni,

Cadılar eline düşürme, onlara tutsak etme beni. Beni öldür de böylesine hasta etme.

O ölüm, ebedî bir yaşayıştır, ama nefis için istenirse ziyândır.

Maksat ancak senin takdirine râzı olmak, senin rızânı kazanmak. Fakat bu maksada erişmek de senin lûtfunla, senin verginle olur ancak.

1670. Seni dilemek yolunda ayağım bağlı? Benim elimde birşey yok, sen aç ayağının bağını.

Kabûle lâyık bir sığınma, bir sana yönelme ver, hem kabûl et, hem de dua etme kudreti ihsân eyle.

Gönlüme yardımınla bir istek ver, istekte de edebe riâyet etmemi lûtfet.

Bu istek, bir lûtfa eş olsun. Küstahlığımı hep olgunluk kesilsin.

Senin dileğin dâra çekilmemse o darağacı benim mahfilim olur. Yok, ateşse ateş, yerim yurdum kesilir.

1675. Yardım denizi kabarıp coşarsa kullar, hâşâ unutulmaz.

Bilirim ki bu gam, âh etmeğe bile değmez. And olsun Allâh'a, bir bakışa bile değmez bu.

Ama rahmetinden ümidim var da ondan dolayı âh etmedeyim. Senin yardımına alışmışız biz.

Yokluk ovasındaydık, cömertlik ettin, yoktuk; bize varlık elbisesini giydirdin.

Ama hâlâ yokluk diyârındayız, yokuz. Umumî olan nimetini dilemekteyiz.

*

1680. Aşk orda ayrılık tutsağı olup kaldı. Ne geçmeğe kudreti vardı, ne geri dönme fikrine düşmüştü.

O gülbedenli aşkar söze geldi de neden durup kaldın dedi.

Aşk gözyaşı incilerini döküp yuvarlanıp giden inci tâneleri gibi sözlere başladı,

Gayret gibi dedi, kanadım yok ki. Bu ateşle hâlim ne olacak benim?

Şahin değilim ki davranıp kanatlarımı açayım da uçup binlerce fersah yol alayım.

1685. Aşkar Anka gibi süzülüp pervâsızca o ateşe girdi.

İşret meclisi

Bir ateşti ki dumanı Nemrud'un dumanıydı, içinde Nemrud'a benzer kapkara gulyabaniler görünmedeydi.

Gam ateşi dünyâları tutmuştu. Girdâpları cehennem kuyularıydı sanki.

Cehennemdi ama yalımlı bir cıvaydı. Her koru girdâp yudumlarını içmedeydi.

Ciğer kanı gibi gül rengindeydi. Kıvılcımlar deniziydi, kan deryasıydı.

1690. Her dalgası sonsuz bir ateş deniziydi. Her engin yeri bir ateş cehennemiydi.

Gayret canını yakma dedi, bu o kimyânın ateşi.

Tavşancıl kuşu gibi, atmaca gibi uç, o sınayış potasında şeref kazan, yücel.

Bu kapıdan girdiğini, ateşten geçip sudan geldiğini sanma.

Bu yokluk ateşinden kaçma, tekrar atın karnına girmeye kalkışma,

1695. Ateş Aşk'ın olgunluğunu kuvvetlendirdi. Şafak kanlarına bulanmış güneşe döndü.

Kıvılcım tufanı dalgalandıkça dalgalanmadaydı. Aşkarsa yüceldikçe yüceliyor, uçtukça uçuyordu.

Kıyısı, dibi olmıyan, her yanı kaplıyan ateş denizi, belâ dalgalariyle coşuyordu. O gönül alan at da sanki o denizin bir yalımıydı.

Berd âyeti gibi soğuk âhı o ateşi duman gibi aşıyor, geçiyordu.

Gayret de onun yanı sıra kanadını açmış bir pervâneydi, ama arslan şeklindeydi.

1700. Bu aydın güneş duman içinde kalmıştı. Sanki ay tutulmuştu, öyle görünmedeydi.

Soluktan soluğa gulyabanilere kılıç vurup canlarını cehenneme gönderiyordu.

Altında atı, bir semenderdi sanki. Gayret de besberaber yanındaydı onun.

Hâsılı o ateşli yolu, seher çağında esen yel gibi geçti.

Yolu öylesine bir kıyıya düştü ki, orası sanki cennet ülkesinin baharıydı.

1705. Bülbülleri, söz söyleyen birer dudukuşuydu. Papağanları yanışa da, zevke de âşinaydı.

Yeşillik deniz gibi dalgalandıkça dalgalanıyor, güller saçan her fidanı tûbâya benziyordu.

Yeşillik tûfânıydı orası, zümrüt denizi; yer, gök yemyeşil bir zümrüt âlemiydi.

Her yanda çiçekler görünmedeydi. Hepsi de ay yüzlüler gibi gülmedeydi.

Her goncesi, bir neşeli, sevinçli bahardı; her çiy tânesi, tümden nemli bir buluttu.

1710. O parıl parıl parlıyan bahçe, sanki gökyüzüydü; ordaki ayçiçeği, âdetâ güneşe benzerdi.

Ova, nerkisle, karanfille doluydu; yabancı gibi görünen otu, tozu-toprağı sümbüldü.

Havası, bir derecede safdı, bir derecede gönül almadaydı ki bülbülleri bile gül goncesi gibi güzel kokuyordu.

Güneşte görünen zerreleri bile açılmıştı da sanki her zerre, bir saatçiçeği olmuştu.

Yeşillikte dikenler, putrak putrak çiçek açmıştı; her çiçek de gökyüzüne güler dururdu.

1715. Aşk, o bağı, bahçeyi seyredip gönlünün dağı tâzelenince,

Mânâ seyir yerini hatırına getirip bu yepyeni şiiri söylemeye koyuldu:

Tardiye

Ne hoş bir zamandı ki gönül neşelenip can mülkü sevinçle dolmuştu, bir sevinç yeri olmuştu.

O havaları gene andım, hey felek, Allâh için yardım et.

Zamanı süsliyen biriydim ben.

1720. Bu cana yer yurt bir bahçeydi ki, Her goncesi sanki bir cennetti.

Fakat felek fırsat buldu da hepsini yağmaladı. Ama gönlümde hâlâ o neşe var.

Ağırlanma, saygı görme şarabıyle sarhoştum ben.

Âleme hiç minnetim yoktu. Yaşayışım, yeyip içmem, gezip eğlenmem yerindeydi.

Nazlı selvi boylum yanımca gezerdi, sırlarım böyle açılmamıştı.

İlkbahar bile hased ederdi bana.

1725. Şimdiyse bekleyiş derdine düştüm. sBülbül gibi yeni bir bahar beklemedeyim.

Çok ateşler geçtim de kıyıya ulaştım. Sağrak gibi param-parça yerlere döşendim.

Sevgilinin darılış şarabıyla sarhoştum ben.s

Eyvah ki o zaman geçti. Gül geçti, hem de mihnetlerle geçip gitti.

Sevgili kayboldu, o yer yurt uzaklaştı. Can susuz bir hâle geldi, mahmurlaşıp düştü.

Sevgiliyle şarab içerdim ben.

1730. Sevgiliyle yer içerdim. Girdâp gibi coşar köpürürdüm.

Şarap meclisini alevlerle örterdim. O meclisin bülbüllerini bile sustururdum.

Galib gibi murâdına erişmiştim ben.

Suhan'ın dudu şeklinde haber getirişi

O ay yüzlü, bu terütâze şiiri okurken ansızın şaşılacak bir şey duydu.

Al gagalı yeşil bir dudu bir dala konmuş, tekrar tekrar diyordu ki:

Çin şahının kızı, o kan dökücü, güller saçan sabâh çağı gibi bu bahçeye gelir.

1735. Yazık sana ey genç; bir gün o işveli güzele âşık olursan yazık sana.

Elbette Zât'üs-Suver'e varırsın, sonra seni mihnetlere uğratır.

Aşk ona bakarak gururlandı da gizli sır açığa çıktı.

Hüsn'ün adını andı da heyhat dedi, ağyarı sevmeme imkân mı var?

O yeşil dudu bunu açığa vurup, bu sözü söyleyip gayb âleminin Hızır'ına yoldaş oldu, uçup gitti.

1740. Derken bir zaman geldi, coşup kabaran Aşk ne görse beğenirsiniz? Bir bölük hûri o bahçeye çıkageldi.

Bir ayla bir bölük dilber gelmişti. O ay, gezegen yıldızlar içindeki güneşe benziyordu.

Melekler gibi hepsi de tertemizdi. Her şeyi anlayan akıl ordusuna benziyorlardı.

O bölüğe baş olan o ay yüzlü, bir peri ordusunun pâdişâhıydı sanki.

Hûri bakışlı, can görünüşlüydü, tıpkı da Hüsn'e benziyordu hani.

1745. Yanağının gül bahçesi bir cennetti. Kılıç gibi bakışları, ayrılıklar icad etmedeydi,

Kaşı rahmet kitabının besmelesiydi. Dudağı Kevser sûresinden nişan vermedeydi.

Al al yanağı parıl parıl parlayan bir kadehti ki, güneşin yüzüne damla damla nurlar saçıyordu.

Bedeni gümüş yâsemine benzer bir güzeldi. Yalnız görünüşte sükût içindeydi.

Her zaman işâretlerle söyleşmedeydi. Ağzı yoktu ki, ne yapsın o ay yüzlü?

1750. O kâfir hiç söz söylemiyordu. Tercemanı tamâmiyle bakıştı, göz süzüştü.

Hâsılı o âlemi bezeyen güneş, baştan başa, tümden, âlemi bezeyen güzel Hüsn'dü sanki.

Yalnız şu kadar vardı ki o, söz söylerdi, bu yâsemin kokulu dilberse susmadaydı.

Bin nazla yüzünü gösterdi. Aşk hemencecik duvardaki resme döndü, kendinden geçti.

Acaba bu aya benzeyen güzel Hüsn müdür ki, gönlümü ateş definesi hâline soktu?

1755. Yoksa bu yerin perisi midir, yanındakiler de peri askeri mi diyordu

Aşk boyuna bunu düşünüp dururken, ipin ucunu daha ortaya koymamışken,

Mücevher bir taht getirdiler, o nur bedenli güzeller tahtı ortaya koydular.

O ay yüzlü tahta oturdu, yahut da nur havuzuna güneş vurdu;

Çevresine dikkatle bakıp emrederek Aşk'ı çağırdı.

1760. Hemen Aşk'ı huzuruna getirdiler. Hemencecik nur, nura gark oldu.

Bir işret meclisi hazırladılar, bin çeşit sevinç dirildi.

Aşk'a bir hayli iltifatlarda bulundu, onu ağırladı, yanına oturttu.

İşret meclisi

Hemen sabâh şarabını getirdiler, o ay, rûhu şaraba kattı.

Sofranın her yemeği parlak güneşti, kadehleri pırıl pırıl yıldızlar.

1765. O pâdişâh, tahtının kucağında Aşk'ı kucakladı.

Şarap ve kadeh coştukça coşmadaydı, ayla hâle içtikçe içiyorlardı.

Bu ateşli şarap dalgalandı. Sofrada, denizde yüzer gibi şarap kadehleri yüzmeye başladı.

Şarap şafağın kızıllığıyla aynı renkteydi, gül renkli kadehse ayla alay ediyordu sanki.

Akıyordu, ama tabiati de lâ'ldi. Hikmetler faslına sanki lâ'l bir mürekkepti.

1770. Işıklı, yalımlı tabiati zevkle doluydu. Her yudumu binlerce ihlâsa sebeb olmadaydı.

Şaraptı ama sâf tâvûs kanıydı. Verdiği neşedense binlerce renk görünmedeydi.

Derken nağmeler inşâd edilmeye, sazlar çalınmaya başlandı. Meclisin hânendesiyse sarhoştu, kendinden geçmişti, alev sesliydi.

Sâkıynin elinde nur kadehi, billur dalsa güller bitirmede.

Sâkıy, o peri gibi güzelin kendisiydi. Bir nurdu ki sunduğu şarap ateşti.

1775. Hâlis şarap sofrası bir havuzdu. Nerkis de havuzun kıyısında altın gibi parlayan kadehti.

Testiyle kadeh dudak dudağaydı. Rinde toprakla inci, mücevher bir olmuştu.

Bu alışveriş yerinde bir parlaklık, bir alım satım vardı ki kayığa, benzeyen kadeh, boş gitse dolu gelirdi.

Testi bu hâli görüp şükretti, boyuna secde etmeye başladı.

Ay mehtaptaydı, mehtap ayda. Şarap şişedeydi şişe şaraba garkolmuştu.

1780. Seyran yeri ateş denizi olunca şarap tûfânını coşup köpürür gördü.

Üzüm şarabı yakut gibiydi, nur kadehi elmasa benziyordu.

Sâkıy sitem etmeye başlayınca şarap rakı rengine boyanıyordu,

Şarabın rengi uçuyordu da sanki kadehe bülbüllük ediyordu.

Derken o yâsemin bedenli güzel, utandırdı mı da rakı, kıpkırmızı şarap kesiliverdi.

1785. O periden doğma güzel bir solukta süt kadehini Ferhâd'ın kanına döndürüyordu.

Bakışının elindeki parlayan kadeh, Azrail'in elindeki can cevheri oluyordu.

Her bakışı binlerce kadeh şarab içirir, âh kılıcını gözden geçirirdi.

O keyifle Aşk, her şeye boş vermişti, o kılıç gözümün önünde ya dedi.

Aşk'ın başından geçenler

Derken o gül renkli sabâh, o kılıcı da alıp gitti. Aşk'ı feryâd içinde bıraktı; gönlünü kanlara buladı.

1790. Kendinden geçmiş olan Aşk o bahçeye bir baktı ki ne peri askeri var, ne hûriler.

Ne ay kalmış, ne o yıldız kümeleri; ne pâdişâh var, ne mücevher taht.

Gönlü burkulmaya başladı; binlerce ıztırâba düştü.

Yazıklar olsun; demek ki ayrılık, o buluşmaymış; demek ki âşıkların safâ sürmelerine imkân yokmuş dedi.

Bu başlangıç, böyle bir sonuçla bitti; gecenin sabâhı akşam oldu gitti.

1795. Aşk, o şuh güzeli Hüsn sanmış, yüzüne aldanıp inanmıştı.

Yol korkuluydu; âh kılıcı yoktu artık; o mâhut güzel de kendisini terk etmişti.

Ne yol yürümiye gücü vardı, ne dayanmıya kudreti; Aşk'la Gayret o belâda kalakaldılar.

O kötülüklerle dolup taşan bahçeyi gördükçe uzaklık belâsı gönlünü dağlıyordu.

Oysaki Aşk o güzeli görüp şaşırmıştı; sevgilisi Hüsn sanıp feryâd ediyordu.

Suhan'ın sülün şeklinde gelip Aşk'ı uyarması

1800. Derken baş çekmiş bir sülünün şu çeşit ateşli bir haber vermekte olduğunu duydu;

Diyordu ki: O, Çin şâhının kızıdır; Hüsn sanma; kînin ta kendisidir o.

O kızın adı Hüşrübâ, akıl kapandır; peri yüzlüdür ama adam öldürür.

Yarın o ay bu bahçeye gelirse eyvahlar olsun, seni alıp Zât'us-Suver'e götürür.

Aşk, aklını başına devşirdi, ama çıra gibi yanmıştı bir kere; faydası yoktu artık.

1805. O vuslat harîminin gülü, o bahçede gurbet baykuşu gibi kalakalmıştı.

Gerçekten de o yâsemin bedenli kız, gene o bahçeyi yurd edindi.

Gene çevresine bakınıp, evvelce olduğu gibi Aşk'ı gördü.

O arı duru şaraptan içip sevgi denizi kabarıp coştu, köpürdü.

Bir hâl ile Aşk'a işâret edip yanına aldı, beraberce götürdü.

1810. Zât'us-Suver'e yürüyüp gitmiye başladılar; o tek pâdişâh yola düştü.

O âfetin aşkarına binip yola çıktığını Gayret duyunca,

Aşk'a, eyvahlar olsun dedi; gitme onunla, yolunu yitirirsin.

O duduya benzer sülünün ne dediğini duydun; bu kadar susmayı yaraştıramam sana.

Aşk ona, a kardeş dedi; o pâdişâhı gördün mü? Hüsn'e benziyor.

1815. Bir bakıma değil mi ki sevgiliye benzemekte; beni öldürse bile yerindedir; değer.

Önce râzılık istenmez mi? Bu işten hoşnûd olmaz mısın sen?

Gayret, ahdine vefâ ederek, sözünde durarak ister istemez, o yol yitirmişe uydu.

Aşk'la Gayret, o yâsemin bedenli, o kal'aya beraberce vardılar.

Bir de ne görsünler? Görülmemiş, eşsiz bir kal'a; her yanı resimle dolu; şaşılacak bir kal'a bu.

1820. Bir kapıdan girdiler; girdikleri anda o kapı kapandı; görünmez oldu.

O âfet de gözden kaybolup gitti; Aşk'la Gayret orda mahpus kaldılar.

Zât'us-Suver Kal'ası

Bir kal'aydı ki Sûmenât'a benzerdi; her kara taşı Lât'ı andırmadaydı.

Çarşısı kilisenin tıpkısıydı; pek büyük bir şehirdi; fakat kapısı yoktu.

Her sokağı, her yanı Yusufların satıldığı esir pazarıydı sanki; duvarlarında güzellerin resimleri vardı.

1825. Nakşı, Burçlar göğünün aynıydı; Züleyhâ'nın odasıydı âdetâ.

Sanki Bîsütun'daki resimlerdi, o resimler; Şîrînleris lâle renkli güzellerdi.

Her kubbesi, Ferhâd'ın elinden çıkmışa benziyordu; ama her taşı da Ferhâd'ın mezarıydı.

Hayâl tılsımından ibâretti; her resmi, resim ülkesinin haracıydı.

Mermerleri renksiz küçük mermerlerle işlenmişti; dıvarı Mânî'nin resim atölyesi olan Erjeng'ten bir örnekti.

1830. Her minaresi bir fânûs-ı hayâldi; zamana yepyeni bir armağandı.

Ondaki o ince işlenmiş resimlerin hepsi de Şevket'in hayâli gibi inceydi.

Ordaki hayâl, bir sûrete bürünmekten uzaktı, hayâlden ibâretti; bir yarım bakışla geleceği göstermedeydi sanki.

Meğer orasını, düzenci pâdişâhın o düzenci kızı bezemişti; o resimleri hep o yapmıştı.

Âşıkın düşünceleri gibi hayâli, gerçeğe hiç uymıyan resimlerdi onlar.

1835. O zâlim, o sitem etmeyi dileyen güzel, bu resimleri yaparken, perilerin kirpiklerini kılkalem olarak kullanmıştı.

O resimler, Mânî'nin îcâdına utanç verince de zencefresi, Bihzâd'ın beyni olurdu.

Hâsılı o Çin doğusunun güneşi, o kal'ayı düzüp bezemişti.

Aşk, her resme dikkat ettikçe Hüsn'ü anıp ayrılık derdiyle âh ediyordu.

Gayret, aşkara bin dedi; yola düş; bu kal'ada kalma.

1840. Tek, eşi örneği bulunmıyan Aşk, aşkara binince yolunun toprağı, göklere savruldu.

O yolu almaya koyuldu; bir anda bin aylık yol alıyordu.

Güneş batıya varınca bir de baktı, gördü ki iki adımlık yol bile alamamış;

Gene Zât'üs-Suver içinde mahpus. Hâline bakarak ye'se düşmedeydi.

Önceden görüp geçtiği her şey, etraflıca bu kal'ada görünüyordu.

1845. Eskiden olduğu gibi gene bir kuyuya düştüler; devler tuttular onları.

Karlı çölü aştılar; o helâk olma musîbetini gördüler.

Cadıyla çekişip savaştı gene; yoluna ateş denizi çıktı.

Daha nice çeşit can üzen korkular geçirdi; yıllarca inledi, ağladı, feryâd etti.

Aşk, o yolu bin korkuyla geçti; çünkü elinde âh kılıcı yoktu.

1850. Derken birdenbire mânâ yolu açıldı; eşi bulunmıyan Aşk, bir de baktı, gördü ki,

Durak gene o durak, gene o resimler, gene o tılsımlı kal'a.

Mâbûduna şikâyet ederek gönlünün hâlini hikâye etti.

Yârabbî dedi, sen o şûha merhamet ver; ben hastayım, sen ona âfiyet ihsân et.

Bu çiy tânesinden o ay yüzlüyü hoşnûd eyle; çünkü maksada ulaşmak senin lûtfunla olur.

1855. Hiç benim hâlimi sormaz oldu; hakkı da var; çünkü biz resme taptık.

Ama çâresizdim; sen her şeyi bilirsin; o anda ben yoktum; seninse evveline evvel yok.

O suçu kabûllenmek, güç bir iş; ama ona da zulüm isnâd etmek kaabil mi?

Gel, mecâzî sevgime cezâ verme; sözümde istiâreler yaptımsa suçuma bakma.

Hâşâ, sana eş olmasına imkân yok; senin başka, o ay yüzlünün başka bir varlık olması mümkün değil.

1860. Renkten renge giren feleğe tutsak oldum ya; artık sözümde temkin bulunması mümkün mü?

Bu puta tapan kula zincir takıp kırık-dökük bir hâlde kulluğa çek.

Dileklerimin hepsini de ver; eskiden beri dilediğime kavuştur beni.

O dilber, beni göğsüne çeksin; onun zevkıyle, onun gamiyle sütle şeker gibi bağdaşayım, birleşeyim.

Doğru yola götür beni; fakat bu, mümkün değil; heyhât, bir hayâl bu.

1865. Ama senden mümkün olmıyanı da dilemek gerçektir; her dileğin olacağına ihtimâl vermek mümkündür.

Hâşâ, onu özleyişim bitsin gitsin de diyemem; o safâ artsın da ayrılık gitsin.

Gönlü hoş olanlara özleyiş belâdır; ama belâ erbâbına da safâdır.

O bitmiyen kadeh beni sarhoş etsin; kavuşup buluşmak da özleyişimi çoğaltsın.

Derd istemek gamına düşmüş bir hastayım; çoktan beridir ki dertle biliş, tanışım.

1870. Derdimle devâmı aynı renge boya; feryâdımla terânemi aynı âhenge sok.

Suhan'ın bülbül şekline girip haber getirmesi

O ay, ağlayıp feryâd ederek gezerken, ansızın sarhoş bir bülbül gördü.

O bülbül Aşk'a hitâb ederek gam zincirinin halkalarını birbirine ulamadaydı.

Diyordu ki: Bu kal'ada bir hazne var; onu boş sanma; onda bir defîne var.

Ateşe vur burasını; dumanı, alevi göğe çıksın; sen de o bedâva hazneye, o zahmetsiz ele geçen defîneye sâhib ol.

1875. Bu güzel sarayı yakmazsan o gönül alan sevgiliyi ebedî olarak bulamazsın.

Hem de Çin pâdişâhının kızı o serkeş, ciğerini yakar, kebâb eder.

Bu yüksek sayvan yanmadıkça sana burdan çıkmak ihtimâli yoktur.

Boşu boşuna uğraşma; bu kapı afsunla kapalıdır.

O kızın anası peridir; kızsa canla başla sana müşteri.

1880. Anasiyle arasında pek çok çekişme var; çünkü ateş, toprakla uzlaşmaz, birleşmez.

Sonunda periler kastederler sana; gönlünün kanını şarab edip içerler.

O bahçede içilen şarabın hepsi de pâdişâhların kanlarıydı.

Fırsat bulup kılıcını almasaydı cesâret edip hapsetmezdi seni.

Aşk bu mâcerâyı anlayınca o yapıyı ateşe verdi.

1885. O kilise tutuşunca çok put, İsâ'ya ulaştı.

Sûretleri göğe çıktı; bu yedi yuva, o sûretlerle bezendi.

Derken gene soğuk âhı uçurmıya başladı; çünkü o canıyle, başıyle oynayan er, ateşten emindi.

Hem kal'a yandı, hem o yer; hem de Çin pâdişâhının kızı.

Tılsımlı bir defîne açıldı; bir defîne belirdi ki bütün âlemin timsâli ordaydı.

1890. Ama içlerinde eşsiz Hüsn yoktu; Aşk onları seyretti.

Orda âh kılıcını da buldu; seher çağı atılan duâ okunu da.

O periye benzer güzel, ateş gibi kendisini yakıp yandırarak gene yola düştü.

Ama ne yoldu o yol, her adımda bir kuyu vardı; otlarının her yaprağı can üzen bir yılandı.

Sevgilisini hatırladıkça şu sözleri tekrarlar dururdu:

1895. Ey âh, yeter, yeter bu zulüm. Feryâdıma yetiş; çünkü feryâd da sona erdi.

Aşk'ın zayıflığı

O kadar zayıfladı ki, zayıflığı günden güne o dereceye geldi ki, âh edemez, feryâd edemez oldu.

Gölge gibi aşkarından düştü; kıvılcım, korundan ayrıldı.

O dünyâ ayı, yeniaya döndü; şeref güneşi zevâle erdi sanki.

Güzellik şarabı azaldı; kadehin dibinde bir yudumcuk kaldı.

1900. Öyle zayıfladı ki, bu zayıflık, zayıflığın da sonuydu artık; hattâ yokluğun da ötesindeydi bu.

Gam denizine habbe olurdu; soluk alıp verdikçe yok olur giderdi.

Öyle bir sûretti ki heyûlâsı yoktu; harf ağırlığı olmaksızın bambaşka bir mânâydı.

Bedeninde elbiseyi taşımaya kuvvet kalmadı; mehtâbın ipek kumaşı bile yük oluyordu kendisine.

Benzinin rengi kanat açıp uçsa yokluk diyârına uçar gi- derdi.

1905. Ateşböceğine benzer bir ışıktı; kimi zaman görü- nürdü, kimi zaman kaybolurdu.

Bakışı, gözüne deryâ geliyordu; gözünün ışığı, yoluna set çekiyordu.

O mahzun er, zayıflığa gark oldu; kendi rengini bile kan deryâsı sanacak bir hâle geldi.

Düşüncesinin iplikleri, telleri, bir zincir kesilmişti kendi- sine; düşünce ülkesine bile gidemez olmuştu artık.

Bakış ışığının ipliği, bir olta olmuştu da balık gibi tutmuş- tu kendisini.

1910. Zayıflık, onu o kadar bitkin bir hâle getirmişti ki, bir ışıktı, bir alevdi; ama o da sönmüş gitmişti.

Kımıldansa havaya karışıyordu; mırıldansa sese dönüp yok oluyordu.

Şarabın habbelerinden inciniyor, gülün kokusundan so- lup gidiyordu.

Artık ayları, yılları aşamaz oldu; yaşama ihtimâli kalmadı.

Her solukta ömrü geçip gittikçe bedeninin cüzleri dağıl- madaydı.

1915. Burda cüzler denmekten maksat da, bölünmiye imkân bulunmıyacak kadar küçük cüzler ki, bunları böl- mek, hayâle bile sığmaz.

Her kıl, bedeninde sanki bir zincirdi; fakat bu zincir de kendisinin gölgesine resmedilmişti.

Yüzü görünse de anlıyabilseydin, derdin ki: Yoklukla mümkün olmıyan şey bir araya gelmiş.

Bunu kim görse ikrâr eder; yoklukta varlık da oluyor- muş der.

Aşk'ın perîşânlığının son dereceye gelmesi

Yol başında, artık hiçbir şey yapamıyacak bir hâlde kalakaldı; ne yürümiye mecâli vardı, ne durmıya.

1920. Zamânenin durumlarından ciğeri kan kesilmişti; sağlık esenlik kadehi de başka bir hâl almıştı.

Murâdına eriş durağına varamamış, ebedî ye'se düşmüş, belâlara uğramıştı.

Gönül sırçası yüz yerinden kırılmış, o taşlık yere dökülüp saçılmış, o yeri durak edinmişti.

O zayıflıkla yorgun, bitkin, kendinden geçmiş bir hâlde Azrâil'le kucak kucağa gelmişti.

Ebedî yaşayıştan bezmişti; amansız ölümdense gönlü şâdolmadaydı.

1925. Gönlünde ne cennet vardı, ne cehennem. Ne zevkten ferahlıyordu, ne hüzünden hayıflanıyor, eyvah diyordu.

Korku ve yeis dalgalanmadaydı ama, onda hayıflanmıya bile tâkat yoktu,

Cihândan kaçıp sığınacak yeri yoktu; ölümden başka bir ümîdi de kalmamıştı.

Ölümse kavuşmak ümidine engeldi; derdine şifâ verecek, fayda edecek bir şarap değildi ölüm.

Ne çeşit bir ilâç kullanacağını hayâline bile getirmezdi; ayak olmayınca hangi yola gidecek; nasıl yol alacak?

1930. Kazâ ve kader şerbetinden sarhoş olmuştu; yabancıya karşı da gönlü kırıktı, bildiğe karşı da.

Gayret bile gözüne can düşmanı görünüyordu; gönlüne, sevgiliye kavuşmak ümîdi bile gelmiyordu.

Gönlünü kapan sevgiliyle kavuşmaktan ümit kesmişti; o belâdan kurtulmayı ummuyordu.

O gizli gamı çoğaltmak için bu beyitle nağmeler düzüyordu:

Ayrılığınla ciğerim kebâb oldu ey dost; gel, gel ki gönül yıkıldı gitti ey dost.

Suhan'ın erişmesi

1935. Feyz sabâhına benzer bir ihtiyar çıkıp gelerek yolbaşını ışıklandırdı.

Ama nasıl ihtiyar? Subhusâdık'a benziyor; her söylediği söz, himmete uygun.

Uzayıp giden, tâ uzakları gören bakışı, eldeki asâsı; nurla dolu yüzü, melek gibi.

Yüzünün suyu, yaşayış seli; saçı, sakalı mehtap gibi bembeyaz.

Kaşı, ümit bayramının yeniayı; her oynayışı, bir ümit müjdesi.

1940. Sohbeti kader hikmetine âit; insanların atasından, Âdem Peygamber'den haber vermekte.

Bembeyaz sakalı, sanki Mansûr'un beyni, özü; her sözü, sûr üfürülüşü gibi hak ve gerçek.

Olgunluk aynasına karşı Aristo, şaşırarak boyuna başı dizinde oturmada.

Re'yi, karârı, İskender'in yoluna meş'ale olmuş; güneşle ay, onun peşine düşmüş.

Gök gibi yeşil elbise giyinmiş; mânâ Hızır'ının eteğine sâhip, eteğine sarılanlar, himmetine mazhar olmada,

1945. Rûh'ül-Kudüs'ün sırlarının emîni; vahiy haznesini düzüp koşmada.

Yüzü parıl parıl parlıyor; saçı sakalı bembeyaz; mehtapta güneş değirmisine benziyor.

Seb'al - Mesânî, dudağının virdi; akl-ı sânî, olgunluğunun şâgirdi.

Salt mânâlar haznesinin haznedârı; mânâya âit ne varsa hepsini derleyip toplamış.

O can ışığı, tesbîh ederek Kur'ân nûru gibi indi oraya.

1950. Aşk'a iyice bir tesellî vererek gönlünü ele aldı, ağırladı onu.

Dedi ki: Ben, zamânın hekimiyim; hekimlik bilgisinde ün almışım bu ülkede.

Seni tedâvî etmiye geldim; ama benimle gelirsen tedâvî edeceğim.

Çünkü kimyâya ihtiyaç var; derdin için bu devâ lâzım.

Durma, hemen Kalb kal'asına gidelim; derdini Kalb ülkesinin pâdişâhına arz et.

1955. O pâdişâhın adı, izi belirmiyen Hüsn'dür; bu adla ün almıştır dünyâda.

Kalb kal'asının sâhibi odur; Kalb diyârında pâdişâhlar pâdişâhı odur.

Senin zayıflığım haber vermişler ona; o uyanık pâdişâh da beni gönderdi.

Aşk'ın kendine gelmesi

Aşk bu müjdeden haberdâr olunca öldü de tekrar dirildi.

Bir müjde bu ki bütün dilekler, içinde o müjdenin; bir hâl ki bu, hâllerin de ötesinde.

1960. Hem ebedî hayat bağışlamada, hem bütün dileklere kavuşma müjdesini vermede.

Bütün o zayıflık gitti; kuvvet geldi; gam hastasına sihhat göründü.

Bir sözle Aşk goncesi açıldı; bir mumla bütün meclis aydınlandı.

Bir yandan kimyâyı elde etmek müjdesi, bir yandan eşsiz Hüsn'e kavuşmak ümîdi.

Aşk, hayran olmuştu bu hâle; o sırada Gayret, gözünden kayboluverdi.

1965. Ey Cebrâîl meşrepli sâkıy, ilhâm kadehimi dudağına dek doldur.

Bir can soluğuyla coştur beni; gönlümün İsâ'sını susturma.

Ey sâkıy, sen bize İsrâfîl ol; ölümümüzü yaşayışa çevir.

Bu meclise surâhiyi sûr et de söz yığınlarını dirilt, topla bir yere.

Sâkıy, sâkıy, himmet etmemek yaraşmaz sana; Tanrı erleri ayrı değildir Tanrı'dan.

1970. Sâkıy, sana Rûh-ı Kuds derler; sözlerine de uzlaşıp birleşme şarabı adını verirler.

Aşk'a âit sözler söylüyorsan, kimi arıyorsun bu sözleri duyacak, anlayacak?

Söz erbâbı çoktur ama bu neşeye sâhib olan, benden başka kimse yok.

Ben ayağa kalktım da bütün âlem sustu; Turdağı bile Kelîm'ini unuttu.

Dâvûd'a benziyen gönlümü, Zebûr okur bir hâle getir de melek kuşlarını dilsiz bir hâle sok.

1975. Ama kerem et de güzel bir haber ver; bu sefer de bambaşka bir neşe ver.

Her neşede sarhoş birdir; "belâ" çoksa da "elest" bir;

Ama aşk mumu yandıkça, sönmedikçe bu zaman, bensiz dönmez.

Bir ferah, bir neşe kadehiyle uyar beni; aklımı başıma getir de ikinci sefer, gene sarhoş olayım.

Bu, ferah vâdîsinde bir geziniştir; bir seyir seyrandır; Allâh dilerse, izin verirse, hayırlı bir faldır bu.

1980. O ihtiyar, o genci yol arkadaşı edinip bu şevkle sevgiliye yürüdüler.

Bir şevkti bu ki, anlatışa sığmaz; bir gülüşü, göğe bile sığmaz.

Kalb kal'ası görününce Aşk, orda neler gördü, neler; seyret de gör.

Bir kal'aydı ki taşı kızıl yâkut; Nâsût âleminde bir Lâhût sarayı.

Her taşı, her kerpici altınla işlenmiş, bezenmiş; güneşle yüz yüze; onun gibi parıl parıl parlamada.

1985. Gayb resimlerinin çeşidiyle dopdolu; burcu, bedeni, remizlerin sırları.

Her burçta renk renk nurlar var. Dıvarları baştan başa sır hazneleri.

Görünüşünden gözler kamaşmada; övgüsünde sözler tükenmede.

Bir yanı nurdan ibâret bir deniz; bir yanı yeşil dalgalarla kaplı bir ova.

Beş kapısı var; o tertemiz denize bakmada. Öbür beş kapısı da bu karaya karşı.

1990. Beş kapı ama arşa yücelmiş; her kulesi Kafdağı'yla boy ölçüşüyor.

Her kapıda bir ulu melek saygıdeğer aziz canı karşılamak için bekliyor

Sanki kafdağının anka kuşu gibi, kolları ve kanatları yeşil nurlar içinde

Her ulunun yanında bin güzel peri ve bir sürü hizmetkârdan oluşan maiyet

Denize nazır beş kapı ki her biri aklın alamayacağı nitelikteydi

1995. Aşk bu şehri gördü de eridi, bitti; şaşkınlıktan ne konuştu, ne susabildi*

O ihtiyar, bilmedin mi dedi, bu şaşkınlıktan ayılmadın mı?

Sende bu şaşkınlık belâsı niceye bir sürecek, hayret sefası yaklaştı, işte şuracıkta.

O ay bedenli, biraz açıldı, kendine geldi. O aya benzer yüzü tutan, o güneşi küsûfa uğratan kederler tamâmiyle geçip gitti.

Hâsılı o ulgun, o temiz ihtiyar, o ay yüzlüyle şehre girdi.

2000. Bir şehirdi bu şehir ki imkânın ötesinde. Yoluna döşenmiş taşlar bile söz bilen, söz anlıyan mücevherlerdi.

Anayol ırmak gibi hızlı hızlı akıyordu. Orda adım atıp yürümeye hacet yoktu.

Aşk, bu hâli görünce tamâmiyle sarhoş oldu. Bu sırada etrafını nur askeri kuşattı.

Önce bir alay beyazlar giyinmiş, buluşma sabâhı feyzinin bile hasedini çekecek kişiler göründü.

---

* 1991 ile 1996 arasındaki beyitler, Gölpınarlı'nın ilk yayınında unutulmuş ve bu yayına günümüzün Türkçesi'ne nakledilerek alınmışlardır.

Beyaz ceylânlara benziyorlardı. Sanki güneş gibi hepsi de sabâh elbisesi giyinmişti.

2005. Altın renginde elbise giyinmiş, altın renkli libaslar içinde, saçları altın, baştan başa altına bürünmüş askerler.

Tamâmiyle hûri yüzlü, kanatlı, baştan başa her biri kimya.

Bir yanda lâcivert elbise giyinmiş bir bölük. Hepsi de derya gibi coşup dalgalanmada.

Altın işlemeli elbise giyenler görünmez oldular orda. Hani gökte görünmez olan yıldızlar gibi.

Ayrıca nice coşup dalgalanan kırmızı elbise giymiş güzeller de vardı orda. Her birisi de cennetle kucak kucağaydı.

2010. Her biri güneşe, aya eş. Bir cennet ki orası, ışıklar, alevler yurdu sanki.

Bir yanda da övülmeye değer bir bölük. Ama tümden zümrüt bunlar, ancak canları da var.

Bir yüce, şerefli topluluk ki yemyeşil deniz. Dalgalarıysa can bağışlayan yaşayış.

Bir yandaysa siyah elbise giyinenler. Bunlar geceleyin parlayan yıldızlara benzemekte.

Hiçbirinin övgüye, anlatışa ihtiyacı yok. Vakit gece, fakat mi'raç gecesi.

2015. Derken o asker, dalgalandıkça dalgalanmıya başladı. Yüzlerce renkle bölük bölük geliyordu.

Eşi bulunmayan her bölük çeşitli renklerle cisimlere bürünmüş nurlardı sanki.

Işıkları, renk renk, hayâl sırlarını birbirine çarpmada, çarpıştırmadaydı.

O tertemiz kal'anın zemini, her şeyi anlıyan akıl gibi bir aynaydı.

O ışıklı yer, kendisine vuran her şeyden binlerce haşredilmiş can göstermede, parıl parıl parlamadaydı.

2020. Orda nice büyük saraylar vardı ki hepsi de Zât'üs-Suver'in örneğiydi.

Yalnız bunların resimleri canlıydı. Kökü adama benzeyen ot gibi cansız değildi.

Evlerinin her penceresinden Çin şâhının kızına benzeyen güzeller bakıyordu.

O ışıklar ordusu gelip Aşk'ı ağırladılar, ona eş dost oldular.

Hepsi de o pâdişâha hizmet ederek edep erkân gözetip el öptüler, bey'at ettiler ona.

2025. Nurlu bir taht getirdiler meydana. Tahta o ihtiyarla Aşk, beraberce oturdu.

Derken o pâdişâhı alıp şehri gezdirmeye götürdüler.

Her bir bucakta nice bağ, bahçe vardı. Her bir bahçe cennet bahçesinin bile hasedini çekmedeydi.

Ordaki defineler açıktaydı, mücevherler yıldızlara karışmıştı.

Her bakışında Aşk'a, aklın almayacağı nice şeyler göründü.

2030. Aşk, Hüsn'ün havasına düşmüştü, onu anarak onun sarayını gözlemekteydi.

Ansızın onun sarayı da göründü. O pâdişâhın misli görülmemiş köşkü belirdi.

Bütün zümrüttü, zebercetti. Her penceresi ebedî cennetti.

Binlerce gayb perdesiyle örtülüydü. Şüpheden de arınmıştı, şüphesizlikten de.

O ihtiyar, tahtından indi, aşkın yanından ayrıldı, usuliyle o köşke erişti.

2035. Aşk bir iki saat durdu, bekledi; o ihtiyarın gelip haber vermesini gözlüyordu.

Derken köşkün içinde öyle bir gürültü koptu ki âlemde o çeşit gürültü görülmemişti, duyulmamıştı.

Ney ve tanburların neşeli sesleri duyulmadaydı. Sûr üfürülüyor gibi bir velveledir, kopmuştu.

Sevinç davulları dövülmede, ebedî sevinç belirtileri belirmedeydi.

Beklenmedik bir anda bir perde açılıverdi. Aşk hâlden hâle girdi, aklı başından gitti.

2040. Görülmemiş, şaşılacak öyle bir hâl oldu ki Aşk, bunu hayâline bile getirmezdi.

Derken Gayret'le İsmet, ona tapı kılmağa geldi.

Hem de Suhan, o apaydın ihtiyar, Cünûn mollasıyle beraber göründü.

Önce Suhan müjdeledi, ey ulu emîr dedi,

Bu hâli bilir misin sen? Sen nerdesin; ben kimim?

2045. Bu şehir, gönül alan nasıl bir şehirdir, bu bağ, bu bahçe ne biçim bir bağdır, bahçedir?

Nerden yola çıktın, hangi yoldan geldin sen? Zorun, hünerin hangi pâdişâhtan meydana geldi?

Sevgioğulları aklında mı; Mânâ gezinti yerini, o buluşma mekânını hatırlıyor musun?

Orası işte o eşsiz bahçe, bu ev hâlâ orası.

Burda ne gulyabani var, ne evham. Ne kapkara dev var, ne çirkin haber.

2050. Ne büyü ateşi var, ne kış. Ne ölüm baykuşu var, ne belâ.

Burda tamâmiyle ebedîlik neşesi, sonsuz bir sevinç, zevkın, sefanın çeşitleri var.

Anla bunu, görülmemiş, eşsiz bir sırdır bu. Akıllılardan gizlidir bu.

Ben o Suhan'ım ki Gayret'e geldim de kuyuya vardım, sana kurtuluş yolun bildirdim.

Cadıyı öldüren bendim, bu yolları temizliyen gene bendim.

2055. O bülbül, o söz söyliyen dudu kuşu, o gönül alan, sevimli sülün bendim hep.

O yaradılışı temiz hekim de bendim, sana yol gösterdim.

Şimdi gene buluşmaya, kavuşmaya davetçi olarak geldim, artık bu hâlin ne olduğunu anla.

Bu şeylerin meydana gelmesine eğri, yanlış bir bakış sebeb oldu.

Çünkü Aşk Hüsn'dü, Hüsn de Aşk'ın ta kendisi. Sense yanlış bir yol tutmuştun.

2060. Birlikte bu dedikodu yoktur. O sanıda olmayacak şey hiç bulunmaz.

Var şimdi onun, o melek yüzlü güzelin değer biçilmez güzelliğini gör seyret de,

Bütün gizli şeyler açığa çıksın, evvelki açık olanların hepsi de gizlensin, silinip gitsin.

Seninle yoldaş olanlar, bu yola kadar geldiler ancak, o pâdişâhaysa ancak Aşk erişti.

Cünûn mollası, Gayret, İsmet, Sevgioğulları geride kaldılar.

2065. Suhan'la arkadaşlığın sonu da burası, bundan ötesi Hayret'in işi.

Gerçekten de Hayret o pâdişâhı alıp götürdü, vuslat perdeleri açıldı.

Hikâye de burda sona erişti, bundan ilerisi görünmez artık.

O ölümsüz diriye, Allâh'a yüzlerce hamdolsun ki söz, sükût âlemine erişti.

*

Geçmişlerin arzından ileriye geçtim, bir başka lûgatle konuştum.

2070. Evet, Husrev, Gencevî'ye uymuş, fakat ben o topluluğun izine düşmedim.

And olsun Allâh'a bu bambaşka bir hikâye, belâ defteri görme bunu sen.

Şöyle böyle bir söz sanma. Gel de sen de böyle bir söz söyle bakalım.

Söz ehlinin hepsi de malûm, işte kalım, işte Rûm ülkesi.

Bu pusu vâdîsini gördün mü sen? Bu yeri Dîvânyolu sanma.

2075. Yanlış bulma parmağını uzatma öyle, gel de beş beytine bir beyitle nazîre söyle.

Bunu az vakitte söyledimse, pişkin olmayıştan değil bu iş.

Nice pâdişâhlar, nice yoksullar gördük ki, babalar onları bir anda yapar.

Ben söz haznesinde yeni bir tarz gözettim. O hazneyi ben açtım, ben tükettim.

Sırlarını Mesnevî'den aldım, çaldım ama mîri malı çaldım.

2080. Sen de anlamıya himmet et, o inciyi bul da sen de çal.

Anlatıştaki bu hikmetimi çok görme, canımı Allâh'ın verdiği başarıya havale et.

Şimdiki zamanda ki şâirlikten eser bile yok, söz sultanı benim, başkası değil.

*

Ey kalem, eser senin değildir. Ey gece, bu seher senin değildir.

Rûm ülkesinin Mürşid'inin feyiz nurları parlaklığımı, ışığımı bütün ufuklara yaydı, gösterdi.

2085. Mısra çocuğu gibi doğdum doğalı beni sözle geliştirdi, ayağa kaldırdı.

Ben çocuktum, kimseyle ülfetim yoktu. Öyleyken sözlerim tamâmiyle şöhret kazanmıştı.

Belleten, öğreten üstâda minnetsiz bir hâlde şâirlik tabiatimin baş yazısını, başlığını düzene koymuştu.

Allâh Allâh, bu ne yardım, bu ne lûtuf ki ergenlik çağına erişmemiş bir çocuğa belâgat hikmetini ihsân etmiş.

Mevlânâ'dan feyz erişti de Mesnevî'den nice ders aldım.

2090. Sanki bu dipsiz, kıyısız deniz, renk küpünden bir nişânedir.

Gönül, çakal gibi o denize düştü de dostlarım, başıma üşüştüler.

Bense cennet tâvûsuna bile nazlanmaya başladım, ama uçmaya da gücüm yok.

Ney gibi boşu boşuna feryâd edip inledim. Ben söyledim, mum ağladı.

Bu gönül, hikmet kazanı kesilmişti, fakat nimet başkasının dudağına kısmet oldu.

2095. Ay gibi bedir hâline geldim, derken gedildim, batıp gittim. Vakit sona erince de boş bulundum.

Gönlümde ne aşk var, ne parlayış. Zemâne oğullarına bir gösterişten ibâret.

Bildikler müjdemden alındılar, hepsi de dua ederek gitti.

Ben kaldım, o söz de dudağımda kaldı. Dilek, istek gemisi de demir alıp kalktı, uzaklaşıp gitti.

Ne canımda istek yanışı var, ne gönlümde çalıp çağırmak neşesi var.

2100. Bu hâlde kalır gidersem eyvah. Hemen Allâh başarılar versin, ihsânlarda bulunsun.

*

2101. Galib, bu cefâ defterinin târîhi "Hitâmuh'ul-misk" sözü olur.

Hüsn ü Aşk'ta geçen sözlere âit Sözlük

(a) arapçaya, (f) farsçaya, (t) türkçeye işârettir. Fars dili kuralınca yapılmış terkipler (f) işâretiyle yazılmıştır.

Â

Âb (f): Su.
Abd (a): Kul, köle.
Abdâl: Erenlerden bir bölük (Açılamaya b.)
Âb-dâde (f): Su verilmiş, sulanmış.
Âbdiyyet (a): Kulluk, kölelik.
Âbgîne (f): Şişe, sürahi, ayna.
Âb-keş (f): Su çeken.
Abes (a): Boş, faydasız, lüzumsuz.
Âb-ı hayat (f): İçen kişinin ölümsüzlüğe kavuştuğuna inanılan su. Bengisu.
Âb-ı rû (f); Yüzsuyu. Şeref, haysiyet.
Âb-u tâb (f): Parlaklık, güzellik.
Aceb (a): Şaşılacak şey, şaşkınlık.
Acemî (a): Arab olmıyan, yabancı, bir işte hüneri olmıyan, yeni başlamış, usta olmamış kişi.
Acîb (a): Şaşılacak şey.
Acz (a): Âciz kalmak, başaramamak, apışmak.
Âciz (a): Apışıp kalan.
Açmaz (t): Oyunda acze düşmek, taşı bağlanmak. Açmaza düşmek.
Add (a): Saymak.
A'dâ (a): Düşmanlar.
Âdâb (a): Edepler.
Adâvet (a): Düşmanlık.
Âdem (a): insan, kişi. İnsan cinsinin atası, ilk yaratılan kişi, ilk peygamber.
Adem (a): Yokluk. Varlığın karşılığı.
Âdem-küş (f): Adam öldüren.
Âdet (a): Yapılmasına alışılmış iş, töre.
Adîm (a): Yok olmuş.
Adl (a): Adalet. Herşeyi yerli yerine koymak.
Adn (a): Oturmak. Oturulan yer. Cennet.
Adû (a): Düşman, yağı.

Âfâk (a): Ufuklar, çevre, dolaylar.
Âfât (a): Afetler, kötü şeyler.
Âferin (f): Yaratan. Âlem-âferîn: Âlemi yaratan. Takdir sözü. Beğenilen işe, kişiye söylenen söz.
Âferîniş (f): Yaratış.
Âftâb (f): Güneş.
Âfiyet (a): Esenlik, sıhhat.
Afv (a): Bağışlamak, suçundan geçmek.
Âgâh (f): Uyanık, anlayışlı, bilen.
Âgaaz (f): Başlamak, başlangıç.
Âgeh (f): Âgâh anlamında. O sözün muhaffefi.
Ağız otu (t): Ağızdan dolma tüfeğin barutu.
Aglâz (a): Kaba, kötü ve çirkin şeyler.
Ağmak (t): Yücelmek, yükselmek.
Agreb (a): Eşi hiç görülmemiş.
Agyar (a): Gayrılar, yâr olmıyanlar.
Ahbâb (a): Dostlar, sevilenler.
Ahadiyyet (a): Bir oluş, birlik. Allâh'ın sıfatı.
Âhır (a): Son.
Âhıret (a): Ahret. Ölümden ve kıyâmetten sonraki âlem.
Aheng (f): Başlamak, düzen. Güzel ses. Çalgıların seslerinin uygunluğu. Nağme.
Ahdar (a): Yeşil. Yemyeşil.
Ahkâm (a): Hükümler.
Ahlaak (a): Huylar.
Ahlâm (a): Karışık rüyalar, düş azmaları.
Ahmed (a): Çok öven. Övülmiye en fazla lâyık olan. Hz. Muhammed (s.m).
Ahmediyyet (a): Hz. Muhammed'in (s.m) dereceleri; kendilerine âid olan makaam.
Ahrâ (a): En fazla lâyık olan.
Asâ (a): Sopa.
Asâ-keş (f): Sopa çeken, kör yedekçisi.
Ahşâm (t): Akşam.
Ahter (a): Yıldız.
Ahvel (a): Şaşı.
Akd (a): Bağlamak, sözvermek, nikâh.
Akdem (a): Daha önce.
Âkıl (a): Akıllı.
Akl (a): İnsanda iyiyi, kötüyü anlayıp seçen kaabiliyyet. Us.
Akl-ı sânî (f): İkinci akıl (Açılamaya b.).
Aks (a): Bir şeyin, cilâlı bir yere, parlak birşeye vurup şeklinin orda belirmesi. Ters, zıd.
Âkis (a): Akseden, vuran, şekli beliren.
Akıyk (a): Yemen'de çıkan kırmızı, pembe, mavi, beyaz ve sarı renkteki taş. Akıyk yüzük taşı.
Akreb (a): Bilinen zehirli hayvan. Bu hayvana benzetilen yıldız kümesi. Akreb burcu.
Aktâr (a): Kuturlar. Dolaylar, etraf, kenarlar.
Akvâ (a): Daha kuvvetli.
Âl (a): Soy - sop, evlâd.
Âl (f): Kırmızı.
Alâ' (a): Yücelik.
Alâmet (a): Yücelik, ululuk.
A'lâ (a): En yüce.
Allâh (a): Tanrı.
Allâh ma'ak (a): Allâh seninle.
Âlem (a): Dünyâ, acun. Bir husûsiyetteki varlıkların tümü. Âlemler.

Âlem-ârâ (f): Âlemi bezeyen.
Âlem-efrûz (f): Âlemi aydınlatan, parlatan.
Âlemîn (a): Âlemler.
Alîm (a): Her şeyi bilen. Tanrı adlarından.
Âlû (a): Erik.
Âlûd (f): Bulaşmış.
Amâ (a): Her şeyin, kuvvet hâlinde mevcûd olduğu, fakat cisme bürünmediği âlem. Körlük.
Âmme (a): Hepsi. Halk.
Amıyk (a): Derin.
Amîm (a): Hepsini kavrıyan, kapsıyan.
Amfûd (a): Direk.
Ân (f): O. În ü an: Bu, şu. Alım, güzellik.
Anber (a): Bilinen güzel kokulu nesne.
Ankaa (a): Göze görünmiyen uzun boyunlu, ismi var, cismi yok kuş. Zümrüdü Ankaa.
Ârâ (f): Süsliyen, bezeyen. Âlem-ârâ.
Ara (t): Esnâ, sıra. O arada.
Ârâm (f): Dinleniş, huzûr.
Ard (t): Arka.
Arak (a): Ter. Rakı.
Ârâyış (f): Bezeyiş.
Argunun (Rumcadan f.): Orğa benziyen bir çalgı.
Aristo: Yunan filozofu (Açılamaya b.).
Ârif (a): İrfan sâhibi, anlayışlı.
Arıstetalis: Aristo.
Arş (a): Taht, çardak, tavan. Tanrı arşı (Açılamaya b.).
Arş-fersâ (f): Arşı yıpratan, arştan üstün.
Arîş (a): Sundurma, çardak.
Arûs (a): Gelin.
Arz (a): Göstermek, bildirmek.
Arz-ı hâl (a): Hâli bildirmek. Dileği bildirmek için yazılıp resmî mâhiyette devlet dâiresine, yahut memûra, âmire verilen kâğıt.
Ârzû (f): İstek, dilek.
Ârzûnâk: (f): İstekli.
Âsâ (f): Gibi. Kelimenin sonuna gelir. Cennet âsâ bir bahçe.
Âsân (f): Kolay.
Âsâr (a): Eserler.
Ashâb (a): Dostlar. Peygamberin (s.m) zamânında Müslüman olanlar, Müslüman babadan vücûda gelenler. Hz. Peygamber'in, Müslüman olarak yüzünü görenler.
Ashâb-ı güzin (f): Seçilmiş ashâb.
Aslah (a); En uygun, en yerinde ve gerekli.
Asfiyâ (a): Temiz kişiler.
Âsman. (f): Gök.
Âsiyâb (f): Değirmen.
Âsûde (f): Rahat.
Âsûde-nişîn (f) Rahatça oturan.
Aşk (a): Işk. Sevi, sevgi.
Âşık (a): Aşka düşen, seven.
Aşkar (a): Al renkli at.
Âşkâr (f): Apaçık, belli, meydanda.
Âşnâ (f): Bildik, tanıdık, hâl bilen. **Yüzgeçlik.**
Âşnâyî (f): Bildiklik, tanışlık.
Âşiyân (f): Yuva. Ev.
Âşiyâne (f): Yuva. Ev. Yer-yurt.
Âşûb (f): Kavga, karışıklık.
Âşüfte (f): Perîşân. Açık meşrepli.
Atâ (a): Vermek.
Atse (a): Aksırmak, aksırık.

Âteş-geh (f): Ateş yanan yer. Ateşe tapanların ma'bedi.

Âvâre (f): Başı boş gezen. Kararsız bir hâle düşmüş kişi.

Âvâz (f): Ses.

Âvâze (f): Ses. Şiddetli ses.

Âveh (f): Vah, yazık.

Âver (f): Getiren, veren. Kelimenin sonuna gelir. Neş'e-âver: Neş'e veren.

A'zam (a): Daha büyük, ulu.

Âzâr (f): İncitmek, eziyet.

Azm (a): Bir işe, bir şeye, gereği gibi yönelmek, sarılmak.

Azîm (a): Büyük, ulu. Tanrı adlarından.

Azrâ (a): Kız oğlan kız.

Azîz (a): Üstün. Tanrı adlarından.

Âzürde (f): İncinmiş.

Âyâ (f): Acaba.

Ayağ (f): Kadeh, sağrak.

Ayn (a): Göz. Çeşme, kaynak.

Ayn (a): Tıpkı, aynı.

Ayş (a): Yeyip içmek. Zevk ve safâ.

Ayş u nûş (f): Yeyip içmek. Zevk ve safâ. İşret etmek (Halk dilinde "îş u nûş" tarzında kullanılagelmiştir).

Âyet (a): Delil, alâmet. Kur'ân-ı Kerîm'in cümlelerinden her biri.

Âyet-i Berd (f): XXI. sûrenin, İbrâhim Peygamber'e, atıldığı ateşin soğuyup zarar vermemesinin emredildiğini anlatan 69. âyeti.

Âyet-i Nûr (f): XXIV. sûrenin 35. âyeti.

Âyîn (f): Usûl, tarz, âdet, töre.

Âyîne (f): Ayna.

B

Bâb (a): Kapı.

Bac (f): Haraç, vergi.

Bâdâm (f): Bâdem.

Bâde (f): Şarap, içki.

Bâde-hâr (f): İçki içen.

Bâdî (a): Sebep, evvel.

Bâğ (f): Bahçe,

Bâg-ı Rıdvân (f): Râzılık bahçesi. Cennet.

Bahr (a): Deniz.

Bahrî (a): Denize mensup.

Bahş (f): Vermek, bağışlamak.

Baîd (a): Uzak.

Bâis (a): Sebep, sebeb olan.

Bâk (f): Korku.

Bakaa' (a): Dâimîlik, ölümsüzlük.

Bâkıy (a): Ölümsüz. Tanrı adlarından.

Bakıyye (a): Artan.

Bakıyyet'üs-seyf (a): Kılıç artığı.

Bâl (f): Kanat. Yâl ü bâl: Düzgün boy-pos. Bâl, gönül, hatır anlamına da gelir. Hulûs-ı bâl: Gönül doğruluğuyla.

Bâlâ (f): Yüce. yüksek. Boy, uzun boy.

Bâlâter (f): Daha uzun.

Bâm (f): Dam. Çalgının kalın teli.

Bang (f): Ses.

Bâr (f): Yük. Meyve. Bâr ü ber: Yemiş, meyve.

Bârân (f): Yağmur.

Bârekallâh (a): Allâh mübârek etsin; kutlu olsun. Nazar değmesin.

Bârgâh (f): Yük yeri. Büyük kişilerin oturdukları yer; otağ, saray.

Bark (a): Şimşek.
Bâri (f): Hiç olmazsa. Yeterlik bildiren söz.
Bâri' (a): Yaratan. Tanrı.
Bârîk (f): İnce.
Bârû (f): Duvar. Kal'a burcu.
Basar (a): Göz, bakış, görüş.
Bast (a): Yaymak, açmak. Bastı kelâm: Sözü uzatmak, işi etraflıca anlatmak.
Basîret (a): Görüş. Cangözü.
Baş yazısı (t): Alın yazısı. Kader.
Batn (a): Karın.
Bâver (f): İnanmak.
Bâz (f): Gene, tekrâr geri. Açık. Bâz etmek: Açmak.
Bâzâr (f): Çarşı, pazar. Alışveriş yeri.
Bâzgûn - Bâzgûne (f): Ters, başaşağı.
Bâzâr-ı Ukâz (f): Cahiliyye devrinde, yâni İslâmdan önce Mekke'de kurulan pazar. Bu pazarda şâirler, şiirlerini okurlardı.
Bâzîçe (f): Oyuncak.
Bâzû (t): Kol.
Bebgaa (a): Papağan.
Bed (f): Kötü, fena.
Bed-ahd (f): Kötü ahitli, sözünde durmaz.
Bed' (a): Başlamak.
Bedahşan (t); Lâ'l ve fîrûze mâdenleri bulunan ve Türkistan'da olan bir şehir.
Bed-gümân (f): Zann; kötü.
Bed-likaa (f): Çirkin. Buluşulması, görüşülmesi istenmiyen kişi.
Bedîdâr (f): Görünen, beliren. Bedîdâr olmak: Görünmek.
Bedel (a): Karşılık.
Bedîhî (a): Apaçık, meydanda, görülen. Bedihî, bedâheten bil-bedâhe söylenen söz: Düşünülmeden, birden söylenen ve yerinde olan söz.
Be gaayet (f): Sonuna dek. Son derecede.
Bedr (a): Dolunay. Ayın dolduğu, değirmi olarak göründüğü geceler.
Bedr-i kâmil: Tam dolunay. Ayın on dördüncü gecesi.
Behâ (f): Değer, paha.
Behâr (f): Kıştan sonraki mevsim.
Behâr-ı Keşmîr (f): Keşmir'in baharı. Güzel bir bahar mevsimi.
Behâne (f): Vesile. Uydurulan sebep. Bî behâne: Kusursuz.
Behişt (f): Cennet.
Behrâm (f): Mirrîh yıldızı. Sâsânîlerden bir şah. Yaban eşeği avlarken öldüğünden, yaban eşeği ve mezar anlamlarına gelen "gûr" sözüyle, "Behrâm-ı Gûr" tarzında söylenerek edebî bir san'at yapılagelmiştir.
Behre (t): Nasîb, pay.
Bende (f): Kul, köle.
Benefşe (t): Menekşe.
Benefşe-zâr (t): Menekşelik, menekşe bahçesi.
Ber (f): Bâr muhaffefi. Meyve.
Berr (a): Kara.
Berây (f): İçin. Kelimenin önüne, terkîb tarzında gelir. Berây-ı kâr: iş için gibi.
Berbâd (f): Yele savrulmuş. Perîşân, bozuk, mahvolmuş.
Ber câ (t): Yerinde.
Berf (f): Kar.
Berfîn (f): Karıl, kardan yapılma. Şîr-i berfîn: Kardan yapılmış arslan şekli.

Berfnâk (f): Karlı.
Ber hevâ (f): Havaya gitmiş. Mahvolup bitmiş.
Berrî (a): Karaya mensup.
Berehmen, Berhemen (f): Ateşe tapanların rahibi.
Berk (f): Yaprak.
Berîd (a): Haberci, ulak.
Berîn (f): Pek yüksek, güzel.
Berter (f): Daha yüksek.
Belâ (a): Kötü olay. Başa gelip çatan şey.
Belâ-keşîde (f): Belâ çekmiş.
Belî (f): Evet.
Benî (a): Oğullar. Benî-Mahabbet: Sevgioğulları.
Ber-pâ (f): Ayakta, duran.
Ber-taraf (f): Bir yana atılan.
Bes (f): Yeter.
Besmele (a): Bir işe başlarken Allâh'ı anmak, besmele çekmek. Başlamak.
Beste (f): Bağlı.
Beste-pâ (f): Ayağı bağlı.
Beşâret (a): Müjde (aslı bişâre'dir).
Betûl (a): Tertemiz kadın. Hz. Fâtıma'nın (a.m) lakaplarıdır.
Bey'u şürâ (f): Alışveriş. Bey', satmak, şürâ da almak anlamına arapça iki kelimedir; bunlardan farsça atıf terkibi yapılmıştır.
Bey'at (a): Ahit, emre uymak üzere ahdetmek, birine uymak.
Be vefk-ı matlûb (f): İstenildiği gibi.
Beyân (a): Bildirmek.
Beyt (a): Ev. Şiirde iki mısra'dan meydana gelen cüz'. Çok kere anlamı tam olur.
Beyzâ' (a): Bembeyaz, ak.
Beyza (a): Yumurta, bağır, öz.
Bezm (t): Meclis.
Bık'a (a): Yer, bucak
Bî (f): Siz, sız. Nefiy eki (bî derd: Dertsiz).
Bî aman (f): Aman vermez.
Bî behâ (f): Değer biçilmez.
Bî behâne (f): Kusursuz.
Bîdâd (f): Zulüm.
Bîdar (f): Uyanık.
Bîdil (f): Gönlünü kaptırmış, âşık.
Bî dimâğ (f): Kararsız, aklı yetmez.
Bîd-i mecnûn (f): Salkımsöğüt.
Bî geran (f): Uçsuz, bucaksız.
Bî hadd (f): Sonsuz.
Bîhûde (t): Boş, asılsız.
Bihzâd (f): XVI. asırda yaşamış olan ve minyatürleriyle ün yapan İranlı ressam. Behzâd diye anılır.
Bîkes (f): Kimsesiz.
Bilâ rayb (a): Şüphesiz.
Bil cümle (a): Tümü.
Billâh (a): Allâh için, Allâh'a andolsun.
Billûr (a): Sert cam.
Bî mecâl (f): Tâkatsiz.
Binâ (a): Yapı.
Binâgûş (f): Kulak.
Bî nihâyet (f): Sonsuz.
Biniş (f): Görüş.
Bîm (f): Korku.
Bîmâr (f): Hasta.
Bî mahâl (f): Yersiz.
Bî nevâ (f): Çâresiz.
Bî nihâyet (f): Sonsuz.
Bî nişan (f): İzi belirmez, görünmez.
Bî nümûd (t): Belirmez, görünmez.
Bî sütûn (f): Direksiz. Ferhâd'ın deldigi dağ.

Bismil (t): Din hükmünce kesilmiş helâl hayvan. Halk, "mısmıl" der, temiz anlamınadır.
Bî tâb (t): Kudretsiz.
Birâder (t): Erkek kardeş.
Biryan (a): Kebap.
Bir yol (t): Bir kere, hele. Halk, "biyol" tarzında söyler.
Bîzâr (f): Bıkmış, usanmış.
Buraak (a): Mi'racda Hz. Peygamber'in (s.m) bindikleri cennet atı.
Buhâr (a): Buğu.
Burc (a): Kal'a kulesi. Yıldızların kümelerinden beheri.
Burhân (a): Reddedilemiyecek kuvvetli delil.
Bûm (a): Baykuş.
Bûstan, bû-sitan (f): Koku yeri, bahçe.
Büstânî-i hâs (f): Saray bostancısı, bekçisi.
Bûy (f): Koku.
Bül aceb (a): Çok şaşılacak şey.
Bül beşer (a): Ebül beşer. İnsanların atası olan ilk yaratılmış insan ve ilk peygamber.
Bülend (f): Yüksek. Aslı "belend"dir.
Bün (f): Dip, kök, asıl.
Bünyâd (t): Temel, esas.
Bürrân (t): Keskin.
Büt (t): Put. Güzel.
Büt-perest (t): Puta tapan.

C

Câ-Cây (f): Yer.
Cadde (a): Anayol.
Câdû (f): Cadı, sihirbaz, büyücü.
Câh-Ceh (f): Mevki', makaam.
Câhiliyyet (a): Bilgisizlik. Hz. Muhammed'in peygamberliğinden önce Arapların bulunduğu devir.
Câlis (a): Oturan.
Câme (f): Elbise.
Cân (t): Rûh, hayat.
Cânn (a): Cin tâifesi.
Can-bâz (f): Canla oynıyan. Canbazlık eden.
Can-feşan (t): Can saçan, can veren.
Can-küdâz (t): Can eriten.
Cânib (a): Yön, taraf.
Canver (f): Canlı. Yırtıcı hayvan. Türkçede, bu anlamı veren söz, "canavar" diye kullanılır.
Cârî (a): Akan.
Câ-rûb (f): Yer süpüren, süpürge,
Cârûb-keş (f): Süpüren, süpürgeci.
Câsûs (a): Gizli şeyleri öğrenmeyi meslek edinmiş kişi. Çaşıt.
Câvidan (t): Ebedî, dâimî.
Câvîd (f): Ölümsüz.
Ceberût (a): Büyüklük (Açılamaya b.).
Cedvel-i Sîm (t): Gümüş cetvel. Kâğıthâne'deki yatağı mermer dere.
Cedy (a): Oğlak. Oğlak burcu.
Cellâd (a): Ölüme mahkûm edilenleri öldürmeye memur adam.
Celî (a): Açıkça görünen, meydanda.
Cem (f): İran'ın mitolojik tarîhinde bir hükümdar (Açılamaya b.).
Cemâat (a): Topluluk

Cemâl (**a**): Güzellik. Yüz.
Cemîl (a): Güzel.
Cem'iyyet (a): Topluluk. Şiirde, bir kökten gelen, yahut birbirleriyle münâsebeti olan sözlerin bir beyitte kullanılmasına "cem'iyyet" ve "cem'iy-yet-i elfâz" denir.
Cemre (**a**): Ateş koru. Çakıltaşı. Eskiler, yılı "Kasım" ve "Hızır" günleri diye ikiye ayırmışlardı. Kış günleri olan Kasım, 180, Hızır, 185, yahut 186 gündür. Şubat ayına rastlıyan Kasım'ın 105, 112 ve 120. günlerinde havaya, suya, toprağa gelen ısıya "cemre düşmesi" denir.
Cemşîd (f): Cem'e b.
Cenâb (**a**): Asıl anlamı, evin çevresi ve avlusu olan bu söz, büyüklerin adlarında kullanılır ve "hazret" sözüyle aynı gibidir. Cenâb-ı Hak, Cenâb-ı Peygamber gibi.
Cenâb-ı Mevlevî (**f**): Mevlânâ Celâleddin Muhammedi.
Cem' **olmak** (a): Toplanmak.
Ceng (**f**): Savaş.
Ceng der ceng (**f**): Boyuna sürüp giden çetin savaş.
Cerîde (**a**): Defter, kitap. Yalnız.
Cevv (a): Hava, boşluk.
Cevelan (**a**): Dönüp dolaşmak.
Cevâhir (a): Cevherler, mücevherler.
Cevher (a): Mücevher. Şekil ve sûret, yâni "araz" hâlindeki varlıkların aslı; arazın özü.
Cevr (a): Eziyyet, sitem. "Cefâ" sözüyle beraber kullanıldığı çoktur.
Cevşen (a): Zırh.
Cevzâ (**a**): İkizler burcu.
Cezb (a): Çekmek.
Cezbe (**a**): Çekiş. Tanrı'nın kulu, mânevî âleme çekmesi.
Cezebât (**a**): Cezbeler.
Cezîre (**a**): Ada.
Cezm (a): Bir işe, birşeye adamakıllı sarılmak.
Ceyş (a): Asker, ordu.
Cibrîl, Cebreîl, Cebrâîl (a): Peygamberlere vahiy getirmiye memur melek (Açılamaya b.).
Cihân (**f**): Dünyâ.
Cihândâr (**f**): Dünyâya hükmeden, pâdişâh.
Cîm (a): Arap alfabesinde 5. harf. Saçın büklümü bu harfe benzetilir.
Cinn (**a**): Görünmiyen yaratıklar.
Cinnî (a): Cinn tâifesine mensup.
Cû-Cûy (f): Dere, ırmak.
Cûbâr (f): Çağlayan.
Cûş (**f**): Coşup köpürmek, kaynamak.
Cûşân (**f**): Coşan.
Cûyâ (**f**): Arayan.
Cümle (**a**): Hepsi, tümü.
Cünd (a): Asker.
Cünbîde (f): Oynamış, sallanmış.
Cünûn (**a**): Delilik.
Cuğd (a): Baykuş.
Cur'a (**a**): Yudum, içim.
Cur'a-nûş (**f**): Bir içim içen.
Cür'et (a): Cesâret.
Cüst ü cû (f): Arayıp taramak.
Cüvân (t): Genç.
Cüvânî (f): Gençlik.
Cüz' (a): Bir şeyin parçası. Küçük parça.

Cüz'-i lâ yetecezzâ (a): Bir daha bölünemiyecek kadar küçük parça.

Ç

Çâder (f): Çadır. Kadınların büründükleri car. Çadıra, çarşaf.
Çâh-çeh (f): Kuyu.
Çâk (f): Yırtık, yırtmac. Çâketmek: Yırtmak.
Çâk olmak (t): Yırtılmak.
Çâker (t): Kul, köle.
Çâlâk (t): Çevik, tez, işte harekette tezlik.
Çhâr erkân (f): Dört direk. Eskilerce varlığı meydana getiren "anâser-ı erbaa", yâni "ateş, hava, su, toprak."
Çhârmîh (f): Dört mıh. Adamın iki eliyle iki ayağını gererek bir tahtaya bağlamak, yahut mıhlamak.
Çhârum (t): Dördüncü.
Çhârumîn (f): Dördüncüsü.
Çâr nâçâr (t): İster istemez, çâresiz.
Çârsû (t): Çarşı. Asıl anlamı "dört yan"dır.
Çâvûş (f): Bir işe memûr edilen kişi. Alaylarda pâdişâha yol açan, yahut birisine haber götüren, bir yerde nöbet bekliyen, çarşıda, pazarda düzeni koruyan, hileyi ve kargaşalığı önliyen çavuşlar, hizmetlerine göre bir adla anılırlardı.
Çelebî (f): Nâzik, kibar, efendi adam; nazlı, hatırı sayılır kişi. Aslen mogolca, her şeye gücü yeten anlamına gelen "çalab" sözünden yapılmıştır. Mevlânâ soyundan gelenlere denir. Hacı Bektaş soyundan geldiklerini iddiâ edenler de bu adı almışlar ve "Bektâşî çelebileri" diye anılmışlardı.
Çeleng (f): Yırtıcı kuşların pençeleri ve ayaklarındaki tüyler.
Çelîpâ (f): Haç, put.
Çemen (f): Yeşillik.
Çenber (f): Yuvarlak halka. Göğün dolayı.
Çenâr (t): Çınar ağacı.
Çep (t): Sol, eğri.
Çep endâz (t): Ters atan. Gaddar, düzenbaz.
Çespîdeci (t): Yaraşmış, yerinde.
Çespîde (f): Yaraşmış, yerinde.
Çeşm (f): Göz.
Çeşme (f): Kaynak, su menbaı.
Çeşm-i can (t): Can gözü, basiret. Çeşmi kararmak (t): Gözü kararmak. Bir olay yüzünden hiçbir şeyi görmez olmak. Kızmak.
Çerâ (f): Otlamak. Çerâ-gâh: Otlak.
Çerâg (f): Mum kandil.
Çeri (f): Asker. Türkçe "cerik" sözünden yapılmadır.
Çerh (f): Tekerlek. Gök. Felek, zaman, devir.
Çevgân (f): Top oyununda topu çelmiye yarayan ucu eğri sopa.
Çifte Yâ Hû (t): Hû, Tanrı anlamına gelir; "o" demektir. Arap alfabesindeki harflerle karşılıklı yazılan "Yâ Hû" sözüne "Çifte Yâ Hû" denmiştir.
Çi (f): Ne.

Çihr, Çihre (f): Yüz. Türkçede "çehre" tarzında söylenir.
Çihre-perdâz (f): Yüz düzen, ressam.
Çîn (f): Toplıyan. Sözün sonuna gelir. Dâne-cîn: Yem toplıyan, yiyen kuş. Kıvrım, büklüm. Çîn-i zülf: Saçın büklümü.
Çîn ü Mâcîn (t); Çin ülkesi. Çok defâ misk keçisi ve miskle birlikte "Nâfe-i Çîn, müşk-i Çîn" tarzında geçer.
Çirâ (f): Niçin.
Çûn (f): Nasıl. Keyfiyyet. "Çûn ü çirâ" tarzında geçer.
Çü (f): Çünkü.

D

Dabb (a): Keler.
Dâd (t): Adâlet insâf.
Dâfi' (a): Def'eden, gideren.
Dâğ (f): Kızgın demirle dokunularak bedende meydana getirilen yanık.
Dahil (a): İç, içeri giren, içerde bulunan.
Dâir (a): Dönen birşeye âid olan.
Dâiye (a): İnsanı bir şeye sevkeden ve içinden gelen ruhî hâlet.
Dakıyka (a): İnce, anlaşılması gereken şey. Bir saatın altmışta biri.
Dalâl (a): Sapıklık, yol yitirmek.
Dâm (f): Tuzak, ağ.
Dâmâd (f): Güvey.
Dâmân, dâmen (f): Etek.
Dâne (f): Ufacık şey, yem.
Dâne-çîn (f): Yem toplıyan, yem yiyen.
Dânende (f): Bilen.
Dâstân (t): Hikâye, masal.
Darabân (a): Vurmak, atmak. Kalbin atışı.
Da'vâ (a): Birşeyi iddiâ etmek. Şiirde "da'vî" tarzında da kullanılır.
Da'vet (a): Çağırmak.
Dâvûd: Peygamberlerden biri.
Dâye (f): Dadı, taya.
Def (a): Tef. Kasnağına deri gerilmiş, kenarına ziller takılmış bir müzik âleti. Müzikte bu âletle usûl vurulur ve Müziğin düzeni sağlanır.
Def'a (a): Kez, kere.
Define (a): Yere gömülmüş mal, mücevher, hazîne.
Defter (a): Yazı yazmak için bir araya getirilmiş, dikilmiş kâğıtlar.
Def-zen (f): Tef çalan.
Dehân (t): Ağız.
Dehr (a): Zaman.
Dehşet (a): Pek korkunç şeye uğramak.
Dehşet-âver (f): Dehşet veren, korkutan.
Delâlet (a): Yol göstermek.
Delil (a): Kılavuz.
Delv (a): Kova. Kovaya benzetilen yıldız kümesi. Delv burcu.
Dem (f): Nefes, soluk. Zaman. Arapçada "demm", kan anlamına gelir.
Demâ-dem (f): Soluktan soluğa; her nefeste.
Dem çekmek (t): Irlamak, çilemek, nağmeler söylemek.
Demîde (f): Bitmiş, büyümüş. Nevdemîde: Yeni bitmiş, tâze.

Dem-sâz (f): Dost, solukdaş.
Dendan (f): Diş.
Dendâne (t): Tarak v.b. dişli şeylerin dişi.
Deng (f): Şaşkın.
Der (t): Kapı.
Derc (a): Bir şeyi, bir şeyleri bir yere sokmak. Biriktirmek.
Derd (f): Keder, gam, tasa.
Dergâh - dergeh (f): Kapı. Sığınılan makaam. Tekke.
Der gil (f): Balçıkta.
Derhem (t): Perîşân dağınık.
Dermande (t): Kalakalmış, âciz.
Derpîş (f): Önde. Derpîş etmek: Öne almak, önceden düşünmek, tedbîrde bulunmak.
Derrâk (a): İyice, künhiyle anılyan.
Derûn (f): İç, gönül.
Dervaze (f): Kapı.
Deryûze (t): Dilencilik.
Deryûze-ger (f): Dilenen, dilencilik eden.
Dest (t): El.
Dest-i Bayzâ' (f): Bembeyaz el.
Dest-bûs (t): El öpmek.
Dest-gîr (f): Elden tutan, yardımcı.
Dest-gâh (f): Elle yapılan işyeri.
Destûr (f): Ruhsat, izin.
Deşt (f): Çöl, sahra.
Devlet (a): Zenginlik, kudret, kutluluk.
Devr (a): Dönmek. Zaman.
Deryâ (f): Deniz.
Dey (t): Kış. Kışın ilk ayı.
Deycûr (f): Karanlık.
Dey-mâh (f): Kış ayı. Güneşin Oğlak burcunda bulunduğu ay.
Dıraht (f): Ağaç.
Dıraht-i Meryem (f): Meryem'in ağacı.
Dırahşan (t): Parlak.
Dîbâ (t): İpekli kumaş.
Dîbâce (a): Mukaddime. Önsöz.
Dîdâr (f): Görmek, görüş, yüz.
Dîde (t): Göz. Görmüş.
Dîd u vâdîd (f): Görüp görmemek.
Diğer - dîger (t): Başka, gayrı.
Dîger-gûn (f): Bir başka çeşit, başka hâl.
Dîk (f): Kazan, tencere.
Dil (f): Gönül.
Dilâver (f): Yiğit, cesur.
Dilber (î): Gönül alan, güzel.
Dil-cû (f): Gönlü hoş etmiye çalışan, hatır yapan.
Dildâr (f): Güzel, sevgili.
Dil-firîb (f): Gönül çalan.
Dil-gîr (f): Gönlü kırılmış.
Dil-hâh (f): Gönlün dilediği.
Dil-keş (t): Gönül çeken.
Dil-nüvâz (f): Gönül okşıyan.
Dil-rübâ (f): Gönül kapan, gönül çalan, güzel.
Dil-sitan (f): Gönül alan, güzel.
Dil-şâd (t): Gönlü şâd, neş'eli, sevinçli.
Dil-teng (f): Gönlü daralmış.
Dimâğ (a): Beyin. Zihin.
Dîn (a): Her işin karşılığını vermek. Yevm'üd-dîn: Cezâ günü. Bir Peygamber tarafından Tanrı buyruklarının teblîğından meydana gelen ve esas itibariyle inanç, ibâdet ve muâmelât kısımlarına ayrılan hükümlerin tümü.
Dirhem (a): Para.
Diriyg (f): Yazık.

Direng (f): Dinlenme, rahat.
Dîv (t): Şeytan, cin. Halk agzmda "dev" tarzında kullanılır.
Dîvân (f.a): Devlet işlerinin görüldüğü dâire.
Dîvân Yolu (t): Başbakan makaamındaki Sadr-ı a'zam, Bâb-ı Âlî'de oturduğundan oraya çıkan anacaddeye bu ad verilmiştir. Şâirlerin şiirlerinin toplu haldeki kitabına "dîvân" dendiği cihetle 'Dîvân Yolu", dîvân edebiyyâtının tarzı, yolu anlamını da vermektedir.
Diyâr (a): Ülke, memleket.
Dokuz felek (t): Dokuz gök (Açılamaya b.).
Duâ (a): Çağırmak, niyâz etmek, yalvarmak.
Dûd (f): Duman.
Duhter (t): Kız.
Dûlâb (a.): Su çekmiye mahsus, kuyulara yapılan dolap.
Dûn (f): Aşağı, bayağı.
Dûr (f): Uzak.
Dûrî (f): Uzaklık.
Dûzah (f): Cehennem.
Dü (f): İki.
Dü bâre (f): İki kez, ikinci defa.
Dü cihân (f): İki dünyâ. Dünyâ ve âhıret.
Dü esbe (f): İki atlı. Dolu dizgin.
Dühn (a): Yağ.
Düm (f): Kuyruk.
Dürr (a): İnci.
Dürrâc (a): Kekliğe benzer bir kuş. Turaç kuşu.
Dürûg (f): Yalan.
Düşmen (f): Düşman, yağı.
Düş olmak (t): Rastlamak.
Düşvâr (f): Zor, güç.
Düzd (f): Hırsız.
Dü zeban (f): İki dilli.

E

Ebleh (a): Bön, ahmak.
Ebkem (a): Dilsiz.
Ebnâ-yı zaman (f): Zaman oğlanları. Zamana uyan dalkavuklar.
Ebr (f): Bulut.
Ebreş (a): Küçük alaca benekli at.
Ebrû (f): Kaş.
Ebruvan (t): Kaşlar.
Eb'ül-Beşer (a): İnsanların babası. İlk insan ve ilk peygamber.
Ebyât (a): Beyitler; iki mısra'dan meydana gelen şiir parçaları.
Ecrâm (a): Cirmler, boşlukta yer kaplıyan varlıklar. Yıldızlar.
Eczâ' (a): Cüzü'ler; parça buçuklar.
Edâ' (a): Üslûp, tarz. Ödemek, ödenmek, icrâ.
Ef'âl (a): İşler.
Efâhim (a): Şânı yüce kişiler, büyükler.
Efgaan (f): Keder yüzünden bağrış, çığlık, feryâd.
Efhâm (a): Fahîm kişiler, büyükler.
Efhâm (a): Fehimler, anlayışlar.
Ef'î (a): Yılan.
Efgâr (f): Yaralı, mecrûh. Sözün sonuna girer. Dil-efgâr: Gönlü yaralı.
Efkâr (a): Fikirler, düşünceler.
Efsâne (f): Hikâye, masal; aslı olmıyan olaylar.

Efser (t): Taç.
Efsûn (f): Üfürük. Çok defa "efsâne" ile, "efsâne vü efsûn" diye kullanılır.
Efrûz (f): Parlatan. Dil-efrûz: Gönlü aydınlatan, parlatan.
Efsûs (f): Vah, yazık.
Efsürde (f): Yıpranmış, eskimiş, harâp.
Efvâh (a): Ağızlar.
Efzâ (f): Çoğaltan. Sona gelir. Neşât-efzâ: Neş'eyi çoğaltan.
Efzûn (f): Çok, fazla, ziyâde.
Eğerçi-gerçi (t): Şart bildiren söz. Fil vâkı', öyle olmakla beraber, her ne kadar.
Ehl (a): Sâhib. Ehl-i dil: Gönül sâhibi olanlar.
Ejder (f): Büyük yılan (Açılamaya b.)
Ekdâr (a): Kederler.
Ekrem (a): Daha kerîm daha büyük, daha fazla lûtuf sâhibi.
El aman (a): Aman, meded, yeter.
El aman-hâh (f): Aman dileyen.
Elem (a): Keder, derd.
Elfâz (a): Lâfızlar, sözler.
Elif (a): Arap alfabesindeki ilk harf; a.
El hak (a): Gerçekten.
Elhân (a): Lahinler; güzel sesler.
Elmâs (Rumca'dan): Değerli taş. Yaraya elmas ekmek: Büsbütün kötüleştirmek, yarayı azdırmak.
Elvan (a): Levinler, renkler.
El-i yâzü billâh (a): Allâh'a sığındık, Allâh esirgesin.
Emânî (a): Ümniyyeler, dilekler, olması istenen şeyler.
Emîn (a): Emniyetli, doğru.
Emîn-i rahmet (t): Rahmet emîni, Cebrâîl.
Emr (a): İş, buyruk.
Emr-i i'tibârî (f): Görünüşte olan iş.
Emrûd (f): Armut.
Emvâc (a): Mevceler, dalgalar.
Enbâz (f): Ortak, eşit.
Enbiyâ (a): Nebîler, peygamberler.
Encâm (t): Son.
Encüm (a): Yıldızlar.
Endâm (f): Boy - pos.
Endâz (f): Atan. Sona gelir. Silâh-endâz: Silâh atan.
Endîşe (f): Düşünce.
Endûh (f): Keder, gam, tasa.
Engûr (f): Üzüm.
Engüşt (f): Parmak.
Enhâr (a): Nehirler, ırmaklar.
Enîs (a): Alışmış, eş - dost.
Enîn (f): İnilti, inlemek.
Envâr (a): Nurlar, ışıklar.
Enver (a): Daha parlak, daha ışıklı.
Erâcîf (a): Uydurma, asılsız haberler, yalan sözler.
Erâzil (a): Rezil, aşağılık kişiler.
Erbâb (a): Bir işe ehil olanlar. Erbâb-ı ilm: İlm erbâbı, bilginler.
Ergavan (f): Baharın çiçekleri, uzun müddet, mora çalar kırmızı renkte kalan ağaç.
Erjeng (f): Mani'nin nakışları, yaptığı resimler, resimli kitabı (Açılamaya b.).
Erkân (a): Direkler, esaslar. Dört unsur. Eskilerce varlıkların esas unsurları olan ateş, hava, su ve toprak.
Erre (t): Bıçkı, testere.

Ervâh (a): Rûhlar canlar.
Erzak (a): Rızıklar. Yenecek şeyler.
Esbâb (a): Sebepler.
Esâs (a): Temel.
Esb (t): At.
Esed (a): Arslan. Durumları arslana benzetilen yıldız kümesi, Esed burcu.
Esfîd (f): Sefîd. Beyaz.
Eslâf (a): Selefler. Geçmişler, geçmiş kişiler.
Esmâ' (a): Adlar. Esmâ-yı Hüsnâ: Güzel adlar, Tanrı adları.
Esrâr (a): Sırlar, gizli şeyler.
Eş'âr (a): Şiirler.
Eşcâr (a): Secerler, ağaçlar.
Eşkest (f): Şikest. Kırık.
Eşkeste (f): Şikeste. Kırılmış.
Evfak (a): En uygun.
Evhâm (a): Vehimler.
Evsâf (a): Vasıflar, sıfatlar, ta'rîfler.
Evtâd (a): Direkler. Varlığa direk mesâbesindeki kişiler.
Evvel (a): İlk, birinci, önce.
Evvel-i mâ halak (a): İlk yaratılan. Hz. Muhammed (s.m. Açılamaya b.).
Etfâl (a): Tıfıllar, çocuklar.
Eyyâm (a): Günler.
Ez cümle (f): O cümleden. Tümünün içinden. Örnek verilirken söylenir.

F

Fahr (a): Övünme, övünç.
Fahr-i âlem (f): Âlemin övündüğü. Hz. Muhammed (s.m).
Fahvâ (a): Meâl, mânâ, anlam.
Fâik (a): Üstün.
Fakıyr (a): Yoksul.
Fânî (a): Yok olan, ölüp giden.
Fânûs (a): Şişe ve billurdan kapak. İçinde mum yakılmıya yarayan cam şişe.
Fânûs-ı hayâl (f): İçinde çeşitli renk ve resimler bulunan ve içindeki mumun harâretiyle dönerken o şekil ve renkleri, geçip gider, dönüp durur bir tarzda gösteren bürümcükten yapılmış fânûs. Halk, "hayâl-i fener" der. Dünyâ ve zaman, buna benzetilir.
Fark (a): Ayırmak, ayırdetmek.
Fâş (f): Açmak, bir şeyi meydana koymak, göstermek, söylemek.
Fâtiha (a): Açış, başlangıç. Kur'ân-ı Kerîm'in ilk sûresi. Fâtiha vermek, bir işe başlarken Fâtiha okumak.
Fâtiha demek (t): Bir işe başlamak. Hayırlı bir işe başlanırken yahut bir işin olması için "Fâtiha" denir ve ilk sûre okunur.
Farz (a): Dinde yapılması gereken şey. Tahmîn, zan.
Fazl (a): Üstünlük.
Fazâhat (a): Rezillik, kötü işlerin meydana çıkması.
Fazilet (a): Üstünlük. Ahlak üstünlüğü.
Fedâyî (f): Arapça "fida'" sözünden. Bir işin uğruna kendini fedâ eden.
Fegaan (f): Efgan, feryâd.
Felâtûn: Eflâtun (Açılamaya b.).
Felek (a): Gök. Kader (Açılamaya b.).
Felek-i câh (f): Göğe benziyen yüksek mevki.

Felek'ül-Burûc (a): Yıldız kümelerinin, burçların bulunduğu gök.
Fenâ' (a): Yok olmak, yokluk.
Fer (a): Işık, şan ve şevket.
Ferâğ (a): Bırakmak, boşlamak.
Ferâgat (a): Vazgeçmek, elçekmek, boşlamak.
Ferâg-ı bâl (f): Esenlik, gönül rahatı, huzûr.
Ferah (a): Sevinç, genişlik.
Ferah-nâk (t): Sevinçli, huzûr içinde olan.
Ferâmûş (f): Unutmak.
Ferd (a): Tek, eşsiz. Tanrı adlarından.
Ferdâ (f): Yarın.
Ferhâd (f): Şîrîn'in âşıkı (Açılamaya b.).
Ferişteh (t): Melek.
Ferman (f): Buyruk. Buyruğun yazıldığı kâğıt.
Ferrâr (a): Çok kaçan.
Feres (a): At.
Fersah (a): Üç millik mesafe.
Ferseng (f): Fersah.
Ferş (a): Döşeme, yeryüzü.
Feryâd (f): Bağırış.
Feryâd-res (f): Feryâda erişen, yardımcı.
Fesân (f): Bileyitaşı.
Fesâne (f): Efsâne. Masal, hikâye.
Fesâne-perdâz (f): Masal ve hikâye düzen, asılsız şeyler söyliyen.
Fetvâ (a): Şer'î bir mes'eleye dâir verilen, yahut yazılan hüküm.
Fetvâ vermek: Hükmetmek.
Fevc (a): Dalga, kalabalık, topluluk.
Fevt (a): Yok olmak, ölüm, yitmek.
Fevvâre (a): Fıskiye.
Feyz (a): Bereket, bolluk, zuhûr ve tecellî, ma'nevî neş'e ve safâ, coşmak.
Feyyâz (a): Bol bol feyiz veren, feyz sâhibi.
Fegâr (f): Yaralı. Dil-fegâr: Gönlü yaralı.
Fihâm (a): Büyükler, şerefliler.
Fikr (a): Düşünmek, düşünce.
Fikret (a): Aynı anlamda.
Fil-hâl (a): Hemencecik.
Fil-vâtkı' (a): Olduğu gibi, oluruna, gerçekten.
Firaak (a): Ayrılık.
Firkat (a): Ayrı düşmek.
Firdevs (f.a): Cennet. Bağ-bahçe.
Fîrûz (f): Kutlu, parlak.
Fitrâk (a): Atın terkisi, terki kayışı.
Fuâd (a): Yürek, gönül.
Fursat (a): Aralık. Bir şeyin, bir işin yapılmasına müsâid zaman ve vesîle buluş.
Furûğ (t): Parlaklık, ışık.
Fusahâ' (a): Fasihler, düzgün söz söyliyenler.
Fusûl (a): Fasıllar, bölümler. Yılın mevsimleri.
Fuzûlî (a): Olmıyacak şey. Bu çeşit işle uğraşan, saçma sözler söyliyen.
Fülk (a): Gemi.
Furûzan (f): Parlak, ışıklı, ışıldayan.
Füsürde (t): Yıpranmış, harâb olmuş, eskimiş.
Füsûn (f): Efsûn. Alım, insanı büyüleyen şey, teshîr eden.
Füsûn-gâr (f): İşi gücü insanı büyülemek olan. Güzel.

Füsûn-kâr (f): İnsanı alan, büyüleyen, güzel.
Fütâde (f): Üftâde. Düşmüş, düşkün. Âşık.
Fütûh (a): Fethler, yardımlar Açılmalar, ferahlamalar.
Fütüvvet (a): Yiğitlik, erlik, adamlık (Açılamaya b.).
Füyûz (a): Feyzler, ma'nevî neş'e ve safâlar.
Füzûn (f): Çok, fazla, ziyâde.

G

Gabrâ' (a): Toprak renkli, boz. Çok defa yere vasıf olur.
Gafûr (a): Suçları örten, bağışlıyan. Tanrı adlarından.
Gâhvâre - gehvâre (t): Beşik.
Galet (a): Yanlış.
Galetât (a): Yanlışlar.
Gaalib (a): Üst olan, yenen.
Galtan (f): Yuvarlanan.
Gâm (f): Adım.
Gâme (f): Aynı anlamda.
Gam (a): Dert, tasa.
Gam - güsâr (f): Gamı gideren, mûnis, arkadaş, derd ortağı.
Gam-hâr (f): Gam yiyen, kederli.
Gaar (a): Mağara.
Garb (a): Batı.
Garez (a): Maksad. Kin ve düşmanlık.
Gark (a): Boğulmak.
Garrâ' (a): Ak, parlak, güzel.
Garrâ (a): Mağrur, kendini beğenmiş.
Garîb (a): Tek, eşsiz. Yurdundan ayrı düşmüş.
Gayb (a): Gizli, bilinmez.
Gaaye, Gaayet (a): Son.
Gayret (a): Kıskançlık. Şerefi koruma duygusu. Bir işe gereği gibi koyulma kaabiliyeti.
Gavta (a): Aslı "Guta". Suya dalıp çıkmak. Dalga.
Gazenfer (a): İri arslan.
Geç (f): Eğri, çarpık.
Geç nazar (f): Eğri görüş, yanlış görüş. Hasetçi.
Geç nümâ (f): Eğri görünen.
Ger-eğer (f): Şart eki.
Gerd (f): Toz.
Gerdiş (f): Dönüş.
Gerdân-gerden (t): Boyun. Dönen.
Gerdûn (f): Felek, gök, zaman.
Gene (f): Define, hazîne.
Gencîne (f): Define, hazine.
Gencûr (f): Hazînedar.
Gerâm, gerâmî (t): Büyük.
Germ (f): Sıcak.
Germ-ülfet (t): Sıkı fıkı dost olan.
Gevher (t): Mücevher. Varlıkların özü. Şekil ve sûrete bürünen öz.
Gilâf (a): Kılıf.
Gılâz (a): Kaba, kötü, pis şeyler.
Gılmân (a): Genç erkekler. Cennetteki erkek şeklinde hizmet edenler.
Gılz (a): Kabalık, bayağılık, pislik.
Giran (f): Ağır.
Girdâb (f): Suyun, denizin dönen ve oraya düşeni batırıp boğan yeri.
Girdbâd (f): Kasırga.
Girîz (f): Kaçacak yer.
Girizân (f): Kaçan.
Girîve (f): Uçurum, yar.
Girü (t): Geri, sonra.
Giysû (f): Omuza dökülen saç.
Giryân (t): Ağlıyan.
Girye (t): Ağlamak, ağlayış.

Gulgule (a): Gürültü.
Guul (a): İnsana, çöllerde yolunu yanıltan, yitirten cin tâifesi.
Guul-i yaban (t): Issız yerlerdeki guul. Gulyabânî.
Gûn, gûna, gûne (f): Renk, türlü. Lâ'l gûn: Lâ'l renginde. Gûnâgûn: Çeşit çeşit, türlü renkte.
Gûr (f): Mezar. Yabaneşeği.
Gurbet (a): Garîb olmak, vatanından, yerinden, yurdundan ayrı düşmek.
Gûş (f): Kulak.
Gûşe (f): Köşe, bucak.
Gûş etmek (t): İşitmek.
Gûşvâr, gûşvâre (f): Küpe.
Gûyâ (f): Söyliyen. Sanki.
Güftâr (f): Söz.
Güft ü gû (f): Söylenmek. Dedikodu.
Güher (t): İnci, mücevher.
Güher-fürûş (f): Mücevherci.
Gül (f): Çiçek, gül.
Gülâb (f): Gülsuyu.
Gülâbdan (f): Gülsuyu konan ve onunla serpilen, dökülen âlet.
Gül-bâng (f): Bir ağızdan çıkan ses. Yüksek ses. Dervişlerin ve Yeniçerilerin duâları. Şeyh yahut ileri gelen biri yüksek sesle, tertîb edilmiş olan bir duâyı okur, öbürleri bir ağızdan ve gene yüksek sesle "Allâh Allâh" derler; sonunda, duâyı okuyan "Hû diyelim" deyince, hep birden ve gene yüksek sesle "Hû" denir. Bu duâya "Gül-bâng", bu törene de "Gül-bânk çekmek" denir. Mevlevîlerde gül-bânk çekilirken "Allâh Allâh" diye bağırmak yoktur; herkes sükût içinde gülbâng'i dinler. Gül-bâng sözü hafifletilerek "gül-benk" şeklinde söylenegelmiştir.
Gül-bîz (f): Gül damlatan.
Gül-feşan, gül-efsan (f): Gül saçan.
Gül-gûne (f): Kadınların yüzlerine sürdükleri allık.
Gülistan, gül-sitan (f): Gül bahçesi.
Gül-nâr (f): Nar ağacı, nar çiçeği.
Gül-pûş (f): Gülle örtünmüş. Gül renginde elbise giyinmiş.
Gül-reng (f): Gül renkli.
Gülşen (f): Gül bahçesi.
Gülzâr (f): Aynı anlamda.
Gülû (f): Boğaz.
Güman (f): Şüphe, zan, sanı.
Güm-nâm (f): Adı sanı kaybolmuş.
Güm-râh - güm-reh (f): Yolunu yitirmiş, sapık.
Güvâh (f): Şahit tanık.
Güncişk (f): Serçe kuşu.
Gürûh (f): Kalabalık, topluluk, taife.
Güsiste (f): Kopmuş.
Güstâh (f): Küstah, utanmaz.
Güşâ (f): Açan. Dil-güşâ: Gönül açan, ferah veren.
Güşâde (f): Açık, açılmış.
Güzâr-güzer (f): Geçmek. Rehgüzâr: Yol uğrağı, geçit.

H

Hâb (f): Uyku.
Habâb (a): Habbeler, su kabarcıkları.
Haberdâr (f): Haberi olan.

Hâcegân (t): Resmî dâire mensupları. Kalem efendileri.
Hâcet (a): İhtiyaç, gerekli şey.
Haclet (a): Utanmak.
Hadd (a): Sınır, derece.
Hadem (a): Hizmetçiler, hizmet edenler.
Hâdî (a): Doğru yolu gösteren, o yola kılavuz olan. Tanrı adlarından.
Hadîs (a): Sonradan meydana gelen. Söz. Hz. Peygamber'in (s.m) sözleri.
Hadrâ' (a): Yeşil.
Hadşe (a): Tırmalayış. Akla gelen vesvese, kuruntu.
Hafâ' (a): Gizlilik.
Hâgister (f): Küllük gübürlük, kül. Ateş külü.
Hâh nâ-hâh (f): İster istemez.
Hâhiş (f): İstek, dilek.
Hâhış-ger (t): Dilekli, istekli.
Hâil (a): Araya giren şey, duvar, perde. Mâni', engel.
Hâil (a): "He" harfiyle. Korkunç.
Hâk (f): Toprak.
Hâkdan (t): Topraklık, yeryüzü.
Hâk-pây (f): Ayak toprağı. Ayak basılan toprak.
Hak (a): Allâh. Gerçek, doğru, bir iş karşılığı kazanılan şey.
Hakkaa (a): Gerçekten.
Hakıykat (a): Gerçek, doğru.
Hâksâr (f): Toza, toprağa bulanmış, perîşân.
Hâkim (a): Hükmeden.
Hâl (a): Birinin, birşeyin durumu.
Hâl (f): (Noktalı Hı ile) Ben, yüzde ve vücudda bulunan ve çok defa siyah olan küçük çıkıntı.
Halâs (a): Kurtulmak.
Hâle (f): Ay ağılı.
Halef (a): Birinin yerine geçen.
Hâlet (a): Ruhî durum.
Hâlî (a): Boş, ıssız.
Halide (f): Batmış. Hâr-hâlîde: Diken batmış.
Hâlik (a): Yaratan. Tann.
Halk (a): Yaratılmışlar.
Halvet (a): Yalnız kalmak.
Halvet-gâh - Halvet-geh (t): Halvet yeri.
Hâm (f): Olmamış, çiğ.
Ham (f): Kıvrım, büklüm. İki kat oluş.
Hamd (a): Övüş.
Hâme (t): Kalem.
Hâme-i mû (f): Kılkalem. İnce ve küçük yazı için kullanılan kalem.
Hâmûn (f): Çöl.
Hamim (a): Sıcak, kaynar su.
Hâmis (a): Beşinci.
Hami (a): Götürmek, yüklü olmak.
Hamîr (a): Maya, yaratılış.
Hâmûş (f): Susan.
Hamuş (f): Susam.
Hamyâze (t): Esnemek. Yay çekilirken çıkan ses.
Hân (f): Sofra, yemek.
Hân (f): Okuyan. Sona gelir. Kur'ân-hân: Kur'ân okuyan.
Hancer (f): Hançer, küçük ve keskin bıçak.
Hançe (f): Küçük tepsi.
Hâne (f): Ev.
Hânende (f): Şarkı ve beste okuyan.
Hân ü man (f): Ev-bark, mal-mülk.
Hâr (t): Diken.

Hâr ü hâşâk (f): Çer-çöp, süprüntü.
Harâb (a): Yıkılmış.
Harâbe (a): Yıkık yer.
Harçeng (f): Yengeç. Yengece benzetilen yıldız kümesi, Yengeç burcu.
Hâre (f): Sert taş. "Hârâ" da aynı anlama gelir. Dalgalı bir nevi kumaşa da "hârâ" denir.
Harem (a): Yabancının giremiyeceği yer.
Harem-serâ, Harem-serây (t): Harem yeri, mahrem bölük.
Harf atmak (t): Birisine, şehvetle yahut ta'rîz yollu söz atmak.
Harf ber-harf (f): Harfi harfine.
Har-gâh, Har-geh (f): Otağ, oturulan çadır.
Hargûş (f): Tavşan.
Harîdâr (f): Satın alan.
Hâriç (a): Dışarı.
Hâr hâr (f): Huzursuzluk, gönül rahatsızlığı. Kaşınmak.
Harîm (a): Haremin içi. En gizli ve girilmez yer.
Harîr (a): İpek.
Hârût (a): Bir melek (Açılamaya b.).
Hâss (a): Özel, birine, bir şeye mahsûs.
Hasb-i tâka (f): Gücü yettiği kadar.
Hâsid (a): Hasetçi.
Hâsıl (a): Meydana gelen.
Haslet (a): Huy, ahlak.
Hasım (a): Düşman.
Hâsiyyet (a): Bir şeydeki hâssa, özellik.
Haşem (a): Hizmetçiler, birisinin maiyyeti. Çok defa "hadem"le beraber kullanılır.
Haşer (a): Topluluk.
Haşyet (a): Korkmak.
Hat (a): Yazı.
Hatt-ı câm (f): Kadehin yazısı (Açılamaya b.).
Hatîb (a): Hutbe okuyan.
Hatm (a): Bitirmek.
Havâdis (a): Hâdiseler, olaylar.
Havâle (a): Ismarlamak, bir işin yapılmasını birisine bırakmak.
Hâver (f): Doğu.
Havf (a): Korku.
Hayâl (a): Hatırda belirmek.
Hayâl-i sâf (f): Temiz hayâl, bönce düşünce.
Hayât (a): Yaşamak, yaşayış.
Hayber (a): Medîne yakınında bir kal'a.
Hayder (a): Arslan. Hz. Alî.
Hayf (a): Vah, yazık.
Hayl (f): Sürü, bölük.
Hâyîde (f): Çiğnenmiş, kullanılmış. Önceden de söylenmiş, yazılmış şey, üslûb: Hayîde edâ.
Hayrân (a): Şaşırmış.
Hayret (a): Şaşırmak.
Hayret-dih (f): Şaşkınlık veren.
Hazân (f): Güz, sonbahar.
Hazef (a): Çanak, çömlek. Kırık-dökük şeyler.
Hazer (a): Çekinmek.
Hazm (a): Sindirmek.
Hazım (a): (Z ile) İhtiyat, tedbîr.
Hebâ (a): Yok olup gidiş.
Hecr (a): Ayrılık.
Heft âşiyâne (f): Yedi yuva. Gökler.
Heft bünyâd (f): Yedi yapı. Gökler.
Hefte (f): Yedi gün, hafta.
Heft iklim (f): Yedi iklim.
Heftümîn (f): Yedinci.

Helâk (a): Yok olmak.
Hem (f): İştirâk eki.
Hem-âheng (f): Aynı âhenkte. Aynı işe koyulmuş.
Hemcins (f): Aynı cinsten.
Hemçü (f): Gibi.
Hemîn (f): İşte hemencecik.
Hem-nefes (f): Solukdaş.
Hem-râh (f): Yoldaş.
Hem-râz (f): Sırdaş.
Hem-reng (f): Aynı renkte, aynı ahlakta.
Hem-sebak (f): Ders, meşk arkadaşı.
Hem-ser (f): Başları bir. Karı-koca.
Hem-süvâr (f): Beraber binmiş.
Hemtâ (f): Eş, deng.
Hem-pâ (f): Aynı yolda yürüyen.
Hemvâre (f): Dâimâ, boyuna.
Hengâm (t): Zaman.
Henüz (t): Şimdi, hâlâ.
Herâs (f): Korku.
Hercâyî benefşe (f): Hercayi menekşe.
Hevâ-hâh (f): İstekli.
Hevi (a): Korku.
Hevâ-yı sünbülî (f): Sünbülî hava.
Heves (a): İstek, dilek.
Heves-ger (t): Hevesli.
Heyhât (a): Yazık, eyvah, çok uzak.
Heyûlâ (a): Maddenin her çeşit şekli kabûl ediş kaabiliyeti. Zihinde beliren şekil. İri-yarı.
Hezâr (f): Bülbül. Bin.
Hezeyan (a): Saçma sapan söz.
Herze (a): Saçma, asılsız söz.
Hıdîv (f): Büyük vezir.
Hırâm (f): Salına salına yürümek.
Hıred (t): Akıl.
Hıredmend (f): Akıllı.
Hınzîr (a): Domuz.
Hırmân (a): Mahrum oluş.
Hırmen (f): Harman, yığılı şey.
Hırmen-gâh, hırmen-geh (f): Harman yeri.
Hısse (a): Pay.
Hırz (a): Korunmak. Muska.
Hışm (f): Kızmak, kızgınlık.
Hışt (t): Kerpiç.
Hızb (a): Fırka.
Hicrân (a): Ayrılık.
Hidmet (a): İş, ödev. Tapı, huzûr.
Hikem (a): Hikmetler.
Hikmet (a): Doğru, düzgün iş, düşünce. İşin aslı, künhü.
Hilâl (a): Yeniay.
Hil'at (a): Elbise, ağır, güzel giyim.
Hiyle (a): Düzen.
Himâyet (a): Korumak.
Himmet (a): Çalışmak, bir işin üstüne düşmek. Ma'nevî yardım.
Hinâ' (a): Kına.
Hindû (f): Hindli.
Hirem (a): Kocalık, ihtiyarlık.
Hiyre (f): Gözün kamaşması, şaşkınlık.
Hiyre-sâz (t): Adamı şaşırtan, gözünü kamaştıran.
Hisar (a): Kal'a.
Hitâb (a): Birisine söz söylemek.
Hitâm (a): Bitmek, bitirmek.
Horsend (t): Sevinçli, râzı, yeter bulan.
Horşîd (t): Güneş.
Hoş (f): İyi, güzel.
Hû-hûy (f): Huy, ahlak.
Hûb (t): Güzel.

Hûban (f): Güzeller.
Hudâ (f): Varlığı kendinden olan, Allâh.
Huccet (a): Delil. Bir husûsu isbat için verilen resmî yazı.
Huffâs (a): Yarasa, gecekuşu.
Hûlyâ (f): Kuruntu, hayâl ediş.
Hum (t): Küp.
Hum-ı Eflâtun (f): Eflatun'un küpü (Diyojen hk. Açılamaya b.).
Hummâ (a): Harâretli hastalık.
Hum-hâne (f): Küp yeri, meyhâne.
Hun (f): Kan.
Hûnâb (f): Kanlı yaş.
Hun-bâr (f): Kan yağdıran.
Hun-hâr (f): Kan içen, zâlim.
Hûr (a): Hûriler.
Hurde (f): Küçük.
Hurde-kâr (t): İnce işlenmiş iş.
Hurde-şinâs (f): İnce şeyleri bilen, nâzik.
Hurrem (a): Sevinçli.
Hurûş (t): Coşmak, coşuntu.
Hurûşan (f): Coşan, köpüren.
Husâm (a): Keskin kılıç.
Husrân (a): Mahrum olmak.
Husûf (a): Ayın tutulması.
Husûl (a): Meydana gelmek.
Hûş-Hüş (f): Akıl, fikir.
Huşk (f): Kuru.
Hût (a): Balık.
Hûy u hây (t): Gürültü. Türkçede "hay huy" diye kullanılır.
Hücnet (a): Ayıp, kusur.
Hüdâ' (a): Doğru yola götürmek.
Hüdhüd (a): Çavuşkuşu.
Hükm (a): Bir şey hakkında kesin karar.
Hümâ-hümây (f): Devlet kuşu.
Hüner (f): San'at, marifet.
Hüş-rüba (f): Akıl çelen.
Hüveydâ (f): Görünen, apaçık.

I

Igraak (a): Boğmak. Sözde fazla lûgat ve ıstılâh kullanmak. Mübâlağada ileri gitmek.
Igzâb (a): Kızdırmak, öfkelendirmek.
Ihn-ı menfûş (a.f): Atılmış pamuk.
Ihsâ' (a): Sayıp dökmiye girişmek.
Ikbâl (a): Devlete erişmek. Devlet, refâh.
Ikd (a): Gerdanlık. İnci ve mücevher dizisi.
Ikdâm (a): Bir işe iyice girişmek.
Iklîm (a): Bir yerin hava v.s bakımından özelliği.
Ikrâr (a): Söylemek, inancını bildirmek.
Iktidâ' (a): Birisine uymak, onu önder kabûl etmek.
Iktidâr (a): Gücü yeterli.
Iktirân (a): İki yıldızın aynı dereceye gelmesi.
Iktirânât (a): Iktiranlar.
Irlamak (t): Şarkı, beste, türkü söylemek, tegannî.
Isgaa' (a): Dinlemek.
Istılâh - ıstılâhât (a): Terim, terimler.
Işık (t): Bâtınîlere, bilhassa hurûfîlere verilen ad.
Itâş (a): Susuzluk.
Itrâ' (a): Övüşte ileri gitmek.
Iyân (a): Açık, görünen.

İ

İblîs (a): Şeytan.
İbni amm (a): Amca oğlu.

İ'câb (a): Şaşırtmak.
İcâd (a): Meydana getirmek.
İ'câz (a): Mu'cize göstermek, âciz bırakmak.
İcâz (a): Kısaltmak.
İctirâ' (a): Cesâret göstermek.
Idlâl (a): Yol azdırmak, eğri yola götürmek, saptırmak.
İ'dâm (a): Yok etmek, öldürmek.
İdrâk (a): Anlamak.
İdrîs (a): Peygamberlerden biri (Açılamaya b.).
İfhâm (a): Anlatmak.
İfnâ' (a): Yok etmek.
İfşâ' (a): Gizli bir şeyi açmak, yaymak.
İfrâz (a): Ayırmak.
İhâta (a): Kaplamak, kavramak.
İhbâr (a): Haber vermek.
İhmâl (a): Boş vermek, geri bırakmak.
İhsân (a): İyilikte bulunmak, bir şeyler vermek.
İhtidâ' (a): Doğru yolu seçmek.
İhtimâl (a): Bir şeyi, bir sebebe bağlamak, yormak, yorumda bulunmak.
İhtimâm (a): Bir şeyin üstüne düşmek.
İhtirâm (a): Saygı göstermek.
İhtirâz (a): Çekinmek.
İhtiyâr (a): Bir şeyi seçmek, yapmayı dilemek, yapabilmek.
İhvân (a): Kardeşler.
İhyâ' (a): Diriltmek.
İkrâh (a): Kötülemek, kötü görmek. Cebir, zor.
İkrâm (a) : Ağırlamak.
İl (t): Yabancı, el.
İlâh (a): Tapacak, ma'bûd.
İlâhî (a): Ma'bûda mahsûs.
İllâ (a): İstisna edatı. Ancak, yalnız.
İ'lâm (a): Bildirmek.
İlticâ' (a): Kaçmak, sığınmak.
İllet (a): Sebep.
İltizâm (a): Gerekli saymak.
İltiyâm (a): Onmak, onarılmak, bitişmek, iyileşmek.
İlzâm (a): Bahiste hasmı yenmek.
İymâ' (a): İşâret etmek, remizle anlatmak.
İmâme (a): Sarık. Sarıklı külâh.
İm'ân (a): Dikkat etmek
İmân (a): İnanmak.
İmâte (a): Öldürmek.
İmdâd (a): Yardım etmek.
İmkân (a): Mümkin saymak.
İmtihan (a): Sınamak.
İmtisâl (a): Bir işe uymak.
İn (f): Bu. O anlamına gelen "an"la beraber "în u an" tarzında kullanılır; bu o anlamınadır.
İnâbet (a): Suçlardan vazgeçip Tanrı'ya yönelmek. Bir şeyhe intisâb etmek.
İnâyet (a): Yardım etmek.
İncâz (a): Sözünü yerine getirmek.
İncil (a): Hz. İsa'ya inen kitap.
İncû (t): İnci.
İnfiâl (a): Gönül komak.
İnkâr (a): Bir şeyin olmadığını söylemek; olan, yapılan şeyi reddetmek.
İnhâ' (a): Haber yollamak.
İnkılâb (a): Dönmek.
İnkisâr (a): Kırılmak.
İnsan'ül-ayn (a): Göz bebeği.
İnşâ' (a): Yapmak, kurmak. Nesir yazılar.
İnşâ' Allâh (a): Allâh dilerse.
İnşâd (a): Bir şiiri okumak.

İntihâ' (a): Son bulmak. Son.
İntizâm (a): Düzene sokmak. Düzgünlük.
İntizâr (a): Beklemek.
İrâd (a): Getirmek, getirilmek.
İrfân (a): Tanımak, anlayış.
İrsâl (a): Göndermek.
İrsâl-i mesel (f): Misal getirmek. Şiirde atasözü kullanmak.
İrticâl (a): Birden şiir söylemek.
İrvâ' (a): Sulamak.
İsâl (a): Ulaştırmak.
İsmet (a): Temizlik, namus ve şeref ıssı oluş.
İsm-i A'zam (f): Tanrı'nın en büyük adı: Allâh.
İsnâd (a): Nisbet etmek. Bir şeyi birisine atfetmek. Suçu başkasına çullamak.
İsrâfil (a): Sûr üfürmiye memûr olan melek.
İstiâre - istiârât (a): Eğreti olarak almayı dilemek. Edebî san'at olarak benziyeni benzetilenin, yahut benzetileni benziyenin yerinde anmak.
İstihâre (a): Bir işin hayırlı olup olmıyacağını anlamak için düşe yatmak, Kur'ân'a bakmak.
İstimâlet (a): Teselli etmek.
İş'âr (a): Bildirmek.
İştiyaak (a): Özlemek.
İtâb (a): Darılmak, azarlamak.
İ'tibâr (a): İbret almak, birisine saygı göstermek.
İ'tibârî (a): Görünüşe, anlayışa göre.
İ'tirâf (a): Yaptığını, ettiğini söylemek.
İ'tirâz (a): Bir söze, bir işe karşı durmak; sözle, yazıyle aksini iddiâ etmek, başka bir hüküm yürütmek.
İ'tirâzât (a): İtirazlar.
İtmâm (a): Tamamlamak.
İ'tiyâd (a): Alışmak.
İ'tizâl (a): Ayrılmak. Mu'tezile mezhebine girmek (Açılamaya b.).
İyd (a): Bayram.
İzâfât (a): Arapça, farsça sözlerle yapılan terkipler. Bu terkiplerin, birbirine ulanıp gitmesine de "tetâbu'-ı izâfât" denir. İzâfi, görünüşe, anlayışa göre verilen hükümdür. "Varlıklar, izâfidir" gibi.
İzâr (a): Yanak.
İzdivâc (a): Evlenmek.
İzrâil (a): Canalıcı melek. Azrail denir (Açılamaya b.).

J

Jeng (f): Pas. Yüzdeki buruşukluklar.
Jâle (f): Çiy.

K

Ka'b (a): Topuk.
Ka'be (a): Müslümanların kıblesi. Mekke-i Mukerreme'deki Beyt'ül-Harâm.
Kaabe Kavseyn (a): (Açılamaya b.).
Kabîle (a): Bir asıldan türemiş topluluk. Boy.
Kabûl (a): Râzı olmak.
Kabz (a): Kavrayıp almak, dürmek. Gönle gelen sıkıntı.
Kadd (t): Boy-pos.
Kadem (a): Ayak, ayak boyuna göre ölçü.
Kaadî-i sipihr (t): Gök kadısı. Müşteri yıldızı (Açılamaya b.).

Kadîm (a): Evveline evvel olmıyan. Tanrı adlarından. Eski.
Kaadir (a): Gücü yeten. Tanrı adlarından.
Kafes-nişîn (f): Kafes ardında oturan. İşsiz-güçsüz.
Kaafile (a): Kater, kervan.
Kahramân-ı kaatil (t): (Açılamaya b.).
Kâh-ı Sincâb (f): Sincap köşkü. Gece.
Kahve-hâne (f): Kahve içilen yer.
Kâkül (t): Başın üst kısmından öne dökülen saçlar.
Kaail (a): Söyliyen.
Kâinât (a): Var olanlar. Âlemler, dünyâ.
Kaknûs (t): Kuğu. Mitolojide bir kuş (Açılamaya b.).
Kalb (a): Yürek. Eskilerce duygunun yeri.
Kâle (f): Kumaş. Kâle-i Haleb: Haleb'de dokunan güzel bir kumaş.
Kâlbüd (t): Beden.
Kalem (a): Yazı yazmıya mahsûs âlet (Açılamaya b.).
Kâm (f): Dilek istek, meram.
Kâm-cû (t): Dilek arıyan, isteğini elde etmiye uğraşan.
Kamer (a): Ay (Açılamaya b.).
Kâm-hâh (f): Dilek dileyen.
Kâm-kâr (f): Dileğini elde etmiş.
Kaamet (a): Boy.
Kâmil (a): Olgun.
Kamu (t): Hep, hepsi, tümü.
Kân (f): Hazîne, define, mâden.
Kan yalaşmak (t): Kan kardeşi olmak. İki kişi, kollarını bıçakla yaralar, birinin kanını öbürü, onun kanını da bu emer; böylece kankardeşi olurlar.
Kanâat (a): Eline geçeni yeter saymak.
Kanâre (a): Aslı "Kınnare"dir. Hayvan kesilen yer. Türkçede "Kanara" denir.
Kanda (t): Nerde.
Kangı (t): Hangi.
Kaanûn (a): Nizam, töre. Kabûl edilen düzen. Bilinen müzik âleti.
Kanun (a): Ocak.
Kaplubaag (t): Kaplumbağa.
Kâr (t): İş.
Kâr u zâr (f): Savaş. Kârzâr olarak da kullanılır.
Karanfül (a): Karanfil.
Karîn (a): Eş - dost, arkadaş.
Kârîz (t): Yeraltındaki su yolu. Lağım.
Kaarûn (a): Açılamaya b.
Kasd (a): Niyet, bir işe girişmeyi kurmak.
Kaasır (a): Kısa, az.
Kasr (a): Köşk.
Kâş (f): Keşke.
Kâşâne (t): Köşk konak.
Katı (t): Şiddetli.
Kaşmerbaşı (t): Alaycı, eğlendirici. Maskarabaşı.
Kaatı' (a): Kesen. Keskin.
Katl (a): Öldürmek.
Kavm (a): Bir soydan gelenlerin tümü.
Kavi (a): Söz.
Kavs (a): Yay.
Kâvûs (f): Açılamaya b.
Kays (a): Leylâ'ya âşık olan kişi, Mecnûn (Açılamaya b.).
Kayyûm (a): Dâimî diri, tedbîr ve tasarruf eden. Tanrı adlarından.

Kazâ' (a): Takdir edilen şeyin, zamânında zuhûru.
Kebâir (a): Kebîreler, büyük günahlar.
Kebk (f): Keklik.
Kebûter (f): Güvercin.
Kef (a): Avuç. Çekmek. Farsçada köpük.
Kehânet (a): Kâhinlik etmek, gaybden haber vermek.
Kehkeşan (f): Saman uğrusu. Samanyolu
Kelâl (a): Usanç.
Kelâm (a): Söz söylemek, söz.
Kelef (f): Çil.
Kelîm (a): Konuşan. Mûsâ Peygamber (Açılamaya b.).
Kelîsâ (f): Kilise.
Kemâhî (a): Nasılsa öyle.
Kemâ kân (a): Olduğu gibi.
Kemâl (a): Olgunluk.
Keman (f): Yay.
Kenâr - Kenâre (t): Kıyı.
Ker (f): Sağır.
Kerrâke: Üste giyilen ve hafif kumaştan yapılan cübbe. Kadın ferâcesine dendiği de vardır.
Kerâmet (a): Büyüklük. Erenlerden zuhûur eden olağanüstü şey.
Kerbelâ (a): Irak'ta İmam Huseyn'in şehîd olduğu ve türbesinin bulunduğu şehir.
Kerem (a): Büyüklük, ihsan.
Kerûbî, Kerîbiyyûn, (a): Meleklerin ulular. Farsçada "Kerûbiyân" şeklinde cemi'lenir.
Keş (f): Çekici, çeken. Sözün sonuna gelir. Cefâ-keş: Cefâ çeken.
Keşâkeş (f): Çekişmek.
Keşmir (f): Esmer güzelleriyle ve mehtâbiyle meşhur Hind şehri.
Keştî (f): Gemi.
Ketm (t): Gizlemek, saklamak.
Ketân (f): Keten.
Kevn (a): Var olmak.
Kevneyn (a): İki dünyâ. Dünyâ, âhıret.
Kevser (a): Cennette Hz. Muhammed'e (s.m) mahsus havuz. Bol ve kesilmez soy-sop. Sonsuz hayır ve bereket.
Key (f): Ne vakit. Tâ key: Ne vakte dek.
Keyvan (t): Zuhâl yıldızı.
Kıble (a): Müslümanların namazda yöneldikleri cihet. Ka'be-i muazzama.
Kıdem (a): Eskilik, öncelik. Evveline evvel olmamak. Tanrı sıfatlarından.
Kılıc atlamak (t): Bir şeye söz vermek.
Kıyl ü kaal (f): Dedikodu. İki arapça sözden yapılan atıf terkîbi.
Kımranmak (t): Kımıldamak.
Kındîl (a): Kandil.
Kıssa (a): Hikâye.
Kışr (a): Kabuk.
Kıyâs (a): Bir şeyi, bir olayı, benzeriyle kıyaslamak, bu sûretle bir hükme varmak.
Kızıl kıyâmet (t): Büyük bir felâket. Kızılca kıyâmet de denir.
Kibâr (a): Büyükler.
Kibâr-zâde (f): Büyük kişilerin oğulları, kızları.
Kilîd (f): Anahtar. Anahtarla açılan kilit.
Kilk (f): Kalem.
Kimyâ (f): İksîr. Ma'denleri altın yapma bilgisi, san'atı.

Kirâm (a): Büyükler.
Kirm (f): Kurt.
Kirm-i şeb-tâb (f): Ateşböceği.
Kişt (f): Çayır - çimen, ekin.
Kişver (f): Ülke.
Kopuz (t): Telli ve rebaba benzer bir müzik âleti.
Kozbekçibaşı (t): Saray bekçilerinin başı. Aslı "Kızbekçi"dir.
Köhne (f): Eski.
Kûçe (f): Sokak.
Kû-Kûy (f): Civar.
Kudûm (a): Gelmek.
Kûf (f): Puhu kuşu. Çulha tarağı.
Kûh (f): Dağ.
Kûh-ı billûr (f): Billûr dağı (Açılamaya b.).
Kûh-ı Kaaf (f): Kafdağı (Açılamaya b.).
Kûh-ı Surhâb (f): Surhâb Dağı. Kan.
Kule - Kulle (a): Dağ tepesi.
Kulzüm (a): Uçsuz, bucaksız deniz.
Kurs (a): Değirmi.
Kumât (a): Çocuğu beşiğe beleyen bağ.
Kûr (f): Kör.
Kur'ân (a): Hz. Muhammed'e (s.m) inen kitap. Okumak.
Kurb (a): Yakınlık.
Kuut (f): Rızk.
Kûtâh (f): Kısa.
Küdâm (f): Hangi.
Küffâr (a): Kâfirler.
Küfr (a): Gerçek dîni, Müslümanlığı kabûl etmeyip inkâr etmek. Gerçeği örtmek.
Küh (f): Kûh muhaffefi. Dağ.
Kühsâr (t): Dağlık.
Külâh-küleh (t): Başa giyilen şey.
Külüng (f): Turnakuşu.
Kümeyt (a): Yelesiyle kuyruğu siyah doru at. Kırmızı şarap.
Kümûn (a): Gizlenmek.
Kün (a): Ol. Yaratış irâdesi.
Kün – fekân (a): Varlıklar, kâinât.
Künc (f): Köşe, bucak.
Künişt (f): Ateşe tapanların ma'bedi.
Künûz (a): Kenzler, defineler, hazîneler.
Kürbet (a): Gam, gussa, tasa, derd.
Küttâb (a): Kâtipler, devlet dâireleri memurları, kalem efendileri.

L

Lâcüverd (t): Koyu mavi renk.
Lâf (f): Söz. Boş söz.
Lâgar (t): Zayıf, arık.
Lagzan (f): Kayan.
Lagzîde (f): Kaymış.
Lagziş (f): Kayış.
Lahn (a): Ses, nağme.
Lâhût (a): İlâhî âlem.
Lâl (f): Dilsiz.
Lâlâ (f): Erkek çocuk terbiyecisi, koruyucusu.
Lâle (f): Malûm çiçek. Kır lâlesi: Gelincik.
Lâle-gûn (f): Lâle renginde.
Laîn (a): Rahmetten uzaklaştırılmış, lanetlenmiş.
Lâ'l (a): Kırmızı renkli mücevher.
Lâ'lî, lâ'lîn (f): Lâ'l gibi.
Lâ'l-i nûşîn (f): Tatlı lâ'l. Kırmızı dudak. Lâ'l, dudağa benzetilir.

Lâ mekân (a): Mekânsızlık âlemi (Açılamaya b.).
Lâne (f): Yuva.
Lâ rayb (a): Şüphesiz.
Lâşe (f): Leş.
Lâ şey' (a): Hiçbir şey değil değersiz.
Lât (a): İslâmdan önce arapların taptığı putlardan birinin adı.
Latif (a): Güzel, her şeyi düzgün, parlak.
Lâ tezer (a): Açılamaya b.
Lâ yemût (a): Ölmez, ölümsüz. Allâh.
Lâyık (a): Değer, yerinde, münâsip.
Leb (f): Dudak.
Lebâ-leb (t): Dudağına dek dolu.
Leb-rîz (t): Taşan, tamâmiyle dolu.
Leb-teşne (t): Susuz, susamış.
Lenger almak (t): Geminin demir alıp kalkması.
Len terânî (a): Beni göremezsin.
Lerzân (f): Titreyen.
Lerzîde (t): Titrek.
Lerzende (t): Aynı anlamda.
Levh (a): Üstü düz şey; yazı tahtası (Açılamaya b.).
Levlâk (a): Sen olmasaydın (Açılamaya b.).
Leyl-Leyle (a): Gece.
Leylâ-Leylî (a): Mecnûn'un sevgilisi (Açılamaya b.).
Lıkaa' (a): Buluşmak. Yüz.
Lıyâkat (a): Lâyık olmak, bir işe kaabiliyet.
Lu'bet (a): Oyun, oyuncak.
Lüknet (a): Pelteklik
Lutf (a): İhsan, kerem, hoşluk.
Lücce (a): Denizin engini. Denize benzetilen kalabalık.
Lü'lü' (a): İnci.
Lüzûm (a): Gerekmek, gerekli olmak.

M

Maârif (a): Ma'rifetler. Bilgiler. Tasavvûfî ilâhî sohbette bulunmak.
Mâ arefnâk (a): Bilemedik (Açılamaya b.).
Mâ'bed (a): İbâdet edilen yer.
Mâ beyn (a): Ara, orta. Büyük bir kişinin oturduğu dâire ile dışarısı arasındaki kabûl ve bekleme kısmına "mâ beyn dâiresi" denir.
Ma'bûd (a): Tapılan, ibadet edilen. Tanrı.
Mâcerâ (a): Geçmiş olay.
Magrıb (a): Batı.
Mağrûr (a): Kendini beğenen. Aldanmış.
Mağşûş (a): Karışık. Bunak.
Magz (a): Beyin, öz.
Magz-ı Kur'ân (f): Kur'ân-ı Kerîm'in özü; Mesnevî.
Mâh-meh (f): Ay.
Mahabbet (a): Sevmek, Sevgi.
Mahbûb (a): Sevilen.
Mahâl (a): Yer, mekân.
Mahfil (a): Toplantı yeri. Câmilerde müezzinlere mahsûs yüksek yere "Müezzin mahfili" denir.
Mâhî (f): Balık.
Mâh-ı Ken'ân (f): Ken'an ayı. Yûsuf Peygamber (Açılamaya b.).
Mâh-ı Nahşeb (f): Nahşeb ayı (Açılamaya b.).
Mahkûm (a): Aleyhine hüküm verilen, hüküm yemiş.

Mahluuk (a): Yaratılmış.
Mahmûr (a): Sarhoş.
Mâh-pâre (f): Ay parçası. Güzel.
Mâh-rû (t): Ay yüzlü. Güzel.
Mahrûm (a): İsteğine ermemiş.
Mahşur (a): Toplanmış, haşredilmiş.
Ma'hûd (a): Mâlûm. Kötülükte kullanılır. Ma'hûd adam, gibi.
Mahûf (a): Korkunç.
Mahz (a): Hâlis, ancak, ta kendisi. Mahz-ı akl: Akıldan ibâret.
Mahzun (a): Kederli, hüzünlü.
Mâil (a): Meyl eden.
Makar (a): Karar edilen yer.
Makdûr (a): Elden gelen.
Mâkiyan (f): Tavuk.
Ma'lûm (a): Bilinen.
Mâlik (a): Sâhib olan; bir şeye sâhib bulunan.
Ma'mûr (a): Onarılmış, düzgün.
Ma'nâ (a): Anlam.
Ma'nî (f): Anlam.
Mancanıyk (a): Eski muharebelerde düşmana taş atmak için kullanılan büyük sapan âleti.
Mânend – Mânende (f): Benzer, benziyen.
Mâni' (a): Engel.
Manâs (a): Kaçıp sığınılacak yer.
Mansûbe (a): Oyunu kazandıran şey.
Mansûbe-gûşâ (f): Oyunu kazandıracak şeyi elde ediş.
Mansûr (a): Yardım edilmiş, üst olmuş.
Manzar (a): Görülecek yer. Hûb-manzar: Görünüşü güzel.
Manzûr (a): Görülen. Hatırına riâyet edilen, kollanılan.
Mâr (f): Yılan.
Mâ sebak (a): Geçmişteki olay.
Ma'şuuk (a): Sevilen.
Matla' (a): Doğu. Gazel ve kasîdenin ilk beytine matla' beyti, matla'ı denir.
Matâlib (a): Dilenen şeyler.
Matlab (a): Dilenen, istenen şey.
Mâ verâ (a): Ard, son, öte.
Ma'zeret (a): Özür getirme.
Ma'zeret-hâh (f): Özür dileyen.
Mazhar (a): Zuhûr yeri. Bir şeye nâil oluş.
Mazlûm (a): Zulüm görmüş, zulme uğramış.
Mazmûn (a): Mânâ, mânâdaki öz. Sözün inceliği.
Mazrûf (a): Zarflanmış. Bir şeyin içine konmuş.
Ma'zûr (a): Özürlü.
Mebâhis (a): Bahsedilen şeyler.
Mebhût (a): Şaşırıp kalmış.
Mebnâ (a): Bir şeyin esası, yapısının temeli.
Meb'ûs (a): Gönderilmiş.
Medd (a): Çekmek, çekiş.
Medar (a): Bir şeyin, bir işin, bir sözün, üstünde döndüğü esas.
Medâr-ı devr (f): Dönüşün döndüğü esas sebep.
Medd-i nazar (f): Bakışın uzayıp gitmesi.
Medd-i nigâh (f): Bakışın uzayıp gitmesi.
Medhûş (a): Dehşete düşmüş.
Mecâl (a): Tâkat, kudret, hâl.
Mecâz (a): Bir sözün, benzetiş yoluyla gerçek anlamından

gayrı bir halde kullanılması. "Meclise bir arslan geldi" cümlesindeki mecâz, gelenin kuvvetidir.

Meclis (a): Oturulan yer. Bir iş için toplananlar, toplantı.

Mecnûn (a): Deli. Leylâ'nın sevgilisi.

Meczûb (a): Cezbeye kapılmış, aklını yarı yitirmiş. Meczûb-ı İlâhî: Allâh cezbesine kapılmış. Mecâzîb: Meczublar.

Meâl (a): Bir sözün anlamı, ne denmek istendiği.

Meâsir (a): Güzel eserler.

Me'lûf (a): Alışmış.

Me'vâ (a): Yurt, mesken, durak. Cennetlerden biri.

Me'yûs (a): Ye'se, ümitsizliğe düşmüş.

Meftûn (a): Sınanmış. Kendini kaptırmış, âşık.

Meges (f): Sinek.

Mehcur (a): Ayrılmış.

Mehdî (a): Hidâyete kavuşmuş, doğru yolu bulmuş. Son zamanda zuhûr edeceği bildirilen zât (Açılamaya b.).

Meheng (a. **Mihakk**): Ayar bulmıya yarayan taş.

Mehr (a): Nikâh parası.

Mehtâb (f): Ay ışığı.

Mehtâb-ı Keşmîr (f): Keşmîr'in ay ışığı. Keşmîr'de mehtâb pek güzel ve aydınlık olduğundan bu benzetiş meydana gelmiştir.

Melâhat (a): Asıl anlamı "tuzluluk"tur; tuz, yemeğe tad verdiğinden alıma, cazibeye "melâhat" denmiştir. Âzerî türkçesinde alımlı yerine tuzlu denir.

Melâl (a): Keder, sıkıntı.

Melâlet (a): Kederlilik.

Melekût (a): Melekler âlemi (Açılamaya b.).

Melek-zâd (f): Melekten doğmuş. Melek gibi güzel.

Melih (a): Melâhat sâhibi, alımlı, güzel.

Mellâh (a): Yüzücü, yüzen, gemici.

Melûl (a): Kederli, tasalanmış.

Mel'un (a): Rahmetten uzaklaştırılmış, la'netlenmiş.

Memdûh (a): Övülmüş, iyi huylu, temiz kişi, huy.

Memlû (a): Dolu.

Memzûc (a): Karışık.

Men (f): Ben. Âzerî lehçesinde "ben" yerine kullanılır.

Men' (a): Bir işi yaptırmamak, engel olmak.

Menhî (a): Nehyedilmiş engellenmiş.

Mengûş (f): Küpe.

Menhûs (a): Kutsuz, yomsuz, şom.

Menşur (a): Açılmış. Ferman.

Merd (f): Erkek, er.

Merdân (f): Erkekler.

Merdek (f): Adamcağız.

Merd-i meydan (f): Meydan eri, yiğit, tek kişi.

Merdüm (î): Adamlar.

Merdüm-i çeşm (f): Gözbebeği.

Merhûm (a): Acınmış, rahmet edilmiş. Vefât etmiş, rahmetli.

Merk (f): Ölüm.

Mersiyye (a): Vefât edene yakılan, yazılan ağıt.

Mesâğ (a): Câiz, yasak edilmemiş, yapılabilir.

Mesâvî (a): Kötülükler.

Mescûd (a): Secde edilmiş.
Mes'ele (a): Soru, sorulan şey, soruyu îcâb eden iş.
Mesîh (a): İsâ Peygamber (Açılamaya b.)
Mesîhâ (f): Mesih.
Meskût (a): Susulan söylenmiyen.
Mesnevî (a): Her beytinin mısra'ları birbiriyle kaafiyeli olan, beyitlerin arasında kaafiye bulunmıyan şiir tarzı. Hz. Mevlânâ'nın altı ciltlik kitabı.
Mesrûr (a): Sevinmiş, sevinçli.
Mest (f): Sarhoş.
Mestî (f): Sarhoşluk.
Meş'al (a): Meş'ale, kab içine dökülen külü gazlayıp tutuşturarak meydana getirilen alevli ışık.
Meşâil (a): Meş'aleler.
Meşâir (a): Duygular.
Meşhûn (a): Dolmuş.
Meşhûd (a): Gözle görünen.
Meşiyyet (a): Dilek, irâde, ihtiyâr, dilediğini var etmek kudreti. İlâhî meşiyyet.
Meşreb (a): Huy, gidiş, neş'e, zevk.
Mevc (a): Dalga.
Mevc-engîz (f): Dalga koparan.
Mevcurmak (t): Dalgalanmak.
Mevcûd (a): Var olmuş.
Meveddet (a): Sevmek.
Mevlâ (a): Sâhib, tasarruf ve tedbîr sâhibi, buyruk ıssı. Kul. Azâd edilmiş. Efendi. Velî.
Mevlevî (a): Mevlânâ Celâlüddîn Muhammed. Onun yoluna mensûb olan.
Mevsûf (a): Sıfatlanmış. Güzel huylarla mevsûf. Vasfedilen, övülen, söylenen.
Mevsuuk (a): Doğrulanmış, inanılır.
Mevt (a): Ölüm.
Mevt-i ahmer (f): Açılamaya b.
Mey (f): Şarap.
Meydan (a): Geniş yer, sahâ, alan.
Meyl (a): Eğilmek, gönlün birşeyi sevmesi, istemesi.
Mezâhir (a): Mazharlar, zuhûr yerleri, Tanrı kudretinin göründüğü varlıklar.
Mezaak (a): Lezzet, tad, zevk.
Mırlanmak (t): Kendi kendine, anlaşılmaz tarzda konuşmak.
Mısra' (a): Kapı kanadı. Şiirde tek bir satır.
Micmer (a): İçinde ödağacı yakılan kap. Buhurdan.
Midâd (f): Kalem.
Mîyg (f): Bulut.
Mîh (t): Mıh, çivi.
Mihr (f): Güneş, sevgi.
Mihrâb (a): Namazda, câmide imamın, cemaatın önünde durduğu, kıbleye karşı oyuk yer. Kıble alâmeti, kıbleyi gösteren yer.
Mihmân, mîhmân (f): Konuk.
Mihmândâr (f): Konuk ağırlıyan, konukla ilgilenen, onu gezdiren memûr.
Min ba'd (a): Bundan sonra.
Min vech (a): Bir yüzden, bir sebeple.
Miksâr (a): Çok konuşan, lafazan.
Milk (a): Saltanat.
Mînâ (f): Sırça, şişe. Gökyüzü.
Minber (a): Câmilerde hutbe

okunan basamaklı yer.
Minkaar (a): Kuş gagası.
Minnet (a): İhsan, lûtuf. Edilen iyiliği başa kakmak.
Mi'râc (a): Merdiven. Hz. Muhammed'in (s.m) gökleri seyri (Açılamaya b.).
Mir'ât (a): Ayna.
Mir'ât-ı İskender (a): Açılamaya b.
Mîrî (f): Beylik mal, devlet malı.
Mirrîh (a): Merih yıldızı (Açılamaya b.).
Miyân (f): Ara bel, esnâ.
Miyâncı (t): Ara bulucu.
Miyâne (f): Ara.
Muanber (a): Anberlenmiş, güzel kokulu.
Muattal (a): İşsiz kalmış, bırakılmış.
Muattar (a): Güzel kokulu.
Muazzez (a): Üstün tutulan, ağırlanan.
Mûceb (a): Gerektirmiş. Hükmü verilmiş.
Mûcib (a): Gerektiren, hükme sebeb olan şey, gerekçe.
Mu'ciz (a): İnsanı âciz bırakan.
Mu'cîze (a): İnsanı acze düşüren şey. Peygamberlerin gösterdikleri, yaptıkları olağanüstü şey.
Mugaylan (a): Devedikeni.
Muğlım (a): Genç erkek seven.
Muhâbâ (a): Tasarı, düşünme. Bî muhâbâ: Düşünmeden, hemencecik.
Muhâl (a): Olmıyacak şey.
Muhâlât (a): Olmıyacak şeyler.
Muhalled (a): Dâimî, ebedî.
Muhassal (a): Hâsıla, hulâsa, özet.
Muhannâ' (a): Kınalı.
Muhkem (a): Kuvvetli, kesin.
Muhibb (a): Seven.
Muhît (a): Herşeyi kavrıyan, kapsıyan.
Muhyî (a): Dirilten, yaşatan. Tanrı adlarından.
Muîn (a): Yardım eden. Tanrı adlarından.
Mukaddem (a): Daha önce, evvelce.
Mukaddimât (a): Mukaddimeler, ilk yapılanlar.
Mukaddime (a): Bir işin, birşeyin önü. Önsöz.
Mukırr (a): Ikrâr eden, söyliyen.
Mûmyâ (f): Yarayı hemen onaran ilâç (Açılamaya b.).
Munla - Molla (a): Bilgin.
Munzam (a): Eklenmiş, katılmış.
Murâd (a): Dilek, istek.
Murg (f): Kuş.
Murassa' (a): Altın ve mücevherlerle bezenmiş şey.
Mûsâ (a): Tevrat inen peygamber (Açılamaya b.).
Musavver (a): Tasvir edilmiş, bir sûret verilmiş şey. Resimli.
Mûş (f): Fare, sıçan.
Muşt (t): Yumruk. Avuç.
Mu'tâd (a): Âdet edinilmiş.
Mutalsam (a): Tılsımlanmış.
Mu'teber (a): İtibar görmüş.
Mu'tedil (a): İki hâl arasında ortalamayı bulmuş.
Mutrıb (a): Çalgıcı.
Muvâfakat (a): İki kişinin, bir şeyde, bir işte birbirine uygun olması.
Muvâfık (a): Uygun, yerinde.
Muzlim (a): Karanlık.

Muztar (a): Çâresiz kalmış.
Mübâh (a): Yapılması câiz olan, haram olmadığı gibi yapılırsa sevab da elde edilmiyen iş.
Mübâlâ (a): Kayırmak, kayıtlanmak. Bî mubâlâ: Kayıtlanmadan, önem verilmeksizin, kayırmadan.
Mübâlaga (a): Aşırı varmak.
Mubeddel (a): Başka bir şeye dönmüş.
Mübhem (a): Belirsiz.
Müberrâ (a): Ayrılmış. Kötülükten müberrâ.
Mübtelâ (a): Birş eye düşkün.
Mücâzât (a): Yapılan işe karşılık. Türkçede yalnız kötülük karşılığı olarak kullanılır.
Mücerred (a): Yalnız, salt.
Mücerredât (a): Şekli belirmiyen, görünmiyen şeyler. Akıl, fikir gibi.
Mücmel (a): Hulâsa edilmiş, kısaltılmış, özetlenmiş.
Mücessem (a): Cisimlenmiş. Şu çocuk mücessem akıldır gibi.
Müdâvâ (a): Tedâvî edilmek.
Müdebbir (a): Tedbîr eden.
Müdebbirât (a): Tedbîrciler.
Müebbed (a): Ebedî olan.
Müfredât (a): Tek şeyler, tekler. Meselâ bir şurubu meydana getiren ayrı ayrı maddeler, onun müfredâtıdır.
Müftî (a): Fetvâ veren (Fetvâ'ya b.).
Müjde (f): Muştuluk, iyi haber.
Müje (f): Kirpik.
Müjgân (f): Kirpikler.
Mühmel (a): İhmâl edilmiş.
Mükrem (a): Ağırlanmış, ikrâm edilmiş.
Mükerrem (a): Hakkında ağırlanmada bulunulmuş.
Mükerrer (a): Tekrar edilmiş.
Mül (f): Şarap.
Mülâzım (a): Devâm eden, birinin maiyetinde bulunan, bir işe koyulmuş olan, o işle uğraşan.
Mülhem (a): İlhâm almış, içine doğmuş.
Mülk (a): Yerli mal. Mal - mülk.
Mümessel (a): Temsîl olunmuş, sûretini, şeklini belirtmiş.
Mümtâz (a): Ayrılmış, özellik kazanmış.
Münakkaş (a): Nakşedilmiş, resmi yapılmış, şekli çizilmiş.
Münşeât (a): İnşâ edilen, yapılan şeyler. Edebiyyâtta, nesir yazılar, mektup sûretleri. Münşeât-ı Ferîdun Bey gibi.
Münşakk (a): İkiye bölünmüş, yarılmış.
Müntekim (a): Öç alan. Cezâ vermeyi unutmıyan. Tanrı adlarından.
Müntesib (a): İntisâb etmiş. Bir yola, birisine mensûb olmuş.
Münzel (a): İndirilmiş.
Münzevî (a): Yalnızlığı seçmiş, yalnız.
Mürde (f): Ölü, leş.
Mürsel (a): Gönderilmiş. Şeriat ıssı peygamber.
Mürşîd (a): Doğru yola götüren.
Mürşîd-i Rûm (f): Rûm ülkesinin, Anadolu'nun mürşîdi. Hz. Mevlânâ.
Müretteb (a): Tertîb edilmiş.

Mürtekib (a): Kötü bir iş yapan, bir işe koyulmuş olan.
Müsâid (a): Elverişli, uygun.
Müsâvî (a): Deng, eşit.
Müstecmi' (a): Kendisinde toplamak isteyen. Müstecmi'-i haslet-i cemîle: Bütün güzel huyları kendisinde toplamak istiyen, toplıyan.
Müstagnî (a): Aldırış etmiyen, ihtiyâcı olmıyan.
Miistegrak (a): Boğulmuş, dalmış olan.
Müstehik (a): Hak kazanmış ("Müstehak" diye kullanılır).
Müstakbel (a.): Gelecek zaman.
Müstetir (a): Gizlenen, gizlenmiş olan.
Müstmend (t): Kederli, muhtaç.
Müşâr (a): İşâret olunmuş.
Müşârün bil benân (a): Parmaklarla gösterilen.
Müşa'şa' (a): Şa'şaalı parlak.
Mûşk (f): Misk.
Müşkil (a): Zor.
Müşkîn (î): Misk kokulu.
Müşterî (a): Satın alan. Müşteri yıldızı.
Müşterâ (a): Satın alınmış.
Müvâsâ (a): Dostluk.
Müzdâd (a): Fazla, ziyâde.
Müzerkeş (t): Altın yaldızla bezenmiş, sırma işlemeli.

N

Nâb (t): Sâf, hâlis, arı-duru.
Nâ bâlği (t): Ergenlik çağına ermemiş.
Nâ be hengâm (f): Sırasız, vakti değilken.
Nâ bûd (f): Yok.
Nabz (a): Atan damar. Bileğin iç kısımlarındaki damarlar.
Nâçâr (t): Çâresiz.
Nâdir (a): Az bulunur.
Nâfe (f): Göbeğinden misk çıkan hayvan, Misk keçisi.
Nâgâh - Nâgeh (f): Vakitsiz, ansızın.
Nâgehân (f): Aynı anlamda.
Nâ güfte (f): Söylenmemiş.
Nâgam (a): Nağmeler.
Nagme (a): Müziğe uygun güzel ses.
Nakd (a): Resmî para. Peşin para.
Nakl (f): Meze (Nukl tarzında söyliyenler de vardır).
Nakş (a): Resim, işleme.
Nahl (a): Hurma ağacı. Eskiden, mumdan, gümüşten yapılan, üstüne kumaş ve ipekli yazmalar örtülen, onların üstüne de değerli mücevherler takılan ve gelin alayının önünde götürülen uzun sopa. Bunu yapanlara "Nahl-bend" denirdi. İstanbul'daki "Nakılbent" mahallesinin adı "Nahl-bend"den bozmadır. Bu âdette "Fâlizm"in tesîri olsa gerektir.
Nahl-i tâbût (t): Evlenmeden ve genç yaşında ölen erkeklerin tabutlarının önünde götürülen ve üstüne sırmalı çevre bağlanmış olan tâze ve yapraklı ağaç dalı. Bu âdet Anadolu'nun birçok yerlerinde, meselâ Konya'da hâlâ vardır.
Nâhîd (f): Zühre yıldızı (Açılamaya b.).

Nâk (f): Kelimenin sonuna gelen bir ek. Derd-nâk: Dertli.
Nâkıl (a): Nakleden, bir sözü duyup anlatan. Bir şeyi bir yerden başka bir yere götürmek.
Nâkıs (a): Noksan, tam olmıyan.
Naks (a): Eksiklik.
Nâkuus (a): Çan.
Na'l (a): Nal. Ayakkabı.
Nefret (a): Tiksinmek, kötü görmek.
Nefrîn (t): La'net etmek, beddua.
Nâlân (f): İnleyen, inleyici.
Nâle (t): İnilti.
Nâm (f): Ad.
Nâm-âver (f): Adı-sanı duyulan.
Nâme (f): Mektup. Bir bahse aid kitaba da denir. Şeh-Nâme gibi.
Nâmiye (a): Büyüyüp üreme kaabiliyeti.
Nâ-murâd (f): Murâdına ermemiş.
Nâ-murâdî (f): Murâda erişmemek.
Nâ-muvâfık (f): Uygun olmıyan.
Nâm-zed (f): Aday, nişanlı.
Nâ-puhte (f): Pişmemiş, çiğ.
Nâr (a): Ateş.
Nâ-resîde (f): Olmamış, erişmemiş.
Nârenc (a): Turunç.
Nâ-revâ (f): Lâyık olmıyan.
Nâ-sâz (f): Olmamış, aksi.
Nâsût (a): Madde âlemi (Açılamaya b.).
Nâ-şâd (f): Şâd olmıyan, kederli.
Na't (a): Medih, vasıf, övüş. Hz. Peygamber'e (s.m) ve din ulularına yazılan şiir.
Nazâre (a): Bakış, seyir. Doğrusu "nazzâre"dir; şiirde "nazâre" olarak da kullanılır.
Nazar (a): Bakmak, bakış.
Nazar-bâz (f): Güzele yalnız bakan, güzeli seyretmekle yetinen; maddî tatmîn edilmeyi istemiyen.
Nâzır (a): Bakan.
Nazîre (a): Benzeri. Bir şairin şiirine aynı vezin ve kaafiyede ve o şairden daha üstün olduğunu ispatlamak için, başka bir şairin yazdığı şiir. Nazirenin eski deyimi "Cevab"dır.
Nazım (a): Dizmek. İnci v.s. bir ipe geçirmek. Vezin ve kaafiyeli şiir yazmak.
Nâzük (f): İnce, kibar.
Nâvek (f): Ok.
Nâvek-endâz (f): Ok atan.
Nây - Ney (f): Kamış. Kamışa delikler delinerek ve ağza gelen kısmına kemikten, mikadan yapılmış "baş-pâre" denen başlık takılarak yapılan ve nefesle çalınan müzik âleti.
Nâ-yâb (f): Bulunmaz.
Neberd (f): Savaş.
Nebevî (f): Peygamber'e mensup.
Necât (a): Kurtulmak.
Necm (a): Yıldız.
Nefes (a): Soluk.
Nefha (a): Üfürük, üflemek. Esinti.
Nefha-i sûr (f): Sûr üfürülmesi.
Nefrîn (f): La'net etmek, beddua.

Nehy (a): Bir şeyin yapılmamasını buyurmak, yasaklamak.

Nekkare (a): Çok defa içi oyulmuş Hindistancevizinin üstüne deri gerilerek yapılan iki dümbelek. İkisi birbirine bağlı ve yan yana olup altlarında düz durmaları ve oynamamaları için üstüne keçe sarılmış "simit" denen iki dâire vardır. Başı yuvarlak ince sopalarla usul tutularak çalınır. Kudüm de denen bu müzik âletinin çanağı, ince pirinçten de olur. Asıl Nekkaare, bundan büyük olur ve bir yerde durur. Növbet zamanlarında rastgele vurularak çıkan gürültüyle askere ve halka duyurulur. Durduğu yere, "Nekkaare-hâne" denirdi. "Nekaare" tarzında da söylenen bu âlete halk "çifte nara" der.

Nemâ' (a): Yetişip büyümek ve üremek.

Nemek (a): Tuz.

Nemek-pâş (f): Tuz eken. Yaraya tuz ekmek, acıyı şiddetlendirmek anlamına gelir.

Nem (f): Yaş. Çiy.

Nem-nâk (f): Rutubetli, yaş.

Neng (f): Ayıp, kusur.

Nerkis (f): Malum çiçek (Açılamaya b.).

Nerm (f): Yumuşak.

Nesîm (a): Hafif esen yel.

Nesh (a): Bozmak, hükmünü kaldırmak.

Nesr (a): Saçmak. Manzûm olmıyan edebî yazı.

Nesrîn (a): Yaban gülü.

Nesteren (f): Yaban gülü.

Nesteren-zâr (f): Yaban gülü bulunan yer, bahçe.

Neş'e (a): Keyf, zevk, safâ.

Neşîmen (t): Oturulacak yer.

Neşv (a): Bitip çıkmak, büyüyüp üremek. Çok defa, "nemâ" ile bir arada, "neşv ü nemâ" diye kullanılır.

Netice (a): Sonuç.

Neûzü billâh (a): Allâh'a sığınırız.

Nev (f): Yeni.

Nevâ (f): Ses, âheng. Şark müziğinde bir makam.

Nevâ-yı mehd.(f): Ninni.

Nev-behâr (t): İlkbahar.

Nev-cüvân (f): Gençlik çağına yeni erişmiş. Delikanlı.

Nev-cüvânî (t): İlk gençlik çağı.

Nev-demîde (f): Yeni. Bitmiş.

Nevîn (f): Yeni şey.

Nevmîd (f): Umutsuz.

Nevmîdî (f): Umutsuzluk.

Nev-reste (t): Yeni yetişmiş.

Nevrûz (f): Yenigün (Açılamaya b.).

Nevvâh (a): Feryâd eden, çok ağlıyan.

Ney-pâre (f): Kamış parçası, kamış.

Neyreng (f): Düzen, hîle.

Nezâket (f): Nâziklik, incelik.

Nıam (a): Nimetler.

Nîgâr (f): Resim. Güzel.

Nigunsâr (f): Baş aşağı, ters dönmüş.

Nihâl (f): Fidan.

Nihâyet (a): Son.

Nijâd (f): Asıl, maya, yaratılış.

Nikaab (a): Yüze örtülen peçe.

Nîl (f): Mavi renk. Çivit.

Nîm (f): Yarı, yarım.

Nîm bismil (f): Yarı kesilmiş.
Nîm rûh (f): Yarım yüz. Yarı dönerek.
Ni'met (a): Rızık, mal-mülk.
Nisyân (a): Unutmak.
Nişan (f): Belirti, iz.
Nişâne (f): Aynı anlamda.
Niyâm (f): Kın.
Niyâz (f): Yalvarış.
Nîze (t): Mızrak.
Nîze-bâz (f): Mızrakla oynıyan mızraklı.
Noksan (a): Azlık, yetersiz olmak.
Nokta-i Süveydâ (a): Kara nokta. Kalbin içinde bulunan ve eskilerce anlayış. ve duygunun merkezi sayılan siyah ben.
Nûh (a): Peygamberlerden biri (Açılamaya b.).
Nuhûset (a): Yomsuzluk, şomluk.
Nûr (a): Işık.
Nûr-ı dîde (f): Göz ışığı, evlât.
Nush (a): Öğüt.
Nusrat (a): Yardım etmek.
Nûş (f): İçmek. Tatlı. Zevk ve safâ.
Nûş der nûş (f): Boyuna, üst üste içmek.
Nûşîn (f): Tatlı.
Nutk (a): Söylemek, söylev.
Nübüvvet (a): Haber vericilik, peygamberlik.
Nücûm (a): Yıldızlar.
Nüh eflâk (f): Dokuz gök (Açılamaya b.)
Nühüfte (f): Gizli, saklı.
Nükte (a): Sözdeki ince, gizli anlam. Espri.
Nükte-dan (t): Nükte yapan.
Nükte-dânî (f): Nükte yapmak kaabiliyeti.
Nümâyân (f): Görünen, meydanda.
Nümâyiş (f): Görünüş, gösteriş.
Nümrûd (a): Nemrûd (Açılamaya b.).
Nümûd (t): Gösteren, görünen.
Nüvişte (t): Yazılmış.

O

Odabaşı (t): Bir hanın düzenine bakmıya, odalarını kiraya vermiye, kiraları alıp sâhibine götürmiye memur kişi.

Ö

Ömr-i Nûh (f): Nûh Peygamber'in ömrü, uzun ömür (Açılamaya b.).
Öz (t): Kendi. İç, gönül.
Özge (t): Ayrı, başka. Agyâr, gayrı, gayrılar.
Özr (a): Özür.
Özr-hâh (f): Özür dileyen.

P

Pâ-pây (f): Ayak.
Pâ-best (f): Ayağı bağlıyan.
Pâ-beste (f): Ayağı bağlı.
Pâ-bûs (f): Ayak öpmek.
Pâdşâh (f): Pâdişâh, hükümdar.
Pâdşâhû (f): Pâdişâhlık.
Pâk (f): Temiz.
Pâlâ (f): Yedekte çekilen at. Süzen, süzücü.
Pâ-mâl (f): Ayak altında kalmak, düşkünlük.
Pâ-nihâde (f): Ayak koymuş, ayak basmış.
Pâre (f): Parça. Ciger-pâre: Ciğer parçası, evlâd.

Pâsban (f): Bekçi.
Pâyân (f): Son.
Pâyende (f): Duran, ebedî.
Pây-ı geç (f): Eğri adım.
Pây-mâl (f): Pâ-mâl.
Peder (f): Baba.
Pejmürde (f): Solmuş, harâb.
Penbe (f): Pamuk.
Per (f): Kanat.
Perdâz (f): Düzene koyan yapan. Kâr-perdâz: İş düzen.
Perçem (f): Öne düşen baş saçı. Bayrak. Bayrak tepelerine konan saçak.
Perende (f): Uçan, uçmuş.
Pes (f): Sonra, geri. Şu halde.
Pesend (f): Beğenmek.
Pes-mande (f): Artık.
Pes-mande-hor (f): Artık yiyen.
Perî (f): Cin kızı. Güzel.
Peride (f): Uçmuş.
Perîşân (î): Dağınık, darmadağan.
Pergâle (f): Parça.
Perhiz (f): Bir şeyden el çekmek.
Perestiş (t): Tapmak, kulluk etmek.
Pertâb (f): Sıçrayış, atılmak.
Pertev (f): Işık, aydınlık.
Pervâ (f): Çekinmek.
Pervâne (f): Malum hayvan.
Pervâz (f): Uçmak.
Perveriş (t): Besleyiş, yetiştirme.
Perverde (t): Beslenmiş, yetiştirilmiş.
Pervin (t): Ülker denen yıldız kümesi.
Peşe, pęşşe (f): Sivrisinek.
Pey (f): Ard, arka.
Peyâm (f): Haber.
Peydâ, (f): Meydana geliş, beliriş.
Peygam (f): Haber.
Peygamber (f): Haber vermiye memur. Tanrı'dan kullara haber getiren.
Peyger (f): Beden.
Peyk (f): Haber çavuşu.
Peyk-i da'vet (f): Dâvet haberi getiren çavuş.
Peymâne (f): Kadeh.
Peymâne-keş (f): Kadehi çeken, şarab içen.
Pey-rev (t): Ardınca giden.
Peyveste (f): Muttasıl dâimâ.
Pîç' ü tâb (f): Kıvranmak, ızdırâb.
Pîle (a): Kapak.
Pîle-i çeşm (f): Gözkapağı.
Pinhân (f): Gizli.
Pinyâl (f): Kılıç. Âdî tas.
Pîr (f): İhtiyar, koca.
Pîrâ (f): Bezeyen. Sözün sonuna gelir.
Pîrâne (f): İhtiyarca, tecrübeli bir tarzda.
Pîre-zen (f): Kocakarı.
Pîr-i fanî (f): Pek ihtiyar.
Pistan (f): Meme, emcek.
Piste (f): Fıstık.
Pîşin (f): Önceden, evvel, geçmiş.
Piyâde (f): Yaya.
Piyâle (f): Kadeh.
Puhte (f): Pişmiş, pişkin, olgun.
Pûş (f): Giyinmiş, örtünmüş. Sözün sonuna gelir. Atlas-pûş: Atlas elbise giyinmiş.
Pür (f): Dolu.
Pür ham (t): Büklümlerle, kıvrımlarla dolu.
Pür nûr (f): Işıklı, ışıkla dolu.
Pursiş (t): Soru.
Püser (t): Oğul, erkek çocuk.

R

Râ (a): Arap alfabesinde bir harf: R.
Rabb (a): Herşeyi istîdâdına gö-

re olgunluğa eriştiren, yaratıkları besleyip geliştiren Allâh. Terbiye eden. Tanrı adlarından.

Râci' (a): Bir şeye dönüp varan, bir şeyin sebebi. Bu iş, şu sebebe râci'dir gibi.

Ra'd (a): Gök gürültüsü

Râg (f): Bağ, bahçe, çayır-çimen.

Râh-reh (f): Yol.

Râh (a): Şarap (H ile).

Rahle (a): Üstüne kitap v.s konan küçük masa.

Rahm (a): Merhamet, acımak.

Rahat (a): Esenlik, huzur.

Rahmân (a): Merhametli; bütün yaratıklara acıyan. Tanrı adlarından.

Rahîm (a): Âhirette rahmeti mü'minlere aid olan. Tanrı adlarından.

Râh-neverd (f): Yol alan, yürüyen.

Rahş (f): Güzel, gösterişli at.

Rahşân (f): Parlak, parlıyan.

Rahşiyye (f): At hakkında medhiyye.

Rahvâr (t): Yorga yürüyen eşkin at.

Rakkaas (a): Oyuncu, köçek.

Ra'nâ (a): Güzel, hoş latîf.

Râst (f): Doğru, düz.

Rasûl (a): Şerîat sâhibi peygamber.

Ray (f): Re'y, hüküm, fikir.

Rayb (a): Şüphe, işkil.

Râygân (t): Bedava, parasız.

Râz (t): Sır, gizli şey.

Rebâb (f): Çanağı hindsitancevizinden, sapı dut ağacından yapılmış, üstünde at kılı gerilmiş, yayla çalınan bir müzik âleti. Rübâb da denir.

Recâ' (a): İstemek, dilemek.

Rehber (f): Yol gösteren, kılavuz.

Reh-güzâr (f): Yol uğrağı geçit.

Reh-nümâ (f): Yol gösteren.

Reh-rev (t): Yola giden.

Reh-zen (t): Yol vuran, haydut.

Reh-yâb (f): Yol bulan, eline fırsat düşmüş.

Renc (t): Sıkıntı, elem, ağrı, eziyet.

Rencûr (f): Hasta, rahatsız.

Rem-Reme (f): Hayvan sürüsü.

Reng (f): Renk, hîle, düzen.

Reng der reng (f): Çeşitli renkli, renk-renk.

Rengîn (f): Renkli, güzel.

Reng ü bû (f): Renk ve koku; belirti.

Res (f): Erişen, yetişen. Sözün sonuna gelir. Feryâd-res: Feryâda erişen, yardım eden.

Resm (a): Eser, nişan, belirti, tarz, töre, âdet.

Resm-i nev (f): Yeni tarz.

Resen (t): İp.

Resîd (f): Son.

Reşha (a): Sızıntı.

Revâ (t): Lâyık.

Revâne (f): Giden, yola düşen, yürüyen.

Revgan (f): Yağ

Revnak (f): Parlaklık, güzellik.

Reviş (t): Gidiş, tarz.

Revzen (f): Pencere.

Re'y (a): Hükme yarayacak fikir.

Re'y-i rezîn (f): Ağır başlı, ihtiyatlı re'y.

Rezm (f): Savaş.

Rezm-gâh (f): Savaş yeri.
Rıdvan (a): Râzılık. Cennetin kapıcısının adı.
Rıyâz (a): Bahçeler.
Rızâ' (a): Râzılık, râzı olmak.
Riâyet (a): Gözetmek, saymak, hürmet etmek.
Rif'at (a): Yücelik.
Rîk (f): Kum.
Rikâb (a): Özengi. Maiyyet.
Rind (f): Her şeyi hoş gören. Kaba softa olmıyan.
Rişte (f): İp, vesile, ipucu.
Riyâ' (a): Gösteriş. İçinde olmıyanı göstermek, âlem görsün diye işte bulunmak, öz doğruluğu ve inançla yapılmıyan işin vasfı.
Rîzân (f): Dökülen.
Rîze (f): Döküntü, parça, kırık.
Ruâf (a): Burun kanaması.
Rûh (t): Can. Bedeni canlı tutan şey.
Rûh-bahşâ (f): Rûh bağışlıyan.
Rû-Rûy (f): Yüz.
Rû be-rû (f): Yüz yüze.
Rûh-ı Kuds (f): Kutlu rûh. Cebrâîl (Açılamaya b.).
Rûh'ül-Kuds (a): Ruh-ı Kuds.
Rûh (f): Yanak.
Ruhsâr (t): Yanak.
Ruhsâre (f): Aynı.
Rûm (ülkesi. t): Anadolu.
Rûmâl-rûymâl (f): Yüz süren.
Rûşen (f): Aydınlık.
Rûşen-ger (f): Aydınlatan.
Rûşen-güher (f): Rûhu aydın, anlayışlı, ârif.
Rutûbet (a): Nemlilik, ıslaklık, yaşlık.
Rûz (f): Gün.
Rûzgâr (f): Zaman.
Rüsvây (f): Haysiyetsizlik, rezillik.
Rütbe (a): Derece, mevki, kadr.

S

Sabâ (a): Hafif poyraz. Seheryeli.
Sabâhat (a): Tâzelik, güzellik.
Sâbit (a): Duran.
Sâbite - Sâbitât (a): Durdukları yerde dönen yıldızlar.
Sabûh (a): Sabâhleyin içilen şarap.
Sâcid (a): Secde eden.
Sad (f): Yüz sayısı.
Sadâ' (a): Ses.
Sâdât (a): Seyyidler, efendiler. Hz. Muhammed (s.m) soyundan gelenler.
Sâde (f): Yalnız. Zînetsiz.
Sadr (a): Göğüs. Başköşe.
Sadef (a): İçinde inci bulunan ve denizde olan malum hayvan kabuğu.
Sâf (a): Hâlis, temiz, duru.
Saf (a): Bir dizi, bir hizâda dizilen insan topluluğu.
Safir (a): Islık, çığlık.
Sâgar (f): Kadeh, sağrak.
Sâhir (a): Büyücü.
Sahbâ (a): Şarap.
Sahîfe (a): Kâğıt yüzü. Kitap yaprağının bir yüzü.
Sâhil (a): Deniz kıyısı.
Sahhîd (a): At kişnemesi.
Sahn (a): Bir yerin ortası.
Sahrâ' (a): Ova, kır.
Sâib (a): Doğru, yerinde, isâbetli.
Sâkıb (a): Delen, nüfûz eden.
Sakaf (a): Bir yerin üst örtüsü. Tavan.
Sâkıy (a): Su ve içki sunan, suvaran.
Sâkin (a): Oturan.
Sâl (f): Yıl, sene.

Salb (a): Asmak.
Salât (a): Namaz.
Salt (t): Yalnız, mücerred.
Sâle (f): Yıllık.
Salavât (a): Namazlar, dualar.
Sâlis (a): Üçüncü.
Sâmân (f): Takım, mal-mülk.
Samed (a): Hiçbir şeye ihtiyâcı olmıyan, herkesin, her şeyin ona muhtaç olduğu zât. Tanrı.
San (t): Sanki.
Sanâyi' (a): San'atlar.
Sanem (a): Put. Güzel.
Sânî (a): İkinci.
Sarf (a): Harcamak.
Sârî (a): Yayılan.
Satr (a): Bir sıra. Yazı sırası.
Sarsar (a): Kasırga.
Savt (a): Ses.
Sâye (f): Gölge.
Sâye-güster (f): Gölgesini yaymış.
Sâye-pîrâ (f): Gölgesini bezeyen, şeref veren.
Sayyâd (a): Avcı.
Sâz (f): Yapan. Nağme-sâz: Nağmeler ırlayan.
Saâdet (a): Kutluluk.
Seb'a-î Mesânî (f): Tekrarlanan yedi âyet. Fâtiha sûresi (Açılamaya b.).
Sebak (a): Ders.
Sebakdaş (f.t): Ders arkadaşı.
Sebkat (a): İleri geçmek.
Sebû (f): Testi.
Sebük (f): Çabuk.
Sebz (f): Yeşil.
Sebze (f): Yeşillik.
Sebze-zâr (f): Çayır-çimen.
Seccâde (a): Secde edilen, üstünde namaz kılınan şey.
Seccâde-nişîn (f): Seccâdede oturan. Bir makaamın sâhibi. Tekke şeyhi.
Secde (a): Allâh'ın ma'nevî huzurunda avuç, diz ve ayak parmaklarını yere koyup alnını toprağa, yere dayamak. Secdeye varmak.
Sedd (a): Araya çekilen, giren maddî, ma'nevî engel.
Sefîd (f): Beyaz, ak.
Sehl (a): Kolay.
Sehm (a): Ok. Pay.
Seher (f): Gün doğmadan önceki aydınlık çağ.
Sek (f): Köpek.
Sekt (a): Susmak. Şi'rîn vezninde, bir cüz'ün kısa hecesini uzatmıya karşılık ikinci cüz'ün bir uzun hecesini kısaltmak, meselâ "Mef'ûlü mefâilün feûlün"ü, "Mefulün fâilün feûlün" şeklinde kullanmaktır ki buna güzel duraklama anlamına "Sekt-i melîh" derler.
Sekte (a): Susmak, duraklamak.
Selâm (a): Esenlik. Selâm vermek: Esenlik dilemek.
Selef (a): Geçmiş, geçen. Bizden öncekiler: Selefler, eslâf.
Sem (a): Zehir.
Semâ' (a): Gökyüzü.
Semâhat (a): Cömertlik.
Semen (f): Yâsemin çiçeği.
Semen-ber (f): Yâsemin bedenli.
Semend (f): At, kula at.
Semen-sâ (f): Yâsemini andırır.
Senâ' (a): Övüş, övgü.
Seng (f): Taş.
Senglâk (f): Taşlık.
Seng-pâre (f): Taş parçası.
Ser (f): Baş.
Serâb (a): Çölde, bozkırda güneş ışığıyla su gibi görünüş. Aslı olmıyan şey.

Serâb-gâh (f): Serâb yeri.
Serâ-pâ (t): Baştan ayağa dek.
Serâ-ser (f): Baştan başa.
Serây (f): Oturulan yer. Konak.
Ser-bâz (t): Başiyle oynıyan. Asker.
Ser be-sahrâ (t): Başı ovada. Karar tutmaz.
Ser-bülend (t): Başı yüce; mevki sâhibi.
Ser-bülendî (f): Başı yücelik. Mevki.
Ser-cümle (f): Baş-söz, esas.
Ser-çeşme (f): Kaynak başı.
Serdâr (f): Başbuğ, önder.
Serd (a): Sözü düzenle söylemek. Bir şeyden bahsetmek. Bir bahsi serdetmek.
Ser-efrâz (f): Başı yüce. Büyük bir mevki sâhibi.
Ser-encâm (f): Baştan geçen.
Ser-fürû (f): Başı eğik. Serfürû etmek: Baş eğmek.
Ser-hayl (f): Topluluğun başı.
Ser-heng (t): Çavuş. Yasakçı.
Serîr (a): Taht.
Sermâ (f): Kış.
Sermâye (f): Ticarette anapara.
Ser-meşk (t): Hocanın verdiği meşk yazısı.
Ser-nâme (f): Yazı başlığı.
Ser-pençe (f): Gürbüz, kuvvetli, zorlu.
Ser-güzeşt (f): Baştan geçen.
Sersâm (t): Aklı azaltan hastalık. Sersem, alık.
Ser-sebz (t): Yemyeşil.
Serşar (t): Dopdolu, taşacak kadar dolu.
Ser-tâc (f): Baş tacı. Kadri yüce.
Ser ü kâr (t): İş-güç. Canla-başla girişilen iş.
Ser-zîr (f): Baş aşağı.
Serv (î): Selvi ağacı.
Server (f): Baş, başbuğ.
Settâr (a): Ayıpları örten. Tanrı adlarından.
Sevâd (a): Karartı.
Sevâd-ı a'zam (t): Büyük karartı. Büyük şehir.
Sevdâ' (a): Karalık. Sevgi, aşk.
Sevr (a): Öküz. Bir burcun adı.
Seyf (a): Kılıç.
Seyelan (a): Akmak, akıntı.
Seyr (a): Gezmek gitmek, yürümek.
Seyrân (a): Aynı anlamda. Gezip görmek.
Seyyâl (a): Akan.
Seyyâr - Seyyâre: Gezen. Gezegen yıldız.
Seyyid-i Kâinât (f): Kâinâtın efendisi. Hz. Muhammed (s.m).
Sezâ (f): Lâyık, yakışır, yerinde.
Sezâvâr (f): Aynı.
Sıbyan (a): Çocuklar.
Sıbteyn (a): İki torun. Hz. Hasan ve Hz. Huseyn.
Sıddıyk (a): Tasdıyk eden. Ebû-Bekr'e verilen lakap.
Sıfat (a): Hâl, keyfiyet. Huy.
Sıfât (a): Sıfatlar.
Sıkam (a): Hastalıklar.
Sıklet (a): Ağırlık.
Sırr (a): Gizli.
Sırrolmak (t): Gizlenmek.
Sıyt (a): Şöhret, ün, ad, san.
Sîb (t): Elma.
Sidre-i müntehâ (f): Yücelikler âleminde bir makaam (Açılamaya b.).
Sifâl (f): Çanak çömlek parçaları.
Sîh (f): Şiş.
Sihr (a): Büyü.

Silâh (a): Adam, hayvan öldüren âlet.
Sîm (a): Gümüş.
Sîmâb (f): Cıva.
Simâk (a): Gökteki iki parlak yıldız.
Sîmîn (f): Gümüşten.
Sîne (f): Göğüs.
Sîne-çâk (f): Göğsü yarılmış (Açılamaya b.).
Sipâh-sipeh (f): Asker.
Sipahî (f): Atlı asker, süvâri.
Sî-pâre (t): Otuz parça. Kur'ân-ı Kerîm'in otuz cüz'ü. Cüz'.
Siper (f): Kalkan.
Sipihr (f): Gök.
Sîr (f): Tok.
Sîrâb (f): Suya kanmış.
Sirâfîl (a): İsrafîl.
Sirkat (a): Çalmak.
Sirişk (f): Gözyaşı.
Sitâyiş (f): Övüş, övgü.
Sitem (f): Darılış.
Siyâh - siyeh (f): Kara.
Siyâh-çirde (f): Esmer.
Siyâhat (a): Gezmek.
Siyâhî (f): Karalık.
Siyeh-kâr: İşigücü kara, bahtsız.
Sohbet (a): Konuşup görüşmek.
Suâl (a): Bir şey istemek, sormak.
Subh (a): Sabâh.
Subh-dem (f): Sabâh çağı.
Subh-gâh (f): Sabah çağı.
Subh-ı Sâdık (t): Tanyerinin tam ağardığı çağ, çın-seher.
Sû-sûy (f): Yan, yön, taraf.
Sûd (f): Fayda.
Sûfiyye (a): Tasavvuf ehli (Açılamaya b.).
Sûgvâr (f): Yaslı.
Suhre (a): Maskaralık. Maskara.
Sûhte (t): Softa. Yanmış.
Sûhtevât: Softalar.
Sulh (a): Barış.
Sûmenât (t): Hindlilerin Küçerat'taki meşhur put-hâneleri. Put-hâne.
Sur (a): Boru (Açılamaya b.).
Sûre (a): Kur'ân-ı Kerîm'in müstakil bahisleri.
Sûret (a): Görünüş. Yüz. Şekil.
Surh (f): Kırmızı.
Surh-efser (f): Kırmızı taçlı.
Sûsen (f): Susam çiçeği.
Sûsmâr (f): Keler, kertenkele.
Suver (a): Sûretler, resimler.
Sûzan (f): Yakan, yanan.
Sübbûh (a): Noksan sıfatlardan arı. Tanrı adlarından.
Sübbûh-künân (f): Tanrı'yı noksan sıfatlardan tenzih edenler.
Südlice (t): Sütlüce, İstanbul'da Eyüb'ün karşısındaki yer.
Sühâ (a): Küçük bir yıldız.
Suhan (f): Söz.
Suhan-dân (f): Söz bilir.
Suhan-gû (f): Söz söyler.
Suhan-sâz (f): Söz düzer.
Suhan-senc (f): Söz tartar.
Suhan-ver (f): Söz söyler, şâir, edîb.
Sükkân (a): Oturanlar, bir yerde yurd edinmiş olanlar.
Sükûn (a): Sessizlik, esenlik.
Sükût (a): Susmak.
Süm (f): Hayvanın tırnağı.
Sünbül (f): Malum çiçek.
Sünbüle (a): Başak. Sünbüle burcu.
Sünbülî (f): Puslu, bulutlu, nemli hava.
Sürâdık (a): Otağ perdesi.
Sürâdıkaat (a): Perdeler.

Süreyyâ (a): Ülker, yirmi dört yıldızdan meydana gelen bir yıldız kümesi.
Sürûş (f): Melek.
Sürûşân (t): Melekler.
Süst (f): Gevşek.
Sütûde (f): Övülmüş.
Süveydâ' (a): Kalbdeki kara nokta.

Ş

Şa'şaa (a): Parlaklık.
Şâd (f): Sevinçli.
Şâdân (f): Sevinmiş.
Şâdî (f): Sevinç.
Şâdman (f): Sevinçli.
Şâdmânî (f): Sevinçli oluş.
Şâh-şeh (f): Hükümdar.
Şâh (t): Ağaç dalı (H ile).
Şâhed (t): Güzel erkek, güzel delikanlı.
Şâhenşâh - şâhenşeh (f): Şahlar şahı. İmparator.
Şâhrâh - şâhreh (f): Ana cadde.
Şahm (a): Yağ.
Şâh - Mansûr (f): Şah ve Mansûr denen büyük neylerden başka bu adla anılan bir neyin de bulunduğu anlaşılıyor.
Şah-suvâr - şeh-suvâr (f): Çok iyi ve hünerli binici. Güzel süvâri.
Şakıyk-ı Nu'mân (t): Gelincik çiçeği.
Şâl-i Keşmîr (f): Keşmir şalı.
Şâm (f): Akşam.
Şâm-ı İsrâ (f): Yürütme akşamı; Mi'râc gecesi (Açılamaya b.).
Şan (a): Yücelik, övünülecek hâl, şeref. Şeref sözüyle beraber kullanılır. Şanlı, şerefli gibi.
Şâne (f): Tarak.
Şark (a): Doğu.
Şatranc (f): Mâlum oyun.
Şatranc açmazı (f): Şatrançta unutulma hali.
Şâyân (f): Lâyık, değer, yerinde.
Şâyed (t): Ola ki, belki, yaraşır ki.
Şâyeste (f): Yaraşmış.
Şeb (f): Gece.
Şeb-âheng (t): Gece âhengi. Geceleyin işe koyuluş.
Şeb-bû - şeb-bûy (f): Gece kokusu. Malum çiçek.
Şeb-çerâg (f): Gece ışığı. Geceleyin, karanlıkta parlıyan bir taş. Şımşırak taşı.
Şeb-nem (f): Gece nemi. Çiy.
Şeb-rev (f): Gece yürüyen, yol alan.
Şecer (a): Ağaç.
Şefâat (a): Suçluyu bağışlatmak.
Şefak (a): Gün battıktan sonra, batıdaki kızıllık.
Şefi' (a): Şefaatçi.
Şegaal (t): Çakal.
Şehân (f): Şahlar.
Şehâmet (a): Akıllıca yiğitlik.
Şehbâr (t): Alıcı doğan.
Şehd (f): Bal.
Şehrî (f): Şehirli. Eskiden İstanbulluya "şehrî", İstanbullu olmıyana "taşralı" denirdi.
Şehriyâr (f): Pâdişâh, hükümdar.
Şehper (f): Büyük kanat.
Şehvâr (t): Pâdişâha lâyık.
Şekk (a): Şüphe, sanı.
Şeker-leb (f): Şeker dudaklı.
Şeker-hâb (t): Şeker gibi uyku, şekerleme.
Şeker-hand (t): Tatlı gülüş.
Şekeristân (f): Şeker yurdu.
Şeker-rîz (f): Şekerler döken.
Şekvâ (a): Şikâyet etmek.
Şem' (a): Mum, ışık, kandil.

Şem'-i kâfûr (t): Kâfûr mumu, iyi ve çok ışık veren mum.
Şem'-i mezâr (f): Mezar başında yakılan mum.
Şemşîr (f): Kılıç.
Şencerf (a): "Şengerf"in arapçalaşmasından meydana gelen söz. Civayla kükürtten yapılmış mavi boya. Zencefre.
Şer'-şerîat (a): Din hükümlerinin tümü.
Şerâb (a): İçilecek şey. Üzümden ve dîğer meyvelerden yapılan tahammür etmiş, sarhoşluk veren içki.
Şerbet (a): İçilecek tatlı su. Bal şerbeti gibi.
Şeref (a): Yücelik, şan.
Şerh (a): Yaymak. Bir sözü yaymak, açıklamak.
Şerîf (a): Şerefli.
Şerm (t): Utanmak, utanç.
Şermsâr (f): Utanan, utangaç.
Şereng (f): Zehir, acı. Ebucehil karpuzu.
Şerer (a): Kıvılcım.
Şerer-nâk (f): Kıvılcımlı, kıvılcım saçan.
Şeş cihet (f): Altı cihet: Ön, ard, sağ, sol, yukarı aşağı.
Şeşüm (t): Altıncı.
Şevk (a): Gönül isteği, dilek. Neş'e.
Şevk-ı hâl (f): Gönül neş'esi, zevk.
Şeydâ (f): Deli, dîvâne.
Şeyh (a): Koca, ihtiyar. Bir yolun ulusu, büyüğü, bir tekkenin şeyhi.
Şeyh'ül-harem (a): Mekke'de, Kâ'be sınırının ulusu.
Şiâr (a): Âdet, töre. Parola.
Şihâb (a): Yıldız akması, akan yıldız.
Şihâb-ı sâkıb (f): Delen, delip geçen şihâb.
Şikâr (t): Av.
Şikâyet (a): Hoşnud olmadığını anlatış, dert yanma.
Şiken (f): Kıran. Dil-şiken: Gönül kıran.
Şikeste (f): Kırılmış, kırık.
Şikeste-bâl (f): Hatırı kırık.
Şikeste-beste (f): Kırık-dökük.
Şikeste-pervâz (f): Kırık-dökük uçan.
Şîr (f): Arslan.
Şir (a): Süt.
Şirâr (a): Kıvılcım.
Şirâre (a): Kıvılcım.
Şirâze (f): Kitap formalarının sırt dikişi.
Şîr-gîr (t): Arslan avlıyan, arslan tutan.
Şîr-nihâd (t): Arslan yaratılışlı, arslan tabîatlı.
Şîr ü şeker (f): Sütle şeker. Birbiriyle bağdaşmış.
Şitâ' (a): Kış.
Şitâb (f): Koşmak, yelmek, ivmek.
Şitâbân (f): Koşan, iven.
Şîve (f): Nazlanmak, naz, edâ.
Şîve-gâr (f): Cilveli, işveli.
Şîven (a): Feryâd, figan, çığlık.
Şöhre (a): Meşhûr, ünlü.
Şöhre-i cihân (f): Âlemde adsan ıssı, ünlü.
Şu'le (a): Alev, yalım.
Şu'le-bâz (f): Alevle, yalımla oynıyan.
Şûr (f): Tuzlu, kekremsi. Gürültü, şamata, kavga.
Şühedâ' (a): Şehidler.
Şükûfe (f): Çiçek.
Şühûd (a): Şahitler, tanıklar.
Şürûr (a): Kötülükler, şer ve kötü işler.

T

Tâb (f): Takat, güç-kuvvet. Işık, ziyâ. Kıvrım, büklüm. Parlaklık, güzellik.
Tâbân (f): Parlak.
Tab' (a): Tabîat, huy. Şâirlik kabiliyyeti.
Tabl (a): Davul.
Tabîb (a): Hekim.
Ta'bîr (a): Söz, terim. Yormak, düş yorumu.
Tâbiş (f): Parlaklık.
Tâc (a): Başa giyilen ve mücevherlerle bezenmiş olan serpuş.
Tâc-ı ser (f): Baş tâcı.
Tafsil (a): Mufassal, etraflı bir hâle getirmek.
Tagyîr (a): Değiştirmek.
Tahavvül (a): Değişmek.
Tahayyül (a): Hayâle getirmek.
Tahayyür (a): Hayrân olmak, şaşırıp kalmak.
Tahkıyk (a): Gerçeği araştırmak.
Tahlîs (a): Kurtarmak.
Tahmîd (a): Övmek. Övgü, övgü şi'ri.
Tahmîn (a): Sanarak hüküm vermek.
Tahsîl (a): Meydana getirmek, elde etmek, almak, bulmak.
Tahsîn (a): Güzel bulmak, beğenmek.
Tahvîf (a): Korkutmak.
Tahiyyet (a): Selâm vermek, hayır-duada bulunmak.
Tâife (a): Bölük, takım, bir yola mensup, bir inanca bağlı topluluk.
Tâk (f): Üzüm çotuğu.
Taak (a): Kemer, sayvan.
Tâ key (f): Ne vakte dek.
Taklîd (a): Asla benzetmiye çalışmak. Uymak. Kuşanmak, takınmak.
Takdîm (a): Öne geçirmek, ileri sürmek. Sunmak.
Takrîr (a): Kararlaştırmak. Bir yerde karar ettirmek. Anlatmak, okumak.
Takarrur (a): Bir karara, bir hükme varmak.
Takvâ (a): Şüpheli şeylerden çekinmek.
Takviyet (a): Kuvvetlendirmek.
Tâlib (a): İsteyen.
Taleb (a): İstemek.
Ta'lîm (a): Belletmek, bilgi sâhibi etmek.
Tannâz (a): Alaycı. Cilveli.
Tanzîr (a): Eşini yapmıya çalışmak, benzerini yapmak. Bir şiire, aynı vezin ve kaafiyede bir şiirle nazîre yazmak.
Târ (f): Karanlık. Tel, müzik âletlerinin teli. Târ u pûd: Arış ve argaç.
Târâc (t): Yağma.
Tarab (a): Şenlik, ferah. Çalgı.
Tardiyye (a): Mesnevî tarzında yazılan ve çok kere bir hikâye olan şiirlerde, arada bir gazel, yahut dörder mısraı birbirleriyle, beşinci mısraları birbirleriyle kaafiyeli bentlerden meydana gelmiş muhammes yazılır. Buna "tardiyye", yahut "tard u rekb" denir.
Tard u rekb (f): Tardiyye.
Târem (f): Kubbe, kemer.
Ta'rif (a): Bildirmek, anlatmak, tanıtmak.
Ta'rîz (a): Kinâyeli söz söyliyerek birisine çatmak.
Ta'rîzâne (t): Ta'rîz edercesine, ta'rîz ederek.
Târ u pûd (f): Dokunan kumaşın arış ve argacı.
Tarz (a): Yol, usûl, töre.

Tasavvur (a): Düşüncede resmetmek, zihinde şekilleştirmek.
Tasavvurât (a): Düşünceler, tasavvurlar.
Tasvîb (a): Doğru bulmak, uygun saymak.
Tasvîr (a): Düşüncede şekilleştirmek, bir şeyi sözle anlatmak.
Tavk (a): Halka.
Tavr (a): Tarz, yol-yordam. Müzikteki usûl.
Tavsîf (a): Vasıflandırmak, anlatmak.
Ta'yîn (a): Belirtmek. Birini bir işe memur etmek.
Tayy-ı mekân (t): Mekânı aşmak, dürmek.
Tâze (t): Yeni.
Ta'zîm (a): Büyük saymak, ağırlamak.
Taaccüb (a): Şaşmak.
Taacübâne (f): Şaşarak.
Tebâh (f): Yok olmak, hiçlenmek.
Tebbet-i Vâjgûn (f): Tersine. Tebbet okumak. Birini kahretmek için Kur'ân-ı Kerîm'in 111. suresini, aşağıdan yukarıya doğru okumak.
Tebdîl (a): Değiştirmek.
Teb'îd (a): Uzaklaştırmak.
Teb-lerze (f): Hararetli donuş, titreyiş. Sıtma, sıtma nöbeti.
Teblıyg (a): Birşeyi, bir işi birisine, bir bölük halka ulaştırmak, bildirmek. Peygamberlerin, Tanrı buyruklarını insanlara bildirmeleri.
Teberrâ' (a): Yüz çevirmek, sevmemek. "Tevella", yâni "sevme"nin zıddı.
Tebessüm (a): Gülümsemek.
Tebşîr (a): Müjdelemek.
Tebzîr (a): Dağıtmak, dağıtılmak. İsrafta haddi aşmak.
Teceddüd (a): Yenilenmek.
Tecellî (a): Görünmek.
Tecrübe (a): Sınamak.
Tedbîr (a): Gerektiği gibi davranmak, ihtiyatla işe girişmek, İşe girişmeden, bir şeye başlamadan gereğini düşünmek.
Tedkıyk (a): İncelemek.
Tefekkür (a): Düşünmek.
Tefrıyk (a): Ayırmak.
Tefsîde (f): Hararetlenmiş, kızgın.
Tefvîz (a): Bir işi birisine vermek, birisini, bir işe memur etmek, onu, o işte bağımsız bırakmak.
Tagaafül (a): Bilirken bilmezlikten gelmek.
Tegerk (f): Yağan dolu.
Taharrî (a): Araştırmak. Isınmıya çalışmak.
Teh (f): Dip.
Tehdîd (a): Korkutmak.
Tekâlüf (a): Teklifli davranışlar.
Tekaabül (a): Karşılama, karşı olma.
Tekâsül (a): Tembellik.
Tekâpû (f): Dalkavukluk.
Tekellüm (a): Konuşmak.
Tekellüf (a): Teklifli davranış, zahmete giriş, resmiyet gözetmekte ileri varış.
Tekevvün (a): Var oluş, yaratılış.
Tekmîl (a): Olgunlaştırmak, bir işi bitirmek.
Tekrîr (a): Bilerek tekrarlamak; edebî yazıda bir sözü, konuya kuvvet vermek için, istiyerek tekrarlamak.
Tek u pû (f): Yelip yortmak.
Teklîf (a): Bir işin yapılmasını birisinden istemek.

Tellikurşun (t): Çelik telden çekilerek yapılmış kurşun.
Telvîn (a): Renkleştirmek. Hâlden hâle giriş.
Temâmî (f): Bütünü, tüm.
Temâşâ (f): Bakıp seyretmek.
Temkîn (a): Oturaklı olmak.
Temmuz (a): Miladî yılın yedinci ayı.
Temyîz (a): Ayırt etmek.
Tencîm (a): Yıldızların durumundan, olacak şeyleri bilmeyi iddiâ eden uydurma bilgi.
Tenhâ (f): Yalnız, ıssız, boş.
Tenhâ-rev (f): Yalnız giden.
Tenevvür (a): Aydınlanmak, ışıklanmak.
Tenezzül (a): Aşağılanmak, alçakgönüllülükte bulunmak. İnmek.
Tenzîl (a): İndirmek. Kur'ân-ı Kerîm.
Tenzû (f): Nâdir, eşsiz, pek güzel, değerli.
Terbiyet (a): Yetiştirmek, olgunlaştırmak.
Terettüb (a): Bir sebebin sonucu olarak meydana gelmek; birine, bir şeye aid olmak.
Terre (f): Anahtarın dişleri, başağın kılçığı. Tümden yeşillik.
Teselsül (a): Birbirine ulanıp gitmek.
Tesliyet (a): Teselli etmek.
Te'sîs (a): Bir şeyi kurmak, yapmak.
Teslim (a): Tapşırmak, tapşırılmak, vermek, verilmek.
Tesnîm (a): Cennet ırmaklarından biri (Açılamaya b.).
Te'sîr (a): Temel atmak, bir şeyde eser bırakmak, yetkisi altına almak.
Teessüf (a): Acıklanmak.
Teşdîd (a): Şiddetlenmek, çetinleştirmek.
Teşne (f): Susuz, susamış.
Teşrîf (f): Şereflendirmek.
Teşvıyk (a): Şevka getirmek.
Tetâbu' (a): Birbiri ardınca yürüyüp gitmek. Dildeki terkiplerin birbirine ulanması. İkili, üçlü... terkipler.
Tev'em (a): İkiz, eş.
Tevfıyk (a): Uydurmak, başarı sağlamak.
Tezerv (f): Sülün kuşu.
Tezyîf (a): Kalpa çıkarmak. Bayağılaştırmak, aşağılatmak.
Tezyîn (a): Bezemek, süslemek.
Tıfl (a): Çocuk.
Tılısm (a): Yere gömülen para ve malın korunması için yapılan, yaptırılan büyü. Halk dilinde "Tılsım" diye kullanılır. Tılsımlı defînelere yaklaşana bir ejderhâ, bir yılan, eli kılıçlı bir zenci görünür, dokundurmazmış.
Tıyg (a): Kılıç.
Tıyg-zen (f): Kılıç vuran, savaş eri.
Tîhû (f): Çil kuşu.
Tîr (f): Ok.
Tiryaak (a): Zehirlenene verilen ilâç, panzehir. Afyon.
Tiryaakıy, tiryâkî (t): Afyona alışmış kişi. Keyif veren şeylerden birine mübtelâ olan. Tütün, çay, kahve tiryâkisi.
Tiz (t): Keskin. Tez.
Töhmet (a): Suç isnâd etmek, töhmet altına almak.
Tûde (f): Yığın.
Tuğrâ (a): Pâdişâhların adı yazılı husûsî şekil. Alâmet.
Tugrâ-keş (f): Tuğra yapan; bu işe atanmış memur.

Tuhfe (a): Hediye, armağan.
Tu'me (a): Yeyinti, doyumluk.
Tunbûr (a): Tanbur denen çalgı.
Turre (a): Tura. Alna dökülen saçlar.
Turfe (a): Görülmemiş, nâdir. Güzel.
Tû-tûy (t): Kat, katmer.
Tûfân (a): Her yanı kaplıyan su.
Tûy-ber tûy (f): Kat kat.
Tüvan (t): Kuvvet, kudret, güç.

U

Ukaab (a): Tavşancıl kuşu.
Ulemâ' (a): Âlimler, bilginler.
Ulûm (a): Bilgiler.
Ulyâ (a): Yüce, yüksek.
Umûr (a): İşler.
Uşşaak (a): Âşıklar, sevenler.
Uryân (a): Çıplak.
Usan (t): Usanç.
Usûl (f): Asıllar, temeller. Müzikte âhengin temposu.
Ustâ (f): Üstâd, bir işi adamakıllı bilen.
Utarid (a): Utarid yıldızı (Açılamaya b.).
Uyhu (t): Uyku.
Uyûn (a): Kaynaklar.

Ü

Übüvvet (a): Babalık, babalık hakkı.
Üftâde (f): Düşmüş, düşkün, âşık.
Ülfet (a): Alışmak, uzlaşmak, geçinmek, eş-dost olmak.
Ümmet (a): Bir peygambere, onun şerîatına uyan topluluk.
Üns (a): Alışkanlık, bağdaşmak.
Üstâd (f): Bir şeyi iyice bilen, öğreten, usta.
Üzmek (t): Yüzmek.

V

Vâcib (a): Yapılması gereken şey.
Vâdi (a): İki dağ arası düzlük. Tarz ve meslek. Edebiyyâtta ekol.
Vâfir (a:) Çok, bol.
Vâh - veh (a): Acıklanma sözü. Vâh, yazık oldu gibi.
Vahdet (a): Birlik.
Vâhid (a): Bir.
Vahşet (a): Ürküntü, korku. Boş, korkunç yerin vasfı.
Vahy (a): İşâret, ilham. Tanrı tarafından melek vâsıtasiyle emir gönderilmesi (Açılamaya b.).
Vâjgûn (f): Ters. Başaşağı.
Vak'a (a): Olay, hâdise. Meydana gelen şey.
Vâkıf (a): Haberi olan, bilen, anlıyan.
Vâlâ (f): Yüce, yüksek.
Vâmık (a): Seven, âşık. Azrâ'yı seven genç.
Vârid (a): Gelen, erişen. Gönüle doğan şey, ilhâm, vâride.
Vâris (a): Mirâsa konan.
Vasf (a): Övmek, anlatmak.
Vasl (a): Ulaşmak, buluşmak.
Vâsıl (a): Ulaşmış, buluşmuş.
Vâye (t): Nasîb, behre.
Vâye-bahş (f): Nasîb, behre, fayda bağışlıyan.
Vedîa - vedîat (a): Birisine bir şeyi emânet olarak bırakmak, emânet olarak bırakılan şey.

Vegaa' (a): Savaş.
Vekil (a): Yapacağı işe bir başkasının, kendi yerine atanması, bu çeşit atanan kişi.
Vekil-harc (f): Alınacak şeylerin parasını, masrafını vermiye vekîl edilen kişi.
Velî (a): Dost, sâhib, bir işte tasarruf ve tedbîr sâhibi. Eren.
Velî (f): Fakat, ama.
Velvele (a): Gürültü patırtı.
Verâ' (a): Ard, arka, öte.
Vesvâs (a): Vesvese, kuruntu.
Veş (f): Benzetiş eki. Sözün sonuna gelir. Perî veş: Peri gibi, güzel.
Vîrân (f): Yıkık, harâb.
Vîrâne (f): Yıkık yer.
Vukuuf (a): Anlamak, haberdâr olmak.
Visâl (a): Buluşmak, kavuşmak.
Vuslat (a): Buluşmak kavuşmak.
Vusûl (a): Ulaşmak, erişmek.
Vücûd (a): Varlık, var olmak. Beden.

Y

Yaban (f): Issız, boş. Tenhâ, yalnız. Çöl, sahrâ.
Yâd (f): Anış, anmak, hatıra getirmek. Hatır.
Yad (t): Yabancı. Biliş karşılığı.
Yağma (f): Talan, çapul.
Yah (f): Buz.
Yah-beste (f): Buz tutmuş, donmuş.
Yâ Hû (a): Ey o. Allâh'a hitap. Yâ Hû, bir işin bitimini de bildirir:
Süzülüp o çesm-i âhû dedi zevk-ı vasla Yâ **Hû**
Bu değildi neyleyim bû işim intızâra düşdü
Yâkuut (a): Mücevherlerden koyu kırmızı renkte bir taş.
Yâl ü bâl (t): Endâmın düzgün olması.
Yaman (t): Kötü, fenâ. Yahşı karşılığı.
Yâr (f): Sevgili, dost.
Yâr-ı gaar (f): Mağara dostu (Açılamaya b.).
Yârân (f): Dostlar.
Yas (t): Ye's'ten bozma. Mâtem, keder, elem. Yas tutmak, yaslı.
Yâsemen (f): Yâsemin çiçeği.
Yâve (t): Boş, saçma, anlamsız söz.
Yâve-gû (f): Saçma sözler söyliyen.
Yâver (f): Yardımcı. Büyük bir adamın yanında bulunup buyruklarını bildiren.
Yâve-senc (f): Saçma sözler tartan. Olmıyacak şeyler söyliyen.
Yebrûh (a): Bayır turpu, Kankurudan kökü.
Yegân (f): Bir, birer. Yegân-yegân: Birer birer.
Yegâne (f): Biricik eşsiz, tek.
Yek (f): Bir.
Yek-dil (f): Gönülleri bir, aynı istekte.
Yek-nesak (f): Aynı tarzda.
Yek-pâre (f): Bir parçadan ibâret, parçasız, bütün.
Yektâ (f): Tek, eşi bulunmaz.
Yeldâ (f): Kışın en uzun gecesi. Şeb, yâni gece sözüyle beraber "Şeb-i Yeldâ" diye kullanılır.
Yem (a): Deniz.
Ye's (a): Elem, keder, umutsuzluk.
Yezdân (f): Allâh.
Yön (t): Taraf.

Z

Zabıt (a): Söz varakası, tutanak.
Zahir (a): Açık, belli. Dış yüz, görünüş. Kuşkusuz, elbette, şüphesiz. Görünüşe göre, anlaşıldığına göre.
Zahiri (a): Görünen, görünürdeki. İçten olmayan, yapmacık.
Zahit (a): Dinin yasak ettiği şeylerden sakınıp buyurduklarını yerine getiren (kimse), kaba sofu.
Zahm (a): Yara.
Zahriye (a): Kitap veya kağıdın arka yüzü, arka kapağı, sırtı.
Zail (a): Yok olan, ortadan kalkan, sürekli olmayan.
Zan (a): Sanı.
Zapt (a): Zor kullanarak ele geçirme. Tutma, hâkim olma. Kaydetme.
Zaruri (a): Zorunlu, gerekli.
Zat (a): Kimse, kişi. Kendi, öz.
Zaviye (a): Köşe. Küçük tekke. Anlayış, görüş, bakış açısı. Açı.
Zayi (a): Kaybolma, yitme. Kayıp. Yok olmuş, elden çıkmış, mahvolmuş. İşe yaramayan, yararsız, boş.
Zebercet (a): Sarı renkte ve cam parlaklığında doğal demir ve magnezyum silikat.
Zebun (f): Güçsüz, zayıf, âciz.
Zebur (a): Kitap, mektup. Hz. Davud'a indirilen kutsal kitap.
Zemzeme (a): Ezgili ses. Güzel ve alçak sesle şarkı söyleme. Zebur'un ezgiyle okunması.
Zerre (a): Çok küçük parçacık.
Zerrin (f): Altından yapılmış. Altın gibi.
Zeval (a): Yok olma, yok edilme. Suç, kabahat, sorumluluk. Bozulma. Öğle.
Zıddiyet (a): Karşıtlık. Sevişmezlik, geçimsizlik, çekememezlik.
Zikir (a): Anma, söyleme, sözünü etme. Bir tarikata bağlı olanların Tanrı'nın adını art arda söylemesi.
Zilkade (a): Ay takviminin on birinci ayı.
Zillet (a): Hor görülme, alçalma. Horluk, alçaklık.
Zir (a): Sazın en ince teli. Alt, aşağı.
Ziya (a): Işık, aydınlık.
Ziyade (a): Çok, daha çok, daha fazla. Çoğalma, artma.
Ziyan (f): Zarar.
Ziynet: Süs, bezek.
Zuhur (a): Ortaya çıkma, görünme, belirme, baş gösterme, meydana çıkma.
Zulmet (a): Karanlık.
Zulüm (a): Haksızlık, eziyet.
Zühal (a): Satürn gezegeni.
Zühre (a): Çoban Yıldızı, Venüs gezegeni.
Zülâl (a): Saf, tatlı su.
Züleyha (a): Hz. Yusuf'un eşi.
Zülüf (f): Şakaklardan sarkan saç lülesi. Sevgilinin saçı, zülfüyâr.
Zümre (a): Topluluk, takım, grup, camia. Tür, cins.
Zünnar (a): Keşişlerin bellerine bağladıkları kıldan yapılma kuşak. Edebiyatta güzelin saçı.

Açılama

B. 1 - 4. Hamdetmekte acze ruhsat. Kur'ân-ı Kerîm'in XIV. sûresinin 34. âyetinde, "Ve Allâh ne dilediyseniz hepsini de vermiştir size ve Allâh'ın nîmetlerini saymıya kalkışsanız sayamazsınız", XVI. sûresinin 18. âyetinde, "Ve Allâh nîmetlerini saymıya kalkışsanız, imkânı yok sayamazsınız; şüphe yok ki Allâh, suçları örter, rahîmdir" buyurulmaktadır.

B. 5. "Mâ arefnâk..." Tenzîh ederim seni noksan sıfatlardan; seni, sana lâyık bir tarzda tanıyamadık" meâlinde bir hadîs, sûfîler arasında pek meşhurdur. "Nafahâtda, "Tevhîd" mertebeleri ve bu mertebelerde bulunanlar faslında hadîs olarak nakledildiği gibi (Nafahât terc. İst. 1289; s. 54), aynı kitapta, Şeyh Ebû Alî'nin, arapça bir kıt'asında, son mısra, bu hadistir ve Ebû Alî, bu suretle bu hadîsten lafzî iktibâsta bulunmuştur (s. 56). 261 H. de vefât eden (874 - 875) Bayezîd'in üstâdlarından olduğu bildirilen bu zâtın, aynı kitapta adı geçen Ebû-Aliyy-i Sindî olduğunu sanıyoruz (s. 111). Tebrizli Şemseddîn, Mevlânâ ile Konya'da ilk konuşmasında ona, bu hadisle, Bayezîd'in iki sözünü sorduğunu, "Manâkıb'ül-Ârifîn"den öğreniyoruz (Tahsin Yazıcı'nın hazırladığı metin; c. I, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi - 1959, s. 87).

B. 11. Zerre - Horşîd. Zerreler, gün ışığında göründüğünden, aynı zamanda en küçük varlık olduğundan edebiyyâtta dâimâ güneşle anılagelmiştir.

B. 22. Cibrîl, Mîkâîl. Cibrîl, Cebrâîl, Cebreîl ve Cibrâl tarzlarında kullanılan bu sözün, süryancadan geldiği, "cebr" sözünün kul, "il" sözünün de Allâh anlamını verdiği, bu sûretle Allâh kulu demek olduğu söylenmiştir (Macma'al - Bayân, I, s. 71). Tanrı kudreti anlamına geldiği de söylenmiştir. II. sûrenin 97. ve 98. âyetiyle LXVI. sûrenin 4. âyetinde adı Cibrîl diye geçmektedir. Ahd-i Atıyk'te, Cebrâîl'in vahiy meleği olduğu, Dânyâl bölümünde zikredilmektedir (VIII, 16). Fakat aynı kitaptan, İsrâiloğullarının, Mîkâîl'i daha çok sevdiklerini anlıyoruz (XII, 1). Fedekli Yâhûdilerin bir kısmının, Cebrâîl, bizim düşmanımızdır; bize azapla, savaşla gelir. Mîkâl, bollukla, iyilikle gelir demişlerdi. II. sûrede işâret edilen âyetlerin iniş sebebi budur.

Mîk sözünün, kulcağız demek olduğu, Mîkâîl'in, Allâh kulcağızı anlamına geldiği söylenmiştir (Macam', ayı s.) Cebrâîl ve Mîkâîl, İsrâfîl ve İzrâil'le beraber dört büyük meleğin ikisidir. Mîkâîl, yelleri estirir, yağmur yağdırır, rızıkları, Tanrı emrine göre böler. Mîkâîl, Mîkâl tarzında da söylenir (İslâm Ansiklopedisi'nde, Halim Sâbit Şibay'ın yazdığı Cebrâîl maddesine de b., cüz'. 21, İst. 1944, s. 41-42).

B. 23. Levlâk. Sen olmasaydın demektir. "Sen olmasaydın, sen olmasaydın, gökleri yaratmazdım" anlamına gelen sözün hadîs-i kudsî, yâni Peygambere, ilhâm yoluyla söylenmiş, fakat vahiy yoluyla ve melekle gelmediği için Kur'ân-ı Kerîm'de bulunmıyan Allâh sözü olduğu meşhurdur. Aliyy'al- Kaarî, "Mavzûât"ta, bu sözün hadîs-i kudsî olmamakla beraber anlamının doğru olduğunu, "Sen olmasaydın cenneti, cehennemi, dünyâyı yaratmazdım" meâllerinde kudsî hadîslerin bulunduğunu söyler (Mat. Âmire - 1289, s. 67-68).

B. 24. Kaabe Kavseyn. Kur'ân-ı Kerîm'in LIII. sûresinde, "And olsun yıldıza, inerken; arkadaşınız (H. Muhammed s.m), gerçekten ne saptı, ne ayrıldı ve kendi dileğiyle söz de

söylemedi. Sözü, ancak vahyedilen şeyden ibâret. Ona öğretti, kuvvetleri çok çetin, kuvvetli biri; sonra doğruldu ve o en yüce tanyerindeydi. Sonra yaklaştı, yakınlaştı; iki yay kadar kaldı araları, yahut daha da yakın" buyurulmaktadır (1-9). Kaabe Kavseyn, "iki yay kadar" anlamına gelir. Yaklaşan, yakınlaşan, kuvvetleri çok çetin, kuvvetli diye övülen ve en yüce tanyerinde bulunduğu bildirilen Cebrâîl'dir. Bu ve bundan sonraki 18. âyetin sonuna kadar olan âyetler, mi'râcı bildirmektedir.

B. 25. Melekût, Ceberût. Melekût, kudret, saltanat, tedbîr ve tasarruf ve hikmet anlamlarına gelir. Kur'ân-ı Kerîm'in VI. sûresinin 75., VII. sûresinin 185., XXIII. sûresinin 88. ve XXXVI. sûresinin son âyeti olan 83. âyetlerinde geçer. Ceberût, ululuk anlamınadır. Sûfîlere göre Allâh'ın zâtında, bütün sıfatları ve adları mevcûd olmakla beraber, zâtî sıfatlarından başka, fi'lî sıfatları, zuhûra gelmemiştir. Bu âleme "Zât, Lâhût, Gayb-i Mutlak, Amâ" denir. Bu âlemden sonra, bütün yaratıklar, bütün varlıklar, Allâh'ın ilminde zâhir olur. Bu âleme, "A'yân-ı Sâbite" âlemi denir ki "Ahadiyyet" de denen "Lâhût" âlemiyle zâhirî ve bâtınî duygularımızla duyup gördüğümüz şu âlem, madde âlemi arasında bir berzahtır, bir geçittir. "Ceberût" adiyle anılan bu âlemden sonra akıllar ve mücerred varlıklar, yâni kıvvet âlemi gelir ki "Melekût" âlemi, bu âlemdir ve madde âlemi, yâni "Nâsût" denen bu âlem, Melekût âleminin, izâfî varlıklar hâlinde zuhûrudur. Bu dört âlemi kapsıyan varlıksa insandır ki bu âleme, "Kevn-i Câmi"; yâni âlemleri, varlığında toplıyan varlık âlemi denir. Bu beş âlem, "Hazarât-ı Hams", beş tapı, beş hazret diye anılır. Lâhût âlemine, "Gayb" ve "Emr" âlemi, Nâsût âlemine "şehadet" ve "Halk" âlemi de denir. "Halk" ve "Emr", Kur'ân'da, VI. sûrenin 54., "Gayb" ve "şehâdet", XII. sûrenin 9., XXIII. sûrenin 92, XXXII. sûrenin 6., XXXIX. sûrenin 46., LIX. sûrenin 22., LXII. sûrenin 8. ve LXIV. sûrenin 18. âyetlerinde geçer (al - Mufradât fî Garîb'al Kur'ân, s. 472 - 473, Ta'rîfât; Ceberût; s. 50, al-Hadarât'al-Hams'al - İlâhiyya, s. 60 - 61).

B. 26. Ahadiyyet - Vâhidiyyet. Birlik. Sıfatlarla isimlerin, zâtta, birbirlerinden ayrılmamak üzere mevcûd olduğu âleme, zât âlemine "Ahadiyyet" denir. Ahadiyyet âleminden sonraki âlem, "Vâhidiyyet" âlemidir. Bu âlemde her varlık, bilgi sûretleri (suver-i ilmiyye) hâlinde zâtta, Tanrı bilgisinde sâbit olur. Vâhidiyyet, Ahadiyyet, yâni Gayb-ı Mutlak âlemiyle Melekût âlemi arasında bir berzahtır ve Hz. Muhammed'in mazhariyyeti âlemidir; bu yüzden, "Hakıykat-i Muhammediyye" âlemi diye de anılır (Ta'rîfât, s. 7, 62).

B. 27. Evvel-i mâ halak. Allâh, ilk olarak benim nûrumu, kendi nûrundan ve ululuğundan yarattı. Alî'nin oğlu Hasan, ceddim Rasûlullâh'tan duydum, buyurdu ki: Ben, üstün ve büyük Allâh'ın nûrundan yaratıldım, Ehli Beyt'im de benim nûrumdan yaratıldı demiştir (Bıhâ'al-Anvâr'dan naklen Ahâdîs-i Masnavî, s. 113 - 114).

B. 28. Âdem. "Ben Âdem oğullarının, kıyâmet günü seyyidiyim ve övünmem ve Livâ'ül-Hamd benim elimdedir ve övünmem. O gün Âdem ve ondan başka bütün peygamberler, benim sancağımın altındadır ve ben ilk şefâat edenim ve ilk şefâati kabûl edilenim ve övünmem." Hadîs (Câmi'us-Sagıyr; I, s. 90). Âdem (a.m), topraktan yaratılan ilk insan ve ilk peygamberdir; Kur'ân-ı Kerîm'de, II. sûrede (31, 33, 34, 35, 37), III. sûrede (33, 59), V. sûrede (27), VII. sûrede (11, 19, 26, 27, 31, 35, 172), XVII. sûrede (61, 70), XVIII. sûrede (50), XIX. sûrede (58), XX. sûrede (115, 116, 117, 120, 121) ve XXXVI. sûrede (60) adı geçer ve anlatılır.

B. 29. Nûh. Zamânında tûfân olduğu ve ona inananlardan başkalarının boğulduğu, insan soyunun, tekrar ondan ve ona inananlardan ürediği için "ikinci Âdem" diye anılan ve XXXIII. sûrenin 7. âyetinde İbrâhîm, Mûsâ, İsâ peygamberlerle ve Hz. Muhammed'le (s.m) anılan ülül-azm peygamberlerden. Kur'ân-ı Kerîm'de III. (33), IV. (163), VI. (84), VII. (59, 69), IX. (70), X. (71), XI. (25, 36, 42, 45, 46, 48, 89,132), XIV. (9), XVII. (3, 17), XIX., XXI. (76, 58),

XXII. (42), XXIII. (23), XXV. (37), XXVI. (105, 106, 116), XXIX. (14), XXXIII. (7), XXXVII. (75, 79), XXXVIII. (12), XL. (5, 31), XLII. (13), L. (12), LI. (46), LIV. (9), LVII. (26), LXVI. (10), LXXI. (l, 21, 26) sûrelerde adı geçer ve anlatılır. Nevvâh, çok ağlıyan demektir. Uzun müddet ağladığı rivâyet edilmiştir (Sefînet'ül - Bihâr, II, s. 615).

B. 30. Nîl. Mûsâ-Hızr. Nîl, Mısır'daki nehirdir. Mûsâ Peygamber'in doğacağını ve Firavun'un saltanatını yıkacağını müneccimlerden öğrenen Firavun, o yıl doğan erkek çocukların öldürülmesini buyurmuş; Mûsâ'nın anası, çocuğunu kurtarmak için Tanrı ilhâmiyle bir sepete koyup Nil'e atmıştı. Firavun'un karısı, çocuğu olmadığı için Mûsâ'yı alıp evlât edinmiş, Mûsâ, Firavun'un sarayında büyümüştü. Kur'ân-ı Kerîm'in XX. sûresinin 39., XXVII. sûresinin 7., XXVIII. sûresinin 12. âyetlerinde Mûsâ'nın Nil'e atılması, bulunması, hiçbir sütninenin memesini almayışı, anasının, saraya gidip sütnine olarak kabûl edilişi anlatılır.

Hızır, XVIII. sûrenin 60 - 65. âyetlerinde, Mûsâ'nın, kendisine Tanrı katından bilgi verildiği bildirilen ve onunla buluşup bir müddet beraber gezdiği ve şaşılacak şeylerini gördüğü anlatılan zâttır. Bir peygamber, yahut eren olduğu bildirilen Hızır'ı arayan Mûsâ, içen kişinin ölmiyeceği "Âb-ı Hayât"ı da bulmuştur. Hızır, Âb-ı Hayât'tan içtiği için sağdır (Bu husûsta şark ve garp eleştirmecilerinin fikirlerini anlamak için Dîvân-ı Kebîr terc. e b. I, İst. Remzi K. 1957, Açılama; s. 394-387).

B. 31. İbrâhîm - Put kırmak. XXI. sûrenin 51-70. âyetlerinde, İbrâhîm Peygamber'in, putların kudretini inkâr ettiği, onları kırdığı, bunun üzerine ateşe atıldığı, ateşin, soğuyup onu yakmadığı anlatılır. Bu bakımdan İbrâhîm, edebiyyâtta çok defâ, put kırmakla beraber anılır.

B. 32. İdrîs. Nûh Peygamber'in babasının ceddidir ve peygamberdir. Ahd-ı Atıyk'te adı, Uhnûh diye geçer. Kur'ân-ı Kerîm'de XIX. sûrenin 56 ve 57. âyetlerinde, gerçek ve pey-

gamber olduğu ve yücelere ağdırıldığı bildirilir. İlk yazı yazanın, okumayı belletenin, terzilik san'atını îcâd edenin yıldızlara dâir bilgi öğretenin, bu peygamber olduğu rivâyet edilmiştir (Sefînet'ül-Bıhâr, I, s. 444).

B. 33. Yûsuf. İsrâiloğullarından Ya'kub Peygamber'in oğludur ve peygamberdir. Kur'ân'ın VI. ve XL. sûrelerinin 84. ve 34. âyetlerinde adı geçtiği gibi XII. sûre de Yûsuf Sûresi diye anılır ve bu peygamberin başından geçenleri anlatır. Ahd-ı Atıyk'te Tekvin babında, daha mufassal olarak hikâyesi geçer (XXXVII - XL). Ya'kub'un on iki kardeşi arasında en güzeli olduğundan ve Ya'kub, en fazla onu sevdiğinden, öbür kardeşleri kıskanarak, gezmeğe gitme bahânesiyle Yûsuf'u da alıp çölde bir battal kuyuya atarlar. Bir zaman sonra bir kervan tarafından bulunduğunu duyup giderler, bizim kölemizdir, karşı geldiği için ceza olarak kuyuya attık deyip ucuz bir fiyatla Yûsuf'u satarlar. Mısır'a giden kervanbaşı, Yûsuf'u esir pazarına götürür. Mısır hükümdarının ileri gelen adamlarından biri Yûsuf'u satın alır. Bu adamın karısı, Yûsuf'a gönül verir. Bir gün kendisini arz eder. Yûsuf kabûl etmeyince üstüne atılır; Yûsuf kaçarken, ardından eteğine sarılır. Etek yırtılırken kocası gelir. Kendisini haklı çıkarmak için Yûsuf'un kötülük yapmak için üstüne atıldığını söyler. Fikirlerine mürâcaat edilenler, etek ön taraftan yırtıldıysa kadının, ard taraftan yırtıldıysa Yûsuf'un haklı olduğunu söylerlerse de dedikodunun önünü almak için adam, Yûsuf'u zindana attırır. Mısır'ın mâliye işlerine bakan adam, hükümdarın gördüğü bir rüyayı yordurmak için, Yûsuf'un rüya yorumunu, onunla beraber hapiste yatan sâkıysinden duyduğu cihetle hükümdara söyler; Yûsuf'u zindandan yedi yıl sonra çıkartırlar ve Mısır mâliye işlerine memur ederler. Yorduğu rüya çıkar; Mısır'da kıtlık başlar. Bu sırada babası ve kardeşleri, Yûsuf'un, bolluk yıllarında tasarruf ettiği ekinden bir miktar istemek için, herkes gibi Mısır'a gidip ona başvururlar. Yûsuf, kendisini tanıtıp onları Mısır'da yerleşti-

rir. Edebiyyâtta Yûsuf, güzellik, satılmak, kulluk, rüya ve kendisine gönül veren Züleyha (Zelîha) ile beraber anılır.

B. 34. **İsâ - Hz. Muhammed'in geleceğini müjdelemesi.** Kur'ân-ı Kerîm'in LXI. sûresinin 6. âyetinde İsâ Peygamber'in, kendisinden sonra Ahmed adlı bir peygamberin geleceğini müjdelediği bildirilir. Müslümanlık inancına göre İsâ, çarmıha gerilmemiş, asılmamış ve öldürülmemiştir; diri olarak göğe ağdırılmıştır (Sûre IV, âyet 157).

B. 23. **Sen olmasaydın gökleri yaratmazdım:** Hadîs-i Kudsî, yâni vahiy yoluyla ve melekle bildirilmiyen, Kur'ân'da bulunmıyan, fakat ilhamla H. Muhammed tarafından Tanrı sözü olarak nakledilen sözlerden olarak rivâyet edilen bu sözün, hadîs-i kudsî olmadığını Aliyy'ûl Kaarî, "Mavzûât"ta bildirir, fakat, "Sen olmasaydın cenneti, cehennemi, dünyâyı yaratmazdım" meâlinde hadîs-i kudsîlerin bulunduğunu bildirir (s. 67-68).

B. 35. **"Âlimler, peygamberlerin mirasçılarıdır"** meâlinde bir hadîs vardır (Sefînet'ül-Bihâr, II, s. 219; Câmi'us-Sagıyr, II, s. 58).

B. 36. **"Allâhım, bana her şeyi olduğu gibi göster"** ve "Allâhım, özü doğru kullarına nasıl gösterdiysen, bana da dünyâyı öyle göster" meâlindeki hadîslere işâret edilmektedir (Künûz'ül-Hakaaık, I, s. 51).

B. 39. **Şâm-ı Esrâ.** Esrâ, mi'râc gecesi.

Kur'ân'ın mislini, benzerini meydana getirmenin mümkin olmadığı, II. sûrenin 23., X. sûrenin 28., XI. sûrenin 13. âyetlerinde bildirilmektedir.

B. 42. **"Ve şüphe yok ki sen,** pek büyük ahlâka sâhipsin elbette" Kur'ân (LXVIII, 4).

B. 42. **Levh - Kalem.** Levh, üstü düz şey anlamına gelir; üstüne yazı yazılan düz şeye denir. Kur'ân-ı Kerîm'in LXXXV. sûresinin 22. âyetinde, Kur'ân'ın, korunmuş levhte olduğu beyân buyurulur. Korunmuş, noksandan, fazlalıktan, yahut meleklerden başkalarından korunmuş demektir;

Allâh indinde korunmuş diyenler de vardır. Levh'in keyfiyetini bilemeyiz (Râgıb-ı Isfahânî: Al Mufredât fî Garîb'il-Kur'ân, Muhamd Seyyid-i Giylânî basımı; Tehran: Al Murtazaviyye Mat. s. 456). Uzunluğu gökle yer arası, eni doğu ile batı arası kadar olan, ak inciden yaratılmış bulunduğu rivâyet edilmiştir. Her olacak şeye ve olacağı zamana âit Allâh bilgisi diyenler olmuş ve Levh, çeşitli tarzda tevîl edilmiştir (A. Gölpınarlı: Kur'ân-ı Kerîm ve Meâli, İst. Remzi K. 1377 - 1958, II. cilt, Açılama; s. CXIX - CXX).

Kalem, takdîr edilen şeylerin tümünü izhâr eden irâdedir diye de tevîl edilmiştir. İlâhî kalem'in de keyfiyeti, şerîata tam uyanlarca bilinemez; ancak Allâh'ın kalemi, Âdem'i ve cenneti, kudret eliyle yarattığı, ilk olarak kalemin yaratıldığı, her olacak şeyi, Allâh'ın emriyle levha yazdığı hakkında kudsî hadîsler vardır (Muhammed'ül-Medenî: Al İthâfât'üs-Seniyye fi'l Ahâdîs'il-Kudsiyye; Haydarâbâd - 1323, s. 83, 105, 179).

B. 43. Ümmühâhî, Hz. Alî'nin kız kardeşidir. Adı, Fâhite'dir. Mi'râc, Hz. Muhammed, onun evindeyken olmuştur (Sefînet'ül-Bihâr'ab. I, s. 425; II, 724).

B. 42'den sonra. Mi'râc, Hz. Muhammed'in Mekke'den Kudüs'e, oradan yücelikler âlemine urucûdur. Kur'ân'ın XVII. sûresinin 1. ve LIII. sûresinin 7 - 18. âyetlerinde anlatılır (Kur'ân-ı Kerîm ve Meâli, Açılama, s. CI - CIV e b.).

B. 45. Bilâl-i Habeşî. Hz. Muhammed'in müezzini. Zencî idi; sesi pek güzeldi; fakat arapçayı tam lahniyle söyliyemez, hattâ "ş"leri "s" tarzında söylerdi; Hz. Muhammed, Bilâl'in "sin"i, "şın" yerine geçer buyurmuştu. Mekke'nin fethi günü, Hz. Peygamber'in emriyle Kâ'be üstünde ezan okurken, Hars İbni Hişâm, "Muhammed, bu simsiyah kargadan başka kimseyi bulamadı mı?" dedi; bunun üzerine, XLIX. sûrenin, "Ey insanlar, biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık; sonra tanışasınız diye şubeler ve kabîleler hâline getirdik; gerçekten de Allâh katında en büyüğünüz, en yüceniz,

en fazla çekineninizdir; gerçekten de Allâh, her şeyi bilir ve her şeyden haberdardır" mealindeki 13. âyeti indi. Bilâl, hicretin 18. yahut 20. yılında Şam'da vefât etti. Bab'us-Sagıyr'de medfundur (Abû Aliyy'al Fadl b. Hasan'it-Tabrasî: Macma'ul-Bayân, Hoca Seyyid Hâşim'ur-Rasûliyy'ül-Mahallâtî basımı; Şirket'ül-Maârif'il İslâmiyye; c. IX, 1379 H. 1339 Ş. H. s. 134-135; Abdullâh'ul-Mamkaanî; Tankıyh'ulmakaal fî Ahvâl'ir-Ricâl; Necef, Murtazaviyye Mat 1349; s. 182-183; Sefînet'ül-Bıhâr, I, s. 104).

B. 46. Üves'ül-Karanî. Tabiînden, yâni ashâba erişenlerden ve bir rivâyette onların en ulusu sayılan bir zâttır. Sıffıyn'de Hz. Alî'ye ulaşmış, ona bey'at edip muhaliflerle savaşa girişerek şehîd olmuştur. Hz. Peygamber, bu zâtı haber vermiş, kendisine selâm göndermiş, ümmetinden birçok kişiye şefâat edeceğini müjdelemiştir (Kankıyh, I, s. 156-157; Sefine, I, s. 53).

B. 50. Nâsût - Lâhût. Nâsût duygularımızla görüp bildiğimiz madde âlemidri ki buna "şehâdet" ve "halk" âlemi de denir. Lâhût, mutlak varlık âlemidir; zâttır.

B. 58. Nüh eflâk. Dokuz gök. Eski astronomiye göre gökler dokuzdur; her gök öbürünü kaplar. Âlemin merkezindeyse yeryüzü vardır. Yedi gökte, sırasıyle şu seyyâreler bulunmaktadır: Ay, Utârid, Zühre, Güneş, Mirrîh, Müşterî, Zuhâl. Bu yedi göğü, sâbiteler göğü olan sekizinci kat gök kaplar; bu gökte on iki burç, yâni yıldız kümesi vardır. Bu göğü kaplıyan Atlas göğünde hiçbir şey yoktur. Bu gökler, dünyânın çevresinde dönerler.

B. 68. Arş. Bir şeyin üstünü örten şey ve tavan anlamına gelir; çardağa da derler. Yüceliği dolayısiyle pâdişâhın meclisine de arş denir ve bu takdîrde, kudret, saltanat, hüküm ve tasarruftan kinâyedir.

Arş, bütün gökleri kaplıyan dokuzuncu göktür diyenler de olmuştur. Allâh'ın kudret ve azâmetidir; bilgisidir de denmiştir (Al Mufredât; s. 329-330).

B. 69. Lâ mekân. Mekânsızlık âlemi. Mekân, kevne, yâni var olan şeye tabidir; var olan şey, bulunmasa, olmasa, mekânı da olmaz; bu bakımdan mekân, izâfî ve mücerred zihnî bir varlıktır. Varlıktan geçene göre mekân ve zaman yoktur.

B. 77. Gayb-ı meşhûd. Şühûd, yâni görmek, sâlikin kendi varlığından tamâmiyle geçerek Hakk'ı Hak'la görmesidir; bu yüzden sûfîler, Allâh'ı ancak Allâh görür demişlerdir.

B. 81. Sûfiyye. Tasavvuf ehli. Tasavvuf sözü, hicretin 2. yılında meydana çıkmış ve ilk olarak Şam'da bir tekke kuran ve hicrî 161'de (777) ölen Süfyân-ı Sevrî ile çağdaş olan Kûfe'li Ebû - Hâşim, sûfî diye anılmıştır. Sûfîlerin mesleklerine verilen "tasavvuf" sözünün, sof, yâni yün kumaştan elbise giydikleri, Hz. Peygamber'in mescidinin sofasında yatıp kalkan yoksul sahâbenin yolunu tuttukları, ümmetin, derece bakımından ilk safında oldukları, safvete ve safâya, yâni kalb temizliğine sâhib oldukları için bu köklerden geldiği söylenmişse de bu sözün yunanca "Sofos" kelimesinden geldiğini söylemek, en doğru sözdür (Kuşeyrî risâlesi'ne; s. 164 - 167, Nafahât terc. ne; s. 14 - 22; bütün bunları özetliyen, "Mevlânâ Celâleddin" adlı eserimize; İst. İnkılap K. 1359, III. basım; s. 140 -152; Ehli Beyt imamlariyle Şîa-i İmâmiyye'nin tasavvuf ve sûfîler hakkındaki fikirleri için Sefînet'ül-Bıhâr'a b. II, s. 56 - 64).

B. 85. Şakk'ul - Kamer. Ayın bölünmesi. Kur'ân-ı Kerîm'in LIV. sûresi, "Yaklaştı kıyâmet ve yarıldı Ay ve onlar bir delîl gördüler mi, yüz çevirip de sürüp giden bir büyü derler ve yalanlarlar ve dileklerine uyarlar ve her iş kararlaştırılmıştır" âyetleriyle başlar (1-3).

İbni Abbâs, müşriklerin toplanıp Hz. Peygamber'e, eğer doğrucuysan Ay'ı ikiye böl dediklerini, Hz. Peygamber'in, bu işi yaparsam inanır mısınız dediğini, evet dediklerini, bunun üzerine rabbine dua ettiğini ve Ay'ın ikiye bölündüğünü, o gece de ayın on dördüncü gecesi olduğunu, Hazreti Peygam-

ber'in ey filân, ey filân, tanık olun buyurduğunu rivâyet eder. Sahâbeden Abdullâh İbni Mes'ûd, Enes İbni Mâlik, Huzeyfe, İbni Ömer, Zübeyr, İbni Mut'im ve daha birçok kişi bunu rivâyet etmiştir (Mecma', IX, s. 186); Hadis kitaplarında da bu vak'a zikredilmiştir (Meselâ b. Sefîne; II, s. 709).

Mitolojide Ay, Artemis'tir (Diana). Apollon'un (Güneş'in) kız kardeşidir; Zeus'le Leton'un (Müşterî ile günün) kızıdır. Avı çok sever; su, orman ve dağ perileriyle gezer. Sabâhleyin yayını gevşetir; Apollon'un sarayına girer; müzik heyetini toplar, onların çalgılarını, nağmelerini dinler; en çok sevdiği şey, sularda yıkanmaktır.

Eski İran'da Ay, hayır meleklerindendir (Dr. Muhammed Muînt Mazdayasna ve te'sîr-i on der Edebiyyât-ı Pârisî, Tehran Üniv. Yayın. 1326 Şemsî hicrî; s. 162). 21 ocaktan 19 şubata kadar olan müddet, yâni Celâlî takvîmine göre on birinci ay, bu meleğe âittir. Her ayın ikinci günü de bu meleğin günüdür. Dört ayaklı hayvanların koruyucusudur ve öfkeyi teskîne memurdur (Burhan terc. Behmen mad).

Ortaçağ yıldız bilgisine göre Ay, soğuk ve yaş tabîatlidir; yedinci iklîme müvekkildir. Sağ elinde bir harbe, başında tac bulunan bir insan, yahut dört kişinin kaldırdığı bir öküz şeklinde minyatürleri vardır.

Edebiyyâtta yüze, yaya, kaşa benzetilir (Otto Geemann: Mythologie Der Griechen und Römer; Leipzig - 1895; s. 5 - 57. Muhammed'ür-Râzî Zahr'üd-dîn: Şarhu sırr'il - Mektûm fi's-sihri ve't-talâsîmi ve'n-niyrencâti ve'l-cefri ve't-tagayyurâti ve'r-ravhâniyyâti ve esrâr'ün-nücûm; Bombay - 1312).

B. 83. Devr-i Kamer. Eskiler, yedi yıldızın her birinin bin yıl hükmü olduğuna, son yedinci bin yılın, Kamer devri olduğuna ve o bin yılda, görülmemiş şeylerin olacağına inanırlardı. Hattâ eski Yunanlılar, Kamer devrini, altınla yazarlardı. Hz. Muhammed, Kamer devrinde gelmiş, şakk-ı Kamer de buna delîl sayılmıştır.

B. 85. Şerh-i Sadr. Mi'raçtan önce Cebrâîl'in, Hz. Muhammed'in göğsünü yarıp kalbini, îmânla dolu altın bir kapta yıkadığı, ashaptan Sa'saa'dan rivâyet edilen mi'râc hadîsinde geçer (Zebîdî: Al Tacrîd-us-Sarîh'li Ahâdîs'il-Câmi'is-Sahîh; Mısır; Hayriyye Mat. 1322, c. II, s. 62- 64).

B. 88. Utarid. İkinci gökteki seyyâre. Yunanlılar Ermis, Hermes, Romalılar, Merkür derler. Zeus'le Atlas kızı Maya'nın oğludur. Doğar doğmaz hırsızlığa başlamıştır. Elinde yılan başlı bir sopa bulunan miğferli ve güzel bir delikanlı olarak temsîl edilirdi. Yolcuları koruduğuna, ticaretin müvekkili olduğuna inanılırdı. Belâgatı temsîl ederse, sağ elini yukarı kaldırmış bir tarzda resmedilirdi. Doğuda, sur'ati yüzünden "Tîr", yâni ok adı verilen bu yıldıza "Debîr-i felek", yâni gök kâtibi denirdi. Doğu minyatürlerinde tavuskuşuna binmiş, sol elinde yuvarlak bir tahta, sağ elinde bir yılan bulunan bir genç, yahut yeşil elbise giyinmiş, başında taç bulunan ve iki eliyle Kur'ân'ı tutmuş, kürsîde oturan bir genç tarzında temsîl edilmiştir. Altıncı iklîmin sâhibidir. Eski kimya ile uğraşanlar, güneşe altın, aya gümüş, Utarid'e de cıva adını verirlerdi.

Edebiyyâtta, belâgat ve şiirle anılır.

B. 90. Hassân. Hassân İbni Sâbit, sahâbedendir ve şâirdir. Osman'ın öldürülmesinden sonra Alî aleyhine dönen bu zât, yüz yirmi yaşında, hicretin 40. ve bir rivâyette 50. yılında ölmüştür (Tankıyh; I, s. 264; Sefîne; I, s. 278 - 279).

B. 92. Zehrâ. Hz. Muhammed'in kızı Hz. Fâtıma'nın lakabı. Zehrâ, güzel, aydın, parlak anlamlarına gelir. Anneleri Hz. Hadîce'dir. Hz. Peygamber'in soyu, Fâtıma'dan yürümüştür. Hazreti Peygamber'in vefâtından yetmiş beş gün, bir rivâyette kırk gün sonra vefât etmiştir. Hazreti Peygamber Fâtıma'yı çok sever, o geldiği zaman ayağa kalkar, elini öperdi. "Fâtıma, benim bir parçamdır; onu sevindiren, beni sevindirir; ona kötülük eden, bana kötülük eder" buyurmuştur (Sefîne; II, s. 374 - 375).

B. 93. Zühre, İranlıların Nâhîd, Yunanlıların Afrodit, Romalıların Venüs dedikleri bu yıldız, mitolojide bir tanrıçadır; Fenikelilerin Astarte dedikleri bu tanrıça, tabiatın, bitmez tükenmez doğurucu ve üretici gücünü temsîl eder (Mythologie Der Griechen und Römer, s. 62 - 71). Deniz köpüğüne gökten inen bir alevden vücûda gelmiştir. Zeus'ün kızı sayılan bu tanrıçanın birçok aşk mâcerâları vardır. Adonis, onun ilk âşıkıdır ve rakıybi Mars tarafından öldürülünce, Adonis'in kanından, kırmızı gül meydana gelmiştir.

Doğuda Zühre yeşil renkli, soğuk ve kuru tabiatli bir yıldızdır. İki eliyle bir kopuz tutmuş genç bir kadın, yahut yeşil veya sarı elbise giymiş, bileklerinde bilezik, parmaklarında yüzük, ayaklarında halhaller bulunan ve kendisine bakan bir kadına karşı oturmuş bulunan bir kadın şeklinde tasvîr edilmiştir.

Edebiyyâtta çengle, sazla, yâni müzikle anılır.

B. 94. Mesîhâ - Mesih. Arapçada, bir şeye el sürmek, bir şeyin izini yoketmek, gezmek, siyâhat etmek anlamlarına gelen "mesh" kökünden gelen bu söz, Hz. İsâ'nın lakabıdır. Çok gezdiği, hastalara eliyle dokunup iyileştirdiği, anasından, yağla meshedilmiş olarak doğduğu, yahut kendisinden kötü huylar giderildiği için bu lakapla anılmıştır (Al Mufredât; s. 467 - 468).

B. 95. Güneş. Eski Hind ve İran'da "Mitra", sonradan Avesta'da "Mithra", yeni farsçada "Mihr" şekline giren bu söz, dostluğu ve aydınlığı ifâde eder; Vârûne'nin, yâni göğün gözüdür ve gökten ayrı olarak mütâlaa edilemez.

Yunanlılarda Apollon, Roma'da Febüs olmuştur. Leto'nun, yâni gecenin oğludur; babası Zeus'tur. Bâzı kere oklariyle insanları öldüren, bâzı kere her derde devâ olan bu tanrıdaki bu iki zıt vasıf, güneşteki yakıcılık ve yaratıcılık vasıflarını temsîl eder. Güneş, kıvırcık saçlı, elinde bir lir, yahut yay bulunan bir delikanlı şeklinde resmedilmiştir.

Doğuda güneşin tabîati hararetli ve kurudur; feyiz ve bereket kaynağı olmakla beraber hararetinde kuruluk bulunduğundan küçük yomlu bir yıldızdır. Minyatürlerde, elinde sopa bulunan, yanında dört öküzle iki domuz olan, bir öküz yavrusuna binmiş bir delikanlı, yahut bağdaş kurmuş büyük yüzlü bir genç tarzında, yahut da çevresine ışıklar saçan tek bir baş hâlinde temsîl edilmiştir (M. Der Griechen und Römer; s. 36-39; Şarhu sihr'ül-Mektum).

B. 96. Mirrîh. İran'da, yolcuları koruduğuna inanılan hayır meleklerinden Behram, Keldanistan'da Sâbiîler tarafından tanrılaştırılmış, Yunanlılarda Ares adını almış ve fırtına tanrısı sayılmış, Romalılarsa Mars adını vermişler ve savaş tanrısı olarak kabûl etmişlerdir. Doğuda üçüncü iklimin sâhibi olan bu yıldız, kan kırmızısı rengindedir; bir elinde kınsız bir kılıç, yahut mızrak bulunan, öbür elinde kesik bir baş tutan kırmızı parmaklı bir genç tarzında tasvîr edilmiştir.

Edebiyyâtta hançer, kılıç, kırmızı renk, kan ve Azrâîl'le anılır.

B. 98. Azrâîl. Yahut İzrâîl, ölüm meleğidir. Allâh'a, mânevî yakınlık bakımından en ileri dört meleğin biridir; öbürleri Cebrâîl, Mîkâîl ve İsrâfîl'dir. Azrâîl, XXXII. sûrenin 11. âyetinde, "ölüm meleği" diye anılır. LXXXIX. sûrenin ilk âyetiyle 3. âyetindeyse kâfirlerin ve inananların rûhlarını alan meleklerden bahsedilir. Bu meleklerin, Azrâîl'in buyruğu altındaki melekler olduğu söylenir; netekim VI. sûrenin 61. âyetinde de ölüm melekleri, cemi' olarak geçmektedir. Allâh, Âdem'i yaratacağı vakit, yerden toprak almak için melekleri göndermiş, fakat giden melekler, toprağın sızıltısına dayanamayıp alamamışlar, bu işi, ancak Azrâîl başarmış, Allâh da onu, ölüm meleği yapmıştır. Türkçede bu meleğe "Can alıcı" denir (İslâm Ansiklopedisi'nde bu mad.ye b. cüz. 12, s. 156 - 159). Mirrîh, harp tanrısı sayıldığından edebiyyâtta, Azrâîl'le anılır.

B. 100. Kaadî-i sipihr (Müşterî). Yunanlıların Zeus, Romalıların Jüpiter dedikleri Müşterî, altıncı kat göktedir. Mi-

tolojide, önce şekilsiz, hareketsiz maddenin teşhîsinden meydana gelen Kaos vardır. Ondan Gea, yâni toprak meydana gelmiştir. Eros'un, yâni ebedî ve ezelî aşkın delâletiyle bu ikisinden tanrılar meydana gelir. Gea'dan doğan Uranos, yâni, yıldızlı gök, bütün kâinâta hâkimdir. Sonra Gea, Uranos'la birleşir, Kronos'u, yâni zamanı doğurur. Uranos, devlerle çarpışır, bunları tutup Gea'nın içine atar. Gea, bunların öcünü almak için oğlu Kronos'la birleşir. Kronos, babası Uranos'u sakatlar, saltanatına son verir. Kronos, kız kardeşi Rhea'nın kocasıdır. Babasına yaptığının, kendi başına da gelebileceğini düşünerek çocukları oldukça onları yutar. Sonunda Rhea, Zeus'u doğurur; bunu da yutturmamak için bir taşı kundaklar, Kronos'a yutturur; Zeus'u Girit adasına götürür, bir mağaraya saklar. Zeus, büyüyünce babasının hâkimiyetine son verir, bütün tanrıların başı olur, Olimp'e yerleşir. Zeus, hayat kaynağıdır; cömertik tanrısıdır; yalnız Eros'a karşı zayıftır. Önünde iki fıçı vardır. Birisinde hayır, öbüründe şer bulunan bu iki fıçıdan insanlara nasip verir.

Doğuda Müşteri sarı renklidir, hararetli, fakat mutedil bir mizâcı vardır. En büyük yomlu yıldızdır. İkinci iklimin sâhibidir. Yunanlılarda iri, adaleli, sakalı, saçı, bıyığı karışık ve kıvırcık bir erkek şeklinde, doğu minyatürlerinde bir ata binmiş, sağ elinde kınsız bir kılıç, sol elinde bir yay olan genç ve güzel bir erkek, yahut çeşitli renklerde kumaşlardan dikilmiş elbise giyinmiş bir delikanlı sûretinde temsîl edilir.

Edebiyyâtta, adı dolayısiyle "alıcı" anlamiyle ilgili olarak kadılık, kâhinlik, kutlulukla anılır (Mythologie der Griechen und Römer; s. 12 - 18; Karl Herenyi: Die Mythologie Der Griechen; Zurih, 1951, s. 91 -106; Şarhu Sırr'ül - Mektûm).

B. 102. Kehânet, Nucûm. Olacak şeylerden, evvelce haber vermek "kehânet"tir. Yıldızların durumundan, olacak şeyleri bildirmek iddiâsını güden bilgiye "İlm-i Nücûm", yahut "İlm-i Tencîm" denir. Hz. Muhammed, bütün bunların asılsız olduğunu bildirmiş ve bunlarla savaşmıştır (A. Gölpı-

narlı: Hz. Muhammed ve hadîsleri; 3. Baskı, İst. Okat Yayınevi; 1964; s. 131 - 136).

B. 104. Keyvan. Zuhâl yıldızı. Mitolojide Uranos, yâni gökle Gea'nın, yâni yerin oğlu Kronos'tur; zamânı temsîl eder. Yerle göğün oğulları olan devler, Uranos'la çarpışırlar. Uranos, onları tutup birer birer Gea'nın içine atar. Gea, öclerini almak için Kronos'la birleşir. Kronos, babasını sakatlar, bir rivâyette de ikiye biçer, kardeşlerini kurtarır. Babasına yaptığının kendi başına gelmemesi için çocuklarını yutmıya başlar. Oğullarından Zeus, büyüyünce babasına, yuttuğu çocukları kusturur; sonra da onu yerin yedi kat dibine yollar. Romalılar, Kronos'a Satürn adını verirlerdi.

Doğuda Zühâl'in rengi yeşile yakın siyahtır; mizacı soğuk ve kuru olduğu için büyük kutsuz yıldızdır. Yunanlılar, Zuhâl'i, beline kadar göğsü açık, yalnız arkasiyle başının ön tarafı kapalı bir ihtiyar olarak temsîl ederlerdi. Elinde gâh bir orak, gâh eğri uçlu bir bıçak bulunurdu. Sonradan yanına yuvarlak bir cisim ve bir timsahla kum saati koydular. Timsahla zulmü, kum saatiyle de zamânı telmîh ederlerdi. Doğu minyatürlerinde sağ elinde bir insan başı bulunan, sol eliyle de bir insanın avucunu tutan ihtiyar bir adam, yahut beyaz ata binmiş, sağ elinde bir kılıç bulunan bir zât sûretinde resmedilirdi. Zuhâl birinci iklîme sâhiptir.

B. 108. Kürsî. Örfte, üstüne oturulan şey anlamınadır; kirs aslından olup, toplu anlamına gelir. Yaprakları forma hâline getirilip bir araya toplanan kitabın bu hâline "kürrâse" derler. Kirs, bir şeyin aslı anlamını da bildirir. Kur'ân-ı Kerîm'in II. sûresinin 255. âyetinde, Allâh'ın kürsîsinin, gökleri ve yeryüzünü kapladığı bildirilir ve bu âyete "Âyet'ül-Kürsî" denir.

Kürsî'nin, Allâh'ın bilgisi, hükmü, tasarruf ve kudreti anlamlarına geldiği söylenmiştir. Eski Batlamyos nazariyesine göre Kürsî'yi, burçlar göğü olarak kabûl edenler de olmuştur (Mufredât; s. 428 - 429; Sefîne, II, s. 477).

B. 109. Felek'ül-Burûc. Burçlar göğü. Eskilere göre yedi göğü kaplıyan sekizinci kat göğe, burçlar, yâni sâbit yıldız kümeleri bulunduğu için "Burçlar göğü" denir. On iki burç vardır ve sırasıyle şunlardır:

Hamel (Koç), Sevr (Boğa), Cevzâ (İkizler), Seretan (Yengeç), Esed (Arslan), Sünbüle (Başak), Mîzan (Terazi), Akrep, Kavs (Yay), Cedy (Oğlak), Delv (Kova), Hût (Balık).

Bu adlar, yıldız kümelerinin şekillerine göre verilmiştir. Şâirler, şiirlerinde bu burçlardan bahsederken, adlarına göre sanatlar yaparlar.

B. 114. Esed. Arslan. Arslan burcu, Hz. Peygamber'in amıcaları Ebû - Tâlib'in oğlu Alî'nin, anneleri Esed kızı Fâtıma, Alî doğunca ona, Hayder, yâni arslan adını vermişti; kendileri de bunu, bir şiirlerinde zikrederler. Hayder, arslan demektir (Seyyid Murtazâ'l - Huseyniyy'ül-Fîrûzâbâdî: Fazâil'ül-Hams min'es-Sıhâh'is-Sitte; Necef - 1383; I, s. 205). Hz. Muhammed de Alî'ye, "Bu Allâh arslanıdır ve Allâh'ın yeryüzünde, düşmanlarına kılıcıdır" buyurmuştur (aynı, II, 1384, s. 326 - 327).

B. 116. Dûlâb-ı Muhammedî. Evliya Çelebi, Hama'da bu adla anılan bir büyük su dolabını anlatır. Ona göre, orta milinden yukarısına kadar kırk, aşağısı da kırk arşın olan ve şehrin suyunu temîn eden bu dolap, Âsî Nehri'nin kıyısındadır; gece yarısı, bu dolap dönerken çıkardığı "Yâ Muhammed" sesi, dört yanından, sekizer saatlik mesâfeden duyulur. Bu yüzden de "Dûlâb-ı Muhammedî" diye anılır (III, cilt, İst. Ikdam Mat. 1314, s. 60).

Sâbit'in dîvânında da,

Dûlâb-ı iltifât-medâr-ı Muhammedî
Âsî suyunda ümmete dâir değil midir

beytine rastlamaktayız (İst. Üniv. K. Türk. Yaz. 476, 45. a). Bundan da anlıyoruz ki bu dolap, Galib'den hayli önce edebiyyâtımıza geçmiştir.

B. 128. Sidret'ül-müntehâ. Sınır ağacı diye terceme edebileceğimiz Sidret'ül-müntehâ, anlam bakımından son ağaç demektir. Sidre, Trabzon hurmasına benziyen bir meyve veren ağaçtır. Kur'ân-ı Kerîm'in LIII. sûresinin 13-16. âyetlerinde mi'ractan bahsedilirken "Ve and olsun ki onu, inerken bir kere daha gördü, en son sidrenin yanında; Me'vâ cenneti de yanındaydı. Sidreyi, o sırada neler kaplamıştı, neler" buyurulmaktadır. Sidrenin, bir sınır olduğu, meleklerin, oradan ileriye geçemiyecekleri, Me'vâ, cennetlerin biri olduğu, orada ancak peygamberlerin ve şehitlerin bulunacağı rivâyet edilmiştir. Mi'raçta Hz. Muhammed, Sidre'ye kadar Cebrâîl ile gitmiş. Cebrâîl orada, bir iğne yordamı yaklaşırsam yanarım demiş, Hz. Muhammed ilerlemiş, dönerken de bir daha orada, Cebrâîl'i, melek sûretinde görmüştür. Hukemâ, yâni İslâm filozoflariyle tasavvufu bağdaştıranlar, Sidre'yi, akılla gidilebilecek son merhale olarak tevîl etmişler, buradan ileriye aşkla gidileceğini söylemişlerdir.

B. 137. Evliyâ. Velîler; dostlar. Tasarruf ve tedbîr sâhipleri. Erenler. Kur'ân-ı Kerîm'de, X. sûrenin 62. âyetinde, Allâh velîlerine korku ve hüzün olmadığı bildirilmektedir. "Benim için bir velîye düşmanlık eden, bir velîme düşman olan kişinin, benimle savaşa girişmesine izin veririm; o, benimle savaşa girişmiş olur. Kulum, ona farzettiğim şeyden daha sevgili bir şeyle bana yaklaşamaz. Nâfile kulluklarda bulundukça da kul, boyuna bana yaklaşır; sonunda onu severim; sevince de duyduğu kulak, gördüğü göz, tuttuğu el, yürüdüğü ayak kesilirim; benden bir şey isterse veririm, bir şeyden sığınırsa onu korurum; ölümden nefret eden kulumun canını almada tereddüd ettiğim gibi hiçbir şeyde tereddüt etmem; onun hoşlanmadığı şeyden ben de hoşlanmam" meâlinde bir hadîs-i kudsî Ebû -Hüreyre'den rivâyet edilmiştir (Al-İthâfât; s. 82). Mi'racda, "Benim bir velîmi inciten, benimle savaşa girmiştir; benimle savaşa girişince ben de savaşa girişirim" dendiği de rivâyet olunmuştur. Hz. Peygamber, Allâh velîlerinin susmalarının zikir, bakışlarının ibret, sözlerinin hikmet,

halk içinde yürüyüşlerinin bereket olduğunu buyurmuştur. Velîler hakkında daha birçok hadîsler vardır (Sefîne; II, s. 690 - 691).

B. 138. **Munla Hünkâr.** Mevlânâ Celâleddîn Muhammed'e verilen lakap.

Mevlânâ. 580 (1184) sularında Belh'te doğmuş, 672'de (1273) Konya'da vefât etmiş olan Mevlânâ Celâleddîn Muhammed, doğu edebiyyâtının en büyük şâirlerinden biridir. Tasavvufa insânî ve amelî bir veçhe vermiştir (Mevlânâ Celâleddîn adlı eserimize b. III. basım; İnkılâp K. 1959).

B. 139. **Şîr-i Yezdân.** Tanrı arslanı. Hz. Alî (B. 114'ün izâhına b.).

B. 142. **Dâvûd-Nevâ.** Nevâ, ses ve nağme anlamına gelir. Kur'ân-ı Kerîm'de Dâvûd'un, sesinin pek güzel olduğu, dağlarla kuşların bile onunla beraber ve ona uyup Tanrı'yı tesbîh ettiği bildirilir (XXI, 79, XXXIV, 10). Ahd-ı Atıyk'te bir hükümdar olan Dâvûd, İslâm inancında peygamberdir ve ona Zebûr inmiştir (IV, 163, XVII, 55).

Edebiyyâtta, sesle, nağmeyle ve demirle birlikte anılır.

B. 145. **Mağz-ı Kur'ân.** Kur'ân'ın özü, içi. Mevlânâ'nın "Mesnevî"sine denmiştir.

B. 146. **İbni Edhem.** Ebû - İshak İbrâhîm İbni Edhem, sûfîlerin eskilerindendir; pâdişâh olduğu, sonradan saltanatı terk edip tasavvuf yoluna sülûk ettiği söylenen ve hakkında birçok menkabeler nakledilen bu zât, hicrî 161, yahut 162 veya 166'da (776 - 777, 777 - 778, 780 - 781) vefât etmiştir (Nafahât terc. s. 95 - 96).

Edebiyyâtta tac ve tahtı terk edişle anılır.

B. 147. **İbrâhîm-i Gülşenî.** Halvetîlikten Rûşeniyye kolunu kuran Dede Ömer-i Rûşenî'nin halîfesidir. Diyarbekirli olan İbrâhîm Gülşenî, Gülşeniyye kolunu kurmuştur. Mısır'da 940 hicrîde (1533 - 1534) vefât etmiştir. Mesnevî'ye "Ma'nevî" adlı bir nazîre yazmıştır. Mevlânâ'nın, bu zâtı tebşîr ettiği hakkında uydurma bir rivâyet vardır (Mevlânâ

Celâleddîn'e b. III. basım, s. 230 - 231 ve aynı sahifelerdeki 80 - 83. notlar, İbrâhîm Gülşenî ve Gülşenîlik için "Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik'e, s. 322 - 328; "Osmanlı Müellifleri"ne b. I, s. 19 - 20).

B. 148. Abdâl. Sûfîlere göre, yeryüzünde tasarruf sâhibi bir velî vardır ki ona, değirmen taşının mili anlamına gelen "Kutb" denir; ona Mânevî bakımdan en yakın iki erene "imâmeyn", onlardan sonra dört erene, direkler anlamına "evtâd" derler. "Abdâl" bunlardan sonra gelir; otuz, kırk, yahut daha fazla olur; yedi diyenler de vardır. Onlardan sonra yetmiş, yahut o sayıyı aşkın "nücebâ, onlardan sonra da üç yüz altmış sâlih kişi vardır. Kutb ölünce yerine, sol yanda olduğu farzedilen imâm geçer, böylece aşağı dereceden birer kişi ve sâlihlere de halktan biri katılarak bu sayı doldurulur. Abdâl sözünün, diledikleri zaman, diledikleri yerlerde, kendilerine bedel bir vücut gösterip görünebildikleri, yahut birbirlerinin yerlerini doldurdukları için dendiği söylenmiştir. Halk bunlara, üçler, yediler, kırklar der (Nafahât terc. s. 26 ve devâmı; Sefîne, II, s. 438 - 439. Câmi'us-Sâgıyr; c. I, s. 102).

B. 148. Sîne-çâk. İstanbul'da, Eyyup karşısında Sütlüce'de yatan ve Mevlevi büyüklerinden olup 953 hicrîde (1546) vefât eden Yusuf Sîne-çâk'tır. Çok güzel şiirleri ve Mesnevî'den, Cezîre-i Mesnevî adlı bir seçmesi vardır (b. Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik; s. 124 - 127).

B. 149. Şerîat - Hakıykat. Şerîat, nehrin su içilecek yeri anlamına gelir. Allâh emirlerinin tümüne, yâni dîni hükümlere denir. İnanç, ibâdet ve muâmelât kısımlarına ayrılır. Hakıykat, şerîatın özü ve iç yüzüdür. Şerîattan hakıykate giden mânevî yola tarîkat denir. Şerîatla hakıykati birleştirmekse "ma'rifet" adıyle anılır.

B. 152. Gark - Fark. Gark, cem' yerine kullanılmıştır. Vahdet-i Vücûda inananlara göre varlık, ancak Allâh'ındır ve bütün var olanların varlıkları, Mutlak Varlık'ın, yâni Al-

lâh'ın zuhûrudur ve izâfî, itibârî varlıkla vardır. Vahdet-i Vücûdu, maddî olarak kabûl edenlerce kâinât, tümden, O'nun zuhûrudur ve O'ndan ayrı değildir. Bu inanç, Vahdet-i mevcud inancının biraz mistik bir şeklinden başka bir şey değildir. Asıl "Vahdet-i Vücûd"çular, kâinâtı, güneşin zıyâsı, yahut aynada görünen sûret gibi kabûl ederler. Ziyâ, güneş olmasa meydana gelmez ve güneşten ayrı değildir; fakat güneşin de aynı değildir. Kâinât, Allâh'ın sıfatlarının, adlarının ve bunların hükümlerinin zuhûrudur; fakat zât, bütün bunlardan yücedir ve münezzehtir. Halkı, Hak'tan ayrı bilmek ve bu inanca sâhib olmak, "Fark"tır; bütün varlığı, O'nun zuhûru bilmek, "Cem'"dir. Halkı, Hakk'ın zuhûru, Hakk'ı, halkın bütünü bilmek, herşeyi, mazhariyyetine göre yerli yerinde görmekse "Fark-ı Sânî", yahut "Cem' mâ'al-Fark"tır (Ta'rîfât, s. 52-53, 111).

B. 164. Âb-ı Hayvân. Bengisu, Âbıhayât. 470. beytin îzâhına b.

B. 168. Hâl - Ehl-i hâl. Sülûkte varılan mânevî durağa hâl denir. İnsan, hâli kendisine mal eder, o hâl ile tahakkuk ederse hâle 'makaam" adı verilir. Ehl-i hâl, hâl ehli, mânevî zevk ve neş'e sâhibi kişiler demektir.

B. 172. Şühûd. Görüş anlamına gelir. Mânevî dereceler, önce bilgiyle elde edilir; sonra bu bilgi görüş, sonra da oluş hâline gelir. Şühûd, "Hakk'ı Hak'la görmektir" diye ta'rîf edilmiştir (Ta'rîfât, s. 87).

B. 173. Cennet - Âdem. Âdem, yeryüzünde ilk yaratılan insan ve ak peygamberdir. Allâh Âdem'i topraktan yaratmış, ona rûhundan rûh üfürerek diriltmiştir (Kur'ân, XV, 29). İnsan cinsinin de umûmî olarak topraktan yaratıldığı bildirilir (VI, 2, XVIII, 37, XXII, 5, XXIII, 12, XXX, 20, XXXII, 7, XXXV, 11, XXXVII, 11, XL, 67). Allâh, meleklere, yeryüzünde bir halîfe yaratacağını buyurmuş, melekler, yeryüzünde bozgunculuk edecek ve kan dökecek birisini mi yaratacaksın? Biz seni noksan sıfatlardan arı bilir ve kutlarız de-

mişler, Allâh, benim bildiğimi siz bilmezsiniz buyurmuş; Âdem'i yaratıp ona adları bildirmiş, meleklere, biliyorsanız bunların adlarını söyleyin demiş, melekler, âczlerini bildirmişler; Âdem, eşyanın, yahut Tanrı'nın adlarını söyleyince onlara, Âdem'e secde etmelerini emretmiş, cin tâifesinden olup meleklerle beraber bulunan İblîs'ten başkası, bir mihrap mâhiyetinde olan Âdem'e yöneilp Allâh'a secde etmiş; Allâh da emrini tutmadığı için İblîs'e lânet etmiş, onu cennetten sürmüştür. Âdem'i cennete yerleştirmiş, ona eş olarak Havvâ'yı yaratmış; bir ağaçtan başka her şeyi yiyebileceklerini söylemiş; İblîs, bir kolayını bulup cennete girmiş; önce Havvâ'yı, onun vâsıtasıyle de Âdem'i kandırıp yememeleri buyurulan ağacın meyvesinden yedirmiş, bunun üzerine Âdem ve Havvâ, yeryüzüne gönderilmiştir (II, 30 - 36). Ahd-ı Atıyk'te de Âdem'in yaratılışı, bu tarzda hikâye edilir; ancak orada cennet, Aden'de bir bahçedir; İblîs de yılandır (Tekvîn; III, 1-15).

B. 201. Nızâmî. Şeyh Galib'in, "Hayr-âbâd"daki evlenme tasvîrini yererken Nızâmî'nin de böyle bir tasvîrde bulunduğunu, fakat "rindân-ı Acem" arasında bunun ayıp olmadığını söylediği bahis, "Husrev ü Şîrîn"in sonlarındaki "Sıfat-ı arûsî-i Şîrîn" faslıdır.

B. 238. Kâle-i Halep. O zamanlar meşhur ve güzel olan Halep kumaşı.

B. 240. Şems-i Tebrîzî. Mevlânâ'nın zâhitlikten ârifliğe geçmesinde büyük bir rolü olan, sonradan Mevlânâ'nın halîfesi olup 1247 aralık ayının 5. günü Konya'da şehîd edilen Şemseddin Muhammed (Hâl terc. için b. Mevlânâ Celâleddîn, III. basım; s. 49 - 103; Ekler; s. 300 - 303).

B. 243. Fütüvvet. Tasavvuf bünyeleşip bir sınıf hâline gelince, giyimleri, kuşamları, tekkeleri, pîrleri, yâni o yolu kuran ve yahut kurduğu kabûl edilen ululları ayrı tarîkatler meydana geldi. Şerîatçıların yanında ayrı bir kuvvet hâline gelen tarîkatler, pâdişâhlar, beyler, zengin mensupları tarafın-

dan vakıflarla beslenmiye başladı. Böylece tarîkat ehli de, yüksek zümreye bağlı ve o zümreyi destekliyen bir kuvvet hâlini aldı. Buna karşılık, inanç bakımından aynı esaslara dayanan, fakat tarîkat ehline karşı olan bir başka zümre meydana geldi. Bunlar tekke, ayrı giyim, kuşam ve zikir esaslarını kabûl etmiyorlar, halktan hiçbir sûretle ayrılmayı doğru bulmuyorlar, hakıykate aşk ve cezbe ile ulaşılacağını, bunun da iç âleme âit bir şey olduğunu söylüyorlar, yaptıkları hayır ve ibâdeti bile gizlemeyi, kötülükleriniyse açıklamayı ve böylece de kınanmayı doğru buluyorlar, kendi kazançlariyle yaşamayı şiâr ediniyorlardı. Bunlara, şakraklar, rintler ve kınananlar anlamına "Şuttar, Melâmeti" dendi. Kazancı ve çalışmayı esas ve şiâr olarak kabûl eden ve sûfîyyeye karşı olan Melâmetîler, san'at, zanaat erbâbiyle alım-satımla uğraşan esnafı teşkîlatlandırdılar ve böylece Fütüvvet erbâbı meydana geldi. Fütüvvet, erlik, adamlık, yiğitlik demektir. Bütün san'at ve zanaat erbâbiyle esnaf, hicretin ikinci yılından itibâren, kaynakları, Sâsânîlerden gelen Fütüvveti kabûl ettiler ve her san'at ve hırfet ehli, eskilerden, yaşamış yahut muhayyel birini, zümresine pîr kabûl etti. Melâmetîler, sûfîyyeye karşı ideolojiyi temsîl etmekte, Fütüvvet ehliyse bu ideolojiyi yaşayışa tatbıyk etmekteydi (Mevlânâ Celâleddîn'e, III. basım, s. 145 - 152, ve bilhâssa "İslâm-Türk illerinde Fütüvvet teşkîlâtı ve kaynakları" adlı makalemize b. İst. Üniv. İktisat Fakültesi Mecmuası; cilt: XI, Sayı: 1 - 4, s. 3 - 354. İst. İsmail Akgün Mat. 1952).

B. 251. Leylâ - Mecnûn. Bir Arap halk hikâyesi hâline gelmiştir. Âmiroğulları boyundan Kays adlı genç, kabîle beyinin Leylâ adlı kızına âşık olmuş, vermedikleri için çöllere düşmüş, vahşî hayvanlarla düşüp-kalkmıya başlamış, deli anlamına "Mecnûn" diye anılmıştır. Sonunda Leylâ ölür, Mecnûn da onun kabrine kapanarak can verir. İran edebiyyâtına giren bu hikâyeyi Nızâmî, mesnevî tarzında yazmış, Türk şâirlerinden de Fuzûlî, Nızâmî'ninkini esas tutmakla beraber âdetâ yeniden ibda' etmiştir.

İranlılar ve bizim klasik edebiyyât şâirlerimiz, Leylâ'ya, "Leylî" derler. Leylâ - Mecnûn, halka da geçmiş, eski meddahlara, hattâ Karagöz oyununa konu olmuştur.

Nerkis. Narkisos, mitolojide ırmaklar tanrısı Kephisos'un oğludur; pek güzel bir delikanlıdır; fakat sevgi nedir, bilmez. Echo, bu delikanlıya âşık olmuştur; fakat karşılık görmez. Bunun üzerine ona şu cezâ verilir. Narkisos, susar. O civardaki kaynağa, su içmiye gider. Eğilince kendi aksini suda görür ve onu, kendisinden başka biri sanıp âşık olur. Suya düşüp boğulur; vücûdundan, göze benzer bir çiçek biter. Bu çiçek, ömrü boyunca güzellere hayran hayran bakıp durur.

Narkisos, arapçaya nercis, farsçaya nerkis olarak geçmiştir. Doğu edebiyyâtında dâimâ göze vasfolarak kullanılır (Mythologie der Griechen und Römer; s. 164).

B. 306. Şîrîn - Ferhâd. Mihîn Bânû adlı bir hükümdar kadının Şîrîn adlı bir kız kardeşi vardır. Mihîn, Şîrîn'e bir köşk yaptırır. Köşkü, Bihzâd adlı bir ressam, resimlerle bezer. Bihzâd'ın Ferhâd adlı oğlu, babasiyle çalışırken Mihîn, bu gence âşık olur; fakat Ferhâd da, Şîrîn'i görür; onu sever. Mihîn Bânû, kendisine de Şîrîn'in köşküne karşı bir köşk yaptırır ve köşke şehrin dışında akan suyun getirilmesini buyurur. Ferhâd, köşk bekçiliğine atanırsa bu işi başaracağını söyler. Bekçiliğe atanır ve işe başlar. Bu sırada,Hürmüz adlı bir pâdişâh, bu aşkı duyar, Şîrîn'i Ferhâd'a almak için Bânû ile harbe girişir; fakat oğlu Husrev de Şîrîn'e âşık olur. Ferhâd bir dağı delerken Husrev'in dadısı gelir; Ferhâd'a Şîrîn'in öldüğünü söyler. Ferhâd teessüründen elindeki külüngü başına vurur; ölür. Bunu duyan Şîrîn gelir; Ferhâd'ın cesedine sarılıp ağlarken Ferhâd'ın belindeki hançer gözüne ilişir; hançeri çekip kalbine saplar; o da ölür.

Bu hikâyeyi Nızâmî, mesnevî tarzında yazmıştır. Sonra Husrev-i Dehlevî (725 H. 1324 - 1325), Hâtifî (918 H. 1512 - 1513), Vahşî (992 H. 1584), Âsaf Han (1021 H, 1612), Türk şâirlerinden Şeyhî (826 H. 1422 - 1423), Âhî (923 H.

1517), Celîlî (971 H. 1563 - 1564) ve daha başkaları "Husrev ü Şîrîn" adıyle yazmışlardır.

Ferhâd'la Şîrîn, halkımıza da mal olmuş, meddah hikâyelerine ve Karagöz oyunlarına kadar girmiştir.

B. 306. Vâmık - Azrâ. Vâmık, Azrâ adlı kızı seven delikanlının adıdır. 432 hicrîde (1040 -1041) ölen İran şâiri Unsurî, ilk olarak bu hikâyeyi nazmetmiştir; sonradan yazanlar da olmuştur. Türkçeye 938'de (1531 - 1532) vefât eden Lâmiî tarafından çevrilmiştir.

B. 309. Kazâ. Tanrı'nın, olacak işleri bilmesi irâdesi kaderdir; zamânı gelince zuhûruna da kazâ derler.

B. 320. Hükm-i kevkeb. Yıldızın hükmü. Yıldız bilgisine inananlarca, gökte yıldızların durumu, yeryüzüne ve insanlara tesîr eder ve olaylar, bu yüzden meydana gelir. Herkes bir yıldızın hâkim olduğu zaman doğduğu cihetle o yıldızın durumu, o adamın başına gelecek şeyleri hazırlar. Halk arasında "felek" ve felekten şikâyet bu inancın tesîriyle meydana gelen sözlerdendir.

B. 337. Mâh-ı Nahşeb. Nahşeb, şimdiki Karaşi şehridir (Burhan terc. İst. Mat. Âmire, 1268, s. 589). İbn-i Mukanna' adlı hakîm, bu şehirdeki bir kuyudan sihirle bir ay gösterir; ay battıktan sonra görünür, dört fersahlık yeri aydınlatırmış. Buna Mâh-ı Siyâm da derler (aynı, s. 557).

B. 337. Mihr-Akreb. Güneşin akreb burcuna girmesi, yomsuz sayılırdı.

B. 357. Sühâ. Şimâl kutbu hızâsında, Binât'ün-Na'ş denen ve yedi yıldızdan meydana gelen bir yıldız kümesi içinde pek küçük bir yıldız.

B. 363. Heyûlâ, Ma'nâ - Sûret. Heyûlâ, yunancadan arapçaya geçmiş bir sözdür. Küllî cismin, her çeşit sûreti kabûl ediş kaabiliyyetine denir. Heyûlâyı hamura benzetmişlerdir; hamurdan her şekilde ekmek yapılabilir. Sûret, gözle görülür, elle tutulur, öbür duygularla duyulur şekle, mekânda yer kaplıyan şeye denir; ma'nâ, bu şekilde görünen kuvvet-

tir. Ma'nâ, ancak sûretle görülebilir (Ta'rîfât, s. 173; Hebâ' mad. s. 174; Heyûlâ mad.).

B. 369. Hûr, Gılmân. Hûr, gözünün siyâhı, akından daha çok olan kız anlamınadır (Müfredât; s. 135). Kur'ân-ı Kerîm'ın XLIV. sûresinin 54., LII. sûresinin 20. âyetinde, cennette mü'minlerin iri gözlü ve siyâhı beyazından büyük cennet kızlarıyle evlendirileceği, LV. sûresinin 72. âyetinde, hûrilerin çadırlarda bulunacağı, LVI. sûresinin 22. âyetinde, onların, gizlenmiş incilere benzediği bildirilmektedir. Gılmân, cennette mü'minlere hizmet edecek gençlerdir. LII. sûrenin 24. ve LVI. sûrenin 17. âyetlerinde geçer.

Edebiyyâtta her ikisiyle de güzeller kasdedilir.

B. 373. Cünûn. Delilik demektir. Şerîatta, teklîf-i şer'î, akla ve bulûğa tâbidir. Aklı olmıyana ve henüz ergenlik çağına girmemiş kişiye, şer'î teklîf yoktur. Hadiste, "Ümmetimden, uyuyana uyanıncaya kadar, deliye aklı başına gelinceye kadar, çocuğa ergenlik çağına gelinceye kadar teklîf yoktur; bunlar suçlarından sorumlu değillerdir" buyurulmuştur (Câmi', II, s. 20).

B. 385. İbn-i Melek. İzzeddîn Abdüllâtîf İbni Abd'ül-Azîz İbni Ferişteh. Büyük fakıyhlerdendir; birçok telîf ve şerhleri vardır. 885 hicrîde (1480 - 1481) vefât etmiştir.

B. 386. İmâd. Al - Muhît sâhibi ve Vecîz şârihi İmâdeddin b. Yûnus'tur. 608'de (1211 - 1212) Musul'da vefât etmiştir.

B. 387. Fahr-i Cürcân. 442 hicrîde (1050 - 1051) vefât eden ve "Vîs u Ramîn" mesnevîsini tanzîm eden Fahreddîn Gürgânî'dir.

B. 387. Mîrzâ Can. Şîrazlıdır. Mutavvel'e hâşiyesi vardır. 904'te (1585 - 1586) vefât etmiştir.

B. 389. Aristatalîs. Milâddan 384 yıl önce doğmuş, 322 yıl önce vefât etmiş olan meşhur Yunan filozofu Aristo.

B. 394 - 397. Elif, cîm, dâl, râ, sîn, mîm. Arap alfabesinde elif, yukarıdan aşağıya çekilen bir çizgi olduğundan boya, cîm, dâl ve râ, şekilleri bakımından kıvrık saça ve hançere;

sîn harfinde iki diş ve bir çanak olduğundan dişlere; mîm de küçük bir yuvarlak olduğundan ağza benzetilegelmiştir.

B. 398. Sî pâre. Otuz parça. Kur'ân-ı Kerîm otuz cüze ayrılmış, bu yüzden sî-pâre denmiştir. Bu söz, tek cüze de denir.

B. 437. Âyet-i Nûr. Kur'ân-ı Kerîm'in XXIV. sûresinin, "Allâh nûrudur göklerin ve yeryüzünün; nûrunun örneği, kandil konan bir yere benzer; orda bir kandil var; kandil bir sırça içinde; sırça da parıl parıl parlayan bir yıldız sanki. Doğuda da olmıyan, batıda da olmıyan kutlu zeytin ağacından yakılmış; ateş dokunmadan da yağı hemen ışık verecek, aydınlatacak; nûr üstüne nûr. Allâh, doğru yolu gösterir nûruyla dilediğine ve Allâh, örnekler getirir insanlara ve Allâh herşeyi bilir" meâlindeki 35. âyetine "Nûr âyeti" denir. Nûr, doğru yolu göstermekten kinâyedir. Aynı zamanda gökleri ve yeri, güneşle, ayla, yıldızlarla aydınlatmasına işârettir; yeryüzünü peygamberlerle, gökleri meleklerle ışıtır; "ışığının örneği" sözündeki ışık, îmân, Kur'ân, Hz. Peygamber'dir, onun nûrudur; doğuda ve batıda olmıyan kutlu zeytin ağacı, tenzîh ve teşbîhten arı, tevhîd esâsına dayanan İslâm dînidir tarzında tefsîr edilmiştir (Kur'ân-ı Kerîm ve Meâli; Açılama, s. LXXXVIII).

B. 441. Şem'-i kâfûr. Kâfûr, güzel kokulu, beyaz renkli olan ve Hindistan'da bulunan bir nebatın zamkıdır. Şem'-i kâfûr, içine kâfûr karıştırılmış, berrak ve zıyâlı mumdur.

B. 468. Erjeng. Erteng de denir. Mani dînini kuran Mani'nin kitabı. Bu dînin kitaplarında minyatürler bulunduğundan Mani'nin ressam olduğu kabûl edilmiştir. Zertüşt dîniyle Hıristiyanlığın telîfinden de bu dînin mûcidi Mani, mîlâdî 240'ta doğmuş, 274'te derisi yüzülerek öldürülmüştür.

B. 470. Şihâb-ı sâkıb. Delip geçen ateş. XXXVII. sûrenin 10. âyetinde, şeytanlardan, hırsızlama bir söz duymak için göğe çıkanı, delip geçen bir ateşin yakacağı bildirilir.

B. 475. Hızır - Zulemt. Âbıhayât. Hızır, Mûsa Peygamber'le çağdaş bir peygamber, yahut erendir. Âbıhayât, Âb-ı

bakaa, Âb-ı hayvan, Âb-ı câvidânî, Âb-ı zindegî de denen, içenin ölmiyeceği sudur. Bu su, karanlıklar diyârındadır. İskender, aşçısı Andreas'la karanlıklar diyârına girer ve bu suyu arar; fakat bulamaz. Hızır ve İlyas, bu suyu bulmuşlar, içmişler ve ölümsüzlüğe kavuşmuşlardır (Çeşitli rivâyetleri ve kaynakları için, Dîvân-ı Kebîr tercememizin I. cildinin Açılamasına b. İst. Remzi K. 1957, s. 394 - 397).

B. 494. Çeşmi bağlı kurban. Kurban kesilirken bir eliyle bir ayağının ve gözlerinin bağlanması, yüzünün kıbleye çevrilmesi lâzımdır.

B. 495. Nemrûd - ateş. Nemrûd, daha doğrusu Nümrûd, İbrâhim Peygamber'in zamânındaki hükümdardır. Keldanistan'da hüküm süren Nemrûd, İbrâhim Peygamber'in, putları kırdığına kızıp bir ateş yaktırmış ve İbrâhim'i, mancınıkla o ateşe attırmıştır; fakat Tanrı emriyle ateş, gül bahçesi hâline gelmiş, İbrâhîm yanmamıştır (Kur'an, XXI, 57 - 70, XXXVII, 91-98).

B. 495. Kevser. Cennette bir nehir, yahut havuzdur. Bol ve sonsuz hayır ve bereket, tükenmez soy-sop anlamlarına da gelir. Bu suyun iki yanında, inciden kadehler vardır ve sayıları, yıldızlar kadar sonsuzdur (Al-Tecrîd, II, s. 120). Kur'ân-ı Kerîm'in CVIII. sûresinin 1. âyetinde, Hz. Muhammed'e Kevser'in verildiği, soyunun tükenmiyeceği bildirilir.

B. 494. Zehr-Tiryak. Zehrin mazarratını gideren ilaca, panzehir denir ki tiryak budur.

B. 497. İsâ - ölü. İsâ Peygamber'in ölüyü diriltiği Kur'ân'da bildirilir (III, 49, V, 110). Luka İncilinde (VII, VIII) ve Yuhanna'da da bu anlatılır (XI).

Edebiyatta, bu yüzden İsâ, nefesle, ölüyü diriltmeyle anılır.

B. 499. İsm-i a'zam. Allâh'ın en büyük adı. Bu ad anılarak edilen duânın kabûl edileceğine inanılır.

B. 503. Tenzîl. İndirmek anlamına arapça bir sözdür. Kur'ân-ı Kerîm'in XXVI. sûresinin 192. âyetinde, Kur'ân'ın, âlemlerin rabbi tarafından indirildiği, XXXII. sûresinin 2.

âyetinde, âlemlerin rabbi tarafından indirildiği ve onda hiçbir şüphe olmadığı, LVI. sûresinin 80. ve LXIX. sûresinin 43. âyetlerinde, âlemlerin rabbi tarafından indirildiği, XXXVI. sûresinin 5. âyetinde, üstün ve rahmet ıssı tarafından, XXXIX. sûresinin 1. âyetinde, üstün, hüküm ve hikmet ıssı Allâh tarafından, XL. sûresinin 2. âyetinde üstün ve her şeyi bilen Allâh tarafından, XLI. sûresinin 2. âyetinde rahmeti, dünyada her şeye ve herkese umûmî, âhırette mü'minlere hâss olan, 42. âyetinde hüküm ve hikmet ıssı olup övülmiye lâyık olan, XLVI. sûresinin 2. âyetinde üstün, hüküm ve hikmet ıssı Allâh tarafından indirildiği bildirilir. Bu meâlde daha başka âyetler de vardır. "Tenzîl"den maksat, Kur'ân-ı Kerîm'dir.

B. 511. Erinî. Bana görün demektir. Kur'ân-ı Kerîm'in VII. sûresinin 143. âyetinde, Mûsâ Peygamber'in, Allâh'a, bana görün de sana bakayım, seni göreyim dediği, Allâh'ın, sen beni hiç göremezsin; ancak dağa bak; yerinde durabilirse görürsün buyurduğu, rabbi dağa tecellî edince dağın zerre zerre olup dağıldığı, Mûsâ'nın da düşüp bayıldığı, kendine gelince bu sözünden dolayı özür dilediği bildirilir.

B. 513. Ya'kub. Yûsuf Peygamber'in babası ve bir peygamber. Kur'ân-ı Kerîm'in XII. sûresinde Yûsuf'tan ayrıldıktan sonra gözlerine ak düştüğü (84), Yûsuf, gömleğini gönderince yüzüne, gözüne sürdüğü ve görmiye başladığı anlatılır (93 - 96).

B. 519. Şebdîz. Husrev-i Pervîz'in karayağız atı (Burhan terc. s. 385).

B. 520. Heft bünyâd. Yedi yapı. Yedi kat gök.

B. 531. Hülâgû. Cengiz'in torunu ve Toli'nin oğludur. 651'de (1253) İran'ı istilâ etmiş, 656'da (1258) Bağdad'da Abbasoğulları devletine son vermiş, bağımsızlığını ilân edip 663'te (1265) Maraga'da vefât etmiştir. Zulmiyle şöhret bulmuş bir hükümdardır.

B. 538. Lâ tezer. Bırakma anlamına arapça. LXXI. sûrenin 26. âyetinde, Nûh Peygamber'in "Rabbim, yeryüzünde kâfirlerden bir tek kişi bile bırakma" dediği bildirilir.

B. 539. Hârût - Mârût. Kur'ân-ı Kerîm'in II. sûresinin 102. âyetinde Hârût, Mârût adlı iki melekten bahsedilmektedir. Bu iki melek, insanları sınamak için Bâbil'e indirilmişler, öğrenirlerse kâfir olacaklarını bildirdikten sonra büyü yapmayı, erkekle kadının arasını ayırmayı bellettikleri anlatılır.

Rivâyete göre bu iki melek, insanların azgınlıklarını görüp Tanrı'ya yakınmışlar, Tanrı, onlara şehvet verdim; size de verseydim onlara benzerdiniz buyurmuş. Biz isyân etmeyiz demişler; bunun üzerine Tanrı, onlara da şehvet verip yeryüzüne indirmiş. Gündüz yerde hüküm sürerler, gece olunca ism-i a'zamı okuyup göğe ağarlarmış. Derken, yeryüzünde bir kadına gönül vermişler, kadın onlara kendisine de ism-i a'zam'ı belletmeleri şartiyle râm olacağını söylemiş. Öğretmişler. Kadın, göğe ağınca Tanrı onu çarpıp bir yıldız yapmış; Zühre yıldızı, bu kadınmış. Hârût'la Mârût'u da, dünya, yahut ahıret azabı arasında muhayyer bırakmış. Dünya azabını çekmiye râzı olmuşlar; onları Bâbil kuyusuna baş aşağı astırmış. Büyücüler, o kuyunun ağzına gidip bunlardan büyü öğrenirlermiş. Menşei belli olmıyan, fakat çok eski olan bu rivâyet (Burhan'da Hârût mad. Yunus Emre: Risâlat al-Nushiyya ve Dîvân, s. 123, 198 e b.), Kur'ân'da olmayıp, halk rivâyetidir.

Bu iki meleğin Haurvatât (Hordâd) ve Amaratât (Amordad, Mordad) adlı iki melekten gelmesi düşünülebilir. Bunların birincisi, Zerdüşt dîninde ruh temizliğini temsîl etmekte, sıhhat ve olgunluk müvekkili sayılmakta, nehirlerle ağaçlara baktığına inanılmaktadır. İkincisi, ölümsüzlüğü temsîl etmekte, kış mevsiminin müvekkili sayılmaktadır; sonradan bu iki ad, şemsî hicrî takvimde iki ayın adı olmuştur (Burhan; Hordâd, Mordâd ma. Dr. Muhammed Muîn: Mazdayasna ve Edeb-i pârisî; Tehran - 1338. T. Üniv. Yayın, s. 238, 244).

B. 538. Fir'avn (Firavun). Eski ve ilkçağlarda Mısır hükümdarlarına verilen lakap. Mûsâ Peygamber'le uğraşan, Tanrılık dâvâsına girişen ve sonunda, Kızıldeniz'de ordusuyla boğulan hükümdar. Kur'ân-ı Kerîm'in II, III, VII, VIII, X, XI, XIV, XVII, XX, XXIII, XXVI, XXVII, XXVIII, XXIX, XXXVIII, XL, XLIII, XLIV, L, LI, LXVI, LXIX, LXXIII, LXXIX, LXXXV ve LXXXIX. sûrelerinde adı geçer ve olay anlatılır.

B. 541. Kirm-i Eyyûb. Eyyûb Peygamber'in, hastalıklara uğradığı Ahd-ı Atıyk ve Kur'ân'da bildirilir. Halk rivâyetinde vücûdu yaralara karmış ve yaralarına kurt düşmüştür. Kirm-i Eyyûb, Eyyûb'un yaralarına düşen kurt demektir.

B. 543. Cem, Cemşîd. İran mitolojisinde Mitra, gök ve göğün gözü olan güneşti. Sonradan "mihr" olan ve Sanskritçede Yama, Avesta'da Yima diye geçen güneş, İran mitolojik tarîhine bir hükümdar olarak geçmiştir. Sonunda tanrılık dâvâsına kalkışınca Dahhâk adlı bir zâlim, bunu alt etmiş, o da Çin ülkesine kaçmış, orda ölmüştür (Dîvân-ı Kebîr terc. I, s. 427 - 428).

Edebiyatta mühürle, Belkıys ve Belkıys'in arşı ile anılınca Süleyman Peygamber kastedilir.

B. 543. Dest-i Beyzâ, Yed-i Beyzâ. Bembeyaz el anlamına gelir. Mûsâ Peygamber'e, peygamberliğini Firavun'a ispat etmek için verilen iki mu'cizeden biri, elini koynuna sokup çıkarınca, elinin bir hastalık eseri olmaksızın parıl - parıl parlamasıydı; öbürü sopasını, yere atınca yılan olmasıydı. Ahd-ı Atıyk'te anlatılan bu mu'cizeler Kur'ân'da da geçer (VII, 108, XX, 22, XXVII, 12, XXVIII, 32).

B. 568. Nâhîd. Zühre yıldızı.

B. 576. Hümâ. Bozrenkli, ayaksız bir kuşmuş; dirisi ele geçmezmiş; Hindistan'da, Hıtâ ve Huten ülkelerinde, Kıpçak çölünde bulunurmuş; saksağana benzermiş. Hâfız Dîvânını şerheden Sûdî, Şam'da, bir İranlıda bu kuşu gördüğünü söylüyor (Vehbî şarhi kenarında, İst. Mat. Âmire - 1288, I,

s. 158). Halk rivâyetinde hümânın gölgesi kimin başına konarsa, o kişi pâdişâh olur. Bu yüzden bu kuşa "Devlet kuşu" da derler; gıdası kemikmiş.

Edebiyatta devlet ve kemikle anılır.

B. 589. Kâh-ı Sincâb. Sincabın köşkü. Sincab boz renkli olduğundan yeşilliğe ve geceye, koyu renge sincâbî ve sincâb denilegelmiştir.

B. 596. Rıdvân. Cennet bekçilerinin başı.

B. 598. Nev-rûz. Yenigün. Güneşin Koç burcu'na girdiği gün, celâlî takvimde ilk ayın ilk günü. 21 mart. Baharın ilk günü.

B. 635. İsrâfîl. Tanrı'ya, mânen yakın dört meleğin biri. İbranca Serâfîm, Sarâfîl, yahut Sarâfîn'den gelebilir. Tanrı emriyle "sûr" denen boynuzu üfliyecek, bütün canlılar ölecekler, ikinci üfürüğünde dirileceklerdir (İslâm Ansiklopedisi ve tefsîrlere b.).

B. 646. Dıraht-ı Meryem. Meryem'in ağacı. Meryem, İsâ Peygamber'i babasız olarak doğurmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'de, kendisine doğum ağrısı gelince, bir kuru hurma ağacına yapıştığı, keşke ölseydim de unulup gitseydim dediği, Tanrı'dan, ağacı salla, sana taze hurmalar düşecek diye ilhâm geldiği ve öyle de olduğu, İsâ'nın doğar doğmaz konuştuğu, peygamber olduğunu söylediği bildirilir (XIX, 23 - 34). Dıraht-ı Meryem, bu ağaçtır.

B. 647. Tûr-Mûsâ. Mûsâ Peygamber'e Tevrât'ın Turdağı'nda indiği, Kur'ân'da, birçok yerde zikredilir.

B. 651. Hayder, Hayber. Hayder, Hz. Alî'ye annesi tarafından verilen addır; arslan anlamına gelir. Hayber, Medîne yakınlarında Yahûdîlere âit bir kal'aydı. Hicretin 7. yılında Hz. Peygamber, oraya savaş açtı; sancağı Hz. Alî'ye verdi. Alî, Hayberlilerin Merhab adlı kahramanlarını öldürdü ve Hayber'i fethetti. Kal'a kapısını çekip yerinden söktüğü için edebiyatta Hayber, kal'a kapısıyla ve Hz. Alî ile anılır.

B. 635. Mir'ât-ı İskender. Gûyâ İskender, İskenderiye şehrinde, denizde bir ayna yaptırmış; bu ayna, çok uzaktan gelen düşman gemilerini gösterir, hattâ, güneşin ziyâsiyle onları yakarmış.

Edebiyatta gönül, Mir'ât-ı İskender'e benzetilir.

B. 654. İsmâîl - Zemzem. İsmâîl, İbrâhîm Peygamber'in oğlu ve Hz. Peygamber'in ceddidir. Zemzem, Mekke'deki, suyu tatlı kuyudur. İbrâhîm, İsmâîl'i ve annesi Hacer'i Mekke'ye yerleştirmiş, orada su az bulunduğu için de İsmâîl'in şikâyeti üzerine bu kuyuyu açmıştır. Bir rivâyete göre de küçük olan İsmâîl, su diye tepinmiş, bu su ayağının altından kaynamıştır. Bu kuyu zamanla örtülmüş, ikinci defâ Hz. Peygamber'in ceddi Abdül-Mutalib tarafından açılmıştır (Sefîne, I, s. 555-556. Burada Zemzem hakkındaki hadîsler, Câmi'üs-Sagıyr'de de vardır; II, s. 119).

B. 655. İbrâhîm - Ateş. Nemrûd'un izahına b.

B. 656. Ihni menfûs. Kur'ân-ı Kerîm'in CI. sûresi, "Karıa", yâni şiddetli bir gürültüyle gelip çatacak, yürekleri koparacak felâket adıyla anılır ve kıyâmeti anlatır. On bir âyet olan bu sûrenin 5. âyetinde, "Ve dağlar, altmış renkli pamuklara döner" denmektedir.

B. 663. Hâk-i Âdem. Âdem'in toprağı. XXXVIII. sûrenin 75. âyetinde Allâh'ın, İblîs'e, "ne engel oldu da iki (kudret) elimle yarattığıma secde etmedin" dediği anlatılmaktadır.

B. 678. Buhûr-ı Meryem. Meryemanaeli denen bitki. Meryem'in, doğum ağrısı sırasında bu bitkiye el attığı ve bu yüzden bu bitkinin, beş parmaklı bir ele benzediği, halk inançlarındandır.

B. 698. Seylan - Gevher. Seylan'da, değerli mücevherler çıktığı için "gevher"le beraber anılmaktadır.

B. 701. Cem - Hüdhüd. Hüdhüd, çavuşkuşudur. XXVII. sûrenin 20. âyetinden itibaren Süleyman Peygamber'in, hüdhüdü göremiyorum kayıb mı oldu; onu kestiririm dediği,

derken hüdhüdün gelip, Belkıys'in ülkesine gittiğini, onların güneşe taptıklarını haber verdiği, Süleyman Peygamber'in, hüdhüdle Belkıys'e mektup gönderdiği, sonra da vezîri Âsâf vasıtasiyle onu tahtiyle getirttiği anlatılır. Burada Cem, Süleyman Peygamber'dir.

B. 707. Sıfât - Zât. Vahdet-i Vücûd inancında, mutlak varlık olan Allâh'ın zâtı, her şeyden münezzehtir. Sıfatları, zâtının zuhûru olmakla beraber zâtı, sıfatlarından da mukaddestir ve zâtında her şey müstehlektir; âdetâ o varlıkta yok olur. Sıfatların zuhûru, denizin köpükleri, aynadaki akis, yahut güneşin ziyâsı gibidir. Köpük, akis, ziyâ, deniz, ayna ve güneşten ayrı olmamakla beraber, denizin, aksedenin ve güneşin kendi değildir, İşlerse sıfatların, iş hâlinde ve mazharın istîdâdına göre zuhûrudur. Tevhidde üç mertebe vardır: Tevhîd-i Ef'âl, Tevhîd-i Sıfât, Tev-hîd-i Zât. Sâlik, yâni mânevî yolcu, önce bütün işleri, mazharına ve mazharının istîdâdına göre doğru görür ve bütün işlerin işleyicisinin tek Tanrı olduğunu anlar. İkinci mertebede işlerin, sıfatların zuhûru olduğunu, bu zuhûrun, sıfatın zâhir olduğu mazhara ve istîdâdına, kaabiliyetine göre yerli yerinde olduğunu bilir. Üçüncü mertebede sıfatların da zâtın zuhûru olduğunu anlar. Bu anlayış, biliş, görüş ve oluş hâlinde olur. Sâlik bu üçüncü mertebede, Hak'tan başka bir varlık göremez. Bu cezbe ve yokluk makaamından geriye dönüp yürüyüşe başladığı noktaya gelince vahdet, onca bir olgunluk hâline gelir.

B. 712. Yûnus-Hût. Bir peygamber olan Yûnus, Kur'ân-ı Kerîm'de IV. sûrenin 163., VI. sûrenin 86., X. sûrenin 98. XXXVII. sûrenin 139. âyetlerinde anılır. X. sûre, bu peygamberin adını taşır. XXI. sûrenin 87. âyetinde adı, balık sâhibi anlamına "Zün-Nân" diye geçer. Yûnus Peygamber'i balık yutmuş, balık karnında Allâh'ı teşbih etmiş ve balık onu deniz kıyısına bırakmıştır.

B. 713. Tesnîm. Cennette bir ırmaktır. LXXXIII. sûrenin 25 - 28. âyetlerinde, "Sunulur, içirilir onlara, içiminin sonu

pek hoş olan ve sonunda misk kokan; özliyenler, bunu özlesinler; bu içilene Tesnîm ırmağının suyu da karıştırılmıştır; öyle bir kaynaktır ki bu, onu mâbutlarına yaklaştırılanlar içer" buyurulmaktadır.

B. 715. **Ayyâr.** Çevik, zekî, kurnaz, hileci anlamlarına gelir. Fütüvvet ehlinin kılıçlı koluna da bu ad verilmişti. Safavîlerin, şâh muhafız ve fedâîlerine de ayyâr denirdi.

B. 719. **Nebiyy-i Mürsel.** Bir şerîatla gönderilmiş peygamber.

B. 719. **Kitâb-ı münzel.** Şerîat sâhibi peygambere indirilmiş kitap.

B. 719. **Mes'ele.** Soru sorulacak şey; soru.

B. 719. **Mu'cize.** Peygamberin gösterdikleri, yaptıkları, halkın, onu yapmakta acze düşeceği olağanüstü şey.

B. 720. **Kabz-Bast.** Kabz, tutmak, sıkmak, kavramak anlamına gelir; bast, yaymak, koyvermek demektir. Tasavvufta, sâlik, korkuş ve umuştan (Havf, reca') geçince, onların yerine bu iki hâle uğrar. Kabz hâlinde gönlü sıkılır; nalla tırnak arasında kalır. Bast hâlinde ferahlar; neş'elenir. Korku ve ummak, gelecek zamâna âittir; kabz ve bast, içinde bulunduğu zamânın hâllerindendir (Ta'rîfât, s. 114).

B. 744. **Cann.** Cinler. Göze görünmiyen lâtîf, fakat ateşten, alevden yaratılmış yaratıklar. XV. sûrenin 27., LV. sûrenin 15. âyetlerinde geçer.

B. 746. **Kaknus.** Rumcadır. Mitolojide bir kuştur. Çeşitli renklerle bezenmiş olan bu kuşun burnunda üç yüz altmış delik vardır; yüksek dağlarda yele karşı oturur, yel deliklere dokundukça çeşitli sesler çıkar, bu sesleri işiten kuşlar başına toplanır, o da, onlardan birkaçını tutup yer. Bin yıl yaşar, bin yılın sonunda çalı-çırpı ve odun yığıp üstüne çıkar, ötmiye başlar, zevkından kanatlarını çırparken kanatlarından çıkan ateşle odunlar ve çalı-çırpı tutuşur, onlarla beraber kendi de yanar, külünden bir yumurta meydana gelir, yumurtadan bir başka kaknus çıkarmış. Mûsikıynin, Hindistan'da bulundu-

ğu rivâyet edilen bu kuştan öğrenildiğine inanılırdı (Barhan Terc. Kaknus mad. s. 458).

B. 763. Telhîs. Hicrî 739'da (1338 -1339) vefât eden ve Hatîb-ı Dımışk diye anılan Şeyh Celâleddîn Muhammed b. Abdürrahmân'ül-Kazvînî'nin Bedî', Beyân ve Mavînî'ye dair "Telhîs'ül-Miftâh" adlı kitabıdır. Bu kitaba birçok şerhler, şerhlere hâşiyeler yazılmıştır. En meşhûr şerhi, 792'de (1389 -1390) vefât eden Sa'deddîn Mes'ûd b. Ömer'it-Teftâzânî'nin, 748'de (1347-1348) yazdığı "Mutavvel"dir. Munla Husrev (885 H. 1480-1481), "Mutavvel"e hâşiye yazmıştır. Bütün bu kitaplar arapçadır (Keşf el-Zunûn; I. İst. Maârif Mat. 1360-1941, s. 473-479).

B. 769. Mezâhir-Esmâ'. Mazharlar ve adlar demektir. Vahdet-i Vücûd inancına göre bütün yaratıklar, mutlak varlığın adlarının mazharlarıdır. Her mazhar, istîdâd ve kaabiliyetine göre, Tanrı adlarından bir ada mazhardır. Zuhûr, mazharın istîdâdına tâbîdir. Ancak adlar, mazharların zuhûrundan önce de zâtında müstehlektir. Yaratıklara âid olan sıfatlar ve sıfatlara râci' olan adlar, mazharlar, yâni yaratıklar meydana getirilmeden önce zuhûr etmez. Allâh, yarattıklarını yaratmadan önce de yaratıcıdır; öldürücüdür. Halkı yaratmadan önce de yaratıcıdır; bu sıfatlar zâtında mevcuttur; o, hayâtı, bilgisi, kudreti... dolayısiyle bu sıfatlara sâhiptir. Yaratıklara râci' olan bu sıfatlardaki zıtlık da, zâtta değil, mazharlardadır; fakat bu zıtlık, nisbî ve izâfîdir. Sözgelimi, birine göre lûtuf olan, öbürüne kahır olabilir.

Kelâm, zâtî sıfatlardandır; kelâmı, kudreti ve bütün sıfatları mukayyet olmayıp ezelî ve ebedîdir. Her ân mevcuttur ve mazharlardan zuhûr etmektedir. Söylenmedik söz kalmamıştır demek, yeni buluşları inkâr etmek, fasâhatın, belâgatın tamamlandığını söylemek ve bunu kabûl etmek Allâh'ın sıfatlarının ezelî ve ebedî olmadığını kabûl etmek demektir. Fasâhat ve belâgat olmasaydı, Allâh, Kur'ân'a nazîre söylenmesini teklîf etmezdi; bu teklîf, Kur'ân'a nazîre meydana getirile-

miyeceğini bildirmekle beraber, fasâhat ve belâgatın da varlığını tasdiyk etmektir. Netekim Kur'ân inmeden önce de, câhiliyyet devrinde fasâhat ve belâgat mevcuttur. Ukkâz pazarında şâirler, birbirleriyle yarışırlar, üst gelenler, ün alırlardı.

Sözde mânâ esastır. Mânâ, çeşitli dillerde, çeşitli şekillerde ifâde edilebilir ve mânâya da söz gibi son olamaz. Olduğu kabûl edilirse Allâh'a acz isnâd edilmiş olur. Mânânın söze esas olduğunu kabûl eden Ebû - Hanîfe, sonradan bu re'yinden döndüğü hakkındaki rivâyet daha kuvvetliyse de, Kur'ân'da lafzı değil, mânâyı esas olarak kabûl etmiş ve namazda Kur'ân'ın, başka dillerle de okunacağını kaail olmuştur.

Bütün bunları, esmâ ile mazharların tev'em, yâni ikiz olduğunu söyleyen Galib, zamânında, eski şâirlerin, bütün buluşları bulduklarını, söylenecek şeyleri söylediklerini iddiâ eden ve şiirde yeniliğin yapılamıyacağını kabûl edenlere karşı söylemekte, şiirinin ve yazdığı "Hüsn ü Aşk"ın yepyeni bir eser olduğunu ispat için bu bahisleri hâssaten kendisine konu yapmaktadır.

B. 803. Vesvâs. Vesveseler veren. Kur'ân-ı Kerîm'in son sûresi olan CXIV. sûresinin 4. âyetinde, "Gizlice, sinsi sinsi vesveseler verenin şerrinden sığınırım" denmektedir. Vesveseler veren Şeytan'dır.

B. 804. Vahy. Çabuk işâret, elçilik, kitap, ilhâm, gizli söz ve peygamberlere melek vâsıtasiyle gelen hükümlere denir (Kur'ân-ı Kerîm ve Meâli; II; Açılama; s. VIII-X).

B. 836. Mehtâb - Keten. Ay ışığının keteni erittiğine inanılırdı.

B. 838. İstihâre. Hayır dilemek. Hadîste, "İstihâre eden zarar görmez; akıl danışan nâdim olmaz, iktisâda riâyet eden yoksulluğa düşmez" buyurulmuştur (Câmi, II, s. 124). Bir işe başlamadan önce, aklı erenlerle konuşmak, onlara danışmak, yahut istihâre etmek sünnettir. İstihâre, Kur'ân'ı açıp ilk âyetin mânâsına göre hareket etmek, yahut göreceği rüyaya göre yorumda bulunmak gibi çeşitli şekillerde olur.

Tereddüdü gidermek ve işe başlarken mânevî bir güç kazanmak için yapılır (Çeşitli tarzları için b. Sefîne; I, s. 341-342).

B. 848. Şâpûr. Şîrîn'in resmini yapan ressam.

B. 959. Betûl. Erkeklerden kesilmiş, tertemiz kadın. Hz. Meryem'in ve Hz. Muhammed'in kızı Hz. Fâtıma'nın lakabı.

B. 972. Yûsuf-Kuyu. 33. beytin îzâhına b.

B. 1012. Kerbelâ. Irak'ta bir şehir. Hicretin 61. yılında Muâviye'nin oğlu Yezîd'in emriyle, Hz. Muhammed'in torunları ve Hz. Alî'nin oğulları Hz. İmâm Huseyn, evlâdı ve ashâbiyle, susuz olarak orada şehîd edilmişlerdir; orada medfundurlar.

B. 1023: Baş yazısı. Şimdi halk, alın yazısı demektedir. Başa gelenlere denir; takdîr anlamına kullanılır.

B. 1030. Guul. Guul-i beyâbân. Çöldeki guul. Halk dilinde gulyabânî olmuştur. Cinlerden bir kısmı, yol yitirenlere, yol burda diye seslenirler, onları helâk olacakları yere çağırırlar, ölümlerine sebeb olurlarmış. Bunlara verilen addır.

B.1043. Perî - Çeşmesâr. Perî, cin tâifesinin kızları. Bunların, kaynak başlarında bulunduklarına inanılır; bu yüzden perî, kaynakla ve güzellikle anılagelmiştir.

B. 1102. Hum-ı Eflâtûn. Eflâtûn'un küpü. Eflâtûn, meşhûr Yunan filozofu ve ide nazariyesinin kurucusu Platon'dur. Sokrat'ın talebesi, Aristo'nun hocasıdır. Milâttan 430 yıl önce doğmuş, Sokrat'ın öldürülmesinden sonra seyâhate çıkmış, Mısır'da epeyce oturmuş, Yunanistan'a dönünce, milâttan 358 yıl önce Akademya'yı kurmuş. 348 yahut 347 târîhinde (M.Ö) ölmüştür. Doğu edebiyatında akıl timsâli olarak övülür ve Felâtûn diye de anılır. Küple, yahut fenerle anıldığı zaman, milâttan 413 yıl önce Sinop'ta doğan, 324'te Korent'te ölen Diogene kastedilir.

B. 1160. Tebbet-i Vâjgûn. Tersine Tebbet. Tebbet, Kur'ân-ı Ke-rîm'in CXI. sûresidir ve beş âyettir. Beyitten, bir şeyin olması, bir şeyin elde edilmesi için bu sûrenin tersine okunduğunu, böyle bir inancın olduğunu anlıyoruz.

B. 1164. Zîc. Yıldızların yürüyüşlerine âit bilgiyi bildiren kitap.

B. 1179. Nemrûd-peşşe. Peşşe, farsça sivrisinek demektir. Nemrûd'un kulağına giren bir sivrisinek, beynine gitmiş, orada büyümüş, serçe kàdar olmuş, bundan müteessir olan Nemrûd, başını tokmaklatmıya başlamış, sonunda kafası patlayıp beyni akarak ölmüştür.

B. 1188. Kahramân-ı kaatil. İran mitolojisinde bir hikâyenin kahramanıdır. Devler, bir çocuğu küçükken çalıp ülkelerine götürmüşler. Çocuk onların yanında büyümüş. Ergenlik çağına gelince, göllerde kendi aksini görüp devlere benzemediğini anlamış. Bir gün bir gergedanı tutup üstüne binerek insanların oturdukları yere gelmiş. Bu çok kuvvetli çocuk, Kahramân-ı kaatil diye anılır.

B. 1193. Ömr-i Nûh. Kur'ân-ı Kerîm'in XXIX. sûresinin 14. âyetinde "Ve and olsun ki Nûh'u biz kavmine gönderdik de aralarında tam bin yıldan elli yıl eksik bir müddet kaldı; derken onları tûfân helâk etti ve onlar zâlimlerdi" buyurulmaktadır. Bu âyetin beyânına göre uzun ömre, "Ömr-i Nûh" denir.

B. 1169. Kılıc atlamak. Bir çeşit yemin. Daha fazla kabîle ve aşiretlerle askerlerde, yere konan kılıcın üstünden atlanarak söz vermek, yemîn etmek âdeti varmış. Bu âdetin, Yeniçeriler arasında XVIII. asırda bile olduğunu Enderun-ı Hümâyun Nâzırı Ebûbekir'in "Vak'a-i Cedîd"inden anlıyoruz (Vekaayi'-i Târîhiyye Külliyâtı, aded: 1, İst. Tıb ve Fen Kitaphânesi - 1332; s. 21).

B. 1171. Fâtiha vermek. Sûfîlerde, bir işin olması, hayırla sona ermesi için Kur'ân'ın ilk sûresi olan "Fâtiha - Başlangıç, açış" sûresi okunur. Şeyh, yahut derece bakımından ulu kabul edilen biri "Fâtiha" der ve orada bulunanlar I. sûreyi, ondan sonra da bir inanışı güdenler CXII. sûreyi okurlar. Buna "Fâtiha vermek" denir. "Fâtiha çekmek, Fâtiha vermek, okumak", bir işe başlamak anlamına gelir.

B. 1241. Kays - Nevfel. Kays, Mecnûn'un asıl adıdır. Nevfel, Mecnûn'un hâlini duymuş, kendisini ziyâret edip ke-

mâlini anlamış bir kabîle reisidir. Leylâ'yı, babasından Mecnûn'a istemiş, vermeyince, zorla almak için savaşa girişmiştir. Fakat o vakte kadar hiç yenilmiyen Nevfel, yenilgiye uğrayacağını anlayınca, bir yerde oturup duâ ile meşgûl olan Mecnûn'un yanına gitmiş, Leylâ tarafının üst olması için duâ ettiğini duyup şaşırmış, sebebini sorunca Mecnûn, sen demiş, bana yardım ediyorsun ama, ne de olsa agyârsın; nasıl olur da sevgilinin tarafının yenilmesini istiyebilirim? Nevfel, bunu duyunca, Mecnûn'un büyüklüğünü, daha iyi anlamış. Leylâ'ya kavuşmasının mukadder olmadığına hükmedip savaşı bırakmış.

B. 1327. Kimyâ. Eskiler, mâdenleri birbirine katıp eritmek, sonra "iksîr" denen nesneyi bu halitaya ilâve etmek sûretiyle altın elde edileceğine inanırlar, bu bilgiye "Kimyâ" ve "îlm-i kâf" derlerdi. Bu bilgiyi müsbet kimyâdan ayırmak için "simyâ" diye adlandıranlar yanılırlar. Simyâ, büyünün bir nev'idir; gerçekte olmıyan şeyleri göstermektir (Mevzûât'ül ulûm terc. İst. İkdâm Mat. I, 1313, s. 366-373). Sûfîlerce kimyâ, insanın gönlünü, görüşünü, anlayışını değiştiren mürşidin bakışı ve sohbetidir.

B.1330-1332. Câdû - Ejderhâ. Büyücü anlamına da gelen "câdû" Türkçede "cadı" tarzında kullanılır; cinlerin kadın tâifesindendir. Ejderhâ, "ejderha" diye söylenir; büyük yılana denir. Yılan, kendiliğinden ölmezmiş. Yüz yıl yaşayan yılan ejderhâ olur, ağzından ateşler saçarmış. O vakit melekler, ateşten zincirle onu çekip Kafdağı'nın ardına atarlarmış. Ejderhâ'nın aslı, "Aji Dahâka", yâni on ayıptır. Mitolojik İran tarihine "Dahhak" tarzında girmiştir (Mazdayasna; s. 47-48).

B. 1344. Kaarûn. Mûsâ Peygamber'in teyzesinin, yahut amcasının oğlu olduğu rivâyet edilen Kaarûn, Ahd-i Atıyk'te Korah diye geçer. Kendisine uyanlarla Mûsâ'ya isyân etmiş, Tanrı da onları yere batırmıştır (A'dâd, XVI, 1-35).

Kur'ân-ı Kerîm'de, Mûsâ kavmindendir; hazînelerinin

anahtarlarını güçlü, kuvvetli on-on beş kişi taşıyabilir; böyle olduğu hâlde zekât vermez, Tanrı da onu yere geçirir (XXVIII, 76 - 82). Bir yerde de adı Firavun ve Hâmân'la geçer (XXIX, 39-40). Diğer bir sûrede aynı tarzda anılır (XL, 23 - 24).

B. 1352. Mâh-ı Ken'an. Ken'an, kuyu ve Ken'an diyârı anlamlarınadır; pek güzel olan Yûsuf Peygamber'e, Mâh-ı Ken'an denir.

B. 1354. Simâk. İki parlak yıldızın adıdır. Edebiyatta, en yüksek anlamına gelir ve yerin dibiyle karşılaştırılarak, yahut balık anlamına gelen "semek"le anılarak tazâd yapılır.

B. 1367. Ankaa. Boynu pek uzun anlamına gelir. Boynu uzun, yüzü insana benzer, pek yüksek uçar, bir yere konmaz bir kuşmuş. Otuz renkli, yahut otuz kuş büyüklüğünde, yahut da kendisinde otuz kuşun alâmeti bulunduğundan otuz kuş, otuz renk demek olan "sî murg, sî reng" de denir. Hayvanları, hatta çocukları kapmıya başladığından yıldırımla soyu mahvedilmiş. Yüksek uçtuğundan görünmediği cihetle "Ankaa-yı mugrıb" da denir, İran kahramanı Rüstem'in dadılığını yapmıştır. Masallarımıza "zümrüdüankaa" diye geçmiştir.

B. 1386. Manâs. Kurtuluş yeri. Kur'ân-ı Kerîm'in XXXVIII. sûresinin 3. âyetinin meâli, "Onlardan önce nice ümmetleri helâk ettik de bağrışıp çığrıştılar amma kurtuluş vakti çoktan geçmişti"dir; âyetin sonundaki "manâs" sözünden lafzî iktibâs yapmıştır.

B. 1392. Mansûr. Abu'l-Mugıys Huseyn b. Mansûr'il-Hallâc. 309 hicrîde (922), inançları şerîata aykırı olduğundan Bağdad'da öldürülmüştür. Bu zâtın, İsnâ-aşeriyye'den olup On ikinci İmân'ın bâbı ve sefîri olduğunu iddiâ ettiğine dâir sahîh haberler de vardır (Sefîne; I, s. 108, 296-297).

B. 1444. Nesr. Gerkes anlamına gelir. Şimâl kutbunda iki küme yıldızdır; birine Nesr-i Tâir, öbürüne Nesr-i Vâkı' deler.

B. 1442. Pervîn. Ülker denen yıldız kümesi.

B. 1466. Kâtrân-ı Cahîm. Cehennem katranı. XIV. sûrenin 51. âyetinden iktibâs.

B. 1469. Hamîm. Kaynar su. Kur'ân'da cehennemi anlatan âyetlerden alınmadır (VI, 70, X, 4, XXII, 19, XXVI, 101, XXXVII, 67 vs).

B. 1479. Zebânî. Cehennemdeki azap melekleri (XCVI, 18).

B. 1522. Kün. Arapçada "ol" demektir ve Tanrı irâdesini bildirir. II. sûrenin 117., III. sûrenin 47., XVI. sûrenin 40., XIX. sûrenin 35., XXXVI. sûrenin 82. ve XL. sûrenin 68. âyetlerinde geçer.

B. 1524. Ahlâm. Aslı olmıyan düş. XII. sûrenin 44. âyetinde geçer.

B. 1559. Zül-fekaar. Hz. Peygamber'in kılıçları olup Uhud savaşında Hz. Alî'ye vermişlerdir. Uzunluğu yedi, kalınlığı bir arşın olup ortasında, kanın durup kurumaması için yivler vardı. Demirinin Yemen'den geldiği, ondan Muhzim ve Zül-fekaar adlı iki kılıç yaptırıldığı, birini Hz. Peygamber'in alıp öbürünü Hz. Alî'ye verdiği de rivâyet edilmiştir (Başka rivâyetler için Sefîne'ye b. II, s. 380).

B. 1563. Süreyyâ. Yirmi dört yıldızdan meydana gelmiş yıldız kümesi; Pervîn.

B. 1579. Hadîd - Dâvûd. Kur'ân-ı Kerîm'in XXXIV. sûresinin 10. âyetinde, demirin Dâvûd Peygamber'e yumuşatıldığı bildirilmektedir. Dâvûd, demirden zırh yapardı. LVII. sûrenin 25. âyetinde de demirin gökten indirildiği, onda çetin bir azâb olmakla beraber insanlara faydaları da bulunduğu beyân buyurulmaktadır; bu âyetin Zül-fekaar hakkında indiği rivâyeti de vardır (Sefîne, II. s. 380).

B. 1575. Mevt-i Ahmer. Kızıl ölüm. Sûfîler, tabiî ölümden başka kızıl, beyaz, yeşil ve kara ölüm adiyle dört ihtiyârî ölüm daha kabul ederler. Kızıl ölüm, nefsin isteklerine karşı durmak; beyaz ölüm, anlayışı arttıran ve gönlü ışıklandıran açlık; yeşil ölüm, hırka giyip töbe etmek; kara ölüm de halkın kınayışına, eziyetine katlanmaktır (Ta'rîfât, s. 160).

B. 1581. Refref. Arapçadır; üstüne oturulacak yaygı, seccâde anlamına gelir. Mi'râc hadîsinde, Sidre'den öteye Cebrâîl'in geçmediği, Hz. Peygamber'in ayakları altına yeşil bir yaygının yayıldığı ve onunla gittiği bildirilmiştir (Sefîne; I, s. 529). Kur'ân-ı Kerîm'in LV. sûresinin 76. âyetinde "refref" geçer ve meâli şudur: "Yeşil ipeklilerle döşenmiş sedirlere ve güzelim döşemelere yaslanırlar."

B. 1585. Tûbâ. Mutlu anlamına arapça bir sözdür. Tûbâ, Tanrı'nın kudret eliyle diktiği bir cennet ağacıdır; çeşitli meyveler verir; dalları cennet sınırlarını aşar (Câmi', 11, s. 49).

B. 1587. Tâvûs. Tüyleri pek güzel nakışlarla bezenmiş bir kuştur. Âdem Peygamber'i aldatmak için Şeytan, tâvûs'un delâletiyle ve yılan vasıtasiyle cennete girmiş, bu yüzden tâvûs ve yılan da Âdem ve Havva ile cennetten sürülmüştür. Hz. Alî'nin, tâvûs'un yaratılışına âit bir hutbesi vardır. Tâvûs, yomsuz sayılan bir hayvandır (Sefîne, II, s. 93 -94).

B. 1591. Tayy-ı zaman. Zamânın giderilmesi. Bir an içinde, birçok zaman içinde olabilecek şeylerin olması. Buna "Tayy-ı zaman" derler. Bir an içinde, uzun bir zaman zarfında aşılabilecek yol aşmaya da "Tayy-ı mekân" denir; ikisi de erenlerin kerâmetlerindendir.

B. 1592. Rüstem. Rüstem-i dâstan da denir. Dâstan, hîle, düzen demektir. Rüstem'in babası Zâl, doğunca kaşı, saçı bembeyaz olduğundan, bu benim oğlum değil diyerek onu, Alburz dağında bir yere atmış. Saçı, kaşı, kirpiği bembeyaz olduğu için Zâl, yâni ihtiyar denen Rüstem'i, bu dağda Sîmurg besleyip büyütmüş. Rüstem, İran'ın millî kahramânıdır. Zâbulistan ve Seyistan eyâletleri Rüstem'in hükmündeydi. Rüstem'in dokuz yüz yıl yaşadığı söylenir. Eski Hind mâbudlarından biriyken İran'ın mitolojik târîhine bir kahramân olarak girmiştir.

B. 1594. Behrâm-Lâ'l renk. Behrâm, Mirrîh yıldızıdır. Rengi kırmızı olduğundan savaş tanrısı tanınmış, kırmızı renk, hançer, savaş v.s ile anılagelmiştir.

B. 1604. Şîr-gîr. Arslan tutan, arslana üst olan. İçkinin verdiği neş'eyle çakırkeyf olan, kuvvetlenen. Behrâm-ı Gûr'un nedîmlerinden biri içki yüzünden ölünce, Behrâm içkiyi yasak etmiş. Bu yasak sırasında bir pabuççunun oğlu evlenmiş; fakat utancından aldığı kıza yaklaşamayınca arkadaşları, birkaç kadeh içki içmesini öğütlemişler. Bir kocakarının evinde içki varmış. Oraya giden genç, içip çakırkeyf olup dışarı çıkmış. O sırada da arslanhâneden boşanan bir arslan, birkaç kişiyi paralamış; arslan bekçileri, zaptında âciz kalmışlar. Arslan, içki içen gence de saldırınca genç, arslanın kulaklarından tutup hareketine engel olmuş. Behrâm bunu duyunca, bundan böyle, arslanı zaptedecek derecede içki içilebilir diye hükmetmiş; münâdîler, bu buyruğu halka ilân etmişler (Burhan terc. s. 407).

B. 1625'ten sonra. Zât'us-Suver. Resimlerle bezeli. Cennette bir çarşı. Önsöz'de îzâh edildi.

B. 1653. Nahl, Nahl-i sûr. Nahl, Hurma ağacı anlamına gelir arapça bir sözdür. Eskiden mumdan ve ağaçtan, hayli uzun bir nesne yapılır; üstüne kumaşlar örtülür, bu değerli kumaşların üstüne de pahası ağır mücevherler konur; bunlardan ikisi, yahut daha fazlası, gelin adaylarının önünde götürülürdü; bunlara; gelin, düğün nahli anlamına Nahl-i sûr denirdi. Falizmden geçtiğine şüphe bulunmıyan bu âdetin, XIII. yüzyılda da olduğunu Mevlânâ'dan öğreniyoruz (Dîvân-ı Kebîr terc. III. cilt; İst. Remzi K. 1958, Açılama, 4419. beytin îzâhı). Halk dilinde nakl ve nahl-bend, yâni nahl yapan san'at erbâbı, nakıl ve nakılbant olmuştur.

İstanbul'da Cağaloğlu civarında bir mahallenin adı "Nakılbant"tır.

B. 1655. Kûh-ı Surhâb. Suyu kırmızı dağ anlammadır ve farsçadır. Tebrîz'de kırmızı renkte, ot bitmez, susuz bir dağın adıdır (Muhammed Pâdşâh; Şâh: Ferheng-i Ananrırâc; III, Tehran; Kitâb-hâne-i Hayyâm; Çâp-hâne-i Hayderî; 1336 Ş.H. s. 2389-2390).

B. 1698. Âyet-i berd. Kur'ân-ı Kerîm'in XXI. sûresinin 69. âyetinin meâli, "Ey ateş dedik; İbrâhîm'e soğuk bir hâle gel ve esenlik ol"dur. Berd, soğuk, soğumak anlamınadır. "Âyet-i berd"den maksat, bu âyettir.

B. 1702. Semender. Fâre büyüklüğünde olup, ateşte yaşadığına, ateşten çıkınca öldüğüne inanılan bir hayvan.

B. 1822. Sûmenât. Hindistan'da, Kuçerat şehrinde bir puthaneydi. Gazneli Mahmud, o şehri zaptedince puthaneyi câmiye çevirdi; ordaki Menât adlı meşhur putu da Gazne'ye getirip kal'a kapısına eşik yaptı.

B. 1822. Lât. Tâif'te Sakıyf boyunun taptığı put (İbni Hişâm: Sîret'ün-Nebî; Ezher Profesörlerinden Muhammed Muhyiddîn Abd'ül-Ha-mîd'in hâşiyeleriyle; Kahire 1356 - 1937, c. I, s. 48, 84-88; not. 4, s. 90, not. 3).

B. 1825. Felek'ül-Burûc. Burçlar göğü.

B. 1858. Mecaz, İstiâre. Arapça iki sözdür; geçilecek yer geçici ve eğreti almak, alınmak, almayı istemek anlamlarına gelir. Edebiyatta mecaz, hakıykat karşılığıdır; benzetiş ve sâir sebeplerle bir sözü, örfteki anlamından ayrı bir anlamda kullanmaktır. Arslan adam dersek, yeleli, kuyruklu, dört ayaklı, yırtıcı bir adamı değil, yiğitlikte arslan gibi olan bir adamı kasdederiz. Bütün dünyâ bir araya toplandı dersek kalabalığı anlatmış oluruz. İstiâre, benzetileni benziyen, yahut benziyeni benzeten yerinde söylemektir. Bugün bize bir arslan geldi gibi.

Tasavvufta mecaz, geçici aşktır; bu sevgiye "aşk-ı mecâzî" denir; bir şahsa karşı duyulan, beslenen sevgidir.

B. 1826. Bî sütun. Ferhâd'ın, su getirmek için deldiği dağ.

B. 1860. Telvîn - Temkîn. Renkten renge girmek, oturamaklı olmak anlamlarına gelen arapça iki sözdür. Tasavvufta telvîn, hâlden hâle girmektir; temkîn, ulaştığı hâlde tahakkuktur. Bu bakımdan telvîn, sâlikin, yâni mânevî yolcunun hâlidir; temkîn, sülükten sonraki hâldir. Bâzılarına gö-

reyse telvîn, zamânın yahut konuşulan kişinin hâliyle hâllenip onu daha üstün dereceye, bu sûretle ulaştırmaktır ki bunlara göre telvîn, temkînden üstündür (Ta'rîfât, Telvîn mad. s.. 46, Mısır, 1283 basımı sonunda, Futûhât" da geçen terimler; s. 7).

B. 1880. Hâk-Ateş. Toprak-ateş. Kur'ân-ı Kerîm'in LV. sûresinin 14 -15. âyetlerinde insanın balçıktan, cinlerin coşup kaynıyan ateşten yaratıldığı beyân buyurulmaktadır.

B. 1886. **Heft âşiyâne.** Yedi yuva. Yedi seyyârenin bulunduğu yedi gök.

B. 1891. **Duâ-yı subh-gâh.** Seher çağındaki duâ. Tanyeri ışıdıktan gün doğuncıya dek edilen duânın kabûl edileceği haberlerde vardır (Sefîne; I, s. 447).

B. 1940. **Ebü'l-Beşer.** İnsanların babası. Âdem Peygamber.

B. 1945. **Rûh'ül - Kudüs.** Kur'ân-ı Kerîm'de II. sûrenin 87. âyetiyle 253. âyetinde, V. sûrenin 110. âyetinde İsâ'nın, Rûh'ül-Kudüs'le kuvvetlendirildiği bildirilir. XVI. sûrenin 2. âyetinde adı "Rûh" diye geçer. Aynı sûrenin 102. âyetinde, gerçek olarak insanları, inançlarında tesbît ettiği bildirilir. XXVI. sûrenin 193. âyetinde Rûh'ül-Emîn diye anılır ve Hz. Muhammed'in kalbine Kur'ân'la indiği beyân buyurulur. XL. sûrenin 15. âyetinde Rûh'un, kullardan, Tanrı'nın dilediğine, onun emriyle ilkaa edildiği, LVIII. sûrenin 22. âyetinde, inananların Rûh'la teyîd edildiği beyân edilir; daha üç yerde de Rûh diye anılır, İslâm dininde Rûh'ül-Kudüs, Cebrâîl'dir (Kur'ân-ı Kerîm ve Meâli; II, Açılama; s. XLII-XLIV).

B. 1947. **Seb'a-i Mesânî.** Tekrarlanan yedi âyet. I. sûre olan Fâtiha'dır (Kur'ân-ı Kerîm ve Meâli, II, Açılama; s. LXXVII).

B. 1976. **Elest-Belâ.** Değil miyim, evet, öylesin anlamında iki arapça söz. Kur'ân-ı Kerîm'in VII. sûresinin 172 - 173. âyetlerinde, "Hani rabbin, Âdemoğullarının sırtlarından zürriyetlerini izhâr etmişti de, kendilerine kendilerini tanık tutarak ben rabbiniz değil miyim demişti; onlar da

evet, tanığız, rabbimizsin demişlerdi. Bu da kıyâmet günü, bizim bundan haberimiz yoktu dememeniz içindi" denmektedir. Bu "izhâr ediş, tanık tutma" keyfiyeti hakkında çeşitli izahlar vardır. Âdem Peygamber'in sırtından, onun soyundan gelecekleri, zerreler hâlinde izhâr etti, onlara akıl ve anlayış verdi, sonra onlara, rabbiniz değil miyim buyurdu; tasdiyklerine onları ve melekleri tanık tuttu, sonra tekrar onları Âdem'in sulbüne iâde etti diyenler vardır. Bâzılariyse, Âdem'in denmiyor; Âdemoğullarının deniyor; sırtından denmiyor; sırtlarından deniyor; zürriyetini de denmiyor; zürriyetlerini deniyor. Şu hâlde; baba belinden ana rahmine gelen, anadan doğan herkes, Tanrı delillerini görmekte, âdeta onlara, ben rabbiniz değil miyim diye hitâb edilmekte, onlar da tasdıyk ederek cevap vermektedir tarzında îzâh etmişlerdir.

Sûfîlerce zaman yoktur; herkesi, istidâdı, o istidâda göre olgunlaştırmaktadır; istidâdı, herkese her ân bu soruyu sormakta, o da istidâdına uyduğundan, bu soruyu tasdıyk ederek cevaplandırmaktadır (Kur'ân-ı Kerîm ve Meâli; II, s. LXIII - LXIV).

B. 1989. Beş kapı. Şehir, insan vücûdudur. Bu şehrin bir yanı denize, yâni iç âleme, vahdet âlemine bakmaktadır. Bu yöndeki beş kapı, beş iç duygudur ki şunlardır:

Hayâl, düşünce, vehmediş, yâni olanı-olmıyanı anlayış, zihinde hıfzediş ve müşterek duygu.

Kara, dış âlem, maddî âlemdir. Bu yöne açılan beş kapı da beş dış duygudur ki şunlardır:

Görmek, işitmek, koklamak, tatmak, bilhâssa elle sıcağı, soğuğu, serti, yumuşağı... anlamak.

Eskiler, beş iç duyguya (Havâss-ı hams-i bâtınî), "hayâl, müfekkire, vâhime, hâfıza, hiss-i müşterek beş dış duyguya (Havâss-ı hams-i zâhirî), bâsıra, sâmia, şamme, zâıka, lâmise" derler. Hiss-i müşterek, dış ve iç duyguları birbirleriyle düzenler ve hükme varmamıza sebeb olur.

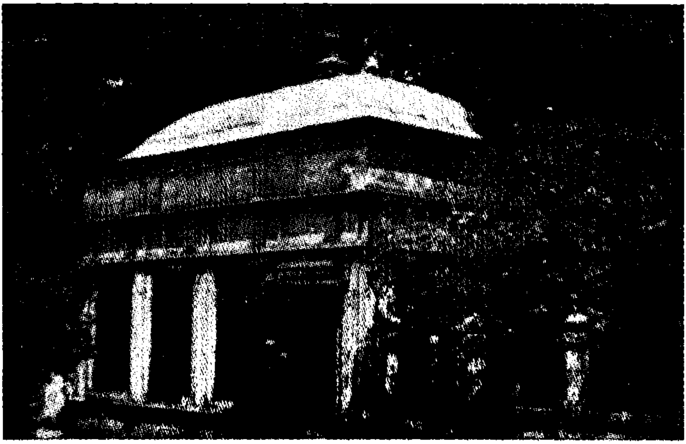
B. 1990. Kûh-ı Kaaf. Kafdağı. Eskilere göre dünyâyı çepeçevre kuşatan dağ. Devler bu dağın ardında olur, ejderhâlar bu dağın ardına çekilirmiş. Zümrüdüankaanın yuvası da bu dağdaymış.

B. 1991. Rûh. Can. İnsanın yaşayışını sağlıyan, mâhiyeti bilinmiyen kudret. Kur'ân-ı Kerîm'in XVII. sûresinin 85. âyetinde, rûh'un rabbin emrinden olduğu, buna dâir insanlara pek az bilgi verildiği beyân buyurulmaktadır (Rûh hakkındaki telakkıy ve hadîsler için Sefîne'ye b. I, s. 536-537).

B. 2027. Bâg-ı Rıdvân. Râzılık bahçesi, cennet.

B. 2084. Mürşid-i Rûm. Anadolu mürşidi, Mevlânâ Celâleddîn Muhammed.

B. 2089. Cenâb-ı Mevlevî. Mevlânâ

Mesnevi şârihi Rüsûhî'nin türbesi (Galib bu türbede medfundur.)

Şeyh Galib'in sandûkası

Şelh Galib'in babasının mezar taşı

Şelh Galib'in annesinin mezar taşı

Bibliyografya

Abbâs-ı Kummî	**Safînat'ül - Bıhâr ve Madînat'ül hikami va'l - âsâr** (2 cilt. Necef - 1355).
Abdülbâki Gölpınarlı	**Melâmîlik ve Melâmîler** (İst. Üniv. Türkiyat Enst. yayın. İst. Devlet Mat. 1931).
" "	**Sıhhat ve Maraz** terc. (İst. Üniv. Tıb Tarihi Enst. Millî Mecmûa Basımevi - 1940).
" "	**Rûhî-i Bağdâdî** (Aylık Ansiklopedi. Sayı: 47, c. 4, İst. Mart, 1948).
" "	**Galib Dede** (Şeyh. Aylık Ansiklopedi, c. V, Sayı: 50, Haziran - 1948).
" "	**İslâm - Türk illerinde Fütüvvet teşkilâtı ve kaynakları** (İst. Üniv. İktisat Fakültesi Mecmûası; c. XI).
" "	**Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik** (İst. İnkılâp K. 1953).
" "	**Hz. Muhammed ve Hadîsleri** (III. basım. İst. Okat K. 1964).

» »	Dîvân-ı Kebîr terc. (5 cilt. İst. Remzi K. 1957 - 1965). cilt. İst. Remzi K. 1377 H. 1958).
» »	Kur'an-ı Kerim ve meali (2 cilt, İst. Remzi K. 137711)
» »	Mevlânâ Celâleddin (III. basım; İst. İnkılâp K. 1959).
» »	Yunus Emre ve Tasavvuf (İst. Remzi K. 1961).
» »	İlâhî - Nâme terc. (1. cilt. II. basım; Millî Eğitim Basımevi - 1967).
» »	Hâfız Dîvânı terc. (Millî E. B. Şark - İslâm Kl. 2. basım. İst. M. E. Basımevi - 1968).
Abd'Allâh-ı Mamkaanî (Hâcc - Şeyh)	Tankıyh'ul - makaal fî ahvâl'ir - ricâl (Necef; Murtazaviyya Mat. 1349).
Alî b. Abî-Tâlib	Dîvân (Bulak - 1251).
Aliyy'ül - Kaarî	Mavzûât-ı Kebîr (İst. Mat. Âmire - 1289).
Âsım (Mütercim)	Tibyân-i Nâfi' der terceme-i Burhân-ı Kaatı' (Mat. Âmire - 1268).
Badî'uz-zaman Firûzan-fer (Prof.)	Ahâdîs-i Mesnevî (Tehran Üniv. yayın. 1334 Ş.H.).
Celâl'üd-dîn Muhammed (Mevlânâ)	Mesnevî (Reynold A. Nicholson basımı. Londra - 1925 - 1933).
Ebubekir (Enderun Nâzırı)	Vak'a-i Cedîd (Vakaayı'-i Târîhiyye külliyyâtı, 1. İst. Tıb ve Fen K. 1332).
Eflâkî Ahmed Dede	Manâkıb'ul - Ârifîn (Prof. Tahsin Yazıcı basımı; Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi - 1959 - 1961).

Esrar Muhammed (Dede) **Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye** (İst. Üniv. K. Türkçe yaz. No. 89).

Evliyâ Muhammed **Siyâhat - Nâme** (3. cilt. İst. İkdam Mat. 1314).

Fatin **Hâtimet'ül - Eş'ar** (İst. Taşbasması - 1271).

Ferit Kam (Prof.) Metin şerhi notları.

Fuzûlî Süleyman **Dîvân** (A. Gölpınarlı'nın önsözü, notları ve Açılamasiyle. İst. İnkılâp K. 1961).

Galib Dede (Şeyh) Hüsn ü Aşk (İst. Ebuzziyâ Mat. 1304).

" " **Hüsn ü Aşk** (Tâhir'ül Mevlevî basımı; İst. Mahfil Mec. yayını. Mat. Âmire - 1339).

Halil Edhem **Düvel-i İslâmiyye** (Maârif Vekâleti. İst. Millî Mat. 1927).

Hayyâm-pûr (Dr.) **Farhang-i Suhanverân** (Tabrîz; Çâp-hâne-i Sehâmî-i çâp-ı kitâb-ı Âzerbaycân - 1340 Ş.H.).

İbni Hişâm **Siyrat'un - Nabî** (Ezher Prof. larından Muhammed Muhyi'd-dîn Abd'ül-Hamîd hâşiyeleriyle. Mısır, Kahire - 1356 H. 1937).

İbni Sînâ **Risâlat'ut - Tayr** (İst. Üniv. K. Arapça yaz. No. 1458).

İbn'ül - Emîn Mahmud Kemâl **Son asır Türk Şâirleri** (İst. Orhâniye Mat. 1930).

İslâm Ansiklopedisi İst. M. E. B. 1941 - 1968.

Karl Herenyi	**Die Mythologie Der Griechen** (Zurih - 1951).
Kâtib Çelebi	**Keşf el - Zunûn** (2 cilt. İst. Maârif Mat. 1941 - 1943).
Kemâl'üd-din Muhammed b. Taşkörü - zâde	**Mavzûât'ül - Ulûm** (2 cilt. İkdâm Mat. 1313).
Kuşayrî (Abd'ül - Kerîm)	**Risâlat'ul - Kuşayriyya** (Bulak - 1284).
Lâmi'î	**Nafahât terc.** (Futûh'ul - Mucâhidîn li Tarvîhı kulûb'il - Muşâhidîn. İst. 1289).
Muhammed'ul-Medenî	**Al - İthâfât'us - saniyya fî Ahâdîs'il-Kudsiyya** (Haydarâbâd - 1323).
Muhammed Pâdşâh	**Farhang-i Ananrîrâc** (Tehran, Kitâb - hâne-i Hayyâm; Çâp - hâne-i Haydarî - 1336 Şemsî hicrî).
Muîn Muhammed (Dr.)	**Nazdayasnâ ve te'sîr-i on der Edebiyyât-ı pârisî** (Tehran Üniv. 1326 Ş.H.).
Munâvî Abd'ur - Raûf	**Kunûz'ul - Hakaaık** (Câmi'us - Sagıyr hâmişinde).
Mecdî	**Şakaaık terc.** (İst. Mat. Âmire - 1269).
Murtaza'l - Huseyniyy'ül - Fîrûzâbâdî (Seyyid)	**Fadâil'ul - Hams min'es - Sıhâh'is-Sitte** (Necef - 1383).
Nâbî	**Hayr - âbâd** (İst. Üniv. K. Türkçe yaz. 809, 1582, 2992, 3479).
Nail	**Tezâkir-i Şuarâ Kataloğu** (Tezkirelerde geçen şâirlere ve varsa yazma dîvânlarına âit İ. Üniv. K. Müdîri Nûreddin Kalkandelen'de).

Nef'î — **Dîvân** (İst. Üniv. K.T.y. No. 2790).

Nedîm — **Dîvân** (Abdülbâki Gölpınarlı'nın önsözü ve açılamasiyle. İst. İnkılâp K. 1951).

Otto Geemann — **Mythologie Der Griechen und Römer** (Leipzig - 1895).

Râgıb-ı Isfahânî — **Al Mufradât fî Garîb'il - Kur'ân** (Muhammed Seyyid-i Giylânî basımı; Tehran - Murtazaviyya Mat.).

Refî'î-i Âmidî (Muhammed) — **Nazm-ı Dakaaik** (Cân u Cânan). (İst. Üniv. K.T.y. 3015).

Rayâhî (Dr.) — **Tahavvulât-ı edebî-i Îran ve vaz'-ı imrûz-ı on** (Hunar u Mardum, Devre-i Cedîd, No. 59. 1346 ŞH. s. 7 - 13).

Sabri Kalkandelen — **Yazma Dîvânlar Kataloğu** (İst. Üniv. K. deki türkçe yazma dîvânlara âit. No. 9865).

Sâbit — **Dîvân** (İst. Üniv. K.T.y. No. 476).

Sadeddin Nüzhet Ergun — **Şeyh Galib** (İst. Bozkurt Mat. 1935).

Saddedin Süleyman (Müstakıym - zâde) — **Tuhfe-i Hattâtîn** (İbn'ül - Emin Mahmut Kemâl'in önsözü ve notlariyle. İst. Devlet Mat. 1928).

Saîd Nafîsî — **Târîh-i Nazm u nasr der Îrân ve der zebân-ı Fârisî tâ pâyân-ı karn-ı Dahum-i hicrî** (2 cilt. Tehran - 1344 Ş.H.).

Sûdî	Şarh-i Dîvân-ı Hâfız (Vehbî Şerhi hâmişinde. İst. Mat. Âmire - 1288).
Süleyman Fâık	Mecmûa (İst. Üniv. T.y. No. 9577).
Suyûtî Celâl'üd-dîn	Câmi'us - Sagıyr li Ahâdîs'il - Başîri van - Nazîr (Mısır, Hayriyya Mat. 1321).
Şihâb'üd-dîn-i Sühreverdî-i Maktûl	Mûnis'ül - Uşşaak (Otto Spies; Verlag w. Kohhammer; Stuttgrat - 1934).
Şerîf-i Curcânî (Seyyid)	Ta'rifât (İst. Es'ad Mat. 1300).
Tabrasî (Abû - Aliyy-al - Fadl b. Hasan)	Mecmua'ul - Bayân (Şirket'ül - Maârif'il - İslâmiyya; Tabriz - 1379 H. 1339 Ş.H.).
Tâhir (Bursalı)	Osmanlı Müellifleri (İst. Mat. Âmire - 1333 - 1342).
Vasfi Mâhir	Hüsn ü Aşk'ın bu günkü dille nesre çevirisi (İst. Ahmed Hâlid K. 1944).
Yunus Emre	Risâlat'al - Nushiyya, Dîvan (A. Gölpınarlı'mn önsözü, açılama ve lûgatçe ile. En eski dîvânın tıpkı - basımını hâvî. Eskişehir Turizm ve Tanıtma Derneği yayın. İst. Sulhi Garan Mat. Koll. Şt. 1965).
Zabîdî	At - Tacrîd'us - Sarîh li Ahâdîs'il - Câmi'us - Sahîh (Mısır, Hayriyya Mat. 1322).

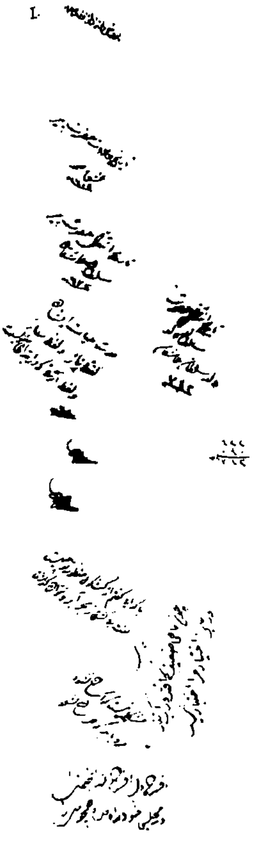
Zahr'ud-dîn Muhammad'ar - Râzî	**Şarhu Sırr'ıl - mektûm fi's sıhri va't - talâsîmi va'n - niyrancâti va'l - Cafri va't - tagayyurâti va'r - ravhâniyyâti va asrâr'in - nucûm** (Bombay - 1312)

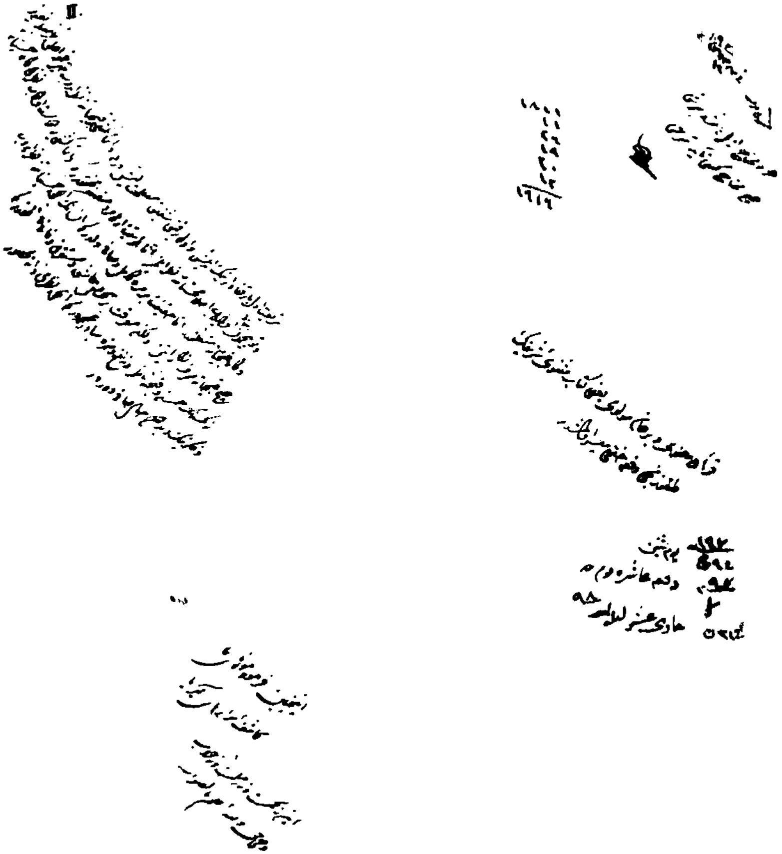
*

Şeyh Galib'in 1251 hicrîde Bulak'da, sonunda "Hüsn ü Aşk"ın da bulunduğu dîvâniyle kütüphânelerimizdeki yazma dîvân ve "Hüsn ü Aşk" nüshaları ve diğer eserleri Süleymâniye K. Hâlet Ef. kitaplarına mülhak kitaplar arasında 171 No. da kayıtlı kendi el yazısı "Hüsn ü Aşk" ı hakkında "Önsöz" de etraflıca bilgi verildiği için "Bibliyografya"ya almadık.

Şeyh Galib'in kendi el yazısı ile Hüsn ü Aşk

I.

حسن عشق لغالب دده کندی خطیله حضرت ولینه
وقف مولویخانهٔ غلطه

دفع السهو

پالعطری
عدده
١

سورة العصر
عدده
٢

ثانیه العطری
عدده
١

سورة العصر
عدده
٣

ثالثه العطری
عدده
٦

بر فیما بهوده قوبوب جلدلری بوزدیرلیم
اوروخا سبابنه سوریله قیو ربانفه
طبراغه
٢

ابیات شریف مثنوی شریف

٤٠٤٠
٢٨٣٤
٤٨٥٨
٣٨٧٠
٤٢٥٣
٤٩٦٣
٢٥٨١٠

2

7

۳۸۱

[illegible]

[illegible]

.۸۰۲

۱۴

[illegible]

۹۵۲

16

19

١٢٢٢
١٥
١٢٠٧

20

21

[illegible]

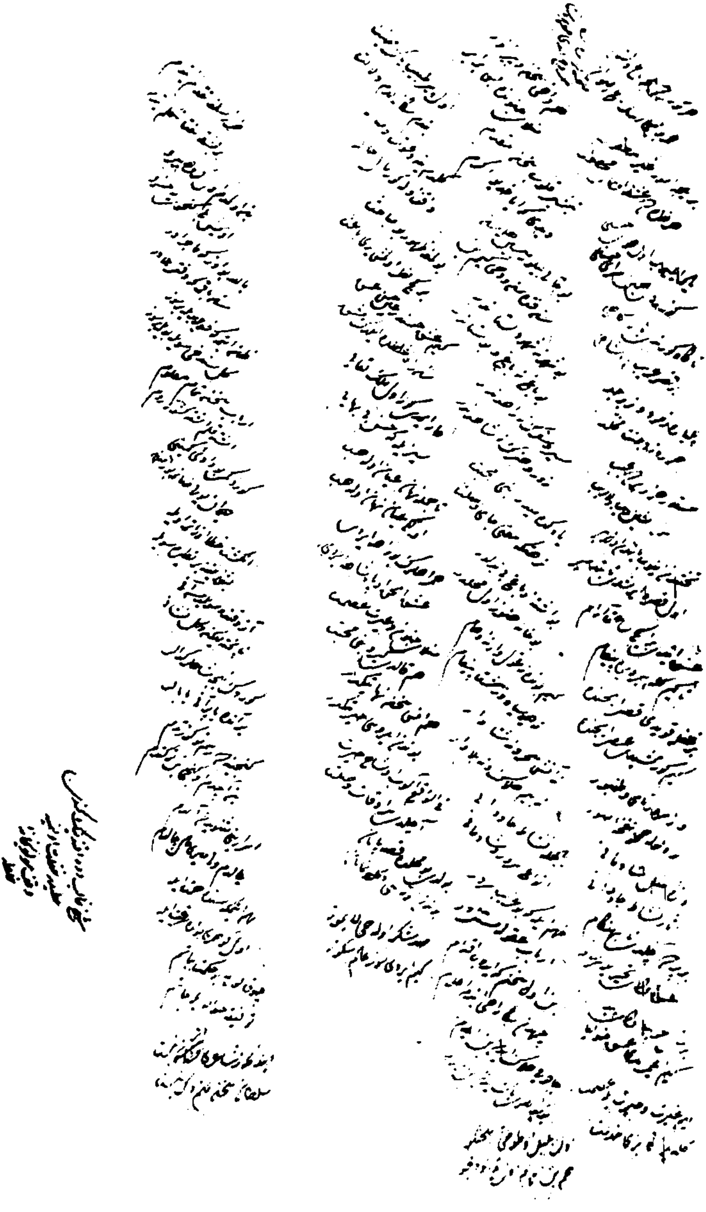
١٥٠٠

22

[illegible]

۱۰۸۰

23

Şeyh Galib (1757-1799): Sadece 23 yaşında "tertib ettiği" Dîvan*'ının (1780) yanı sıra iki yıl sonra yazdığı* Hüsn ü Aşk *(İyilik ve Aşk) adlı mesnevisiyle de Dîvan Edebiyatı'nın son büyük ustası olarak adlandırılan 18. yüzyıl şairidir. Galib'in, yaklaşımıyla Dîvan Edebiyatı'nın daralan ufkunu açtığı kabul edilen* Hüsn ü Aşk'ı, *Gölpınarlı'nın çeviri, günümüz diline aktarım, açımlama ve Galib'in el yazısı ile zenginleştirdiği çalışmasının (1968) ilk yayımlanışından 38 yıl sonra, Galib'in doğumunun 250. yılı arifesinde yeniden okur önünde.*

Abdülbâki Gölpınarlı (1900-1982); 20. yüzyılda ülkemizin yetiştirdiği en önemli edebiyat tarihçilerinden ve (şarkiyat) doğubilimcilerindendir. Hasan Âli Yücel'in Bakanlık Klasiklerinden 1980'lere, dîvan, tasavvuf ve halk edebiyatımızdan ve Farsçadan yaptığı temel yapıt çevirileri ve incelemeleriyle de kültür hayatımızda unutulmaz bir iz bırakan Gölpınarlı'nın sayısız eseri arasında, Mevlâna Külliyatı, Fuzulî, Nedim ve Yunus Emre dîvanları da vardır.